

UNIVERZITET UMETNOSTI U BEOGRADU

Interdisciplinarne studije
Teorija umetnosti i medija

Doktorska disertacija

TEKSTIL U PRAISTORIJI NA TLU SRBIJE

autor

Olivera Ninčić

mentor

dr Miloš Jevtić, docent

Beograd, jun 2016 godina

Apstrakt

U radu *Tekstil u praistoriji na tlu Srbije* istraženi su arheološki dokazi proizvodnje tekstila u praistoriji od ranog neolita do gvozdenog doba. Obuhvaćeno je više od 160 naselja sa različitim predmetima koji mogu da se povežu sa nekim oblikom izrade ili upotrebe tekstila. Označeni su kao potencijalni alat u proizvodnji tekstila. Nalazi su iz naselja starčevačke i vinčanske kulture, preko eneolitskih kultura bakarnog doba, bronzanodobnih nalaza, do pojave gvožđa na tlu Srbije. Akcenat je dat na tehnološke mogućnosti, odnosno na istraživanje predmeta specijalizovanih za proizvodnju i preradu tekstila. Utvrđene su procedure istraživanja i metodologija analize arheoloških predmeta i otisaka strukutra. Tegovi za tkanje i pršljenci su tipološki opredeljeni u klase po morfologiji i ispitana su radna oštećenja.

Izvori informacija su arheološka dokumentacija i predmeti od različitih materijala, osnovano vezani za proizvodnju, preradu, doradu i oblikovanje tekstila. Ispitani su predmeti koštane industrije: igle, noževi za tkanje, pločice sa perforacijama. Keramički oblici su: tegovi, pršljenci, kalemi, sudovi sa otiscima tekstilnih struktura na dnu ili recipijentu. Antropomorfne figurine pominjane u radu su ispitane po mogućnosti upotrebe tekstila u odevanju.

Posebno su ispitani kontekstualni dokazi postojanja razboja sa tegovima u kućama vinčanske kulture. Grupe tegova pronađene u kućama iz naselja Vinča Belo brdo, Obrež Baštine, Gomolava, Crkvine Mali Borak analizirane su po mogućnosti upotrebe na razboju. Utvrđena je nedvosmislena veza tegova i razboja, izvršena rekonstrukcija potencijalnog položaja u sklopu razboja i istraženo rasejanje tegova pri padu na pod.

Otisci struktura prepleta na dnu sudova pokazali su izvesnu homogenost. Skoro svi su tip pletarske strukture, izrađene od neprerađene sirove biljke dvostrukim uvratnjem potke preko pasivne osnove, delovi manjih predmeta izrađenih rukom.

Visok stepen korelacije između kulture i sredstava za proizvodnju tekstilnih površine ogleda se u pojavi određenih tipova alata u korpusu arheoloških predmeta, izrazitoj eksploataciji i nestajanju u novim kulturama.

Ključne reči: tekstil, praistorija, tkanje, tegovi za razboj, pršljenci, otisci struktura prepleta, tekstilni alat, radne operacije

Abstract

In the dissertation *Prehistoric Textile in Serbia* we have researched archeological evidence related to textile production in the prehistoric period from the early Neolithic to the Iron Age. In this study, more than 160 settlements have been encompassed where diverse artifacts had been found which could be linked to some form of textile making or its usage. These artifacts have been designated as potential tools in the production of textile. The findings belong to settlements from the Starcevo and Vinča cultures, ranging from Eneolithic cultures of the Copper Age, across various Bronze Age findings, to the appearance of the Iron Age on Serbian soil. Accent has been given to the possibility of the existence of textile producing technology, i.e., research has been conducted related to artifacts that were specialized for the production and processing of textile. We have determined the research procedures and the methodology for analysis of the archeological artifact and imprinted structures. Loom weights and spindle whorls have been classified, typologically, according to their morphology and we have examined the wear and tear of these artifacts in the production process itself.

Our sources of information were derived from relevant archeological documentation as well as artifacts made of different materials, but which are credibly linked to production, processing, finishing work and shaping of textile. In our research, we have examined artifacts that belong to bone industries: needles, weaving knives, and small tile-plates with perforations. The ceramic implements are weights, spindle whorls, spools, vessels with remains of imprinted textile patterns and structures on the bottom of the vessels. The anthropomorphic figurines mentioned in the study have been examined according to the likely usage of textiles for the purpose of clothing.

We have, especially, examined and researched the contextual evidence related to the existence of looms with weights in the dwellings belonging to the Vinča culture. Groups of weights that have been found in the houses and dwellings located in the settlements of Vinča Belo Brdo, Obrež Bastina, Gomolava, and Crkvine Mali Borak have been analyzed according to the likelihood of loom usage. An unequivocal connection has been determined related to the weights and looms, and we have performed reconstructions of their potential positions within and on the looms and have explored their displacement positions resulting from their falling to the floor.

The accidentally imprinted patterns of woven structures on the outside bottom of the found vessels have shown certain homogeneity. Almost all of them are of the inter-twined type pattern structure made of unprocessed raw plants by means of the double inter-twining of the weft over the passive warp, parts of smaller hand-made objects.

A high degree of correlation between the culture and means of production of textile surfaces is reflected in the reappearance of certain types of tools in the corpus of archeological artifacts, evidence of their considerable exploitation and their disappearance in the later, succeeding cultures.

Keywords: textile, prehistory, weaving, loom weights, spindle whorls, remains of imprinted weaving inter-twined patterns and structures, textile producing tools, and phases of workmanship.

LISTA ILUSTRACIJA U TEKSTU

Slika 1. a) Predenje, položaj vretena u ruci u odnosu na zamajac - savremeno vreteno sa donjim zamajcem; b) izvlačenje predpređe i položaj prstiju u formiranju S navoja -uvrtanje ka spoljnom delu falange (etnografski zapis, Zlatibor 2012 god. lična dokumentacija)

Slika 2. a) Tkana struktura, deformitet niti pri prolasku igle; b) struktura dobijena ukrštanjem jedne kontinuirane niti izvedena prstima -savremeni predmet

Slika 3. Radna opredeljenja igle a) Perforacija na proksimalnom delu; b) Vrh igle za šivenje (Belovode ib. 991, neobjavljeno)

Slika 4. a) Crkvine Mali Borak, Perforacija na tegu sa malim oštećenjem ivice od vešanja (CMB T-PB-01), neobjavljeno; b) Narodni muzej Kraljevo, stalna izložbena postavka: ilustrativni primer praistorijskog razboja sa tegovima iz Petnice, lična dokumentacija

Slika 5. Struktura dvostrukog uvrtnja potke, šematski prikaz dve potke a): tip I, b): tip II, c): pozitivski otisak strukture dvostranog uvrtnja dve potke na dnu suda (Obrež Beletinci-AP6951), detalj, nije objavljeno

Slika 6. Struktura prepleta, uzdužno presečena stabljika, osnovno polje keper 3x3 i prelazak u borduru: a) Belovode, dno sa otiskom B95- ib. 316, (nije objavljeno); b) savremeni predmet

Slika 7. a) Aradac, Kameniti vinogradi, otisak strukture sa ivicom (Stalio 1970: Sl.2); b) Struktura prepleta, osnovno polje i ivica, savremeni predmet

Slika 8. Tegovi u arheološkom kontekstu: a) Vinča Belo brdo, Hajd vaza i tegovi uz grupu keramike *in situ* (Николић и Вуковић 2008: сл 73); b) Divostin, grupa keramike u kući 13 (Bogdanović 1988: Pl X, a)

Slika 9. Divostin II: Broj tegova u kućama (po Rasson i Bogdanović/ Tripković) i nova revizija tegova u Kući 13.

Slika 10. Crkvine Mali Borak, Distribucija otisaka na dnu sudova po sondama

Slika 11. Vinča Belo brdo, Kuća K01/06, Sukcesivne težine tegova

Slika 12. Vinča Belo brdo, Kuća K01/06, Raspored tegova na razboju u dva reda i težina

Slika 13. Vinča Belo brdo, Kuća K01/06, Grafički prikaz rasporeda 14 tegova na vratilu

Slika 14. Obrež Beletinci kuća K2: sukcesivne težine tegova

Slika 15. Obrež Beletinci kuća K2: dijagram razlike težine 7g (2172 : 2165)

Slika 16. Obrež Beletinci kuća K2: dijagram razlike težine 3g (2167 : 2170)

Slika 17. Gomolava, Kuća5/80, Razboj, težina tegova - sukcesivne razlike težine

Slika 18. Gomolava, Kuća5/80, Dijagram težine tegova iz kompleta na razboju u dva reda

Slika 19. Varijante i kombinacije u broju tegova sa razlikama u težinama

Slika 20. Broj nalaza tekstilne aktivnosti u naseljima

Slika 21. Odnos osnovnih sredstava za proizvodnju tekstila u različitim periodima

Slika 22. Apsolutne iskazane veličine pojedinih grupa predmeta u kulturama

TABELE

Tabela 1: Nalazi tekstilne aktivnosti u praistoriji na tlu Srbije – naselja i predmeti

Tabela 2: Pršljenci, nalazi u naseljima

Tabela 3: Igle, funkcionalno opredeljenje za šivenje i za ostali rad u tekstilu

Tabela 4: Bat (cepac) za tkanje

Tabela 5: Pločice sa perforacijom za tkanje

Tabela 6: Astragali, nalazi u naseljima

Tabela 7: Kalem, nalazi u naseljima

Tabela 8: Tegovi, nalazi u naseljima

Tabela 9: Tegovi uporedni prikaz funkcionalnih grupa tegova

Tabela 10: Otisci struktura prepleta, nalazi u naseljima

Tabela 11: Antropomorfna plastika, nalazi u naseljima

Tabela 12: Gomolava, nalazi tekstilne aktivnosti

Tabela 13: Gomollava, tegovi u kućama

Tabela 14: Vinča Belo Brdo, Objekat 1-06, tegovi

Tabela 15: Belovode, Tegovi, kulna površ, gorela površina ostali

Tabela 16: Belovode, Pršljenci, dimenzije i učestalost oblika po otkopnim slojevima

Tabela 17: Crkvine Mali borak, fragmenti sa otiscima struktute u A.C.- kuće i jame

Tabela 18: Crkvine Mali Borak - jame sa nalazima dna sa otiscima – otkopni sloj

Tabela 19: Crkvine Mali Borak, dna sa otiscima strukture u kućama

SADRŽAJ	1
UVOD	3
1. TEMA RADA	8
1.1 Tema i cilj	8
1.2 Obrazloženje teme	10
2. METODOLOŠKI PRISTUP	11
2.1 Vrste nalaza i klasifikacije	12
<i>Istraživački materijal i forma izlaganja</i>	
<i>Klasifikacija predmeta</i>	
<i>Uslovi prikupljanja materijala i podataka</i>	
2.1.1 Metode i istraživački postupci	15
2.1.2 Definisane upotrebljenih termina i pojmova	18
3. ISTORIJAT ISTRAŽIVANJA	20
4. TEHNIČKA SREDSTVA U PROIZVODNJI TEKSTILA	28
4.1 Sredstva za preradu i pripremu sirovine	29
4.1.1 Bat za preradu vlakna	30
4.1.2 Češalj - grebeno za iščešljavanje vlakana	31
4.1.3 Vreteno i pršljenci	31
4.1.4 Sud za vlaženje, kvašenje pređe	35
4.2 Sprave, alat i pribor za proizvodnju tekstila	35
4.2.1 Igle	35
4.2.2 Pločica sa perforacijama za tkanje	39
4.2.3 Nož (štap, štapci) za tkanje - pomoćno sredstvo u tkanju	40
4.3 Predmeti nejasne namene u tekstilnoj proizvodnji (a mogu da posluže u izradi tekstilnih površina i predmeta) – astragal	41
4.4 Razboj	42
4.4.1 Teg – delovi razboja	42
4.4.2 Kalem	50
5. TEKSTILNE STRUKTURE	51
5.1 Otisci tekstilnih struktura	52
5.1.1 Strukture na dnu keramičkih sudova	53
5.2 Tekstil	61
5.3 Antropomorfne figurine	64

6.	TEKSTILNA AKTIVNOST U ARHEOLOŠKOM KONTEKSTU	
6.1	Podaci i tekstilna aktivnost u arheološkoj dokumentaciji	72
6.2	Kontekst nalaza tekstilne aktivnosti	72
6.2.1	Divostin	73
6.2.2	Banjica	78
6.2.3	Crkvine Mali Borak	80
6.3	Tehnologija, predmeti za proizvodnju tekstila	88
6.3.1	Igle	90
6.3.2	Pršljenci	91
6.3.3	Tegovi	93
6.4	Funkcionalne grupe tegova – rekonstruktivna mogućnost interpretacije	93
6.5	Tekstilna površina u arheološkoj dokumentaciji	112
6.6	Odevni oblici i ornamentalni problemi u tekstilnoj tehnologiji	113
6.7	Odnos funkcije i forme u tehnologiji i dizajnu alata za proizvodnju tekstila	115
7.	RASPROSTRANJENOST NALAZA TEKSTILNE AKTIVNOSTI	120
7.1	Nalazišta iz rane praistorije čovečanstva - mlađi paleolit i mezolit (45000-6000 g. pre n.e.)	122
7.2	Nalazišta iz perioda neolita (6000 - 4000 g. pre n.e.)	123
7.3	Nalazišta iz perioda bakarnog doba - eneolit (4000-2500 g. pre n.e.)	171
7.4	Nalazišta iz bronzanog doba (2500 -1000 g. pre n.e.)	180
7.5	Nalazišta iz gvozdenog doba (1000 g. pre n.e. - kraj 1. veka pre n.e.)	192
8.	KA ZAKLJUČKU	200
9.	BIBLIOGRAFIJA	210

PRILOZI

KARTE

TABELE

TABLE: CRTEŽI I FOTOGRAFIJE

UVOD

Tekstil je jedan od najranijih proizvoda ljudske zajednice i interesovanje za njegovu izradu i upotrebu održalo se u kontinuitetu do danas. Kao opšta tekovina civilizacije, podložan je promenama u tehnološkom razvoju, obliku, bojama, sirovinama i delujući na naša čula, doprinosi formiranju utiska o ljudima, njihovim potrebama i mestu prebivališta. Proizvodi od tekstila su i lični predmeti i društveni simboli moći, statusa, dokazi umeća i sposobnosti. Njihova neotpornost na habanje, kartkotrajnost materijala organskog porekla utiču, uz kvalitet izrade i estetsko uživanje, da nalazi tekstila iz ranih perioda razvoja društva, izazivaju posebnu pažnju. Baš to brzo propadanje doprinelo je izrazito malom broju njihovih pronalazaka tako da su predmeti koji su bili deo svakodnevnog života postali su velika nepoznanica za savremene istraživače. Svaki napor u tom pogledu, otkriva ljudsku dimenziju minulih epoha, inteligenciju i stvaralački impuls izrađivača predmeta od tekstilnih materijala.

Ostaci tekstila iz daleke prošlosti čovečanstva, pronađeni u različitim kulturama, danas predstavljaju dragocene primerke u muzejima i institutima širom sveta. Ermitaž u Sankt Peterburgu čuva delove odeće i prekrivača, pronađeni 1895. godine na Krimu u Kurganu 6 iz VI-VII v. pre n.e, kao i u Kurganu 5 iz Pazirika Altaj, kineske provincije (Rudenko 1968; Gerziger 1975; Barber 1992). U Petrie Museum University College u Londonu je jedna od najstarijih očuvanih tunika, pronađena 1912 godine u velikoj mastabi iz Tarkhana u Egiptu, a potiče iz prve dinastije, oko 2800 g. pre n.e (Hall 1990). Od 19. veka vrše se istraživanja tekstilnih ostataka otkrivenih u jezerskim naseljima Švajcarske, gde najstariji nalazi potiču iz druge polovine 5. milenijuma pre n.e. (Medard 2012). Za zaleđene ostatke čoveka iz bakarnog doba, nazvanog po dolini u kojoj je pronađen Ötzi u Tirolskim Alpima, izgrađen je u Bolcanu poseban istraživački centar gde se, pored ostalog, ispituju i delovi odeće pronađeni na njemu, a rezultiralo je većim brojem mogućih rekonstrukcija (Fowler 2000).

Na prostoru Srbije pronađeni su, doduše malobrojni, ostaci tekstila iz različitih perioda. U Kostolcu 1894. godine nađen je izuzetan fragment tkanine iz pogrebnog sarkofaga u kome je sahranjena ženska osoba. Od 1895. godine nalazi se u muzeju u Budimpešti, a datovan je u III vek. Ovaj fragment sa prostora Viminacijuma spada u jedinstvene primerke po svojoj finoći i vrednosti. Osnova je od svile, a potka od skupocene zlatne niti i predstavlja Viktoriju sa palminim listom i vencem u ruci (Geijer, Thomas 1965). Na nekropoli Viminacijuma 1982. godine pronađeno je više fragmenata ženske odeće od lana i vune, ukrašene zlatnim nitima. U olovnom sarkofagu trikonhalne grobnice iz IV veka, u zbirci Narodnog muzeja u Požarevcu (Голубовић 2000), shranjena je ženska osoba višeg staleža u luksuznoj odeći. Dugo se u Narodnom muzeju, a sad u Zbirci Filozofskog fakulteta u Beogradu čuvaju više puta analizirani laneni ovoji mumifikovanih ostataka egipatskog sveštenika Nesmina, tzv. „beogradske mumije“ iz ptolomejskog perioda, dobijen na poklon 1888 godine (Анђелковић 1994). U Muzeju primenjene umetnosti u Beogradu čuva se nevelika zbirka od 23 manja fragmenta koptskih tkanina hronološki opredeljenih u period IV – XI veka. Predmeti su u muzej dospeli poklonom i delimično otkupom (Стојановић 1980).

Tekstil iz ranih epoha danas je predmet istraživanja specijalizovanih fiziko-hemijskih laboratorija i ispitivanja različitih nedestruktivnih metoda. Ispituju se sirovine, vlakna, bojenje, prepletaji, tehnologija, tehnike izrade, oštećenja, ornamenti, poreklo, upotrebna i društvena vrednost, pa je tekstil pored ostalih materijala postao važan činilac u tumačenju prošlosti.

U stručnoj literaturi u svetu objavljen je veliki broj radova sa detaljnim analizama tekstilnih ostataka i sredstava za njihovu izradu iz različitih perioda praistorije (Drooker 1992; Adovasio, Soffer, Klima 1996; Cardito Rollan 1996.). Neki od tih nalaza, kvalitetom, tehnikom i estetikom, prvozilaze shvatanje da je reč o davnim kulturama, različito razvijenim za današnji tehnološki momenat. Često imaju odlike savremenih materijala, isti je princip obrazovanja strukture, čak se i neka sredstava za izradu nisu mnogo promenila, kao igle, kalemi, vreteno. Šira društvena orijentacija ka istraživanjima i publikovanju podrazumeva izdvajanje značajnih novčanih sredstava za rad. Zahvaljujući tome imamo dobre studije o praistorijskom tekstilu iz evropskih kultura. Na žalost, ta praksa često nije sprovedena u Srbiji i korisne informacije za istraživanje tekstila ostaju neprimetne, čekajući da budu obrađene.

Tekstil u užem smislu podrazumeva tekstilne površine različitih konstrukcija oblikovane u praktično primenjive proizvode. U širem smislu, to su predmeti nastali od tekstilnih sirovina i struktura, a upotrebljavaju se u ljudskom društvu, kao što su: pokrivač tela – odeća, tekstilije i predmeti u domaćinstvu i tehnički tekstil. U praktičnom smislu, on postoji kroz upotrebnii oblik proizvoda i osnovna dokumentovanost te aktivnosti zasniva se na postojanju predmeta izrađenih od tekstla.

Izrada tekstila se oslanja na osnovne pretpostavke: sirovinsku bazu od koje nastaje proizvod, preradu sirovine da bi se dovela u stadijum pogodan za manipulaciju, tehnička sredstva za njedovu izradu i manuelne ili industrijalizovane postupke koje je neophodno izvršiti da bi se formirala odgovarajuća struktura. To je skup više specijalizovanih radnji sa utvrđenim redosledom i standardizovanim operacijama. U zavisnosti od vrste proizvoda i namene, neke operacije mogu biti preskočene, skraćene ili imaju specifična tehnička rešenja.

U različitim kulturama egzistira obilje različitih tekstilnih predmeta, a izrađeni su na neverovatne načine sa lokalnim tehničkim varijantama. To uključuje invenciju, prilagodljivost prirodnom okruženju, poznavanje različitih materijala, savladavanje tehničkih postupaka i razvijanje čitavog tehnološkog procesa, sve da bi se zadovoljile ljudske potrebe za proizvodnjom materijala koji bi bio „druga koža“. Možemo da pretpostavimo da se sličan proces odvijao tokom ukupne istorije ljudskog društva, odnosno, da su se i u davnoj prošlosti osvajali tehnološki postupci u proizvodnji predmeta od tekstila, kao i da su pokrivali potrebe tadašnjih stanovnika.

Ovaj rad obuhvata pojave tekstilne aktivnosti u praistorijskim kulturama koje su se razvijale na prostoru Srbije. Vremenski raspon istraživanja omeđen je identifikovanjem najstarijih nalaza ranog neolita, sve do mlađeg gvođenog doba, odnosno od 6. milenijuma pre n.e. do poslednjih vekova stare ere, period u rasponu od preko 5000 godina. Istraženi su dokazi tekstilne proizvodnje u starčevačkoj i vinčanskoj kulturi, preko eneolitskih kultura bakarnog doba, bronzanodobnih nalaza, do pojave gvožđa na tlu Srbije.

Tekstil je posmatran prvenstveno u osnovnom značenju. Akcenat je dat na mogućnost dobijanja tekstilne površine, mada je to neraskidivo povezano sa izradom konkretnih predmeta upotrebne vrednosti. U nedostatku tekstilnih proizvoda ili sačuvanih retkih primeraka, pribeglo se posrednom dokazu. Vizuelne predstave na keramičkim oblicima od

trajnijeg materijala, kao i tehnološka dokumentarnost različitih predmeta koji učestvuju u izradi tekstilnih površina, predstavljaju osnovu za istraživanje.

Korišćeni su materijali sa arheoloških istraživanja različitih nalazišta Srbije. Predmeti prikupljeni tokom iskopavanja, rezultati objavljeni do početka druge dekade 21. veka, analize izabranih artefakata i rekonstrukcije upotrebnih mogućnosti, dali su dovoljno informacija za donošenje zaključaka o razvoju tekstila u praistorijskim zajednicama. Dostupnost arheoloških zbirki u muzejima Srbije omogućili su neposredan uvid u materijal i sticanje informacija o razvoju tekstilne aktivnosti iz tako davnih perioda. Lično i neposredno angažovanje arheologa iz ovih institucija, doprinelo je obradi i onih podataka koji do sada nisu objavljeni, a bitni su za ovaj rad. Njima dugujemo zahvalnost što je ovo istraživanje bilo moguće.

Izvori informacija su predmeti od različitih materijala, osnovano vezani za proizvodnju, preradu, doradu i oblikovanje tekstila. Za sada identifikujemo više grupa različitog sirovinskog porekla. Predmeti koštane industrije su: igle, noževi za tkanje, češljevi za raščesljavanje vlakana, pločice sa perforacijama. Keramički oblici su: tegovi, pršljenci, kalemi, višekraki amuleti, sudovi sa otiscima tekstilnih struktura na dnu ili recipijentu, antropomorfne figurine. Predmeti od metala su igle, noževi, makaze, ukrasne kopče, dugmad, a u vizuelizaciji odevenih ljudskih figura pomažu slike na metalnim situlama, na zidovima i drugim delovima arhitektonskih objekata i sklopova. Od tekstilnih vlakana su delovi odeće i drugi tekstilni predmeti, a obuhvata i sirovinsku bazu arheobotaničkih i arheozooloških istraživanja.

Najveća pažnja usmerena je na tehnološke mogućnosti, odnosno na istraživanje predmeta specijalizovanih za proizvodnju i preradu tekstila. Brojnost nalaza omogućila je da se na konkretnim primerima prate inovativna rešenja izrade, nastala kao posledica uvećavanja svakodnevnih potreba, ali i razvoja apstraktne misli. Praktičnost, jednostavnost i najmanje upotrebljena energija za datu tehnologiju i svakodnevne potrebe, izdvojili su se kao imperativ u rešavanju nekih tehničkih momenata kao što je razboj za tkanje.

Rad se sastoji iz više celina. U uvodnom delu predstavljeni su ciljevi i problemi metodološkog pristupa. Istorijat istraživanja teme obuhvata radove iz arheološke literature gde se prezentovan materijal povezuje sa nekim segmentom tekstilne proizvodnje. Izabor je ograničen prvenstveno na prostor Srbije, a izdvojeni su i neki radovi značajni za razvoj metodologije istraživanja proizvodnje tekstila u praistorijskim zajednicama. Kontinuitet

interesovanja za tekstil u širem značenju prezentuju osvrti na pojedine nalaze iz različitih perioda.

Razmatranje tehnoloških mogućnosti obuhvata pretpostavljeni alati i pomagala za rad. Izdvojeni su predmeti koji učestvuju u preradi i proizvodnji tekstila. Pažnja je usmerena ka mogućnostima izrade tekstilne površine, opredeljenju tegova za tkanje i međusobnim odnosima u sklopu razboja. Predložene su osnovne klasifikacije elemenata na predmetima za prepoznavanje radne aktivnosti. Otisci tekstilnih struktura na dnu keramičkih sudova upotpunjuju sliku o primeni tehničkih rešenja u svakodnevnom životu. Antropomorfni keramički oblici sa urezanim crtežima koji asociraju na delove kostima, ovde su usko ograničeni na prepoznavanje tehnologije izrade tekstilnih materijala. Katalog nalazišta sadrži osnovne podatke o mestima - lokalitetima na kojima su potvrđeni nalazi tekstilne aktivnosti i vrste predmeta koji se pojavljuju u arheološkom kontekstu. Priložene su karte sa distribucijom nalazišta, tabele sa podacima izdvojenih grupa predmeta i table sa delom materijala koji je poslužio za izvođenje dokaza.

1. TEMA RADA

1.1 Tema i cilj

Rad *Tekstil u praistoriji na tlu Srbije* istražuje pojavnost i dokumentovani razvoj tekstila u praistorijskim zajednicama koje su u tom periodu naseljavale prostor Srbije. Obuhvata jedan segment tehnološkog dostignuća, proizvodnju i upotrebu tekstila.

Rad treba da odgovori na nekoliko pitanja. Prvo je o karakteru dokaza tekstilne aktivnosti i šta obuhvata korpus informacija koje se obrađuju. Prostorni i hronološki okvir podrazumeva lokacijsko utvrđivanje mesta i period iz kog informacije potiču. Podjednako je važno koji su materijalni dokazi te aktivnosti i u kojim količinama se pojavljuju. Formalno-tipološke osobine su u funkciji povezivanja različitih predmeta sa specifičnim alatima i prepoznavanje razvoja njihovih oblika.

Tema je zasnovana na uvidu u arheološke nalaze iz zbirki muzeja u Srbiji i objavljene radove u stručnoj literaturi. Istraživanje je sprovedeno na osnovu materijala iz Narodnog muzeja u Beogradu, Narodnog muzeja u Čačku, Muzeja Vojvodine u Novom Sadu, Narodnog muzeja u Valjevu, Zavičajnog muzeja u Petrovcu na Mlavi, Muzeja grada Beograda-Arheološka zbirka Vinča-Belo brdo, Centra za arheološka istraživanja Drenovac, Centar za arheologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, kao i dokumentacije Arheološkog instituta u Beogradu. Korišćeni materijali i dostupna građa uslovljeni su vrstom i stepenom arheoloških istraživanja, fokusiranjem na određene probleme i sačuvanim ili objavljenim podacima. U realizaciji ovog rada važnu ulogu imaju istraživači koji su prepoznali predmete vezane za tekstil i njegovu upotrebu. Težište rada je na sagledavanju i tumačenju tehničko-tehnoloških rešenja u proizvodnji tekstila i istraživanja su tome prilagođena.

U okviru teme prezentovane su kulture i mesta u kojima su evidentirani materijalni dokazi tekstilne proizvodnje. Navođenje ograničenog broja mesta ne znači da i na drugim nalazištima nisu izrađivani tekstilni proizvodi. Često nema direktnih dokaza o proizvodnji tekstila i brojni su razlozi za njihovo odsustvo u nalazima, a istraživanje je usmereno na naselja sa potvrđenim podacim o tekstilnim aktivnostima.

Izdvojeni su prvenstveno tehnološki momenti, alati za preradu sirovine i izradu tekstila. Posebno su analizirani sačuvani delovi razboja – tegovi i njihove kombinatorne mogućnosti u izdvajanju i određivanju težine. Obradene su i analizirane tekstilne strukture

otisnute na dnu keramičkih sudova. Na antropomorfnim figurinama posmatrani su urezani crteži koji asociraju na definisane odevne oblike izrađene od tekstilnih sirovina.

Uočena dominantna tehnologija primarne proizvodnje tekstila - razboj sa visećim tegovima, doprinela je ograničenju teme na period od konstatovanja pronalazaka u ranom neolitu do pojave i razvoja gvođenog doba na centralnom Balkanu. Ta tehnologija se zadržala i u prvim vekovima nove ere tokom rimske dominacije na ovim prostorima. Osvajanjem novih tehnika rada pod uticajem severnoafričkih, prvenstveno Sirijskih i Egipatskih tkačkih dostignuća, velikim importom tekstilne robe i osnivanjem javnih radionica za tkanje, odnos prema tekstu i tekstilnoj robi u tom periodu se promenio. Pojavljuju se slikovni i pisani dokumenti o proizvodnji i preradi tekstila. Rimska imperija je na ove prostore donela promene u proizvodnji, standardizaciji, trgovini i one su se odrazile i na vrstu arheoloških nalaza. I pored velikog broja informacija te, smatramo, suštinske promene nisu uključene u ovaj rad, a istraživanje je uslovno ograničeno na kraj stare ere.

Osnovni cilj rada je da se sagleda istorijska dimenzija razvoja tekstila, tehničko-tehnološke mogućnosti proizvodnje i upotrebe tekstilnih materijala u praistorijskim zajednicama na prostoru Srbije. Cilj je da se istraži stepen razvoja proizvodnje tekstila, da se utvrde vrste alata za izradu, distribucija i dokazi njihove upotrebe tokom radnog procesa. Pored kvantifikacije, ispitivanja treba da ukažu na elemente tehničkog i tehnološkog standarda u izradi tekstilnih površina, kao i operativnost i funkcionalizaciju alata za rad. Jedan od ciljeva je uočavanje promena u izradi i razvoj tehnoloških ideja.

Samo istraživanje ima više ograničenih međuciljeva i onih koji su se nametnuli tokom rada na predmetima. Tako, u ispitivanju tegova, cilj je određivanje njihove upotrebne vrednosti na razboju za tkanje i utvrđivanje parametara kojima se to potvrđuje. Namera je i da se istraživanjem otisaka struktura utvrde postuci i tehnike izrade. Analize antropomorfnih figurina su ograničene na tehnološke pretpostavke, koliko mogu da doprinesu prepoznavanju tekstilnih materijala. Već početnim istraživanjima uočeni su različiti metodološki pristupi problemu tekstilne proizvodnje, pa se kao nezaobilazan cilj nametnulo metodološko ujednačavanje i sistematizacija istraživačkih procedura. Jedan od ciljeva je da ukaže kako se istorijske, tehnološke i kulturološke promene odražavaju na proizvodnju i razvoj tekstila.

Istraživačka hipoteza je da su predmeti za izradu tekstila u praistorijskim kulturama daleko zastupljeniji nego što to arheološka literatura prepoznaje i da obuhvataju većinu ili sve

grupe predmeta koje se pojavljuju u korpusu nalaza u regionu i Evropi. Sledeće je da arheološki kontekst daje dovoljno informacija za analizu proizvodnje tekstila i za određivanje većinskog tehnološkog modela i da taj model odražava kulturne pojave. Hipoteza koja će biti ispitana kroz rekonstrukciju je da grupe tegova u kućama predstavljaju funkcionalne grupe sa poznatim odnosima i težinama upotrebljivim u sklopu razboja za tkanje.

1.2 Obrazloženje teme

Arheološka istraživanja sprovedena u Srbiji i širem regionu rezultiraju brojnim pokretnim materijalom sa obimnim studijama i interpretacijama. Među njima su i produkti od tekstila, alati za njegovu izradu i od najranijih kultura imamo tragove te aktivnosti. Oni su izvor različitih informacija neophodnih za ovo istraživanje, za utvrđivanje konteksta nalaza i tumačenja.

Veliki broj podataka važnih za praćenje tekstila iz oblasti tehnologije i tehnika za izradu, njihova različita fizička i strukturalna pojavnost doprineli su, da i pored brojnih potvrda, tekstilna proizvodnja nema sistematičnu i dovoljnu interpretaciju u srpskoj arheološkoj literaturi. I u međunarodnim stručnim radovima na tu temu, prostor Srbije i regiona nije prezentovan u meri koja odgovara arheološkom činjenicama. Monografije o naseljima Divostin i Selevac kao i informacije o lokalitetima Supska, Gomolava, Vinča najčešće su navođeni podaci sa prostora Srbije (Adovasio, Maslowski 1988; Tringham, Stevanović 1990; Barber 1992: 93, 98, 134, 293). To ukazuje da nalazi sa drugih lokaliteta nisu dovoljno dostupni širem krugu istraživača.

Koliko će neki predmet biti tumačen u svetlu tekstilne tehnologije, zavisi od arheoloških činjenica, ali i od poznavanja same prirode tekstila. Pored već potvrđenih alata, delovi nakita, poput igle sa ukrasnim vrhom iz ženskih grobova gvozdenog doba, mogu se odnositi na pribor za izradu tekstilnih predmeta. I krupna koštana perla sa širokom perforacijom po potrebi može postati deo ličnog pribora za pređenje (Ehrenberg 1995). Posvećivanje pažnje različitim mogućnostima izrade tekstilnih predmeta, širi krug saznanja i promišljanja o praktičnom snalaženju i kontinuitetu razvoja tekstilnih ideja.

Šire istraživanje tekstila u praistoriji na tlu Srbije do sada nije sprovedeno. U okviru arheoloških iskopavanja, uz drugi pokretni materijal, prezentovani su i nalazi koji se

povezuju sa tekstilom. Mali broj radova je uže stručno posvećen proizvodnji tekstila i ta pionirska istraživanja nisu dobila veći značaj i nastavljače (Idvorean Stefanović 1993; Цырк 1997; Nikolić 2000).

Sve to, uticalo je na sticanje uslova, da se problem tekstila uočen u arheološkoj dokumentaciji, obradi i prezentuje po metodološki unificiranom konceptu. Jedan od mogućih pristupa temi, a odgovara prvim većim radovima iz te oblasti, je istraživanje i objedinjavanje dela arheološke građe deponovane u muzejima Srbije i podataka iz stručne literature. Prosto sabiranje artefakata neće dati odgovore na sva pitanja u vezi sa tekstilom u tako dugom vremenskom periodu, ali će omogućiti da se dobijeni podaci povežu po teritorijalnom, kulturno-istorijskom, tehnološkom principu i predstavu stručnoj javnosti za dalju obradu i dopunjavanje.

Ovde treba pomenuti i teritorijalno zaokruživanje istraživanja. U naslovu je naglašena orijentacija ka prostoru definisanom kao teritorija države. Razvoj i širenje praistorijskih kultura je imao drugi tok, koji je nosio i ideje tekstilne prakse i upotrebe. Rad je ograničen na koncept „teritorijalne dostupnosti“, sa uvidom u istovrsne i slične pojave u okruženju.

Istovremeno, suočavamo se sa disperzijom deponovanja materijala sa jednog nalazišta u različite zbirke više muzeja i država. I „domaća“ dislociranost u smeštaju po različitim muzejskim zbirkama, kao posledica prakse kolektovanja izabranih nalaza, doprinela je razdvajnju predmeta istog arheološkog konteksta. Dobra dokumentovanost sa iskopavanja postaje osnov njihovog razumevanja (Gomolava: kuća 5; Obrež, Beletinci: kuća 1 i 2). Različite sirovine i tehnologija izrade samih predmeta su sledeći ograničavajući faktor. Naglasak je na evidentiranju nalazišta sa dokazima tekstilne aktivnosti i u tom kontekstu su, predmeti primenjivi u proizvodnji tekstila i sličnih struktura, izdvojeni za rad.

2 METODOLOŠKI PRISTUP

Heterogeni materijal kao što su grupe alata od različitih materijala, otisci strukture prepleta, delovi tkanina, urezani crteži na antropomorfnjoj plastici ili paleobotaničke informacije, nametnuli su različite pristupe svakoj kategoriji predmeta uz poštovanje njihove specifičnosti. Svaka grupa podataka je posebno ispitana, izložene su mogućnosti obrade i predložena ili dopunjena tipološka baza.

2.1. Vrste nalaza i klasifikacije

Predmeti izabrani za istraživanje su različitog sirovinskog porekla, različitog tehnološkog postupka obrade i na različite načine učestvuju u preradi, proizvodnji ili upotrebi tekstila.

U pokušaju da se sistematizom obuhvate različite grupe predmeta, suočavamo se sa građom prikupljanom tokom dužeg vremenskog perioda u različitim oblicima istraživanja, izlaganja i interpretacije. Usled nemogućnosti da se sav navedeni materijal lično proveri, osnov za rad su, nužno, publikovani radovi. To se prvenstveno odnosi na proizvode koštane industrije, predmete od metala, paleobotaničke analize, ali i sve druge trenutno nedostupne predmete. U tim slučajevima, rezultati i predložene klasifikacije su preuzete od istraživača uz mogućnost da ovo istraživanje nadogradi već iznete interpretacije predmeta tekstilne industrije.

Osnovno opredeljenje u izboru predmeta za istraživanje su utvrđene i potencijalne mogućnosti njihove upotrebe u tekstilnoj proizvodnji ili povezanost sa opredmećenjem tekstila u finalni proizvod. Predmeti poznate upotrebe u savremenom životu obuhvataju igle za šivenje, makaze, noževe, dugme. Predmeti prepoznati u domaćoj etnološkoj građi su vreteno, pršljenovi za vreteno, kalem, pločice sa perforacijama, a oni iz etnološkog korpusa širih teritorija su tegovi za razboj i različiti zašiljeni predmeti opredeljeni u igle. Grupa predmeta za koje postoji pretpostavka da su upotrebljavani u proizvodnji tekstila ili da odražavaju tekstilni predmet su astragali, posude za kvašenje vlakna, amuleti, delovi nakita kao igle, fibule, toke i drugi metalni predmeti, otisci struktura na dnu sudova ili na drugim predmetima, antropomorfna plastika sa urezanim pretstavama koje asociiraju na delove odeće i nakita.

Za neposrednu analizu i proveru stavova izabran je nepublikovan materijal keramičke industrije: tegovi, pršljenci, otisci tekstilnih struktura na dnu keramičkih sudova, tekstilni ostaci na metalnim predmetima, pregledana je jedna koštana igla i deo od većeg korpusa antropomorfnih figurina.

Rad treba da pomiri jedinstven metodološki pristup i različite interpretacije radnih mogućnosti, za pojedine oblike u suštini istih ili sličnih predmeta. To je istovremeno i interpretativno ograničenje, ali omogućava da se, objedinjavanjem takvih podataka o jednoj

grani privrednih aktivnosti – izradi tekstila, uoče promene u diskursu tumačenja određenih grupa artefakta, koji se prvo na primeru tegova dominantno tumače u okviru ribolovnih aktivnosti, a nešto kasnije prvenstveno u okvirima tekstilne tehnologije.

- *Istraživački materijal i forma izlaganja*

Arheološka istraživanja u Srbiji sprovode se više od sto godina i razvojem metodologije rada, menjao se odnos prema dokumentaciji i predstavljanju u stručnoj literaturi. (Тасић 2002). Različito interesovanje istraživača prema iskopanom materijalu, mogućnosti da ga publikuju ili delimično obrađene informacije važne za tekstilnu proizvodnju, navele su, da se posebno izdvoje mesta pronalaska – lokaliteti i predmeti - dokumenti tekstilne aktivnosti. Ispostavilo se da je od velikog značaja vidljivost u stručnoj literaturi. U skladu sa ciljevima opšteg sagledavanja predmeta tekstilne industrije, nalazišta su izložena po relativno-hronološkom i kulturnom opredeljenju za celokupnu teritoriju Srbije. Pojedine kategorije (tegovi, pršljenci, igle) su posebno analizirane.

Katalog nalazišta je prezentovan uniformno po arheološkim periodima, bez obzira na vrstu i količinu relevantnih nalaza. Alati su obrađeni po radnim operacijama, sa tabelarnim prikazom svake grupe. Istraživački postupci i princip obrade su prikazani u rekonstrukciji funkcionalnih grupa tegova i analizi otisnutih struktura.

Zastupljene su kulture od perioda neolita i mlađe, sa potvrđenim ili verovatnim nalazima tekstilne aktivnosti. Mezolitske kulture nemaju publikovane nalaze koji bi sa većom verovatnoćom prezentovali tekstilnu proizvodnju, pa taj mogući alat nije deo kataloške prezentacije .

- *Klasifikacija predmeta*

Pojedini nalazi povezani sa tekstilom u našoj literaturi navedeni su po pretpostavljenoj funkciji sa više varijanti naziva za slične predmete. Kompaktni perforirani keramički oblici, sa naglaskom da su izrađeni od “pečene zemlje” označeni su sa: a) tegovi, b) tegovi za ribolov, c) tegovi za ribolov ili tkanje, d) tegovi za tkanje, e) natege za tkanje, f) utege, a moguće je i povezivanje sa oblicima tipa pršljenci, pršljen; bršljen ili bršljenci, točkić. Svi termini pokrivaju iste ili vrlo slične forme predmeta, pa je pored situacije na terenu i lični stav autora određivao njihovu funkciju (Brukner 1962, Блажић, Радмановић 2011). Te dileme su uslovile da se u istraživanje uključe tegovi imenovani različitim terminima, a

tokom obrade su izdvojeni elementi važni za prepoznavanje njihove upotrebe u tekstilnoj proizvodnji.

Polazište u ovom radu je tekstil, pa je u katalogu predmeta izlaganje materijala izvedeno i klasifikovano po grupama alata specijalizovanog za određenu radnu operaciju u procesu izrade tekstila, počev od pripremnih radnji do završne obrade. Time se njihova upotreba u drugim aktivnostima ne dovodi u pitanje. U tu grupu su ubrojani i predmeti koji se u inostranoj literaturi tumače u okviru proizvodnje tekstila, bez obzira što u našoj arheologiji nisu dobili afirmaciju alata, kao što su različite pločice sa perforacijama i sudovi za kvašenje pređe (Giner Alfaro 1984: 88; Barber 1992; Cardito Rollan 1996). Višekraki amuleti i astragali, pominjani u literaturi sa različitim interpretacijama, izdvojeni su u posebnu grupu sa još nejasnom, ali ne i isključenom namenom u tehnologiji tekstila.

Lokaliteti iz kojih je dobijen materijal za istraživanje izabrani su po regionalno-prostornoj disperziji, mada je odlučujući faktor bio dostupnost informacijama i predmetima. Iz Panonske nizije uz veliku ravničarsku reku i bare su višeslojna naselja Gomolava i Obrež – Beletinci. Korišćen je materijal sa iskopavanja iz druge polovine 20. veka sa delimično objavljenim rezultatima (Beletinci) i većim brojem detaljnih studija (Gomolava), pa je odnos prema tekstilnim nalazima moguće pratiti i na informacionom planu istraživanja. Naselje uz obalu Dunava je Vinča Belo brdo kao milenijumski aktivan centar istraživani u više etapa sa velikom količinom nalaza i brojnim objavljenim radovima u kojima se pominju predmeti povezani sa tekstilom. Istočno uz pritoku, Dunavu gravitira naselje Belovode kod Petrovca na Mlavi. Istraživanja za oba naselja su i dalje u toku. Zapadno, u širem slivu reke Kolubare analizirani su predmeti iz jednoslojnog naselja Crkvine Mali Borak. Naselje je istraženo u kratkom roku sistematskim radovima, a objavljene su uže specijalističke studije. Materijal je kompletno pregledan, izdvojeni su predmeti tekstilne aktivnosti, što je rezultiralo velikim brojem nalaza i podataka. Južnu zonu predstavljaju naselja Drenovac i Pavlovac Kovačke njive, kao i Kale Krševica kod Vranja, istraživanja su u toku sa delimično objavljenim rezultatima. Materijal je pregledan i korišćen u statističkom obliku. Publikovani rezultati za Divostin i Banjicu omogućili su kontekstualnu analizu alata i pribora tekstilne proizvodnje.

- *Uslovi prikupljanja materijala i podataka*

Složene situacije tokom iskopavanja nameću da se pokretni materijal sukcesivno podiže, pa se razvučeni delovi većih celina, što je karakteristično za komplete tegova za

razboj, posmatraju kao zasebni predmeti.¹ Tegovi sa jedinstvenom namenom tako mogu biti razdvojeni i protumačeni kao posebni nalazi. Njihovo povezivanje u funkcionalne celine uslovljeno je dobijanjem većeg broja podataka sa istraživanja na terenu (terenski dnevnik, planovi, arheološke celine – stambeni objekti, fotografije, crteži), što nije uvek izvodljivo. Kako je cilj da se izdvoje radno povezani kompleti tegova, ovo se pokazalo kao važan element u istraživanju.

Uočen je i problem u kvantifikovanju nalaza. Broj pronađenih predmeta koji se pojavljuju u literaturi, inventaru i zbirkama se nekad znatno razlikuje. U zavisnosti od izvora informacija menja se njihov broj, pa količine iznete i u ovom katalogu nalazišta treba posmatrati kao broj navedenih, a ne kao broj pronađenih predmeta. U izveštajima postoje dve uočljive strategije: pominje se samo tipičan primer, druga je izdvajanje atipičnih oblika. Posebnu grupu čini publikovanje „ukrašenih“ predmeta ili u velikom broju izabrani „lepi“ primerci, kao što se za publikovanje izdvajaju tegovi i pršljenci. Iz tog razloga statističkim analizama izmiču grupe predmeta kao što su otisci na dnu sudova. Istraživači navode da ih ima, ne zna se u kom kontekstu su nađeni i u kojoj količini, a često nisu navedeni.

2.1.1 Metode i istraživački postupci

Osnovne metode primenjene u radu su kvantifikovanje podataka i analitički deo:

- Metode fizičke analize primenjene su u određivanju različitih veličina i utvrđivanju tehnoloških parametara tkanih struktura ili njihovih otisaka;
- Vizuelna opservacija i opis su važni u konstatovanju spoljašnjih karakteristika i razlika kod predmeta iste vrste;
- Tipološke klasifikacije, sistematizacija i statistika primenjene su u pojavnosti i istraživanju skupova arheoloških predmeta;

U analizama morfoloških oblika izvršene su sistematizacije po hijerarhijskom redu. Prikazane su uz svaku grupu predmeta sa postupcima – protokolom uzimanja podataka. Osnova sistematizacije je neposredan uvid u arheološki materijal i uočene karakteristike.

¹ Grupe tegova iz: Beletinci-Kuća 1; Crkvine Mali Borak-Arh.cel. 157 i Arh.cel. 168; Supska, Stublina.

Konsultovane su baze podataka i klasifikacije za slične grupe predmeta.² Sistematizacija veličina je formalne prirode da bi se omogućilo merenje i izdvajanje učestale pojave ili tipične prakse od izuzetne promene, a zasniva se na dekadnom sistemu. Pnovljeni rezultati pokazuju tendenciju ka postojanju nekog oblika mernih veličina. Sistem merenja u tekstilnoj proizvodnji nije bio u fokusu ovog rada i nekim daljim empirijskim istraživanjima možda će se doći do principa merljivosti koji je korišćen u tekstilnoj proizvodnji tokom rane istorije ljudskog društva.

- Analitičke, strukturalističke i komparativne metode korišćene su za utvrđivanje konstrukcije tkanih struktura, tehnika izrade, kao i u praćenju i tumačenju promena na tekstilu u okviru društvenih zajednica.

- Eksperimentalna rekonstrukcija je kao metoda primenjena na funkcionalne grupe tegova.

- Hronološko-istorijska perspektiva je važna za razumevanje vremenskog okvira različitih pojava u razvoju materijalne kulture praistorijskih zajednica kao i za praćenje istorijata takvih istraživanja o tekstilu. Gde je bilo moguće primenjen je hronološko-linearni princip.

- Vizuelno-estetske analize korišćene su u izdvajanju odevnih i ornamentalnih delova na antropomorfnim figurinama.

Rad je podeljen na istraživački deo o dokumentovanim nalazima tekstilne aktivnosti i analizom pojedinih radnih elemenata. Istraživanje obuhvata: utvrđivanje činjeničnog stanja materijala koji je korišćen tokom rada i upoređivanje sa podacima objavljenim u literaturi ili dobijenih ličnim kontaktom; analizu i klasifikaciju artefakata sa vizuelnom opservacijom³, merenje fizičkih veličina po više parametara i upoređivanje. Merenjem se beleže sve relacije formalno-tipoloških osobina predmeta i utvrđuju promene koje su posledica prethodnih radnih operacija. Postupci primenjeni u tom delu su:

a) Ispitivanje i određivanje fizičkih osobina i veličina⁴:

² Danski istraživački centar The Danish National Research Foundation's, Centre for Textile Research

³ Formirana je baza podataka za svaku grupu predmeta, a u radu su izneti ograničeni podaci samo za elemente koji se pominju u analizi.

⁴ Kod jednog broja predmeta izmerene vrednosti se razlikuju od naznačene u pratećoj dokumentaciji. Na osnovu pregleda izabranih primera konstatovane su razlike: redukcija dimenzije primenom različitih mernih instrumenata ili različito baždarenih za isti tip merenja (tegovi, otisci tekstilnih struktura); uzimanje podataka sa različitih delova istog predmeta (tegovi, igle, otisci

- Spoljašnje karakteristike boja, gorelost, oštećenja, otisci tkanih struktura ispitani su optičkim povećanjem (lupa x10, binokularni mikroskop x45-80).
- Fizičke dimenzije su određene instrumentom tipa „nonijus“, u decimalnom sistemu 0,00 cm, a za manje dimenzije izraženo u 0,0 mm; Kod kontaktnog skeniranja korišćen je sistem za merenje u digitalnim programima (Photo shop). Za sve, pa i oštećene predmete date su izmerene veličine, a gde je bilo moguće utvrditi i pretpostavljene veličine pre oštećenja.⁵
- Masa– težina ispitana je digitalnom vagom tolerancije 1gr.
- Ugao – odnos osnove i potke na otiscima tekstura na dnu sudova izražen je stepenom x^0

b) Analitičko povezivanje različitih podataka o predmetima i lokalitetima:⁶

- Tipološka analiza i sistematizacija usmerena je na utvrđivanje karakterističnih formi za predmete iste vrste (tegovi, pršljenci) i otiske tekstura prepleta.
- Rekonstrukcija je korišćena u analizi funkcionalnih grupa tegova. Primenjena je kao fizičko i vizuelno izdvajanje tegova iz kompleksnijih situacija na terenu i kao numerička podrška u ispitivanju njihovih kombinatornih mogućnosti. U rekonstrukciji prepletaja struktura otisnutih na dnu sudova korišćen je grafički prikaz.

c) Dokumentovanje: foto i crtačka dokumentacija predmeta, dostupni planovi arheološkog konteksta, grafički prikazi u obradi podataka. U preuzimanju dokumentacije navedeni su izvori.

tekstilnih struktura); merenje predmeta većeg stepena vlažnosti nedovoljno prosušenih posle pranja (tegovi, pršljenci); promene dimenzija ili težine tokom obrade (raspadanje napuklih tegova i pršljenaka, otisci tekstilnih struktura); kod konzervatorskih radova čišćenje depozitnih naslaga (dna sa otiscima struktura, perforacije pršljenaka i tegova), upotreba lepka i popunjavanje oštećenja kao i dodavanje stabilizatora ili konsolidujuće mase (tegovi, „poklopac“). Ovi problemi su u jednom broju slučajeva rešeni dobijanjem podataka istim instrumentom, prethodnim čišćenjem preostalih naslaga, korekcijom izmerene težine. Kod umanjenja težine prvenstveno tegova, izračunata je približna težina celog predmeta dodavanjem mase nedostajućeg dela izraženo u procentima.

⁵ U izvođenju tipologije tegova za osnovu su uzeti već afirmisani predlozi The Danish National Research Foundation's, Centre for Textile Research i većeg broja istraživača koji su prošli kroz njihove radionice (Anderson, Mazare, Gleba...). Tipologija pršljenaka je detaljno obrađena za različite kulture i izvedena je na osnovu prerađenih i dopunjenih predloga (Livs 1978; Creve 1988; Mazare 2011). Tipovi tekstura otisnuti na dnu sudova određeni su po tehnološkim principima i sistematizaciji struktura (Nikolić1993, Emery 1966, 2009; Seiler Baldinger 1994).

⁶ U analizama je kao validni uporedni metod prihvaćena izmerena vrednost (dimenzije, težina) na istom mernom instrumentu svih predmeta za koje je bilo moguće to ispitivanje. Za ostale su preuzeti podaci iz dokumentacije.

d) Katalog nalazišta obuhvata i vrste predmeta iz arheološkog konteksta. Za označavanje delova većih celina upotrebljeni su po gradaciji važnosti brojevi, velika i mala slova. Materijal je dat i tabelarno sa većim brojem uporednih podataka (Tabela. 1–19). Tipološke analize izvedene za tegove, ptšljenke i strukture prepleta, predstavljene su Tablama.

Tumačenja materije su usmerena i ograničena na aktivnosti u okviru proizvodnje tekstila. Naglašeni su tehnološki i tehnički postupci i upotrebne mogućnosti.

2.1.2. Definisane upotrebljenih termina i pojmova

U tekstu su upotrebljeni termini iz arheologije i tehnologije tekstila, što može da dovede do neprecizne interpretacije. Da bi se izbegle nejasnoće u definisanju pojmova predložena je standardizacija termina.

Termini preuzeti iz arheološke dokumentacije su navedeni po originalnom izvoru. U slučajevima gde su istraživanja ukazivala na nove tehnološke momente, nazivi predmeta su navedeni i po novoj funkcionalnoj orijentaciji, u tabelama su izloženi po novom opredeljenju. To se odnosi na pršljenake i radno opredeljenje igala i tegova. Merni elementi koji određuju funkciju predmeta su naznačeni. U rekonstrukciji položaja tegova na razboju definisani su postupci rada na osnovu kojih su sprovedene analize.

Pojmovi iz oblasti tehnologije tekstila prilagođeni su ručnoj izradi i konstatovanim principima rada. Ispitivanje otisaka struktura na dnu sudova obuhvata i definisanje pojmove geometrijskih karakteristika prediva. Uvedeni su pojmovi za definciju grupe prepletaja koji nisu tipični za standardno ručno tkanje, pa nisu deo naše narodne tkačke leksike i standardnog tehnološkog rečnika. Strukture izrađene od neprerađenih biljnih delova su deo tradicionalnog zanata izrade košara i sličnih predmeta od pruća pojavljuju se i pod imenom korparstvo, izrada asure, pletenje pruća, pleter (*od preplitati, oplitati*). U našoj etnografskoj literaturi pojava takvog prepletaja u tkanju na razboju je retka i nema odomaćen standardizovan izraz. Izabran je naziv izveden iz zanatskog rada sa prućem - struktura prepleta, u značenju međusobnog preplitanja više elemenata sistema niti potke.

- *Skraćenice*

Informacije koje se ponavljaju u analizama predmeta i otsaka, u tabelama i tipologijama date su u skraćenom obliku. Standardne skraćenice su korišćene za fizička merenja, podatke iz arheološke dokumentacije i bibliografije.

Za identifikaciju predmeta u katalogu uvedene su oznake po jedinstvenoj metodologiji. Slovni deo označava lokalitet i vrstu nalaza, a numerički deo je broj predmeta.

- Nazivi lokaliteta označeni su sa tri slova (BEL = Belovode). U bazama podataka za svaku grupu predmeta upotrebljena je oznaka za identifikaciju.

- Grupe predmeta u identifikaciji označene su velikim slovom (B- bat; D- dno suda; F- antropomorfna figurina; I- igla; K- kalem; Ku- kupa; M- makaze; N- nož za tkanje; O- otisak tekstilne strukture; P- pršljenak; S- sud; Sk- posuda za kvašenje; T- teg;...).

- Svaki predmet je označen inventarskim – terenskim - kataloškim brojem (VIN- T-EDM 529 = Vinča, teg, broj 529): Jedan inventarski - terenski broj sa više predmeta sadrži i slovo za svaki pojedinačni predmet (CMB-T-C185a = Crkvine Mali Borak, teg, grupa C185, pojedinačni teg - a).

Predmeti koji nemaju inventarski ili kataloški broj označeni su privremenim brojem - PB (OBE-T-Pb-001= Obrež Beletinci, teg, privremeni broj (nije inventarisan), broj 001).

- Posebni podaci: broj kuće, dat je posle lokaliteta (GOM k2-T-34 = Gomolava, kuća broj 2, teg, broj 34); godina iskopavanja je iza inventarskog broja (VIN-O-344/03= Vinča, otisak, broj 344, godina iskopavanja 2003).

Skraćenice lokaliteta i primeri označavanja nalaza tokom istraživačkog postupka:

Lokalitet	tegovi	otisci	kupa
BEL – Belovode	BEL-T-765	BEL-O-316	
VIN – Vinča	VIN- T-529	VIN-O-344/03	VIN-Ku-1183
GOM – Gomolava	GOM k2-T-34	GOM-O-1838	
DIZ – Dizaljka			
MOJ - Mojsinje			
OBE – Obrež, Beletinci	OBE-T-Pb-001	OBE-O-AP5292	
OBA – Obrež, Baštine			
SLA - Slatina			
CMB – Crkvine Mali Borak	CMB-T-C185a (sa Ib)	CMB-O-Pb-001	

3. ISTORIJAT ISTRAŽIVANJA

Predmeti od tekstila su po različitim osnovama pratili ljude kroz život i podsticali pažnju i znatiželju, bilo u želji za posedovanjem ili za proizvodnjom i trgovinom. Tako su rani proizvođači tekstila bili istovermeno i prvi njegovi istraživači. Tekstil se može posmatrati po više osnova, tehnološki momenat, tehnike rada, društveni okvir, estetski i likovni izraz, simboličko značenje i svaki od ovih segmenata ima istraživače više ili manje speijalizovane i svoju “istoriju” istraživanja.

Prva interesovanja za tekstil iz prošlih vremena podstakli su povratnici iz krstaških ratova, donoseći u Evropu različite tekstilne predmete i relikvije, uglavnom sa idejom da potiču iz biblijskih vremena. Deo je završio u crkvama, a deo je bio predmet trgovine. Pokloni su doneli stvaranje kolekcija, a one čuvanje i održavanje tekstilnih predmeta. Vremenom, interesovanje sa prikupljanja i kolektovanja, pomerilo se na analitički i interpretatorski rad.

Još jedno veliko otkriće iz severne Afrike donelo je „pomamu“ za tekstilnim ostacima. Tokom i posle Napoleonovih ekspedicija u Egipat krajem 18. veka, interesovanje za prikupljanje „starina“ je dobilo veliki zamah sa nekontrolisanim prikupljanjem egipatskog – koptskog tekstila iz 4-5 veka i izlaganjem u evropskim kolekcijama kao prvorazredne senzacije. Rana arheološka israživanja i razvoj egiptologije doneli su već 1883 godine u Beču izlaganje i publikovanje prve veće kolekcije koptskog tekstila. Interesovanja su usmerena prvenstveno na vizuelni izgled, teme i prikazane scene u medaljonima kao i finoću rada. Otkrića tekstilnih ostataka u kurganu na Krimu 1875 godine završila su u Ermitažu i put za muzejsku obradu tekstilnih predmeta bio je otvoren. U Evropi sredinom 19. veka prvi nalazi iz jezerskih sojeničkih naselja doveli su do istraživanja ranog tekstila, zanatstva i načina života praistorijskih zajednica.

Najistaknutije mesto u istraživanju tekstila iz prošlosti, pored materijalnih ostataka, pripada tehnologiji i osnovnom načinu izrade tekstila, tkanju. Razumevanje procesa stvaranja tekstilne površine, dovelo je do niza drugih istraživanja od različitih tehnika rada, istraživanja alata koštane industrije, paleozooloških i paleobotaničkih analize, kulturoloških obrazaca i promena. Za ovaj rad najinteresantnija su tehnološka saznanja o proizvodnji koja su pomogla da se tekstila aktivnost prepozna u kontekstu arheoloških istraživanja.

Prva istraživanja “primitivnih” razboja objavila je Ling Roth još 1918 godine (Roth 1977). Uz konstrukciju razboja i izvođenje tkanja, uočila je važnost pomoćnog pribora za rad. Na primeru evolucije različitih tipova nosača potke, od klupka i igle do čunka, pokazala je sistem povezanosti u tehnologiji, da razvoj alatki pokazuje specijalizacije koje su uslovljene tehničkim rešenjima samog razboja. Ukazala je na značaj jezika kao sredstvo za istraživanje pojavnosti određenih oblika alata, a u tumačenju pojedinih reči kod Homera istakla važnost prevoda. Time je otvorila put komparativnim studijama kao sredstvu za bolje razumevanje zaboravljene tehnologije (Barber 1990).

Dugogodišnji rad Grace M. Crowfoot na istraživanju tehnologije praistorijskog tekstila doprineo je širenju znanja i potencijala istraživanja u toj oblasti. Prvo značajnije pominjanje razboja sa tegovima je u njenom radu o tehnologiji tkanja u antičkom periodu, u kome istražuje funkcionisanje razboja. Između različitih tipova razboja sa horizontalno postavljenom osnovom na malim kočćima, tipova vertikalnih razboja sa vratilom, opisuje razboj sa tegovima i osnovno funkcionisanje (Crowfoot 1937). Izdvaja se njen rad o egipatskom tekstilu, posebno vez iz Tutankamonove grobnice. Uticala je na generacije mlađih arheologa da se opredale za istraživanje problema istorijskog razvoja tekstila.

Među ranim značajnim radovima je studija Rudolfa Forbsa sa detaljnom analizom tehnologije, metoda i proizvodnih postupaka izrade tekstila u egipatskoj civilizaciji i antičkom dobu. Istaknuta su prirodna svojstva sirovine, postupci prerade, tehnološke mogućnosti, naknadna dorada, sa pominjanjem različitih tipova razboja i alata za rad (Forbes 1956). Dugo vremena ovo je bio glavni oslonac u istraživanju tehnologije tekstila u praistoriji.

Studijom etnopskih istraživanja o skandinavskom razboju sa tegovima, koji se tokom prve polovine 20. veka još upotrebljavao u izolovanim zajednicama naroda Sami u Skandibnaviji, Marta Hoffmann je pokazala velike mogućnosti rada na takvom razboju. Detaljnom analizom konstruktivnih i tehničkih elemenata, tehničkim crtežom, doprinela je shvatanju da je sličan model mogao uspešno da se koristi u praistoriji i da predstave razboja na antičkim vazama iz Beotije i Atine imaju uporište u realnom životu (Hoffmann 1964).

Velikim istraživanjem o različitim tipovima ručnih razboja Eric Broudy razboj sa tegovima predstavlja kao strajji tip razboja, izdvojio je razvoj oblika i šire etnografske varijante (Broudy 1979). Referiše na *Chilkat* razboje američkih indijanaca sa severozapadne

obale. Otežavanje osnove se vrši pomoću kamenja u vrećici od tekstila ili kože, vezane za veću grupu niti. Osnova je pričvršćena na drvenu gredu okačenu za granu, a po dve niti potke ukrštaju se između njih, obrazujući tkaninu sa istim licem i naličjem. Struktura odgovara onim na dnu neolitskih sudova, a tehnika rada je slična korparskom zanatu. Šireći polje saznanja o mogućnostima otežavanja pri tkanju, sa komparacijom grčkih i skandinavskih razboja, tegovi pronađeni u arheološkom kontekstu dobijaju legitimitet kao sredstvo za tkanje u sklopu većeg sistema razboja.

I Karmen Alfaro Giner u obimnoj studiji o tekstilu na iberijskom poluostrvu od praistorije do romanizacije, opisuje razboje sa tegovima (Alfaro Giner 1984). Uz detaljan opis njegovog funkcionisanja pominje mogućnost da su u Južnoj Evropi umesto tegova mogli da se koriste kamenčići obmotani tkaninom. Po njoj, dodavanje sitnijih kamenčića je dobar način za usklađivanje odnosa težine na razboju. Izgleda, da pored keramičkih tegova sa perforacijom za vešanje, kao ih uglavnom poznajemo, upotreba drugih predmeta za otežavanje osnove ima opravdanje u etnografskoj dokumentaciji i može biti ključ za razumevanje tehnologije tkanja u prekeramičkom periodu.

Dobijanjem pozitivskog otiska gipsanom masom na pozno-neolitskoj keramici Bugarske sa lokaliteta Обреница u blizini sela Čelopečene na Sofijskom polju, Nedelčo Petkov je postavio standard u istraživanju otisaka struktura na dnu sudova (Petkov 1922; 1926; 1936). Tako su nastali prvi tačni tehnički crteži struktura uvrtanja dve niti potke i uvrtanja osnovinih niti. Konstatovao je i objavio različite tipove ukrštanja osnove i potke, najvećim delom to su strukture sa uvrtnjem dve niti potke, slično korparskom radu. Ono što je predstavljalo problem za širu upotrebu su oštećenja dna koja su se povremeno javljala u odvajanju gipsane mase. Tek u drugoj polovini 20. veka ova procedura, sad sa silikonskim otiscima, dobila je svoju punu afirmaciju i omogućila utvrđivanje tipova struktura, merenja i tehnike rada (Adovasio and Maslowski 1988).

Istraživanja tehničkih karakteristika prepletaja doprineli su razumevanju izgleda i tehnike izvođenja različitih predmeta od tekstilnih materijala. Značajne pomake u ispitivanju razvoja tekstilnih struktura su analize slučajnih otisaka Gornjeg Paleolita u grobovima Moravske sa lokaliteta Donje Vjestonice I i II i Pavlov I. Vrlo mali primerci sadrže sve poznate elemente tehnika upredanja niti, korparskog rada prepletaja uvrtanja dve potke oko niti osnove, mrežaste strukture sa vezivanjem čvora (Adovasio, Soffer, Klima 1996 a.;

Adovasio, Soffer, Klima 1996 b; Sofer 1999). Na osnovu malobrojnih nalaza, pretpostavlja se da je korišćena kopriva (*Urtica* sp.), mlečika (*Asclepias* sp.), kora drveća jove (*Minis* sp.) i tise (*Takus* sp.). Upotrebljena su dva tipa niti: neupredene, sirove biljke i upredene po dve niti neprerađene biljke za niti osnove i niti potke upredene u dva smera S i Z zavoju. To su najstariji dokumentovani dokazi upredanja i preplitanja dva sistema niti koji se ravnomerno ponavljaju, sa svim obeležjima strukture tkanine.

Pronalasci tekstila su retki i više malih fragmenata pronađeni 1961 godine u Catal Hüyük naselju centralne Anadolije iz početka VI milenijuma pre n.e. predstavljaju posebno iznenađenje. U goreloj kući iz nivoa 6 pronađeni su na kostima karbonizovani ostaci više tipova tkanina u koje je umotan pokojnik (Burnham 1965: 169). Pretpostavlja se da su mogli biti izrađeni od vune, a gustina je 12-16 niti po centimetru. I narednih godina usledili su pronalasci sličnih karbonizovanih fragmenata, a po hemijskim reakcijama i mikroskopskom analizom utvrđeno je da su izrađeni od lana (Ryder 1965: 176). Ryder je zaključio da je lan korišćen za izradu tekstila pre vune, ali nije isključio ni ranu upotrebu vune.

Drugu polovinu 20. veka je obeležio Hans-Jürgen Hundt istraživanjem tekstila iz halštatskog perioda. Ostaci odeće iz rudnika soli kraj Salcburga, nalazi iz grobova Dürrenberg kod Hallein-a, Hohmichele kod Heuneburg-a dali su obilje materijala za analize (Hundt 1960; 1961; 1962). Radom na konzervaciji tekstilnih nalaza doprineo razvoju postupaka i metodologiji analize arheoloških materijala organskog porekla, prvenstveno vakana. Uveo je u analize istraživanje prepletaja, tehničke postupke izvođenja tkanja, načine spajanja delova tkanine, ispitivanje vlakna i obojenja. Hundt je zaključio da je promena u preradi vune, uvođenje gvozdene grebene za raščešljavanje vlakana, sa odvajanjem grubih i kraćih od dužih i tanjih, doprinela promeni u tkanju i uvođenju novih tipova tkanina (Hundt 1962). To je dovelo do veće primene keper, rips i panama prepletaja i do novih tehničkih rešenja na razbojima. Izdvajanje radne odeće rudara iz rudnika soli i luksuzne odeće iz bogatih grobova, pokazali su diferencijaciju društva kroz odeću i tekstilne predmete. Prinčevska grobnica kasnog halštata - ranog La Ten-a Hochdorf je primer luksuzne sahrane sa svim atributima upravljačke elite. Metalni luksuzni sudovi i drugi predmeti umotani u različite tkanine, obmotana luksuzna kolica na koja je položen pokojnik u svečanoj odeći i pokrovu, dali su veliki repertoar različitih tkanina u platno, keper i rips prepletaju, sa rubovima i trakama tkanim na pločicama. Velika upotreba tekstila za uvijanje predmeta i luksuzni odevni

predmeti kao cipele, kapa, ogrtač, odelo, pokrivač najavili su novu ekspanziju tekstilne industrije.

Velikom studijom srednjevropskog tekstila bronzanog doba Karina Grömer ispitala je posebne uzroke prirodne konzervacije tekstilnih ostataka u anaerobnim uslovima drvenih kovčega Danske, na metalnim predmetima, konzervacijom solju, obuhvatajući glavne nalaze i osnovne karakteristike tkanina od Skandinavije do Balkana (Grömer 2006; 2012). Utvrdila je tipove tkanih struktura, a primena na širokom prostoru bronzanog doba je odraz bliskosti kulture i međusobnih veza.

Eksperimentalna arheologija u radu Ingrid Schierer dobila je metodološki jasan koncept istraživanja upotrebne vrednosti kompleta tegova i odnosa na razboju (Schieyer 1987). Pokazala je da kontekstualizacija arheoloških nalaza može da ima uporište u tehnologiji. Na primeru grupe tegova iz Holzwise u Gars-Thunau i njihovih urađenih kopija, eksperimentalno je utvrdila da se na osnovu položaja tegova u arheološkom kontekstu može rekonstruisati raspored na razboju i mogućnosti tkanja. Rasejanje tegova u prostor pri padu, uslovljeno je njihovim odnosom na razboju i to je jedan od indikatora razboja.

Savremena istraživanja otišla su korak dalje. Analize tekstilne proizvodnje iz različitih kultura i perioda praistorije, razvoj rekonstruktivnih metoda i detaljne analiza materijala visokorezolutnim kamerama, dali su prilično jasnu sliku tekstilne proizvodnje. U standardnoj proceduri su ispitivanja na digitalnom i elektronskom mikroskopu sa detaljnom analizom tekstnog vlakna, strukture prepletaja, upotrebe sirovine, hemijske i tehnološke analize (Ryder, Gabra-Sanders 2008; Grömer, Rapan Papeša 2015; Štolcová, Zajonc 2015). Centar za istraživanje tekstila univerziteta u Kopenhagenu CTR pokrenuo je višegodišnje programe za ispitivanje svih segmenata tekstila u praistoriji i omogućio brojnim istraživačima usavršavanje i razvijanje različitih specijalističkih metoda eksperimentalne arheologije (Mårtensson, Andersson Strand, Nosch, Batzer 2005; 2007; Anderson Strand, Nosch 2014; Möller-Wiering, S. 2006; Möller-Wiering 2006) ili većih studija tekstilne tehnologije i metodologije istraživanja neolita Rumunije (Mazare 2012).

Interesovanje za tekstil iz prošlosti, naučnici Srbije su pokazali već tokom prvih istraživanja. Impuls je stigao sa strane i po ugledu na evropske naučne institucije prvenstveno iz Beča, u Starinaru se objavljuju vesti o tekstilu. Već u prvom broju Starinara iz 1884. godine Miloje Vasić u kratkim vestima "Starine iz El Fajuma" pominje otkup zbirke

tekstila, prvenstveno fragmenata koptskih tkanina, za Muzej za umetnost i industriju (Васић 1884). Vasić je uspeo da objavi prikaz o nalazima samo godinu dana po otvaranju izložbe u Beču. Sledeće 1885. godine u članku “Čovek u predistorijsko doba” Josif Pančić objavljuje predavanje koje je održao još 1870 godine i u delu o nalazima sa ciriškog jezera pominje da su ljudi pravili kožuhe, odeću, a da su nađeni i seme lana, lika, sve ono što je moglo da se iskoristi u svakodnevnom životu praistorijskih ljudi (Панчић 1885).

Početna interesovanja za “domaće” informacije o tekstilu, logično, odnose se na srednji vek i riznice manastira i crkava. U Starinaru iz iste 1885. godine broj 2, u članku o izložbi srpskih crkvenih starina u Budimpešti, Mihailo Valtrović objavljuje informacije o tkaninama iz 15-16 veka, pominje pokrov iz Ravanice, vezenu plaštanicu i epitrahilj. Tek 1890 godine objavljuje članak pod nazivom Zemljani praistorijski kip iz Kličevca, o pronalasku figurine nazvane Kličevački idol i to je prvi objavljeni rad o arheološkom praistorijskom tekstilu kod nas (Валтровић 1890). Već sledeće 1891. godine, u Starinaru Jovan Žujović i Mihajlo Valtrović objavljuju, u članku o istraživanju u Barajevu, nalaz kolutastog tega i tako sredstva za proizvodnju tekstila postaju predmet interesovanja arheologa (Жујовић и Валтровић 1891: 3). Sledeće 1892. godine, Đoka Jovanović objavljuje u tri izdanja istraživanje Petničke pećine i razlikuje dve vrste tegova, pljosnate (diskoidne) i okrugle (loptaste - sferne) svi izrađeni od glne i konstatuje da su služili za zatezanje. Pominje i koštanu iglu i mali kameni teg iz Jelašničke klisure koji, po njemu, može biti agrasak, sa informacijom da je to deo vretena (Јовановић 1892: 44-45). Istovremeno, žali se da seljaci iz okoline skupljaju površinske arheološke nalaze i koriste u domaćinstvu, a tegovi zamenjuju držače sveća. U broju 3-4 1893. godine Valtrović pominje tegove u tumulima Podrinjskog okruga (Валтровић 1892: 87). Jovan Žujović te godine objavljuje Kameno doba, svoju studiju o praistoriji gde ističe odevanje ljudi, pronalazke kolutastih tegova (diskoidni) i koštanih igala (Жујовић 1893: 142-143). Iste godine u Starinaru Valtrović objavljuje nalaze iz valjevskog i podrinjskog okruga: bronzanu iglu sa ušicom i mali keramički teg iz bronzanog doba. Tako je prvi period istraživanja u 19. veku doneo glavne karakteristike arheološkog tekstila u Srbiji, sredstva za preradu sirovine i proizvodnju tekstila, antropomorfne figurine sa urezanim crtežima koji se tumače kao delovi odeće i neovlašćeno skupljanje nalaza od strane meštana.

Početak 20. veka obeležila su istraživanja i radovi Miloja Vasića. U 1906. godini objavljuje konični pršljenak iz Vinče, a 1908. godini Starinar (za 1907. godinu) objavljuje

različite nalaze sa iskopavanja nalazišta Žuto brdo i “pršljenak od pečene zemlje” sa urezanim ornamentima (Васић 1908: 45). Taj termin je ostao u upotrebi i u savremenim arheološkim radovima. Iste godine u Starinaru III godina u svesci I istražuje antropomorfnu plastiku i u okviru nje predstave odela na njima i značaj pregače u tumačenju tih statueti. I u Starinaru iz 1910 u predstavljanju Žutobrdske kulture, u obimnoj studiji vraća se atributima odela na antropomorfnim figurinama i predstavama nakita. U analizi osnov je Kličevački idol gde pronalazi vezu između urezanog crteža, pojedinih oblika nakita, delova odeće sa posebnom naglaskom na “pojas” i “pregaču”. Istražuje poreklo, oblike, rodno određenje i konstatuje da je idol obučen u suknu. Za ornamente zaključuje da nemaju praktičnu vrednost i da se nakit, zbog glomaznosti, nije mogao upotrebljavati u svakodnevnom životu (Васић 1910: 151). O pregači se još jednom izjašnjavao pišući o Kličevačkoj nekropoli (Васић 1953: 12).

Do početka II svetskog rata tekstove u Starinaru sa pomenom tekstilne aktivnosti objavljuju Karapandžić za Aradac (1922: 171, 174), Milleker za Vršac i Židovar (1923, 1938: 109). Vasić u trotomnoj studiji o Vinči pominje i nalaze povezane sa tekstilom, a u Žurnalu pominje ostatke asure u zemunici B (Журнал 1933: 119).

Druga polovina 20. veka je donela niz pronalazaka povezanih sa proizvodnjom tekstila. Dragutin i Draga Garašanin sa iskopavanja u Žarkovu navode nekoliko osnovnih tipova tegova loptasti, konični, pljosnati i bikonični. Ističu da bikonični tipovi pretežu u slojevima II i IV, a ostali su zastupljeni u svim slojevima (Гарашанин, Гарашанин 1953: 119). U tom periodu i članci u Arheološkom pregledu sadrže i informacije o sredstvima za proizvodnju tekstila.

Vera Krstić objavljuje članak o keramičkim tegovima gvozdenog doba iz zbirke Narodnog muzeja sa Gradišta i Kacipupa, razmatra tkanje na razboju sa tegovima i ističe standardizaciju težine tegova u antičkom periodu (Krstić 1996:146). O početcima tkanja na tlu Vojvodine i tegovima iz zbirke Muzeja Vojvodine Bratislava Idvorean je objavila duži članak u kome ističe tipološke i funkcionalne razlike, odnos perforacije i mogućnost rada sa tegovima (Idvorean Stefanović 1993: 199–218). Ovo je i najobimnije istraživanje tegova u našoj literaturi.

Otiske struktura na dnu sudova analizirali su Franc Curk za eneolitsku keramiku (Цурк 1997: 161–165) i Milanka Nikolić keramiku iz kasnijih perioda 5-9 veka (Николић 2000: 343–346), a objavljeni su i nalazi sa Crkvina Mali Borak (Нинчић 2002: 66–68).

Dokumentovanje proizvodnje tekstila na području Srbije najčešće je u sastavu širih istraživanja pojedinih lokaliteta i predstavlja mali deo sveukupnog razmatranja tehnoloških momenata i materijalne kulture praistorijskih zajednica. Najveći broj informacija i podataka prikupljen je tokom sistematskih istraživanja različitih praistorijskih naselja (Vinča, Gomolava, basen Kolubare, Belovode, Divostin, Selevac, Krševica), mada su poznati i pojedinačni nalazi smešteni u zbirka ili objavljeni u literaturi (fragment „tapiserije“ iz Viminacijuma, Kličevački idol). Objavljivanjem materijala sa iskopavanja prezentuju se i podaci koji određene grupe artefakata povezuju sa aktivnostima u oblasti tekstila. Pominju se različiti predmeti uključeni u tu proizvodnju sa manjim ili većim brojem dodatnih podataka. Eksplicitno se navode uglavnom nalazi neposrednih ostataka tekstila, a veću pažnju izazivaju pretpostavljeni delovi odeće na antropomorfnim figurinama. Po vrsti prezentovanih informacija izdvajamo grupu radova u kojima se pominju elementi proizvodnje tekstila i drugu koji se bave pojavnošću i izgledom gotovih tekstilnih proizvoda, uglavnom odeće. Posebno pominjemo radove koji se bave ornamentalnim obrascima, uglavnom u ukrašavanju keramičkih predmeta, a koji se mogu odnositi i na proizvode od tekstilnih materijala.

Informacije prezentovane u stručnim publikacijama mogu da se grubo sistematizuju po pristupu materijalu i obradi podataka koji se odnose na proizvodnju i proizvode od tekstila. Takav metod klasifikovanja je primenjen i u određivanju vidljivosti tekstilnih podataka u kataloškom delu rada. Osnovne informacije podrazumevaju naziv predmeta sa pretpostavljenim funkcionalnim određenjem, ponekad je dat osnovni tipološki oblik i uglavnom se odnose na alat za proizvodnju tekstila ili su deo kraćih prikaza o grupama predmeta (Радишић 1968; Узелац 1976; Andrejić 1978; Анђелковић-Деспотовић, Рецић 1992; Бабовић 1992; Булатовић 1997; Jevtić 2011) Дорунјене основне информације садрже ближу дистрибуцију у оквиру локалитета, количину предмета, основни опис са типолошким одређењем облика, а чести су у радовима о антропоморфним фигуринама, ближим описима археолошког контекста и студија о групама предмета (Валтровић 1890; Брукнер 1962; Garašanin, Garašanin 1979; Rasson 1988; Старчевић 2003; Vitezović 2011) Šire информације усмерене на детаљну дистрибуцију и тумачење функције у друштву са ближим аналогijама, део су студија о појединим проблемима или локалитетима (Летица 1982;

Adovasio, Maslowski 1988; Трипковић 2007). Razvojne informacije obuhvataju tipologije i modele u studijama ili analize antropomorfnih figurina i dotiču se odevnih formi (Васић 1908; Трбуховић 1958; Letica 1973; Tasić 1973; Petrović, Jovanović 2002). Infomaciona viđenja bave se rekonstrukcijama tehničko-tehnoloških postupaka, interpretacijama i rakonstrukcijom likovnih podataka, istraživanjem ornamentalnih obrazaca koja se direktno ili indirektno odnose na tekstil (Wilke 1912; Nikolić 2000; Јовановић Шљукић 2011; Vuković 2012; Spasić 2016).

Pristup materiji i stepen detaljnosti u iznošenju podataka o tekstilnim evidencijama uglavnom zavisi od karaktera rada. U izveštajima sa iskopavanja najčešće se navode predmeti i osnovne informacije, u naknadnim analizama (često posle više godina od iskopavanja) su dopunjena tumačenja funkcije predmeta, a studije o tipološkim problemima retke su za tekstil. Tokom poslednjih nekoliko godina vidni su pomaci u stepenu informisanosti o tekstilnim evidencijama. Pominju se igle kao mogući alat u proizvodnji (Vitezović 2011); potencijalni razboj (Crnobrnja 2012), a mogu se očekivati i šira istraživanja.

4. TEHNIČKA SREDSTVA U PROIZVODNJI TEKSTILA

Sredstva za proizvodnju tekstila obuhvataju predmete za preradu sirovine, izradu tekstilne površine, doradu i oblikovanje u gotov proizvod. Zavisno od njihove tehničke složenosti označavaju se kao sprave, alat i pribor. Upotrebljivi su u više različitih postupaka, a podaci su izloženi po osnovnoj pretpostavljenoj nameni u proizvodnji tekstila, što ne isključuje da su upotrebljavani i u drugim aktivnostima.

Alati za izradu tekstilne površine i predmeta od tekstilnih materijala mogu da se izdvoje po različitim kategorijama, od radnih operacija, sirovine od kojih se alat proizvodi, struktura koje se njma stvaraju, tehnološke složenosti predmeta, različitim značenjima u ritualima i simbolizmu. Presentovanje tekstilnog alata u arheološkom kontekstu po njegovoj funkcionalnosti, omogućava prepoznavanje i onih predmeta koji ostaju “skriveni” u interpretaciji, ili tek dobijaju na značaju savremenim istraživanjima.

Po redosledu radnih operacija svrstavamo ih u: sredstva za pripremu sirovine, obradu i preradu vlakna; predmete za pređenje; predmete za tkanje; predmete za obradu i doradu

tkanine; predmeti za izradu finalnog proizvoda. U svakom segmentu proizvodnje učestvuju više ili manje specijalizovani alati sa zadatkom da pomognu u manipulativnim radnjama.

Priprema sirovine za izradu tekstilne strukture podrazumeva dovođenje u stanje pogodno za manipulaciju. Cilj prerade je da se iz prirode izdvoji pogodna sirovina i poboljšaju njena osnovna svojstva sa povećanom otpornošću na poprečne i uzdužne prekide, razvlačenje tokom rada ili osnovne upotrebe. To podrazumeva praktično poznavanje tehnologije prerade različitih materijala, prvenstveno biljnog i životinjskog porekla (Forbes 1956; Brittain 1980; Alfaro Giner 1984; Milosavljević, Tadić i Stanković 2000; Renfrew 2000).

Dobijanje sirovine je samo prvi korak u izradi tekstila. Osnovna sirovina trpi dalju transformaciju u formiranju kontinuirane pređe i za to se koriste delovi tela ili predmeti za predenje (Liu 1978; Crewe 1998). Praktična manipulativna svojstva podrazumevaju sposobnost uvrtnja, provlačenja, premeštanja i vezivanja u različite petlje i čvorove. Od njih, različitim postupcima nastaje tekstilna površina (Birrell 1973; Seiler-Baldinger 1994; Collingwood 1998; Emery 2009). Pored rada isključivo prstima ruke, upotrebljavaju se različita pomagala kao igle, pločice sa perforacijom ili sprave – razboji različite konstruktivne složenosti (Roth 1977; Broudy, 1979). Dalje se tekstilna površina oblikuje u željeni proizvod i doraduje.

4.1 Sredstva za preradu i pripremu sirovine

U preradi sirovine veliki broj radnih operacija vezan je isključivo za manuelni rad bez upotrebe pomoćnih sredstava. Različiti postupci lomljenja i kidanja biljnih delova, kvašenja, trljanja, savijanja, uvrtnja obavljaju se prvenstveno rukom iz minimalno učešće pomoćnog alata. Poprečno i uzdužno sečenje, tanjenje, struganje obavljaju se pomoću opšteg višenamenskog alata.

Svi predmeti koji pomažu u izvođenju ovih postupaka, mogu da se svrstaju u pomoćno sredstvo za rad. Po stepenu funkcionalnog oblikovanja za određenu delatnost, karakterišemo ih kao alat ili priručno sredstvo. Najčešće nemaju posebnu specifičnost kojom su izdvojeni samo za jednu vrstu radne operacije kao što je prerada tekstilne sirovine. Sekači, strugači, gladilice, batovi, noževi, srpovi su multifunkcionalni predmeti. Na arheološkim nalazištima pronađeni su u velikom broju i izrađeni su od različitih vrsta minerala, kosti, keramike,

metala i imaju univerzalni karakter. Mogu uspešno da se upotrebe u različitim poslovima, kao i u preradi tekstilne sirovine i nisu obuhvaćeni ovim istraživanjem.

Prepoznavanje predmeta u arheološkom kontekstu označenih kao alat u opštoj preradi tekstila, ograničeno je samim istraživanjem i našom sposobnošću da razumemo prirodu manuelnog rada u izradi tekstila. Grupa predmeta koja je etablirala svoje mesto u tom korpusu alata su pršljenci, delovi vretena. Oni koje prepoznajemo kao sredstva potencijalno korišćena u tom procesu su bat za preradu vlakna i češljevi - grebena za njihovo iščešljavanje.

4.1.1 Bat za preradu vlakna

Pod nazivom bat u arheološkim istraživanjima podrazumeva se veća grupa predmeta izrađeni od različitih sirovina poput kamena, kosti, rožine, drveta, metala. U osnovnom obliku opredeljeni su u udarače opšte namene (Срејовић и Јовановић 1959; Ваћкалов 1979; Perišić, 1984; Antonović 2003; Vitezović 2010).

U tekstilnoj proizvodnji pod tim nazivom pojavljuju su izduženi, relativno pljosnati predmeti. Jedan tip udarača je sa paličastim delom za hvatanje, polifunkcionalni predmet upotrebljiv u različitim radnim operacijama (Узелац 1976). Takvi oblici se koriste u odvajanju i razmekšavanju kore ili drvenaste stabljike biljaka vlaknatica kao što su kopriva, lan, konoplja (Bahn 2001). Njima se udara - tuče po nakvašenim i odstojalim delovima stabljike (posle perioda močenja), drvenasti deo se lomi i oslobađa se vlakno. Postupak je isti u preradi sve tri biljke, a izdvajanje like iz kore drveta podrazumeva slične aktivnosti. Svi izduženi – paličasti predmeti sa delom za držanje alatke mogu da se upotrebe za takvu operaciju (Roth 1977).

Jedan broj predmeta koštane industrije može da ima funkciju bata u preradi biljnih sirovina, kao pljosnati koštani predmeti sa nalazišta Aradac Kameniti vinogradi ili Drenovac Turska česma (Сталио 1970; Vitezović 2007). Iz Vatina je po obliku izdvojeno najmanje dvanaest predmeta koji odgovaraju obradi biljnih stabljika i izdvajanju vlakna (Узелац 1976). Nemamo potvrđene dokaze, pa je svrstavanje ovih predmeta u sredstva za preradu uslovno, tek analize radnih površina mogu da ukažu na bliže funkcionalno opredeljenje.

4.1.2 Češalj - grebeno za iščešljanje vlakana

U arheološkom kontekstu pod nazivom češalj se pojavljuju dva tipa predmeta od kosti ili rožine, sa dve različite funkcije. U ličnoj upotrebi su deo toaletnog pribora i nakit za kosu. U tekstilnoj proizvodnji koriste se predmeti češalj i grebeno sa različitim funkcijama. Nazubljenost predmeta, povremena slična upotreba i nejasna klasifikacija po radnim aktivnostima, opredelili su oba predmeta u okviru pripreme tekstilnih vlakana za pređenje.

To su nazubljeni predmeti, češalj sa jednim, grebena sa više redova zubaca. Grebena u tekstilnoj proizvodnji su sredstvo za raščešljanje vlakana pre pređenja. Prvenstveno se koriste u pripremi runa za pređenje i odvajanje grubih i kraćih vlakana od tanjih i dužih. Služe i za paralelisanja vlakana pre pređenja. Time se omogućava klasifikacija vlakana i izdvajanje više tipova za različite namene.

Češljevi u tekstilnoj proizvodnji imaju sličnu funkciju, s tim da služe i kao pribijači potke tokom tkanja, sa sličnom funkcijom kao noževi za tkanje. Sastoje se od nazubljenih ivica ili paralelnih tanjih zubaca a mogu da se uoptrebljavaju kao vrsta grebena. U tom slučaju, mogu da imaju više redova naizmenično postavljenih oštrijih vrhova za jače međusobno trenje drvenastih delova biljnih stabljika i njihovo odstranjivanje.

Izuzev nekoliko koštanih predmeta neodređene namene sa blago nazubljenom radnom ivicom iz Vatina ili neodređeni oblik iz Drenovca, predstavnici takvih predmeta nisu evidentirani u inventaru arheoloških lokaliteta (Узелац 1976; Vitezović 2011). Nedostatak alata ne umanjuje značaj radne operacije za pripremu vlakana pre tkanja. Slični postupci mogli su da se izvode prstima, različitim perkuterima i drugim predmetima ili su takve alatke izrađivane od sirovina koje su u međuvremenu propele.

4.1.3 Vreteno i pršljenci (*pršljen, bršljen, bršljenak, agrasak, točkić*)

U alat za pripremu ubrajaju se vretena za upredanje vlakna u pređu. Vreteno kojim se upreda kontinuirana nit je štap sa zadebljanjem na jednom kraju u funkciji zamajca i stabilizatora pri okretanju. Na osnovu etnoloških istraživanja i poznavanja tehnike pređenja u kasnijim epohama, pretpostavlja se da su tu ulogu imali pršljenci. Štapičasti (paličasti) deo je najčešće od drveta, kosti ili metala, a zadebljali deo zamajca je od različitih materijala: drvo, kamen, kost, keramika, metal. Okarakterisani su kao deo ličnog pribora za pređenje.

Slika 1 a) *Predenje, položaj vretena u ruci u odnosu na zamajac - savremeno vreteno sa donjim zamajcem b) izvlačenje predpređe i položaj prstiju u formiranju S navoja -uvrtanje ka spoljnom delu falange (etnografski zapis, Zlatibor 2012 godina, lična dokumentacija)*

U analizi koštane industrije pominju se štapići od dugih kostiju, sa zaobljenim ili ravnim krajevima. Ističe se fina uglaćanost i poliranost površine. Uglavnom nemju naglašene tragove upotrebe. Takvi predmeti se mogu okarakterisati kao potencijalna vretena. U spisku predmeta sa lokaliteta Drenovac – Turska česma navedeno je 5 komada, prečnika 3-8 mm (Vitezović 2007). Njihova funkcija u predenju nije potvrđena, tek analizom potencijalnih radnih oštećenja moguća su bliža radna opredeljenja.

Kada govorimo o alatu za predenje u arheološkom kontekstu, prvenstveno mislimo na sačuvani deo zamajca - pršljenak od trajnijeg materijala, dokumentovani na nalazištima i u literaturi. Masa zamajca treba da je dovoljno velika, da bi se obezbedilo lako i dugotrajno okretanje, vrtenje među prstima. Tako se obezbeđuje izrada niti ravnomerne upredenosti i jačine, a samim tim i kvalitet tkanja. Masa i težina su usklađeni sa vrstom sirovine za predenje. Velika težina može da dovede do bržeg zamora ruke, usporavanja i neravnomernog upredanja. Analiza se jednim delom odnosi na moment inercije kao jedan od pomoćnih znakova za utvrđivanje sirovinskog izdvajanja pršljenaka i vretena⁷.

⁷ Moment inercije određuje inertnost tela pri rotacionom kretanju, zavisi od mase tela, oblika i položaja ose rotacije. Za pršljenke se može koristiti formula za moment inercije simetričnih tela : m – masa (težina pršljenka); r – poluprečnik pršljenka; l - dužina vretena. Za disk i valjak koristi se

U odnosu na tegove, pršljenci su generalno izrađeni od bolje prečišćene gline, sa priglračanom ili fino glačanom površinom i kvalitetnije su pečeni. Brižljiva izrada i ornamentisanje ukazuje na njihov značaj u radnim operacijama i u društvu. U arheološkom kontekstu se navode kao dokaz tekstilne aktivnosti, sa ukazivanjem na morfološke i stilske orijentacije.

Tumačenja morfologije i uloge pršljenaka su začeta daleko ranije u odnosu na istraživanja ostalih predmeta povezanih sa proizvodnjom tekstila. U ranom radu o definiciji i tipologiji perli (veličina, težina, oblik, boja, materijal) izvedeni su preseki perforacije na paralelni, konusni i bikonusni. Predložena je metodologija ispitivanja malih predmeta, što je uzeto kao osnov za dalja istraživanja na pršljencima (Beck 1928). Kasnije, u časopisu o perlama, još jedan rad bavi se funkcijom i razvojem morfoloških tipova na uzorku etnografskih i arheoloških primera. Tako postaje reper u tipologizaciji i istraživanju funkcionalnog položaja pršljenaka na vretenu (Liu 1978). Interesantno je da se i ovim istraživanjem pršljenci povezuju sa nakitom, asocirajući na nekad nejasne razlike između ličnog nakita i ličnog pribora za rad.

U analizama koje su usledile treba istaći studiju o radnim karakteristikama, morfološkim i stilskim promenama pršljenaka iz bronzanog doba Kipra (Crewe 1998). Ukazujući na dekoraciju, simetriju, raspored elemenata sa detaljnim katalogom i u ovoj studiji se ističe individualni nivo predmeta i potencijal kontekstualnih informacija koje demonstriraju mali predmeti. Detaljnom analizom autor nam sugerise da pršljenci bronzanog doba imaju određeni dijapazon veličine, što podrazumeva dimenzije predmeta, težinu i prečnik perforacije. Za izradu pršljenaka postoji vid standardizovanih poželjnih performansi, a sve to je skrenulo pažnju na njihov značaj u arheološkom kontekstu i uticalo na naredne istraživače.

formula: $I = 1/2 mr^2$. Upotrebljiva je za većinu diskoidnih pršljenaka, pri tome je zanemaren prečnik perforacije, a pršljenak je posmatran kao puno telo. Moment inercije kod pršljenaka sfernog i konusnog – bikonusnog oblika izračunava se po sličnim formulama: sfera: $I = 2/5 mr^2$; konus: $I = 3/10 mr^2$. Za praktičnu primenu dovoljno je razumevanje da inertnost mase pri rotaciji raste s udaljenošću od ose rotacije, odnosno, da rotacija zavisi od udaljenosti krajnjih tačaka pršljenka i što su udaljenije od vretena potrebna je veća snaga za stabilnu rotaciju. I dužina vretena je značajna, pa se izrađuju u poželjnim dimenzijama, prilagođeni ručnom radu.

U eksperimentalnom radu o definisanju razlike između pršljenaka i perli uzeti su za primer pršljenci male težine do 10 grama iz bronzanog doba Nikorije (Mårtensson et al 2006). Izrađeni eksperimentalni modeli težine 4, 8 i 18 grama pokazali su se uspešnim, s tim da je manja težina rezultirala dobijanjem tanje pređe. Analize ukazuju da je smanjenje težine povezano sa kvalitetnijom sirovinom, u ovom slučaju vunom i da postoji izvestan stepen korelacije između težine pršljenaka i kvaliteta prediva. Samim tim, ne treba odbaciti funkcionalne mogućnosti takozvanih ukrasnih predmeta, kao što su veće perle.

Obimnija istraživanja arheološke dokumentovanosti pređenja u Srbiji nisu rađena. Pojedinačni napori da se izdvoje iz mase ostale keramike i predstave javnosti, doprineli su njihovoj većoj „vidljivosti“ u odnosu na ostale predmete tekstilne aktivnosti. Objavljivljene informacije se prvenstveno odnose na konstataciju o pronalascima, negde sa navođenjem broja predmeta, a ističu se vizuelni prikazi pojedinih morfoloških oblika (Трбуховић и Васиљевић 1983; Бабовић 1994; Маринковић 2002; Petrović i Jovanović 2002).

Katalog nalaza sa lokaliteta Obrež Baštine sadrži opis i dimenzije dva pljosnata pršljenka. U radu se pominje „više“ pršljenaka, pa je moguće da ih je broj pronađenih veći.

U monografiji o eneolitskim naseljima Gomolave obrađeno je dvadeset osam pršljenaka iz svih građevinskih struktura. Uz arheološki kontekst, u katalogu je prikazan oblik, osnovne dimenzije, a težina nije uzimana u razmatranje (Petrović i Jovanović 2002). I sa ograničenim brojem podataka, ovo je najpotpuniji prikaz pršljenaka sa jednog lokaliteta.

Na Kalakači u svim horizontima naselja pronađeno je više od deset pršljenaka karakterističnih za bronzano i gvozdeno doba, a evidentirani su pod različitim nazivima. Pršljenci bikoničnog oblika iz objekata 4, 12, 19, 61, 153 naznačeni su pojmom “točak” (Medović 1988: T. XVIII). Ovim se ne dovodi u pitanje njihova radna funkcija, već upućuje na asocijaciju najbližeg oblika. Sugerije da se promena oblika pršljenaka može dovesti u vezu sa ostalim oblicima materijalne kulture šireg prostora. U objektima 72, 101 pojmom “pršljenak” naznačeni su nalazi prvenstveno izvedeni iz sfernog oblika. U odnosu na istraženi broj ukopanih objekata, evidencije tekstilne aktivnosti na Kalakači su ograničene po obimu i vrsti predmeta. Svakako dominiraju pršljenci. Takav odnos proizilazi iz karaktera samog naselja (Jevtić 2011) ili proizvodne tehnologije tekstila u kojoj alat i sprave za proizvodnju nemaju konkretnih materijalnih ostataka.

4.1.4 Sud za vlaženje - kvašenje pređe

Biljna vlakna tokom prerade zahtevaju određenu vlažnost da bi se lakše izdvojila iz mase drugih i bolje međusobno uvijala tokom pređenja. Vlaženje treba da je konstantno i za duža vlakna lana ili konoplje koristi se posuda sa vodom u koju se delimično potope vlakna pre upredanja.⁸ Takve posude su poznate iz egipatskih radionica za tkanje lanenih tkanina i imaju na dnu ručku za izvlačenje vlakana (Hall 1990: 16-18). U arheološkim nalazima predmeti pod imenom poklopci sa unutrašnjom drškom verovatno predstavljaju posude za vlaženje biljnog prediva. Pojavljuju se u arheološkom kontekstu, ali nisu registrovani kao posude. Radna oštećenja mogu da pomognu valorizaciji njihove praktične primene. Poznat je primerak iz Predionice.

4.2 Sprave, alat i pribor za proizvodnju tekstila

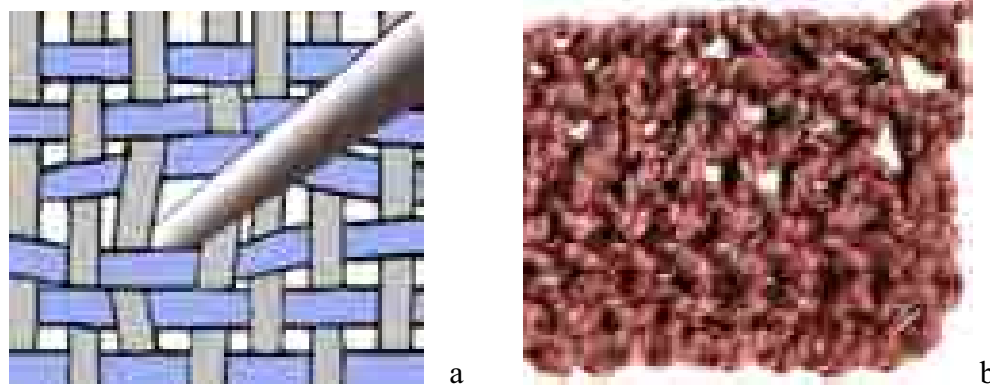
Izrada tekstilne poršine podrazumeva složeni skup različitih operacija u kome učestvuje veći broj pomagala i alata. U arheološkom zapisu se pojavljuju pomagala za preplitanje i prošivanje – različite igle i pločice sa perforacijama, i delovi tehnološki zahtevnijeg sistema – razboj. Dokumenti tog rada su keramički delovi razboja tegovi i kalem. Ovde su pločice sa perforacijama i kalem navedeni samo informativno kao deo arheološkog konteksta.

4.2.1 Igle

Igle su pomagala koja možemo okarakterisati kao pribor za rad. Tanki, manji predmeti su radni produžetak falangi i povećavaju manipulativne sposobnosti ruke. Pripadaju grupi šiljatih predmeta. Radni deo je prvenstveno distalni vrh (Vitezović 2013: 109), više ili manje oštar u zavisnosti od predviđene radne operacije. On “nosi” radnu nit, odnosno pomaže u različitim provlačenjima ili ukrštanjima, u selektovanju i izdvajanju niti, mada može da se koristi i za druge operacije. U arheološkim zapisima igle u užem smislu su prvenstveno perforirane (sa ušicom, „okom“) (Boertien 2013).

⁸ U etnološkim istraživanjima je poznato provlačenje lanenih i kudeljnih vlakana kroz zube prelje da bi se ovlažila i slepila pljuvačkom. Takava praksa može da ostavi rane na ustima i nije pogodna za duži rad i pređenje većih količina biljnih vlakana.

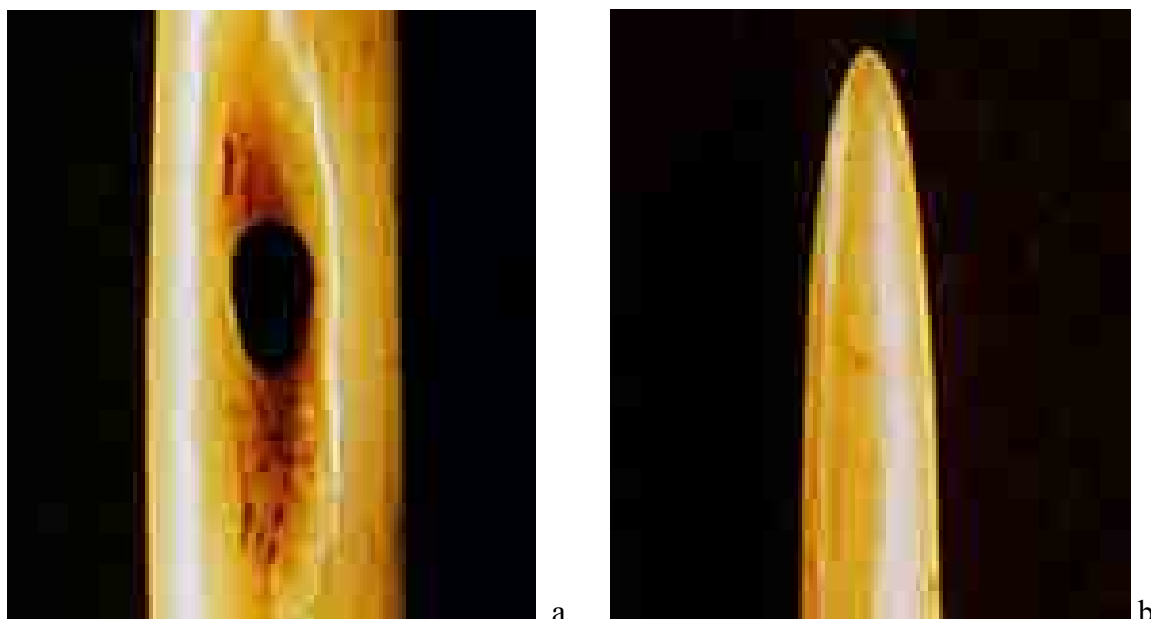
Radne osobine : U zavisnosti od kretanja igle razlikujemo tri momenta “prenosa” radne niti. Provlačenje igle celom dužinom kroz materiju i prelazak na drugu stranu podrazumeva da kraj niti prelazi sa jedne na drugu stranu materijala. Kod delimičnog provlačenja igle i vraćanja u istom strukturnom polju deo niti prelazi sa jedne na drugu stranu, a kraj je uvek sa iste strane. Karakteristično je za rad sa jednim elementom (Birrell 1973; Seiler-Baldinger 1994; Emery 2009)

Slika 2 a) Tkana struktura, deformitet niti pri prolasku igle; b) struktura ukrštanja jedne kontinuirane niti izvedeno prstima - savremeni predmet

Zahvatanje jedne ili više slobodnih niti u prostoru dovodi do različitih prostornih ukrštanja svih segmenata niti. Pri tome, za različite operacije različiti delovi igle dolaze u kontakt sa materijalom: vrh; vrh - telo; vrh – telo – baza; vrh – telo – vrh i na tim delovima treba tražiti dokaze radne specijalizacije. Na osnovu toga, podela igala po radnoj operaciji je na igle za prošivanje i igle za pletenje. Igle za prošivanje na proksimalnom delu imaju perforacije kao pomoćni “nosač” niti, mada nisu neophodne i u tom slučaju “nosač” je ili lučni žleb celom dužinom igle ili kružni žleb na poprečnom preseku za koji se nit vezuje (Vujević 2009: 95). Osnovna karakteristika je da igla celom dužinom prolazi kroz materijal i njene performanse moraju da odgovore tom uslovu (Sl. 2).

Preplitanje jedne ili više neprekinutih niti, odnosno pletenje, obuhvata rad sa iglom različitog spektra obrade krajeva od proširenja, stanjivanja ili zakrivljenja. Za dobar, kvalitetan rad važni su podužni i poprečni presek, obrada radne površine, baze i pomoćni dodaci kao perforacije, zašiljena oba kraja ili formiranje vrha u kukicu na distalnom delu, a svaka promena je prilagođena specifičnim potrebama. Površinska obrada podrazumeva veliki stepen uglačanosti usled mogućnosti oštećenja tekstilne strukture, a radni element vrh, podrazumeva oštru i kompaktnu strukturu.

Slika 3 Radna opredeljenja igle a) Perforacija na proksimalnom delu; b) Vrh igle za šivenje (Belovode *ib.* 991, neobjavljeno)

Koštane igle Grčke od neolita do mikenskog doba opredeljene su po pretpostavljenim radnim operacijama (Carrington-Smith 1975). Repertoar radnih operacija su izrada mreže i šivenje u Nea Nikomedeia; spatulaste sa zaobljenom glavom u priboru za izradu mreže i igla sa ušicom iz Choirospilia Cave (Carrington-Smith 1975: 126; 167). Razlikuju ih od ostalih alata za probijanje i tačkasto udaranje. Izdvojena je dužina igle veća od 9 cm kao nepodesna u manipulaciji pri šivenju (Carrington-Smith 1975: 301). U rezidencijalnim kompleksima hramova i zgrada bronzanog i gvozdenog doba Levanta dokaz su rada tekstilne proizvodnje u Megido (Loud 1948: 187,12, 13,15); (Carrington-Smith 1975: 457). O njihovom postojanju mogu da posluže informacije o ostacima delova tekstilnih predmeta sa prošivenim ivicama (Boertien 2013: 53; Hundt 1960; 1962; 1970).

Igle kao deo koštane industrije najčešće se pominju u skupu nalaza različitih lokaliteta gde se izdvaja jedna ili nekoliko pronađenih predmeta (Јовановић 1892; Карапанџић 1922; Сталио 1970; Јефтић, Шљивар 1986; Јуришић 1996; Vitezović 2014). Veća istraživanja zbirki koštanog alata u Srbiji su dala nešto veći broj objavljenih primeraka (Срејовић, Јовановић 1959; Ваќкалов 1979; Perišić 1984; Vitezović 2007, 2010). Igle izrađene od metala su deo šire studije o tipovima igala bronzanog doba (Vasić 2003).

Predmeti od kosti i roga iz Vinče izdvojeni su iz svih slojeva po širem privrednom opredeljenju, a igle su u grupi kućnih alatki sa dva oblika: kružne i pljosnate (Срејовић,

Јовановић 1959: 181). Istaknuta je dvojna funkcija primeraka sa perforacijom na proširenju proksimalnog dela, za izradu ribarske mreže i za šivenje. Time sugerišu da pojedine alatke (i ne samo šila i igle) mogu imati polifunkcionalni karakter. Stariji primerci kružnog preseka, manjih dimenzija i tanji, zastupljeni su sa 3 nalaza, a najveći broj igala sa fino obrađenim vrhom i potencijalnom ušicom, dolaze iz dubine od 8 – 4 m. Tipološkom klasifikacijom po morfologiji radnog dela i nameni za određene operacije, među oštre predmete - grupa za bušenje, svrstane su igle za šivenje i igle za tkanje (Bačkalov 1979: 32-33). Ta podela je postala osnov za dalje analize i sistematizacije. Pored oblika i dimenzije predmeta mogu da detektuju bližu funkciju i doprinesu novim interpretacijama, kao dugačka igla sa nalazišta Dobanovci Selo svrstana u alatku za pletenje ribarske mreže (Perišić 1984: 41). U dva rada, magistarskom i doktorskom, o koštanoj industriji starijeg i srednjeg neolita centralnog Balkana, S. Vitezović je u kriterijume za tipološku klasifikaciju uvela analizu aktivnog radnog dela. Na primeru Drenovca, a kasnije nalaza i drugih neolitskih lokaliteta, ispitala je kvalitet obrade, oštećenja vrha i prepoznavanje materijala sa kojim je igla dolazila u dodir (Vitezović 2007, 2010). Na osnovu tragova fine obrade izdvojila je širu grupu predmeta opredeljenih u igle i odredila tragove od biljnih materijala. One bez ušice i igle sa proširenim proksimalnim delom su izdvojene u “tkačke igle”, verovatno misleći na alat za izradu tekstilne površine. I drugi koštani predmeti, kao što su pljosnata šila povezana u češalj za odvajanje vlakana ili koštani štapići u funkciji vretena mogu učestvovati u proizvodnji tekstila (Vitezović 2007: 208, 209).

Cilj istraživanja igle u ovom radu je njena pojavnost u korpusu alata za izradu tekstilne površine i procena korelacije pojave igala za prošivanje i sličnih alata tekstilne proizvodnje. Poklapnje povećane potrošnje različitih alata koicidira sa povećanim obimom različitih tehnoloških mogućnosti, kao i proizvodnjom različitih tekstilnih struktura i proizvoda od njih. Pored toga, na osnovu određenih morfoloških osobina i eventualno utvrđenih tragova rada (Vitezović 2007, 2010), cilj je da se izdvoje moguće operativne radnje određenim tipom alatke i uporede sa osnovnim tekstilnim tehnikama (Seiler-Baldinger 1994). Analiza po potencijalnom radnom opredeljenju se zasniva na objavljenim podacima (Срејовић, Јовановић 1959; Perišić 1984; Vitezović 2007, 2010 i drugi) i dopunjeni su promenama za specifične oblike rada. Interpretacija upotrebne vrednosti u izradi tekstilnih struktura na osnovu teksta i vizuelnih priloga, na žalost, ima ograničeni karakter i dometi istraživanja se odnose samo na potvrdu tekstilnih tehnika rada. Analizirana je jedna igla iz naselja Belovode.

U ovom radu najveća pažnja je posvećena evidencijama koštanih igala, prvenstveno onih sa karakteristikama provlačenja kroz tkaninu.

U težnji da se bliže odredi radna funkcija, tipološka klasifikacija I3 (po Vitezović 2007, 2010) raščlanjena je po morfološkoj diferencijaciji preseka, krajeva, završne obrade uglačanosti i perforacije. Pažnja je usmerena na potvrđivanje mogućnosti prošivanja kao pouzdanijeg dokaza kontakta sa tekstilnim materijalom u užem smislu. Druga diferencijacija se odnosi na šire polje pletenja ili sličnih postupaka koji podrazumevaju operacionalizaciju izrade različitih tekstilnih struktura ukrštanjem slobodnih niti. Ispitivanje je ograničeno na proveru (potvrđivanje ili odbacivanje) mogućnosti izvođenja određene operacije uzimajući u obzir tehničke uslove da ne bi došlo do kidanja niti: površina alatke u kontaktu sa tekstilnim materijalom mora da bude dovoljno glatka, a vrh dovoljno oštar i fino uglačan (Slika 2a) i (Slika 3). Mali fragmenati fino obrađenih vrhova nisu funkcionalno determinisani. Izdvajanje na moguće radne operacije je prikazano u tabelarnoj formi. (Tabela 3: IGLE). Razvijena morfološka tipologija može da sadrži dopunu po elementima: perforiranost i oblik perforacije, uzdužni preseki, obrada i završetak krajeva distalnog i proksimalnog dela. Svaki od tih elemenata daje drugi kvalitet rada. Igla sa Belovoda je primer dobro izbalansiranih radnih delova, vrh i deo sa perforacijom, obrađenih tako da zadovolje sve karakteristike kvalitetnog predmeta za provlačenje kroz tekstilni materijal i šivenje (Slika 3).

4.2.2 Pločice sa perforacijama za tkanje

Tanki predmeti od kosti ili drveta, ponekad od metala, sa dve ili više perforacija u etnološkoj literaturi su poznati kao pločice sa perforacijom za tkanje. Koriste se za uvrtnje više niti. U skupu od više takvih pločica, upotrebljavaju se za tkanje užih traka. Osnovna karakteristika je međusobno uvrtnje parova niti osnove, pa otkani deo postaje čvršći i otporniji na kidanje⁹. Koriste se za izradu pripremne početne ivice kod tkanja na razboju sa tegovima (Hoffmann 1964). U arheološkim nalazima pojavljuju se izrađene od kosti u više oblika. U naseljima Potporanj i Kalakača su trouglastog oblika, u Vinča Belo brdo

⁹ U etnografskim istraživanjima poznate su u slopu kazaškog zanata za izradu ukrasnih traka. U starom i srednjem veku poznati su kao ukrasni delovi prišiveni na odeću ili služe kao pojas.

pravougaone, u Vatinu sa najvećim brojem objavljenih nalaza su izduženi oblici sa 6-8 perforacija. Primerak sa Kalakače je izrađen od keramike. Deo fragmenta tkanine na fibuli iz tumula u Mojsinju je verovatno izveden na pločicama i to je jedan od pokazatelja ivice rada.

4.2.3 Nož (štap, štapci), pomoćno sredstvo za tkanje

Nož (štap, štapci) za tkanje je pljosnata palica za razdvajanje osnovinih niti u provlačenju potke između njih. Opstao je kao sastavni deo tkačkog pribora do savremene tehnike ručnog tkanja (Forbes 1956; Birrell 1973). Pri tome ima i ulogu češalja za pribijanje niti potke i ravnomerniji rad (Roth 1977; Alfaro 1984). U analizama radnih delova konstatovana je relativno uglaćana površina predmeta i fino obrađene ivice sa malim uparalelizovanim zarezima od udaranja po nitima osnove (Soffer 2004). Sirovina za izradu i oblik imaju paralele u predmetu koji je ovde označen kao paličasti bat za preradu sirovine. Smatra se, da su u mezolitskim kulturama, ta dva predmeta povezana u sličan polifunkcionalni predmet (Mertens 2000; Bahn 2001; Soffer 2004). Etnološka istraživanja ukazuju na primere mogućih oblika sa većom ili manjom specijalizacijom forme. U prepoznavanju takvih predmeta pored morfološke specijalnosti, analiza radnog dela – ivice, može da ukaže na potencijalnu upotrebljivost tokom tkanja u pripremi tekstilnih vlakana (Soffer 2004).

U zbirkama koštanih predmeta oblici koji mogu da asociiraju na nož za tkanje pominju se u arheološkom kontekstu lokaliteta Starčevo, Vinča Belo brdo, Vatin, Aradac Kameniti vinogradi (Срејовић и Јовановић 1959; Сталио 1970; Perišić 1984; Vitezović 2007 i drugi). Predmeti su analizirani po morfološkim karakteristikama. Analizom specifičnih radnih oštećenja na manjem broju predmeta slični oblici su opredeljeni u rad sa biljnim materijalom ili rad u tekstu (Vitezović 2007; Vitezović 2010). Dalje istraživanje kao i identifikacija u tekstilnoj proizvodnji tek predstoji.

4.3 Predmeti nejasne namene u tekstilnoj proizvodnji (a mogu da posluže u izradi tekstilnih površina i predmeta)

ASTRAGALI

Astragali, kao moguć predmet u proizvodnji tekstila, pominju se u funkciji otežavanja kao tegovi ili alatke upotrebljive u preradi vlakana. Pronađeni su „u gomilama na podovima neolitskih kuća“, relativno su kompaktni, imaju stabilne poredive težine i često su korišćeni u svom prirodnom obliku. Manji primerci od kosti ovce i koze tumače se kao kulturni i ukrasni predmeti ili predmeti za igru (Jacanović, Šljivar 2001). Tragovi upotrebe govore i o utilitarnom karakteru. Od oštećenja stvorenih u radnom procesu ističu se glačane dorzalne i lateralne površine, perforacije, žlebljenje. Po svojim morfološkim karakteristikama i minimalnim intervencijama u pripremi za radni predmet, mogu da se uporede i zamene sa oblicima poput diskoidnih tegova (po tipologiji tip: T-C III4) ili kalema.

Istraživanje je sprovedeno na osnovu objavljenih nalaza. Za predstavljanje ove grupe predmeta izdvojeni su primerci koje autori opredeljuju u sredstva za proizvodnju tekstila.

Na Gomolavi je pronađeno oko 200 astargala dominantno tri vrste, domaće goveče (*Bos taurus* L.), divlje goveče (*Bos primigenius* Boj.) i jelen (*Cervus elaphus* L.) sa tragovima glačanja dorzalne i lateralne površine (Блажић, Радмановић 2011). Iz tri kuće vinčanskog horizonta (kuća 1/1972; 3/1972 i VIII/1956) izdvojena su 92 obrađena astragala, većina sa jednom do četiri glačane površine. Sedam primeraka ima perforacije u proksimalnom delu, jedan sa dve perforacije, a kod nekih su i obnavljane. Opredeljeni su u alat za tkanje, odnosno tegove za tkanje.

Na lokalitetu Divostin II evidentirano je 5 astragala sa perforacijom. Jedan primerak od govečeta ima izražen žleb od tragovima upotrebe. Bočne površine svih primeraka su naglašeno oštećene. Pretpostavka je da je od mogućeg kontakta sa različitim organskim materijalima, kao što su biljni ili vuna (Витезовић 2013: T I: 6).

Lokalitet Pavlovac Kovačke njive zastuljen je sa „nekoliko upotrebljenih astragala“ sa perforacijama. Opredeljeni su u alat za preradu biljnih vlakana (Vitezović 2007; Vitezović 2014).

Ubrajanje velikog broja astargala u predmete koji učestvuju u proizvodnji tekstila na pojedinim lokalitetima je naglašeno kao jedini vid njihove utilitarizacije. Opredeljenje se zasniva prvenstveno na morfologiji samog predmeta. Obzirom da je uzet iz prirode, astragal kao predmet, predstavljao bi „*ready made*“ primer u arheologiji. Za razliku od izgrađenog,

svesno osmišljenog i u praksi doterivanog-poboljšavanog oblika – *artefakta*, koji pored racionalno-funkcionalnog, može da ima i estetski cilj, prirodni predmet u samoj ideji upotrebe, sadrži ograničenje proizašlo iz biološke strukture predmeta. Na koštanim predmetima sponginozno hrapavo tkivo je nepodesno za finu manipulaciju tekstilnim vlaknima. To je i razlog njegovog uklanjanja sa koštanih štapića u postupku izrade igle i finog glačanja (Vitezović 2013). U glačanju lateralnih strana astragala, spoljna masa se tanji i postaju nepodesni za obradu u tekstilu. Posebno je pitanje da li je glačanje namerno izazvano pre radne aktivnosti da bi se predmet prilagodio daljoj upotrebi ili je glačanje nastalo kao posledica radnog procesa.

Čini se da neki od astragala, po svojim taktilnim i morfološkim karakteristikama, mogu da uđu u tekstilni pribor, kao astragal iz Drenovca (Vitezović 2011: fig. 12) u kome se jasno izdvajaju utisnuti žlebovi - otisci od vešanja ili vučenja, a površina predmeta je dovoljno glatka. To što je predmet perforiran i ima oštećenje perforacije od vešanja i određenu težinu, još uvek nije dovoljno da se sigurno opredeli u tkački alat. Ali se takav zaključak ne može i negirati. Upotreba u nekim vidovima glačanja različitih površina, odnosno prelaženje celog oblika preko neke površi je verovatna, ali definisanje tih površina nije dovoljno istraženo. Dobar put za dalje ispitivanje je svakako utvrđivanje tipova oštećenja od različitih radnih aktivnosti i izdvajanje dokaza tog rada.

4.4 Razboj

Izrada tekstilne površine tkanjem podrazumeva ukrštanje najmanje dva sistema prediva, osnove i potke. Najzahtevniji sistem za takav rad je tkanje na razboju, uređaj sa više delova koji svojim sklopom omogućava pravilno izvođenje radnih operacija. U arheološkom kontekstu su vidljivi samo delovi razboja sa vertikalno postavljenom osnovom i otežavanjem tegovima.

4.4.1 Teg – delovi razboja (utege, natege)

Perforirani keramički tegovi čest su pronalazak u naseljima praistorijskih kultura Centralnog Balkana. Pojedinačni primerci ili grupe tegova pominju se u arheološkoj

dokumentaciji, predstavljani su i u predmetnim katalogima crtežom, slikom, ponekad u kontekstu drugih nalaza. Vezuju ih za ribolov, kao tegovi za otežavanje mreže, ili za tkanje kao deo razboja ili alata u procesu izrade tkanina. Različiti autori sličan tip predmeta opredeljuju u jednu ili drugu funkcionalnu grupu, nekada u obe, u zavisnosti od konteksta sa drugim arheološkim nalazima, mada ima i drugih objašnjenja (Rašajski 1954; Girić 1957; Brukner 1962). Zajedničko im je da su od čvrstog materijala (keramika, retko kamen ili metal), kompaktne jednostavne forme, sa perforacijom koja upućuje na provlačenje neke niti kroz otvor za vešanje i neko kretanje u toku manipulacije.

Isti ili slični oblici pojavljuju se u različitim periodima i kulturama, a ni očekivano mesto nalaza unutar naselja i kuće nije uvek potvrđeno. Istraživači ih identifikuju kao tegove za razboj pronalaskom u nizu na podu kuće, blizu peći ili uz bočne zidove. Oštećenja ruba perforacija u vidu urezane brazde, isto su tako znak dugotrajnijeg vešanja. Smatraju se hronološki nepouzdanim materijalom.

Slika 4 a) Crkvine Mali Borak, Perforacija na tegu sa malim oštećenjem ivice od vešanja (CMB T-PB-01), neobjavljeno; b) Narodni muzej Kraljevo, stalna izložbena postavka: ilustrativni primer praistorijskog razboja sa tegovima iz Petnice, lična dokumentacija

U arheološkim istraživanjima dokumentarnost tkanja tekstila ograničena je na tegove, očuvane delova razboja i oni predstavljaju jedini materijalni ostatak složenog sistema rada i razmišljanja u izradi tekstilne površine. U osnovnoj funkciji tegovi se vezuju za osnovine niti i svojom težinom zatežu osnovu (Hoffmann 1964; Broudy 1979). U arheološkom kontekstu pojavljuju se tegovi izrađeni od gline, pečeni na visokoj temperaturi ili nepečeni (sušeni na

suncu). Pojava tegova od drugog materijala kao glačani kamen ograničena je prvenstveno na mezolitske kulture i zahteva druga rešenja za pričvršćivanje. Njihova funkcija u tekstnoj proizvodnji nije razmatrana i pored mogućnosti upotrebe, nisu prepoznati kao deo tehnologije tkanja (Antonović 2003: 63; Antonović 2006).

Za period ranog neolita dominantno je funkcionalno opredeljenje tegova za otežavanje ribarske mreže, pored starčevačke, pojava registrovana u Koros (Kereš) kulturi Szarvas (Sarvaš) i Endröd, (Makkay 1990). Pored mreže, teški tegovi po mestu pronalaska uz spoljni zid objekata vezuju se za arhitektonske dopune pokrivki krovova (Endröd: kuća 1, sloj III, istočni ugao kuće). U istom naselju u jami 13 (site - celina 3/119) evidentirani su i otisak tekstilne strukture kao i otisak tekstilne strukture u nadzemnom objektu, Endröd, Kuća 2, (Makkay 2007: sl 107).

Interesantan je odnos istraživača prema različitim oblicima tegova. Usled nerazjašnjene metodologije istraživanja, a u želji da se približe uočenom obliku, prepušteni su dovitljivosti i slobodnoj proceni. U opisu spoljne forme predmeta koristi se prepoznavanje već poznatog oblika, ponekad sa asocijacijom na predmete vezane za jelo. Tako se pojavljuju termini: krofna i velika krofna (donut; large donut) (Boertien 2013); kruškoliki (Hañ 1960); violinast - violinski (fiddle-shaped) (Popović, Vranić 2006); loptasti oblik (ball-shaped) (Boertien 2013); kugla (Трипковић 2007); točak (Medović 1988); oblik sidra (anchor shaped) (Boertien 2013); „tomato“ (Гарашанин и Гарашанин 1979); jajoliki (Ветнић 1989). Svi nazivi sa malim izuzetcima, odnose se na relativno slične oblike.

Pojavu tegova u nalazima sa iskopavanja, arheolozi u Srbiji prate od prvih istraživanja. U periodu do II svetskog rata konstatuje se njihovo učešće u korpusu iskopanih predmeta i opisuju interesantniji primerci. Sredinom 20. veka zabeležene su grupe tegova u kućama, ali se njihova pojava vezuje za aktivnosti u ribolovu (Пашајски 1952; Хањ 1953; Брукнер 1960 b; Stalio 1986). Pojavljivanjem studije u kojoj se ističe verovatna pojava razboja sa tegovima u Vinči, Selevcu, Supskoj i Divostinu, interesovanje za arheološki kontekst njihovog pronalaska je povećan (Barber 1992, 1994). Autor ističe ličnu prepisku sa B. Bruknerom u identifikaciji razboja sa tegovima u kući 5/80 na Gomolavi (1994: 98), što ukazuje da su istraživači imali saznanja o različitim funkcijama tegova u kućama.

U ukupnim nalazima keramike praistorijskih kultura u Srbiji, tegovi obuhvataju malu grupu predmeta. Prisustvo takvih nalaza u naseljima smatra se očevitim dokazom tekstilne

proizvodne aktivnosti (Ветних 1989; Barber 1990; Tringham, Stevanović 1990; Idvorean-Stefanović 1993; Crnobrnja 2012).

Strategija izbora predmeta za ovo istraživanje išla je u dva pravca. Jedan je izbor referentnih lokaliteta, a drugi je izdvajanje predmeta sa većim stepenom očuvanosti, kao i dostupnost materijala za rad.

Analize su izvršene na tegovima iz naselja: Gomolava (K1/54; K1/81; K3/80; K5/80) ukupno 43 tega; Crkvine Mali Borak (A.C. 1.57; A.C. 1.68; tegovi iz sloja) ukupno 58 tegova, Belovode Veliko Laole ukupno 18 tegova.

Za analizu međusobnih odnosa tegova iz grupe izabrana su naselja sa većim brojem potencijalnih funkcionalnih grupa u zatvorenom prostoru kuće, za koje postoji dobra dokumentacija vertikalne i horizontalne stratigrafije (Obrež Beletinci – 2 kompleta tegova, Gomolava 3 – kompleta tegova). Naselje Crkvine Mali Borak sa dva kompleta tegova predstavlja iskopavanja izvršena poslednjih desetak godina. Jedan od uslova izbora je da su u naselju dokumentovane bar dve grupe predmeta povezane sa tekstilnom proizvodnjom (teg – pršljenci – otisci – igle). Ispitani su i tegovi iz naselja Vinča Belo brdo i Belovode, a deo tih analiza u ovom slučaju su kontrolna grupa za predložena rešenja.

a) *Metodološki pristup i tipološke karakteristike*

Zasniva se na izboru referentnih karakteristika koje su merene i konstatovane na većem broju uzoraka. Prethodno je utvrđen protokol uzimanja podataka po jedinstvenom metodološkom principu za sve predmete iste kategorije.

- Oblik tegova

Tipologija forme je izvedena na osnovu osnovnih geometrijskih oblika i odnosa izmerenih vrednosti (TABLA 1). Utvrđeni su karakteristični preseki i odnos veličina karakteristični za izdvajanje u prepoznatljive grupe (TABLA 2 i 3). Na osnovu toga izvedena je tipologija po hijerarhijskom sistemu. Predloženi tipovi dokumentovani u istraživanjima raščlanjeni su u sistem nižih kategorija koji bolje definišu oblike. To se prvenstveno odnosi na tip sfernih, diskoidnih, konusnih i piramidalnih tegova, kao najčešći pojavni oblici u ovim istraživanjima. Grupe su označene simbolom od tri slova (TABLA 1).

U kategoriji tegova određeni su:

1. Tip (morfološki oblik u odnosu na najbližije geometrijsko telo):

T: **A** (nepravilan); **B** (sverni – loptast); **C** (diskoidni); **D** (konusni – kupast);
E (piramidalni); **F** (cilindričan - valjak); **G** (kompozitni)

2. Podtip (promena forme po preseku u vertikalnoj ravni, radni presek:

B: 1 - kružni po oba preseka; 2 – vertikalni presek kraći 3 – vertikalni presek duži

C: 1- (kružni - *cirkular*); 2 - (kružni sa sužavanjem strana AB u vrh); 3 - (elipsoidni – kružni sa suženjem strana bočno); 4 - (elipsoidni sa sužavanjem bočnih strana u vrh); 5 - (kružni sa odsečenim delom jedne strane); 6 - (elipsoid sa odsečenim delom jedne strane); 7 - (udubljenja-zaravnjenja oboda prstima u četvorougao / šestougao ili slično)

D: 1 - (vrh na sredini baze); 2 (zasečena kupa -odsečen vrh); ili oblik baze krug, elipsa

E: 1 (vrh na sredini baze); 2 (zasečena piramida -odsečen vrh); ili broj stranica: tri, četiri

3. Klasa (Fd: odnos visina/debljina; izduženost - za B, C, D, E, F):

Za: A; B; C; D; E; F: **I** (tanji –Fd više od 2); **II** (srednji –Fd 2); **III** (deblji –Fd manje od 2)

4. Vrsta (masa, težina - po formalnoj sistematizaciji težine - za sve tipove):

a - (izuzetno mala težina – izuzetno laki: do 100 gr); **b** - (mala težina – laki :100 – 200 gr);

c - (srednja težina – srednje teški: 201-300 gr); **d** - (veća težina – teži: 301 – 400 gr); **e**-

(velika težina – teški: 401- 500 gr); **f** - (izuzetno velika težina – izuzetno teški: preko 500 -

700 gr); **g** - (gigantrki: preko 700 gr)

odnosno:

LAKI: 1, 2 (0- 200 gr); SREDNJI: 3, 4 (201 - 400 gr); TEŠKI: 5, 6, 7 (401 – i više gr);

5. Grupa (promena mesta perforacije):

Za: A; B; C; D; E; F:

1 - (perforiran, centar); **2** (perforiran, pomerena ka obodu sa razlikom više od najmanje 10% između dva dela); **3** - dve ili više perforacija; **4** – bez perforacije

6. Varijetet ZA C TIP: (promena forme po uzdužnom preseku):

C 1-7: **a** (sa obe strane konveksn-ispupčen); **b** (sa jedne konveksan-ispupčen, sa druge ravan); **c** (sa jedne konveksan-ispupčen, sa druge konkavan-udubljen); **d** (sa obe strane ravan); **e** (pljosnat sa sužavanjem oboda); **f** (obod sa jedne strane deblji, sa druge tanji)

Za: A; B; C; D; E; F: a

C: a

7. Forma: (promena nekog dela oblika, detalj: baza, teme-vrh, obod):

Označeni su brojevima

1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8;

8. Pojava: Atipični delovi i detalji / Za: A; B; C; D; E; F: a /

(promena nekog dela oblika, detalj: baza, teme-vrh, obod):

Primer klasifikacije u bazi podataka:

T-C1Ic2b2 = (*teg – diskoidni, cirkular, tanji $Fd > 2$, od 200-300gr, pomeren perforacija, sa jedne str konveksan sa druge ravan, ravna str. u jednoj polovini malo udubljena prstima*)

MERENJA I SISTEMATIZACIJA VELIČINA

Merenja i sistematizacije veličina imaju za cilj utvrđivanje svih veličina važnih u analizi oblika i njihovih delova. Istovremeno, to je ujednačavanje karakteristika iznetih u različitim oblicima u literaturi.

- PERFORACIJE

Prečnik (u mm)

1- izuzetno mali (do 5); 2- mali (5-7); 3- srednji 3 i 4 (7-15); 4- veliki (15-20); 5- izuzetno veliki (preko 20)

Oštećenja perforacija od vešanja 5 grupa :

Dužine oštećenja: 1- bez oštećenja (0-2 mm); 2- mala oštećenja (3 - 10 mm); 3- srednja oštećenja (11 - 20 mm); 4- velika oštećenja (21 - 30 mm); 5- izuzetno velika oštećenja (preko 30 mm)

(obično su mala oštećenja– 2 (do 5-7 mm) povezana sa plitkim udubljenjem – m)

- TEŽINA TEGOVA

Težina je određena formalno po dekadnom sistemu. U radu sa tekstilnim predivom verovatno je korišćen drugi sistem za beleženje i izračunavanje potrebnih količina.

1- izuzetno mala težina – izuzetno laki (do 100 gr); 2- mala težina – laki (100 – 200 gr); 3- srednja težina – srednje teški (201-300 gr); 4- veća težina – teži (301 – 400 gr); 5- velika težina – teški (401- 500 gr); 6- izuzetno velika težina – izuzetno teški (preko 500 -700 gr); 7- gigantriki (preko 700 gr);

odnosno:

laki: 1, 2 (0- 200 gr); srednji: 3, 4 (201 - 400 gr); teški: 5, 6, (401 – 700); gigantski: 7 (preko 700 gr)

- Razlike težine između tegova i sukcesivne razlike u težinama tegova u kompletima za razboj

grupe sistematizovanih razlika: 7 grupa

1- iste težine, nema razlike (0 gr); 2- izuzetno male (do 5 gr); 3- manje (od 6 do 15 gr); 4- srednje (od 16 do 30 gr); 5- veće (od 31 do 50 gr); 6- velike razlike (51 - 100 gr); 7- izuzetno velike razlike (preko 100 gr)

- FAKTOR DEBLJINE (Fd) $Fd = H : L$ (klasa: I, II, III)

Određen je za diskoidne tegove. Broj Fd je odnos između visine (H) i debljine (L) tega $Fd = H : L$ Veći broj ukazuje na tanji teg u odnosu na prečnik.

I) tanji - veći od 2; II) srednji 2; III) deblji - manji od 2

- TEMPERATURNE GRUPE 3 grupe

1- nije sekundarno goreo; 2- sekundarno goreo na otvorenom plamenu; 3- sekundarno goreo na visokoj temperaturi bez plamena

- OŠTEĆENJA TEGOVA i drugih predmeta 3 tipa - grupe po nastanku

(1)- primarna – radna, od upotrebe tokom radnog procesa; (2)– sekundarna pri destrukciji smeštajnog prostora ili ulaska u depozit; (3)– tercijarna naknadna, pri iskopavanju, čišćenju, smeštanju

Vrste oštećenja tegova

1) prelom po poprečnom preseku; 2) prelom po uzdužnom preseku ili ravni prečnika; 3) odbici ; 4) sitni odbici pojedinačni; 5) sitni odbici povezani u površine; 6) fino struganje, grebanje, brazde; 7) ispucala površina od udara; 8) oštećenja perforacije; 9) veći useci, urezi, brazde tercijarnog tipa; 10) sitne naprsline- ispucalost; 11) veće naprsline, bez razdvajanja delova

tumač oštećenja:

1) - prelomi oblika na 2 ili više odvojenih delova; 2) - prelom na 2 dela po uzdužnom preseku ili ravni prečnika L-h diskoidnih tegova, aksijalni presek konusnih i piramidalnih tegova i kalema; 3) - odbitak od oblika jedan ili više nastao udarom, a oblik očuvan u dimenzijama i karakteristikama, umanjeње mase 0-20%; 4) - pojedinačni sitni odbici nastali sitnim učestalim ponovljenim udarima sa neznatnim smanjivanjem volumena, umanjeње mase 0-0,2%, najčešće neznatno zaravnjena; 5) - povezani sitni odbitci i udari formiraju površinu sa neznatno smanjenim volumenom tipa ljuspanja; 6)) - fino skidanje površine oblika prevlačenjem trenjem o drugu površinu; 7) - ispućali delovi od udara koji se nisu odvojili; 8) - oštećenja perforacije koja nisu od vešanja; 9) - veći useci, urezi, brazde od alata tercijernog porekla; 10) naprsline od udara ili dejstva toplote –ispućao od toplote; 11) veće naprsline, bez razdvajanja delova

- Problemi izračunavanja stvarne težine tega

Težina oštećenih tegova dobijena je procenom nedostajućeg procenta zapremine, dodavanjem te težine na već izmerene vrednosti i izračunata približna težina celog tega.

Izračunavanje težine nedostajućeg dela oblika može da se dovede u pitanje, obzirom da kod ručne izrade postoji promenjivi faktor koja utiče na rezultat. Pošlo se od pretpostavke da su svi delovi tega konzistentni, odnosno da su izrađeni od gline istog sastava, da nema velikih razlika u gustini u svim delovima tega. Taj princip je primenjen i kod tegova sa sadržajem različitih primesa od pleve do krupnijeg peska, sitnog šljunka i kamenčića. Nedostajući deo je promenjiva veličina u odnosu na pretposavljene završetak oblika, što može da utiče na izračunatu procenu. Određivanje tog dela se svodi na izračunavanje nedostajuće zapremine – volumena izraženo u gramima. Kod oštećenja 20% od zapremine, u odnosu na prosečnu težinu tegova, greške mogu da se kreću i do 2% od ukupne mase. Preciznija izračunavanja zashtevaju složeniji pristup koji, smatramo, nije neophodan za postavljene ciljeve ovog rada. Tako je izračunavanje približne težine tega svedeno na optimalne uslove koji u praksi mogu da odstupaju, ali daju relativno odgovarajuće odnose. U funkcionalnoj rekonstrukciji tegova na razboju korišćena je idealna rekonstrukcija oblika tegova.

- Perforacija (protokol merenja, specifičnost podataka):

Prečnik perforacija meren je na obe strane otvora (A i B strana), izražene su u 0,0 mm i to posle zakrivljenog dela otvora. Merenje je vršeno u odnosu na oštećenje od vešanja

R1:R2 (R2- prečnik paralelan sa pravcem otiska vešanja, R1- prečnik upravan njemu – horizontalan u odnosu na vešanje). Razlika između njih može da predstavlja proširenje otvora tokom izrade alatom (bušenje, okretanje, izvlačenje alatke) ili usled upotrebe vešanjem, pa je analiza usmerena na dimenzije po horizontali očekujući da su manje deformisane tokom radnog procesa. Deformitet perforacije po dužini predstavljen je presekom na crtežu i označen tipom. Analiza perforacije rađena je na primerima rekonstrukcije Razboj -2 a merenje je obavljeno na obe strane tega A:B.

Tumač skrašenica: (šifre su navedene redom kako su prezentovane u tabeli)

a) redni broj; b) ib, kb, ti, pb; v) lokalitet br; g) težina; d) dužina; đ) visina; e) širina; ž) R1a/R1b; z) R2a/R2b; i)

Katalog lokaliteta sa nalazima tegova je dao opštu sliku njihovog prisustva u arheološkom kontekstu ili u pojavljivanju u stručnoj literaturi.

Za skladištenje podataka, ujednačavanje informacija i pretragu formirana je baza podataka sa tegovima koji su analitički obrađeni ili publikovani u literaturi. Baza sadrži arheološke podatke, kulturu, opis, dimenzije, radna tipološka opredeljenja, ostali podaci i početna literatura. Svi elementi su dati šifovanim oznakama. I tako ograničena sadrži veliki broj informacija, pa je prezentacija ograničena na najmanji broj podataka. U prezentaciji istraživanih tegova i ova grupa predmeta data je u zbirnoj tabeli (Tabela 8) sa nazivom lokaliteta, količinama, osnovnom identifikacijom i potencijalnim radnim opredeljenjem. Grupe podataka su navedene u skraćenom obliku ili šifrom. Obrađeni su u predloženoj tipologiji tegova.

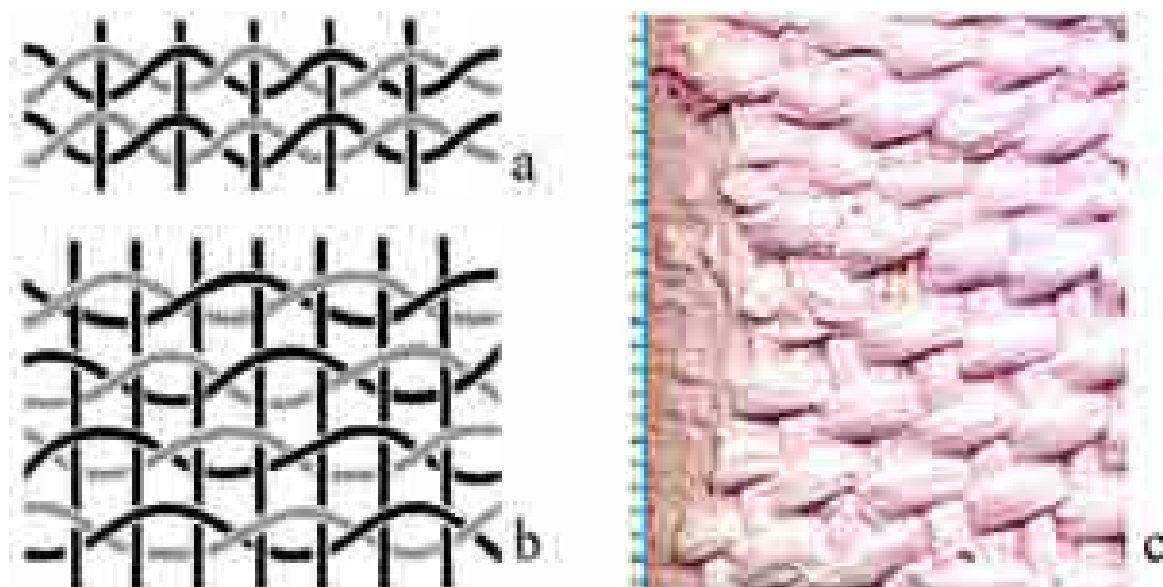
4.4.2 Kalem

Keramički predmeti valjkastog oblika sa malo suženim središnjim delom nazivaju se kalem. Opstali su do današnjih dana u različitim vidovima. Sa uzdužnom perforacijom ili bez nje, koriste se za otežavanje osnove na razboju sa tegovima i u tom kontekstu predstavljaju tip tega. Koriste se za različita namotavanja prediva ili za izradu jačih traka i gajtana. U arheološkom kontekstu preoznati su u Bačkom Gradištu, u naselju Šljunkara iz starijeg neolita, sa vinčanskih naselja Valač i Fafos. Na Kalakači gvozdenog doba pronađen je jedan primerak sa četiri uzdužne perforacije.

5. TEKSTILNE STRUKTURE

Osnovni princip formiranja tekstilne strukture se zasniva na elementima različitih odnosa prediva, međusobnih relacija u prostoru sa velikim brojem parametara. Kombinacijama sirovine i konstrukcije svih elemenata koji određuju te odnose, dobija se struktura koju prepoznajemo kao tekstil.

Otisci struktura prepleta su pojava karakteristična za period kasnog neolita ranog eneolita, mada ima primera i ranijih i poznih otisaka. Strukturiranje spoljne strane dna keramičkih pouda nije nepoznata pojava i ima svoju genezu od naselja Anadolije u periodu 7. milenijuma pre n.e. do naselja američkih Indiosa pre dolaska Evropljana. Tako daleke matrice imaju zajednički osnovni oblik međusobnog uvrtanja struktura sa višesistemskim elementima.

Slika 5 Struktura dvostrukog uvrtanja potke, šematski prikaz dve potke a): tip I, b): tip II, c): pozitivski otisak strukture dvostranog uvrtanja dve potke na dnu suda (Obrež Beletinci-AP6951), detalj, nije objavljeno

Otisci struktura na keramici iz Wickliffe, Kentucky, prekolumbovske Misisipi kulture iz 11-14 veka, pokazuju da se veći broj nalaza odnosi na “uvrtanje dve potke” (Drooker 1992). Uporedne tehničke analize pokazuju da gustine osnove i potke u odnosu na debljinu elemenata (niti) imaju veliki raspon, od 1-9 elemenata na 1 cm po osnovi i 0,8-3 potkinih redova na 1 cm (Tabla 3). Odnosno, na 10 cm dužine dolazi od 30 do samo 8 redova potke (str. 108: Fig. 26; str. 109: Fig. 27). Osnova je kompaktnija sa manjim varijacijama gustine, a

potka pokazuje veću promenljivost, što neposredno utiče na izgled i upotrebne karakteristike. U retkoj varijanti je to rešetkasta prozirna struktura sa većom razlikom gustine osnovnih elemenata i potkinih redova koja odgovara mreži za lov ili ribolov (Drooker 1992:157).

Takve strukture su zabeležene u mlađem neolitu i kasnije na delovima odeće (Rast 1990). Gustina potkinih redova na oticima dna sudova neolita i eneolita je stabilna, u malom opsegu 3-6 potkinih redova na 1 cm (30 – 60 potkinih redova na 10 cm). Prepletaji ne pokazuju veća odstupanja i veću prozračnost, pa je kriterijum za izdvajanje po tipu strukture, složeniji.

5.1 Otisci tekstilnih struktura

Istraživanje otisaka tekstilnih struktura na dnu keramički sudova je utvrđivanje osnovnih konstrukcionih i geometrijskih parametara karakterističnih za te strukture. Na osnovu njih je moguće, bar delimično, razumeti predmete čije su strukture otisnute na dnu. Cilj ovog dela je da se pokaže metodološki pristup u njihovoj analizi. Pregledane su i analizirane zbirke iz naselja Crkvine Mali Borak, Belovode, Vinča Belo brdo i Gomolava.

Slika 6 *Struktura prepleta, uzdužno presečena stabljika, osnovno polje keper 3x3 i prelazak u borduru: a) Belovode, dno sa otiskom B95- ib. 316, (nije objavljeno); b) savremeni predmet*

Metodologija istraživanja se oslanja na:

- Prikupljanje i utvrđivanje količine i vrste materijala koji se može upotrebiti u istraživanju i njegova priprema za taj rad.

- Definisanje terminologije i preciziranje značenja pojmova koji se koriste u radu, sa posebnim naglaskom na specifičnost tkanih struktura otisnutih na keramici

U analitičkom postupku određeni su elementi kojima se definiše tkana struktura .

Za istraživanje je korišćen keramički materijal sa lokaliteta Crkvine-Mali Borak (Нинчић 2011). Analize su pokazale da strukture na dnu posuda u naselju Crkvine Mali Borak pripadaju predmetima izrađenim rukom bez pomoćnog alata slično korparskim proizvodima. Primenjena je tehnika uvrtanja dve niti potke između uparalizovanih niti osnove. Upotrebljena je neprerađena biljna stbljika, povremeno uvtana među prstima. Ivice struktura su iskidane pa su verovatno predmeti reciklažno korišćeni za podlogu u izradi malog broja posuda. U ukupnom korpusu procenjenih posuda na Crkvinama manje od 0,2% pripada posudama sa otiscima struktura na dnu, što je zanemarljiva količina. U toj specifičnosti je verovatno i značenje takvog strukturiranja dna.

5.1.1 Strukture na dnu keramičkih sudova

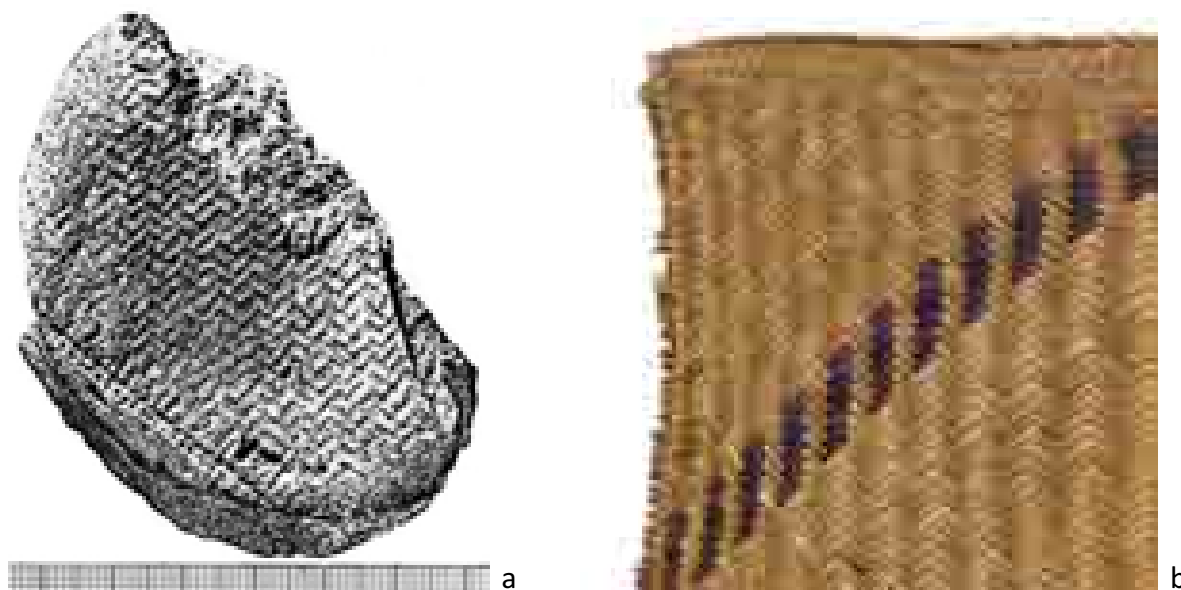
Tkane strukture u arheološkim istraživanjima obuhvataju prvenstveno otkrivenih tekstilnih predmeta na dnu keramičkih sudova. U istraživanju i merenju utvrđen je metodološki princip za njihovu analizu, formirana baza podataka sa svim merenim elementima i podacima iz arheoloških istraživanja. Ovde je prikazana procedura merenja, na osnovu koje su obavljene dalje tipološke klasifikacije.

Analize struktura obuhvataju sledeće elemente:

- Geometrijski faktori koji određuju sirovinu i predivo od koga je formirana tkana struktura
- Elementi koji određuju tkanu strukturu – međusobni položaj prediva u tkanini
- Specifični elementi karakteristični za određene strukture – tipološke klasifikacije

Postupci izrade i tehnologija

Elementi koji ukazuju na upotrebnu vrednost

Slika 7 a) Aradac, Kameniti vinogradi, otisak strukture sa ivicom (Stalio 1970: Sl.2); b) Struktura prepleta, osnovno polje i ivica, savremeni predmet

Pored otisaka na dnu strukture mogu da se nađu na spoljnim zidovima posuda, različitim predmetima koji su označeni kao „dugme“, „omfalos“, delovi gajtana na vratu ili pri dnu recipijenta u vrpčasto ornamentisanoj keramici bronzanog doba, „poklopcima“ ili drugim predmetima. Osnovna karakteristika je da su otisnuti na još vlažnu površinu i zadržali se dok nije svoreno udubljenje od neravnina strukture, najverovatnije do kraja sušenja.

Merne vrednosti i standardizacija terminoloških značenja

Dimenzije otiska - veličina površine vidljive tekstilne strukture. Merenje je po osnova x potka - O x P kada je definisan položaj, za ostale najduža strana, vrednosti izražene u mm.

Vidljivost otiska - predstavlja količinu vidljivih podataka na otisku i mogu se proveriti.

Dobar (D) - jasno izražena struktura do polovine debljine tekstilne strukture, oštre ivice, podaci merljivi u oba sistema, moguća klasifikacija po tipu prepletaja

Srednji (S) – slabije izražena struktura, mali broj podataka za jedan sistem tkačke strukture, drugi sistem merljiv, moguća klasifikacija prepletaja

Loš (L) – oba sistema osnove i potke su slabo izražena ili se ne prepoznaje tip prepletaja

Vrlo loš (VL) – identifikovano postojanje tekstilne strukture bez mogućnosti merenja

Gustina - broj niti na 1 cm².

Na pozitivskom otisku vidljive su niti samo sa jedne strane strukture. U platno prepletaju se uočavaju oba sistema osnova-potka. U prepletaju sa uvrtnjem potke, sve potke

su vidljive po redosledu pojavljivanja na istoj strani tkanja, a uočavaju se kao jedan neprekinut niz u kome se često osnovine niti ne vide. Merenje se može izraziti po uočenim redovima potke, gde sve niti iz niza čine jedn red. Tehnološki ispravan metod je broj svih niti uključenih u prepletaj, bez obzira na njihov međusobni položaj. U mernjima su prikazane obe vrednosti. Kod slabog otiska moguće je stapanje dve niti u jednu ili da se sistem od tri niti potke zameni sa sistemom od dve niti. Rezultati manji od celog broja u analizama su svedeni na ceo broj. Osnovine niti su vidljive između potkinih redova, a kod slabog otiska moguće je stapanje dve niti u jednu.

Prečnik O (osnove) i P (potke)

To je vidljivi poprečni presek O ili P. Izražen je u mm (0,0 mm). Na istom odsečku prediva pojavljuju se promenljive vrednosti dimenzija. Razlike nastaju usled voluminoznosti niti (ili pređe) koja se u kontaktu sa drugom širi i deformiše po poprečnom preseku, a izmerene vrednosti se za toliko uvećavaju. Na mestu međusobnog uvrtnja dve potke, prečnik se deformiše i vrednosti su manje u odnosu na vidljivu nit. Za neprerađene biljne stabljike dimenzije su stabilne. Prečnik je u neposrednoj vezi sa debljinom ili finoćom prediva. Izmerene vrednosti za O i P odgovaraju debljini – finoći neprerađene biljnog dela. Različite merne vrednosti mogu da ukažu na upotrebu nove sirovine u radu. Kod upredene niti moguća su i druga merenja.

Upredenost niti

Uvrtnjem ili upređanjem vlakana dobija se pređa poželjnih karakteristika za formiranje tekstilne strukture. Upredenost zavisi od vrste sirovine, načina upređanja- odnos položaja preslice i ruke, ravnomernosti upređanja-veštine izvođenja istih pokreta, namene prediva i tkanine. Upredenost utiče na jačinu prediva i tkanine, kao i na opip – mekoću i rastresitost. Veći stepen upredenosti se primenjuje kod pređe koja trpi veće opterećenje i sile pritiska, kao što je jako zategnuta osnova po kojoj treba da klizi češalj, a između se provlači potka. Za takva opterećejna koristi se kvalitetnija sirovina.

Izdvojeno je a- neprerađena biljna sirovina; b- jednožično upređeno, upređena jedna nit; c- dvožično uredeno, zajedno upređene dve jednožične niti.

Pravac upređanja je obeležen sa S-levi zavoj i Z-desni zavoj.

Vidljiva dužina prepletaja

Nju predstavlja najveća i prosečna dužina (do 3 merenja) O i P koja se vidi na otisku. Dužina osnove je vidljiva i merljiva između dva uzastopna reda potke i obrnuto proporcionalna je gustini tkanine po potki. Dužina potke određena je prepletajem, gustinom osnove i pravcem pružanja potke.

Razmak redova potke

Razmak nastaje slabim sabijanjem potkinih redova. Meri se najkraće rastojanje između dva reda. Utiče na poroznost tkanine i prosvetljenost.

Smer uvrtanja potke

To je međusobno uvrtnje dve niti potke u prostoru između niti osnove. Smer uvrtnja je uvrtnje u jednom redu u odnosu na pravac pružanja potke. Obeležen je slovima S (levi) i Z (desni) smer. Ukazuje kako se potka držala u ruci i kojim pokretom ruke se manipulisalo u toku rada. Uvrtnje se obavlja okretanjem i uvijanjem među prstima od sebe ili ka sebi i tako menja smer uvrtnja. U zavisnosti da li se potka u toku tkanja iz jednog smera kretanja vraća drugim smerom, ili se prepliće sa osnovom stalno u istom smeru, koristi se jedan ili oba okreta.

Tkane strukture na keramici:

Nastaju u kontaktu vlažne gline i tekstilne strukture. Pretpostavka je da se najčešće vlažni sud postavlja na tkanini predmet i ostavi da se osuši. Struktura tkanja ostaje na dnu suda i posle pečenja keramike. Kvalitet otisaka zavisi od stepena vlažnosti gline, težine suda, kvaliteta tkanja, stepena oštećanja gornjih slojeva tkanine, načina spuštanja suda na tekstilnu podlogu, vremenskog trajanja kontakta. Ako su svi uslovi optimalni, dobija se jasan otisak, dubokog reljefa i oštih ivica. Svaka promena umanjuje kvalitet otiska, mogućnost analize i identifikacije.

Sirovina

Sirovina je vrsta materijala koja se koristi za izradu tkanine. Za svaku vrstu sirovine, različite su fizičke i tehnološke karakteristike. Osnovno prepoznavanje je vizuelno po fizičkim osobinama kao što su oblik, boja, struktura, elastičnost, miris. Na silikonskim otiscima iste boje i različitog stepena vidljivosti, fizičke osobine se ne uočavaju, pa geometrijske karakteristike prediva predstavljaju osnovu za njihovu identifikaciju. Mogu biti dopunjene arheobotaničkim i arheozoološkim analizama.

Strukture tkanja

Strukture tkanja na keramici potiču od tekstilne strukture gotovog predmeta. Osnova i potka zauzimaju različite karakteristične položaje u raportu i formiraju nekoliko grupa prepletaja. Na osnovu položaja potke i karakterističnog izgleda podeljene su na: I-Uvrtnje sistema dve potke preko 1 osnovine niti; II- Uvrtnje sistema dve potke preko 2 osnovine niti; III - Uvrtnje sistema dve potke kombinovan sa standardnim prepletajima. Termini su određeni za posebnu grupu tkanih struktura karakterističnih za keramičke otiske i nisu u upotrebi u našem jeziku. Izvedeni su modifikovanjem prevoda sa drugih jezika.

U tekstovima se pojavljuju pod različitim nazivima. Uglavnom su izvedeni iz položaja potke na površini tkanja i pored nekih skraćenih naziva, podrazumevaju i opis. Navedeni su termini koji se u literaturi najčešće upotrebljavaju za strukture sa sličnim tipom prepletaja.

Termini upotrebljeni u literaturi:

- Cesteria atada o cordada (Alfaro Giner 1984, 159)
- Cesteria entrelazada (Saugy 1974, 147)
- Cesteria espiral horizontal: espiral doble (Barcelona 1976)
- Cesteria romboidal atada (Alfaro Giner 1984, 166)
- Close diagonal twining, Z-Twist Weft (Adovasio, Maslowski 1988 345-354)
- Close diagonal twining, S-Twist Weft (Adovasio, Maslowski 1988 345-354)
- Open diagonal twining, Z-Twist Weft (Adovasio, Maslowski 1988 345-354)
- Open diagonal twining, S-Twist Weft (Adovasio, Maslowski 1988 345-354)
- Close simple twining, Z-Twist Weft (Adovasio, Maslowski 1988 345-354)
- Close simple twining, S-Twist Weft (Adovasio, Maslowski 1988 345-354)
- Einfache Zwirnbindung (Vogt 1937, 12)
- Fitsen (Keppel 1984, 55)
- Gittertechnik (Rohrer 1927, 56)
- Paarweises Zwirnen über ein passives System (Seiler- Baldinger 1991, 39)
- Pairing or double pairing (Gallinger 1975, 56)
- Plain twining (Miner 1935/36, 182)
- Simple twining (Green Gigli et al 1974, 131)
- Técnica enrolada (Melo Taveira 1980, 22)
- Tied-twined basketry (Martin/Rinaldo et al. 1952, 312)
- Torcido de trama simple (Rolandi 1981, 159)
- Torcitura (Manotti 1982, 28)
- Trançado torcido (Ribeiro 1980, 42)
- Twined wicker weave (Tanner 1968, 12)
- Two-strand simple twining (Mohr/Sample 1954/55, 347)
- Two-strand twining over a passive system (with Sand Z twist) (Seiler- Baldinger 1994, 31)
- Two-strand twining over a passive elements (Seiler- Baldinger 1994, 31)
- Staggered Two-strand twining over a passive system (Seiler- Baldinger 1994, 31)
- Vannerie á brins spirales cordés (Leroi-Gourhan 1943, 286)
- Vannerie cordée (Balfet 1952, 261)
- Close diagonal twining (Mazare 2012)

U klasifikaciji tehnika svrstani su u strukture sa jednim pasivnim i jednim aktivnim sistemom niti. Opisani su kao dvostruko uvrtnje potke preko pasivnih, nepokretnih elemenata osnove. Klasifikovani su u 6 varijanti po položaju potke: I - Uvrtnje preko svake osnovine niti; II - Uvrtnje ali u suprotnim pravcima (Z i S); III - Uvrtnje preko dve osnove; IV - Pomereno dvostrano uvrtnje; V - Uvrtnje preko ukrštenog pasivnog sistema; VI - Uvrtnje preko dva dijagonalno postavljena pasivna sistema. U analizama tekstilnih otisaka

na keramici iz Divostina, korišćeni su termini koji ističu dijagonalni izgled potke, međusobno rastojanje i smer uvrtanja. Podeljeni su u 6 varijeteta (Adovasio, Maslowski 1988):

- I - Close Diagonal Twining, Z-Twist Weft (Zatvoreno dijagonalno uvrtanje, Z smer potke);
- II - Close Diagonal Twining, S-Twist Weft (Zatvoreno dijagonalno uvrtanje, S smer potke);
- III - Open Diagonal Twining, Z-Twist Weft (Otvoreno dijagonalno uvrtanje, Z smer potke);
- IV - Open Diagonal Twining, S-Twist Weft (Otvoreno dijagonalno uvrtanje, S smer potke);
- V – Close Simple Twining, Z-Twist Weft (Zatvoreno jednostavno uvrtanje, Z smer potke);
- VI - Close Simple Twining, S-Twist Weft (Zatvoreno jednostavno uvrtanje, S smer potke).

Prepletaj: Uvrtanje 2 potke preko osnovinih niti, gde dve potke istovremeno prolaze sa obe strane tkanine i smenju se u prostoru između osnovinih niti

4 tipa tkanja:

I - Osnovni, platno tip: uvrtanje 2 potke preko 1 osnovine niti (skraćeno: uvrtanje 1 O)
Karakteristike: tkanina sa duplom potkom, gde dve potke istovremeno prolaze sa obe strane tkanine i smenju se u prostoru između svake osnovine niti. Potka daje izgled uzdužnih redova. Raport sa obe strane tkanja identičan. Smer uvrtanja može biti Z i S. Lice i naličje identični, izražen reljef potke.

II - Rips tip: uvrtanje 2 potke preko 2 osnovine niti - (skraćeno: uvrtanje 2 O),
Karakteristike: tkanina sa duplom potkom, gde dve potke istovremeno prolaze sa obe strane tkanine i smenju se u prostoru između dve osnovine niti. Potka daje izgled uzdužnih redova slično ripsu. Raport sa obe strane tkanja identičan. Smer uvrtanja može biti Z i S. Lice i naličje identični, izražen reljef potke.

III – Dijagonalni-keper tip: uvrtanje dve potke preko 2 osnovine niti sa pomerenim raportom za 1 osnovinu nit (skraćeno: uvrtanje 2b O)
Karakteristike: tkanina sa duplom potkom, gde dve potke istovremeno prolaze sa obe strane tkanine i smenju se u prostoru između dve niti osnove. Raport sa obe strane tkanja identičan. Smer međusobnog uvrtranja može biti Z i S. Lice i naličje identični, izražen reljef potke.

IV- Uvrtanje 2 potke preko 2 osnovine niti sa preskokom 1 niti - (skraćeno: uvrtanje sa preskokom)
Karakteristike: tkanina sa duplom potkom, gde dve potke istovremeno prolaze sa obe strane tkanine. Raport potke sa jedne strane tkanja pomeren je za jednu nit osnove sa druge strane tkanja. Stvara se utisak ispuštanja – flotiranja jedne osnovine niti. Smer međusobnog uvrtranja može biti Z i S. Lice i naličje identični, izražen reljef potke.

V- Uvrtanje potke kombinovano sa platnom - (skraćeno: uvrtanje kombinovano sa platnom)
Karakteristike: tkanina sa duplom potkom, gde dve potke istovremeno prolaze: jedna sa jedne strane tkanine, a druga sa obe strane tkanja. Potka ima visoki i niski reljef. Raport potke sa obe strane identičan. Smer međusobnog uvrtranja može biti Z i S. Lice i naličje identični, izražen reljef potke.

Svi tipovi podrazumevaju jedan pasivan i jedan aktivan sistem niti. Pasivan je sistem osnove, u kome osnovine niti ne menjaju svoj položaj u prostoru i ne prelaze preko drugog sistema, a aktivan je sistem potke u kome niti potke menjaju stranu osnovinih niti i pri tome se međusobno uvrću. Razlikuju su u položaju potke prema osnovi. Tipovi I i II su aktivan sistem dve potke koje se međusobno uvrću u prostoru između jedne, odnosno dve osnove. Po

strukturi Tip III nastaje od Tipa II, sa pomeranjem raporta za jedno polje. Tip IV je složen pasivni sistem od osnove i jedne potke, dok je druga potka aktivna i obavija se oko njih.

Jadan otisak može da sadrži u kombinaciji više tipova tkanja i svi su posebno identifikovani.

Pomeranje potke

Ovaj izraz podrazumeva da se u svakom sledećem redu raport potke pomera za jednu nit osnove. Polja međusobnog uvrtnanja dve potke su za toliko pomerena. Vezivne tačke osnova-potka i potka-potka su dijagonalno raspoređene, pa je na površini tkanine izražen dijagonalni reljef. Neki termini sadrže upravo tu karakteristiku u definisanju strukture.¹⁴ Pomeranje se izvodi na tri načina: I - Sukcesivno pomeranje raporta u jednom smeru; II - Naizmenično pomeranje u jednom smeru i u sledećem redu vraćanje na prethodni položaj; III – kombinovanje ova dva načina. Vrsta pomeranja utiče na izgled tkanine, elastičnost i ugao koji zaklapaju osnova i potka. Za I način karakterističan je oštar ugao između osnove i potke i izraženi pravilni dijagonalni redovi po osnovi. Na istoj tkanini mogu se koristiti sve varijante pomeranja i na otiscima su posebno identifikovani.

Pravac osnove

Označava pravac pružanja osnove u odnosu na vertikalnu potku. Pomeranje potke u raportu za jednu nit po osnovi, dovodi do izmeštanja niti osnove na jednu stranu. U odnosu na početnu vezivnu tačku može imati tri položaja: I -pomeranje u desno (D); II- pomeranje u levo (L); III - kombinacije oba pomeranja. U toku tkanja osnova može da menja pravac više puta. Može da ima više uzroka, a rezultat je izražen neravnomerni dijagonalni reljef „krep“ tipa. Utiče na zaklapanje ugla osnove i potke.

Ugao osnove i potke

To je ugao koji međusobno zaklapaju osnova i potka u prolasku jedna preko druge. Na jednoj tkanini kod ručnog rada može da se menja ugao u toku tkanja i da ima više vrednosti. Razlikuje se više uglova osnove i potke: uglovi koje zaklapaju pojedinačne raportne potke sa raportnom osnovom i uglovi koje zaklapaju redovi potke sa redovima osnove. U ovom radu je utvrđivan ugao između redova.

Ornamentalni i drugi dodati elementi

Pod ovim nazivom se podrazumevaju vidljive namenske promene u izradi površine koje utiču na vizuelni izgled ili imaju funkcionalni karakter. To su različita odstupanja vidljiva na otiscima, a mogu da utiču na izgled tkanine i svojstva. Neka odstupanja ukazuju na tehniku i proces rada u tkanju. Na otiscima su vidljivi kao:

1: *Različite debljine prediva* - Upotreba različitih vidljivih debljina osnove ili potke na istom tkanju daje dinamičnu strukturu. Može poticati od niti različitog sirovinskog porekla; iste sirovine, ali različito predene ili izdvajanjem različitih debljina prediva. Na površini tkanine dominira sistem potke, pa promena njenih dimenzija utiče na ravnomernost tkačke strukture.

2: *Dodavanje osnove i potke* - Na otiscima se zapaža povećanje broja niti osnove ili potke u toku procesa tkanja. Kako je to česta pojava, ukazuje da se ta operacija izvodi jednostavno i ne traži prethodne pripreme. Nova nit prebacuje se preko postojeće niti osnove ili potke i obavlja sa potkom iz tog reda. Susjedne niti osnove menjaju ugao u odnosu na potku i potkine redovi skreću za taj ugao. Na površini tkanine vidljivi su kao blago zaobljeni redovi potke. Dodavanjem novih osnovinih niti ne menja se gustina osnove i tkanje se širi na krajevima po dužini potke. Veći broj dodatih niti osnove znači i veće širenje tkanine. Dodavanje novih niti potke, tkanje se širi u pravcu osnove. Utvrđivanjem tačke od koje se dodaje nova nit, određuje se pravac po kome se izvodi tkanje, odnosno početak tkanja. Utiče na vizuelni izgled i dimenzije otkanog materijala, najčešće širenje.

3: *Promena pravca* - Promena pravca podrazumeva vidljivo naglo skretanje osnovinih ili potkinih niti od dotadašnjeg položaja. Nastaje dodavanjem novih niti ili zamenom mesta osnove i potke. Karakteristična struktura potke menja pravac pod velikim uglom. Može da ima dekorativni karakter ili je funkcionalno rešenje za učvršćivanje i ojačavanje ivica.

4: *Tkanje ugla* - Završavanje tkanja, formiranje ivica, ima za cilj da učvrsti i ojača osnovnu otkanu površinu i da postigne estetsku vrednost ukrasa. Može da se reši na više načina. Na mestu gde se završavaju niti i osnove i potke, skupljanjem i vezivanjem više niti odjednom, svodi se na jednu vezivnu tačku. Drugi način je promena pravca jednog sistema niti i udvajanje sa drugim sistemom. U oba slučaja veličina uglova može da bude različita.

5: *Smena osnove i potke* – U toku tkanja osnova i potka menjaju mesto i zamenjuju uloge aktivnog i pasivnog sistema niti. Utiče na vizuelni izgled - neravnomernost tkanja. U namernoj zameni mesta, važno je da osnova i potka imaju sličnu otpornost na kidanje i elastičnost. Kod različitih debljina prediva, izrazita je promena visine prepletaja i ta karakteristika se koristi za postizanje dekorativnih površina.

- *Početna i dodata vezivna tačka*

Terminom je označeno utvrđivanje redosleda ređanja potke pri radu. Označeno je mesto, jedna vezivna tačka, na osnovu koje je utvrđen pravac i smer postavljanja potke po osnovi, odnosno pravac iz kog je počeo rad. Pri tkanju na osnovi postavljenoj u vertikalni položaj, tkanje može da počne sa oba kraja osnove. Na malim fragmentima keramičkih dna ivica tkanja najčešće nije vidljiva i na otisku ne može da se utvrdi pravac iz koga počinje tkanje. Na standardnim tkaninama se određuje prelamanjem svetla, deformitetom pređe i fizičkim merenjima. Na silikonskim otiscima takvi zaključci nisu mogući. Pravac početka rada utvrđen je na osnovu dodavanja osnovinih niti. Veliki broj otisnutih struktura nije izrađen na razboju i određivanje vezivnih tačaka je i element za definisanje načina rada.

- *Ivica tkanja*

Ivica je završetak tkanine sa bilo koje strane tkanja. Termin označava vidljivu ivicu na otiscima. Može biti na početku i kraju tkanja i tada je vidljiv početak i završetak rada po osnovi. Ako su ivice sa strana gde se završavaju redovi potke, vidljiv je način prelaska u sledeći red i kako se nastavlja rad.

- Deformacije

Preciznost izvođenja tkanja utiče na fizičke osobine, upotrebnu vrednost i vizuelni doživljaj otkanog materijala. Neravnomernosti kao posledice deformacije mogu biti:

1. namerne, za postizanje određenog vizuelnog izgleda ili kvaliteta
 2. slučajne, kao posledica neujednačenosti kvaliteta sirovine i neujednačenosti tkanja
- Mogu biti po osnovi i po potci. Smanjuju vrednost tkanine.

Arheološki podaci o nalazima sa lokaliteta Crkvine-Mali Borak omogućavaju da se tehnološka ispitivanja uporede sa vremenskim i prostornim kontekstom. Korišćeni su podaci o dubini nalaza – otkopni slojevi i arheološkim celinama u kojima su nađeni. Ostale vrednosti su izmerene .

Prečnik dna

Prčnik dna je izmerena veličina prečnika dna suda kome odgovara keramički fragment sa otiskom. Veličine su izražene u cm.

Debljina dna

To je izmerena debljina fragmenta keramike sa otiskom izražena u cm.

Faktura – površina, boja, premaz

Klasifikacija keramike je urađena po dopunjenoj tipologiji za lokalitet Belovode, naselje mlađe vinčanske kulture i preuzeto je za ovo istraživanje. Tipologija je posebno data u prilogu.

Otisci struktura na keramičkim predmetima su uglavnom skretali pažnju arheologa i pominjani su u izveštajima bez navođena broja predmeta ili drugih podataka. Može se pretpostaviti da usled slabe vidljivosti jedan broj struktura nije primećen i identifikovan. Nalazi struktura na lokalitetima su dati u tabeli sa osnovnim podacima.

5.2 Tekstil

Tekstil izrađen od organskih sirovina biljnog i životinjskog porekla redak je nalaz u arheološkom skupu predmeta. Svaki pronalazak praistorijskog tekstila predstavlja zbir srećnih okolnosti koje su doprinele da se sačuva propadljivo vlakno. Ne čudi što su prve privatne zbirke potekle baš od kolektovanja fragmenata tekstla. Istarživanje materijalnih ostataka ide u dva pravca. Jedan je istraživanje socio-istorijskog konteksta (Bergerbrant 2007; Gleba, Cutler 2012; Grömer 2012) a drugi je tehničko-tehnološko ispitivanje tkanine,

prepletaja, sirovinskog sastava, obojenja što je danas deo fiziko-hemijskih ispitivanja (Bender Jørgensen and Grömer 2012; Grömer and Rapan Papeša 2015; Nowak-Böck 2010).

Konkretni materijalni dokaz – tkanina pojavljuje se u istraživanu tumula gvozdenog doba, a opisi fragmenta sa šireg prostora centralnog Balkana ulaze u arheološku literaturu druge polovine 20. veka. Pritisnuti uz metalne predmete usled mineralizacije više su pseudomorfnog oblika nego samo vlakno (Nowak-Böck 2010: Abb.27.2; Grömer and Rapan Papeša 2015). Iz tumula gvozdenog doba nož „uvijen u tkaninu“ i fibula sa Glasinca (Čović 1959), nanogvice – grivne Kuduzovići (Raunig 1982), narukvice iz Črnomelja (Dular 1973), nož iz Dobrave pri Dobrniču (Stare 1973) su očekivani repertoar predmeta sa fragmentima tkanine. Teško je zaključiti da li je praksa uvijanja noža u svim slučajevima poštovana ili je samo smeštan na tkaninu ili možda pokriven. Predmeti kao grobni prilog imaju simboličko značenje, a njihovo uvijanje tkaninom (Hundt 1961; Hundt 1962; Kurzynski et al 1998) dobija ritualno značenje. U opisima tumula na Glasincu, u dva groba ističe se pozicija nalaza sa ostacima tkanine u odnosu na skelet: „Približno u sredini prsa.“ (Čović 1959: 57), ili „približno na ... desne noge, a ostale su ležale uz gornji dio desnog femura“ (Raunig 1982: 5). Sve ukazuje da su pokojnici opremljeni i sahranjivani sa ličnim nakitom na sebi ili je položen pored kao prilog. Tehničke karakteristike i struktura tkanina nisu rađene osim za tkaninu na Glasincu, gde je izvedena rekonstrukcija platnenog prepletaja gustine osnove od 16-18 niti na 1 cm i potke od 13-15 niti na 1cm (Čović 1959).

Tumul 16 na Pustopolju, jugozapadni deo Kupreškog polja, iz nešto ranijeg perioda - bronzanog doba je izuzetan nalaz i u svetskim razmerama. U grobnoj konstrukciji sahranjen je pokojnik bez odeće, umotan u vunenu tkaninu, priloga nema. Preko je raspoređen sloj mahovine i biljke iz porodice uljarica, obični lanik *Camelina sativa* (L.) Crantz, a smatra se važnim za prirodnu konzervaciju organskih materijala i dobru očuvanost mekih tkiva i tkanine (Benac 1986). Na priloženoj slici je to kompaktna struktura sa manjim oštećenjima i jasno vidljivim ivicama a konstatovano je platno i rips prepletaj. Tokom naknadne konzervacije, već dobrim delom raspadnute tkanine, utvrđeno je da su dimenzije oko 300 x 170 cm, tkana je u rips prepletaju 1/2 i 1/4, a da vuna verovatno potiče od dlake pripitomljenog balkanskog muflona (Marić Baković, Car 2014). Po kalibriranim datumima potiče iz 1495-1435. god. pre n.e. (Jørgensen and Grömer 2011; Marić Baković i Car 2014).

Iz ovako kratkog pregleda se vidi da malobrojni nalazi tekstila nisu posebno ispitani i da je to rasprostranjena praksa istarživanja druge polovine 20. veka u širem okruženju Srbije.

I etnologija je dala svoj doprinos razumevanju praistorijskog tekstila. Istražujući prekrivače na području istočne Hercegovine, Bratislava Vladić Krstić se osvrnula na moguću genezu nekih oblika pokrivala. Na osnovu „primitivnog“ procesa rada zaključuje da na istom prostoru postoji duži vremenski kontinuitet u izradi tekstilnih predmeta. Poređi nalaze tekstila iz tumula na Glasincu sa gunjom, pokrivačem u etnografskom kontekstu. Autor sugeriše, da način izrade gunja (predenje, vrsta razboja, tkanje) pokazuje vrlo staru tradiciju rada, pa se može uspostaviti linearno kretanje, ako ne i direktan razvoj, od starijeg gvozdenog doba do savremenog i primeniti analogija između etnološkog i arheološkog materijala (Vladić-Krstić 1968).

To može da otvori više pitanja o poreklu, genezi i razvoju tekstilnog zanatstva u istočnoj Hercegovini. Zanimljivo je objašnjenje o vrstama razboja. Pravi paralelu između otkanog materijala iz gvozdenog doba i modernog doba. Pretpostavka je da se nije mnogo promenio način izrade tekstila, predenje i tkanje. Po autoru, u savremenoj etnologiji za proizvodnju tekstila arhaičnog izgleda koriste se dva tipa dosta jednostavnih razboja, a može se pretpostaviti da je za sličan materijal iz gvozdenog doba upotrebljena slična tehnologija, sličan tip razboja i vreteno. Sugeriše da su se i u gvozdenom dobu koristila dva tipa razboja za različite materijale ili namenu, znali su za horizontalni i vertikalni razboj. To je, posredno, jedno od prvih zaključaka da se tehnologija tkanja u bronzanom dobu promenila u odnosu na prehodni neolitski period. Ostavila je prostor za razmišljanje o ekvivalenciji matrice linearnog preslikavanja tehnoloških i funkcionalnih karakteristika tekstilnih materijala, da li se za sličan kvalitet može očekivati slična namena. Diferenciranost debljine osnove i potke, gustina niti, tip uvrtnja i udvajanja govori o razvijenom tkačkom umeću, zanatstvu i potrebama za različitim tkaninama, a sa tim i o razlikama u okviru društvene zajednice.

Fragmenti i veći delovi odevnog tekstila predstavljaju izazov za interpretaciju društvenih odnosa u zajednicama bronzanog i gvozdenog doba Evrope. Kontekstualni nalazi materijalnih ostataka iz grobova severne Evrope doprineli su istraživanju socijalne strukture i rodnih odnosa. Ostaci odeće, nakita, prilozima u grobovima su onov za zaključke o diferenciranosti društva, individualnom položaju pojedinca vidljivom kroz spoljnu manifestaciju odevanja, sa obrascem odevnih formi različitih kategorija stanovnika na

primeru ženskog i muškog kostima (Sørensen 1997; Bergerbrant 2007). I u toj socijalnoj kontekstualizaciji etnologija se približava etno-arheološkim istraživanjima (Менковић 2009; Нишкановић и Микулић 2016).

Ispitivanje tekstilnih ostataka iz preistorije nema veliku tradiciju u Srbiji. Razlog je delimično u malobrojnim ostacima i nije mogla da se formira jača ispitivačka stanica sa razvijenom metodologijom i procedurom rada. Povremene analize su se pre odnosile na ispitivanje delova tekstila tokom konzervatorskih radova (tumuli kod Atenice i Mojsinja kod Čačka)

5.3 Antropomorfne figurine

Antropomorfne figurine su najpoznatiji i najviše opisani predmeti, prikazivani kao atribut srednjeg i mlađeg neolita i kulture bronzanog doba. Od prvih otkrića privlače pažnju, brojna su tumačenja i njihovi opisi. Vizuelni prikaz ljudske figure sa svojim dubokim antropološkim značenjem uticao je na definisanje kulture i dalje je predmet analiza i tumačenja (Валтровић 1890; Васић 1907; Васић 1908; Гарашанин 1952; Трбуховић 1958; Letica 1973; Tasić 1973; Јацановић 1991; Крстић 2003; Ђорђевић 2004; Игњатовић 2008; Тасић 2008; Петровић, Катић и Спасић 2009; Јовановић 2011; Спасић, Вигњевић 2011; Старчевић 2011). Metodologija istraživanja obuhvata stilske karakteristike modelovanja, odnos figure i delova tela, ornamentalne obrasce na figuri, značenje i ulogu u društvu i ukupan doživljaj.

Istraživači se susreću sa urezanim crtežom na površini figurina koje se u širokom rasponu tumače kao simbolički znaci ili kao elementi odevanja. Analiza potencijalnih odevnih oblika zasniva se na vizuelnom i asocijativnom prepoznavanju, deskripciji, doživljaju i tumačenju šireg konteksta. Jedan od modela kasnije primenjen u drugim radovima je izdvajanje i prepoznavanje zona sa istim ili sličnim elementima crteža (Милоjković 1990; Спасић, Вигњевић 2011; Старчевић 2011). Opisi su uslovljeni interpretativnim mogućnostima. U obimnoj analitičkoj metodologiji, iskristalisala su se generalno dva pravca tumačenja, a imaju osnov u značenju figurina i njihovoj ulozi.

O problemu prirode imaginativnog i realnog u predstavi ljudske figure i mogućnosti za „pokrivanje“ ili odevanje je i dalje, razmatrano u širem kontekstu (Sreјović 1968). U

ispitivanju vizuelizacije i značenja neolitske plastike s pravom iznosi da arheološki okvir ima suštinsku dopunu u istorijsko-umetničkoj dimenziji, a da je ekonomska snaga jedan od određujućih faktora u tom razumevanju.

Istraživanjem razvoja stila u pojavnosti oblika antropomorfnih figurina, razmatranju se oblici odevnih formi koje utiču na konačan izgled figure (Васић 1910, Трбуховић 1958; Гарашанин 1952; Letica 1973). Tako Trbuhović predviđa linearnu promenu forme sa idejom da antropomorfni oblici imaju punu razvojnu transformaciju bez preskoka pojedinih faza, iz očekivanje da praksa potvrditi kontinuitet. Za nas je interesantno da je, preko trodimenzionalne forme, naznačena mogućnost pojave tekstilnih materijala različitog kvaliteta i fizičkih osobina. Prostorna forma antropomorfnih figurina bila bi ekvivalent ljudskoj silueti, gde je promena vizuelizacije ostvariva uvođenjem različitih fizičkih struktura, od kompaktnih do onih koji dozvoljavaju širenje ili nabiranje. Time je, iako nije bila namera istraživača, uvedeno dinamičko pomeranje siluete usled promene kvaliteta tekstilnih materijala u najširem značenju.

Jedan od pravaca razmišljanja je da antropomorfna figuralna plastika u spoljnoj formi predstavlja realni model svog vremena sa pouzdanom interpretacijom elemenata pojavnosti. Drugi model se odnosi na bronzanodobne figurine u kome se ističe značaj simboličke vrednosti i upotreba u kultu.

Figurine bronzanog doba, kontekstualnim arheološkim činjenicama pronalaska, izdvojile su se osnovnim značenjem i ulogom sa interpretacijom urezanih crteža i znakova simboličkog i duboko transcendentnog značenja. Deo tumačenja vezan za predstavu odeće ide u prilog ideji kostimskog karaktera kao emanaciji kulta i mortusa. To je slojevito značenje koje, kada je u pitanju predstava odeće, ne mora da bude tačno ni u konstrukciji ni u detalju, ali je „istinito“ u projekciji simbola (Гарашанин 1952; Letica 1973; Јацановић 1991; Крстић 2003).

Figurine iz neolita, generalno, imaju daleko veći interpretativni kapacitet uslovljen brojnošću, dužom veremenskim pojavom i stilskim rasponom. Interpretacije crteža u značenju odeće su imale više smerova analize. Osnovno razmišljanje ide u pravcu utvrđivanja metodologije šta se i kako se posmatra i na osnovu toga, sa kojom interpretativnom idejom. Još je Sreјović konstatovao da se realne predstave odela pojavljuju u periodu stabilnosti kulturnih grupa (Срејовић 1968: 218). U istraživanj forme i značenja stila ipak je zaključio

da ornamentalni sistem ne označav nošnju, već da su oni stilskog porekla (Срејовић 1968: 218).

Posmatranje antropomorfnih figurina u okvirima tehnologije proizvodnje tekstilne površine zasniva se na prepoznavanju tehnologije izrade, koju je arheološki kontekst već ponudio sa konkretnim sredstvima proizvodnje. Time analiza figurina u tom delu postaje sekundarna potvrda primarne proizvodnje tekstila. Sledeći ograničavajući faktor takvih analiza je još uvek nedefinisani stavovi o značenju da li figurine predstavljaju realni model iz života i kakva značenja nose. Predstavljanje figurine kao realnog modela, osobe iz života neolitskih zajednica, daje smisao analizi urezanih detalja kao delova odeće. Tumačenje da je figurina oblik stlizovane ideje, svesti i mišljenja, stavlja je u položaj posebnih oblika interpretacije koji za sobom povlače izuzetnost i kostimiranost sa određenim porukama. U tom delu arheološki kontekst nije pružio uverljiv odgovor.

Dualistička priroda plastike sa prihvatanjem individualizacije crta lica, pa i različiti ukrasi kao eventualni elementi pripadnosti i “kolektivnog identiteta”, ostaje otvorena konstatacijama da je u pitanju “vid umetnosti” i “istorija umetnosti bez imena” (Срејовић 1968: 178; Tasić 2008: 151)

Sama tehnologija proizvodnje tekstilnih površina u neolitu nije ponudila odgovor koji bi zadovoljio tumačenje vizuelnog identiteta antropomorfne plastike. Tehnologija zasnovana na izradi tekstilne površine tkanjem ili nekim oblikom pletenja komada tkanine širine od 50 – 100 cm bez mogućnosti sečenja ili ukrajanja dozvoljava velike mogućnosti spajanja delova tekstila u veće funkcionalne oblike koji ne moraju da imaju elemente saremenog shvatanja odela. Uz još neodredljivi izraz između poželjnog, prihvatajućeg ili imaginarnog u predstavi kostima ili odela, veliko je polje tehnološke neodređenosti koja bi, za sada, dala zadovoljavajuća tumačenja i odgovore.

Složenost interpretativnih problema ogleda se u pokušajima kontekstualizacije plastike bronzanog doba koju reprezentuje figurina poznata kao Kličevački idol. U tom razumevanju dat je pregled tumačenja izgleda u kontekstu odevanja.

Interpretacija antropomorfne plastike – Kličevački idol Podunavska antropomorfna plastika bronzanog doba od prvih nalaza privlači posebnu pažnju. Prvi pronađeni oblik Kličevački idol je i najpoznatiji primer. Po njoj je formiran tip figurina poznat kao

„kličevački tip“, a opisi odela, nakita i dekorativnih ornamenata do danas nisu u potpunosti raazjašnjeni. Od brojnih istraživanja ovde su izdvojeni neki momenti u kojima se u opisu detalja odeće pronalazi veza sa tekstilom.

U Starinaru M. Valtrović 1890. godine prvi opisuje uslove nalaza i detaljan izgled kipa, a data je i fotografija prednje i zadnje strane (.Валтровић 1890: Т. X, XI.). Kip je pronađen 1881. godine kod sela Kličevac, blizu Kostolca, sa tri keramičke posude. U muzej su dospeli keramički kip i jedna posuda. Dimenzije su visina 34 cm, širina baze 17 cm, po sredini je prelomljen, a doni deo na više komada. Gornji deo je valjkast i pun, a donji deo je proširene zvonolike baze, izdubljen i levkast. Spolja crna boja je naknadno naneta, a na prelomu i u šupljini donjeg dela je tamno siv. Valtrović ističe urezanu ornamentiku ispunjenu belom bojom, a kip svrstava u predstave ženskog božanstva. Sledi detaljan opis niske kape ukrašene nizom trouglova - „čipkom“. Na vratu kružni ornament sa zracima „te dopunjuje ogrlicu sa dve kovrče i pločom, s koje se spuštaju tri vrvce sa po sitnim trostranim pločastim ukrasom na kraju“ (Валтровић 1890: 111). Ornamentisane uši su i na šest mesta probušene. Savijene ruke ka grudima i zvezdasti ornament u tom predelu autor dovodi u vezu sa azijskim božanstvom Astaratom.

Sledi detaljan opis pojasa i suknje: „Kip je opasan pojasom koji je u gornjoj svojoj polovini prosto prugast, a u donjoj šaran ispravljenim crticama i glatkom tračicom slomijenom na oštre zupce. Iste se šare vide i na pregači, koja je dole ukrašena resama podrezanim ne izmenice pravo i na šiljak, čipku. Pregača je uzana, i levo i desno od nje, po bokovima, kao i zadi, iz pojasa se spuštaju vrvce sa po koturom na kraju“ (Валтровић 1890). Ornament na rukama je protumačen kao rukav sa zupcima – čipka, kao i trouglasti ornament na ramenima. Sa kape niz leđa spušta se dugačka ukrasna traka i završava trostranim listićima. Smatra da je izrađena od metala, što je svrstava u nakit, a da zupčasti ornament na donjem delu suknje pripadaju „tkivu“ – tkanini.

Autor nam još pruža podatak da je i Dr A. Lisauer, predsednik antropološkog društva u Dancingu izneo svoja zapažanja o figurini iz Kličevca, uz konstataciju da nakit podseća na bronzane predmete iz halštatskog doba u Nemačkoj i uporedio sa antropomorfnim urnama u kojima se ornamentika tretira kao nakit.

U članku se konstatuje i da su slični sudovi sa antropomorfnim likom nalaženi u dolini reke Maroš (Mađarska). Ipak, Valtrović zaključuje da je „kip ovaj radila slovenska ruka, i valja da u njegovom odelu i nakitu leži klica za današnje narodno odelo“.

Ovim prvim opisom Kličevačkog idola ornamentika je povezana sa prikazom odela. Valtrović je zaključio da je figurina značajna za istraživanje vremena u kom je nastala, bez obzira na opredeljenje ka slovenskom poreklu i pronalaženje veze sa nacionalnim kostimom.

I drugi autori su nezavisno razmatrali problem porekla „Kličevačkog idola“. U Starinaru iz 1910. godine Miloje Vasić figurinini posvećuje veću pažnju (Vasić 1910). Obradujući materijal sa nalazišta „Žuto Brdo“, već je u Starinaru 1908. godine najavio veće proučavanje ornamentike na antropomorfnjoj plastici iz tog perioda, a „Kličevački idol“ je uzeo kao osnovu istraživanja. Baveći se pitanjem predstave odela uočava probleme sa kojima se susreću istraživači: 1) nema sačuvanih delova odeće, 2) nema pisanih podataka, 3) ograničenje rasprostranjenosti plastike tog tipa, 4) monohromni crtež kojim se ne razlikuju planovi i različiti predmeti. Vasić smatra da su na figurini ostali neobjašnjeni crteži ornamentike i nezadovoljavajući se tumačenjima koje je dao Hoernes 1898. godine, ulazi u detaljnu analizu.

Na figurini izdvaja četiri dela na kojima je prikaz odeće: pojas, donji deo-suknja, gornji deo - trup i pregača. I po Vasiću se pojas sastoji iz dva dela. Tumači ih kao tanji ukrasni pojas od metala preko jednog širokog tkanog na pruge i povezuje sa etnološkom tradicijom, odnosno odevanjem seoskog stanovništva.

Suknja je po njemu data oblikom i predstavom ornamenta. Zaključuje da dopire do zemlje, a pitanje kroja i dalje ostaje otvoreno. Ostavlja tri mogućnosti za rešenje ornamentike: nesašivene ivice, sastavljanje šavovima, ili ornament preneti sa posuda bez posebnog značenja.

Kao poseban segment izdvaja prednji deo suknje, pregaču sastavljenu od niza trouglastih ornamenta u formi traka. Uzore traži u starijim tipovima figurina i onih od fajansa iz Knosa. Upoređujući je sa idolom iz Kovina, konstatuje, da se na sličnim tipovima statueta delovi različitih predmeta predstavljaju u jednoj ravni, pa ornament zamenjuju predmet. Interesantno je zapažanje da se pregača sa zadnje strane ne vidi pokrivena metalnim privescima. U interpretaciji gornjeg dela, Vasić je pošao od pitanja, da li je u zavisnosti od

klime gornji deo - trup obučen ili ne. Ovde možemo da vidimo i neke od metoda koje je koristio u tumačenju pojava na antropomorfnj plastici. Zvezdaste ornamenatne opisuje kao toke na grudima među savijenim rukama u dugačkim rukavima. Kako se taj nakit postavlja direktno na odeću, samim tim bi i podloga pripadala delovima odeće. Iz toga izvodi dokaz o postojanju gornjeg dela odeće. Sličnost onovremene i savremene klime podrazumevala bi i sličnost sa zaštitnom funkcijom i oblicima seoske odeće. Opšti zaključak za statuete žutobrdске kulture je: „mogu se kao pouzdano utvrđeni smatrati samo pojas i pregača“ (Васић 1910: 120).

U drugom delu članka bavi se poreklom pregače. Konstatuje njenu pojavu u tri kulturne epohe: statuetama starijeg tipa, statuete mlađeg tipa kao što je Kličevački idol i savremeno seosko stanovništvo Balkana. U opširnom izlaganju zaključuje da je u prošlosti to najvažniji odevni oblik, a na Balkansko poluostrvo nije dospela sa severa Evrope i nije indo-germanskog porekla. Posmatrajući pregaču samo kao izraz ženskog odevanja na figurinama i upoređujući sa statuetama geometrijskog stila Mikene, zaključuje: „pojavu pregače na ovom tipu statueta u našoj oblasti dovodimo u zavisnost od egejskih uzora“.

Upušta se i u razmatranje osnovnih tipova odevanja u prošlosti, a ornamente deli na: utkane, vezene i metalne oblike aplicirane na odeću. Povezuje opšti stil ornamentike na keramici i nakita sa statuetama, a za Kličevački idol opredeljuje se za vunenu odeću, šivenu, sa izvezenim delovima i nakitom.

Na kraju, bavi se i pitanjima značenja statueta. Još ranije je istakao da pregača kao atribut boginje Astarate govori o vezi sa religioznim idejama (Васић 1910: 130). Zaključuje da su statuete „predstave božanstva, da su one u samoj stvari idoli“ (Васић 1910: 151) u posebno ukrašenoj „realnoj“ odeći iz vremena nastanka statueta, a rad donekle ograničava na „pitanje o poreklu i vrstama odela u toj našoj oblasti“.

U obimnoj raspravi Vasić se dotakao različitih problema vezanih za odevanje, vizuelno predstavljanje, poreklo kulturnih uticaja i same suštine značenja antropomorfne plastike. On je sticajenpm okolnosti i naš poslednji istraživač koji je direktno sa originala tumačio Kličevački idol.

U članku objavljenom u Starinaru 1958. godine Vojislav Truhović daje napomenu: „Kličevački idol...bio je izlagan u Narodnom muzeju u Beogradu sve do 1914 g. kada je u

ratu propao...Sve do skora se smatralo da je potpuno uništen (ili nestao) u toku Prvog svetskog rata. No na dan 27 marta 1952 godine imali smo sreću asistent Narodnog muzeja Blaženka Stalio i autor ovog članka da među materijalom žutobrdske kulturne grupe identifikuju tri fragmenta gornjeg dela figurine“ (Трбуховић1958: 132). Deo teksta je posvećen figurini iz Kličevca.

Trbuhović insistira na namernom ravnomernom pečenju figurine u sivo-crnu boju zahvaljujući rupi na leđima kod sličnih figurina. U tipološkom razviju oblika na figurinama bronzanog doba, Kličevački idol smešta u posebnu varijantu sa savijenim rukama, a analogiju nalazi u primerku iz Tirninsa. Pojasne ukrase u obliku koncentričnih krugova povezuje sa privescima iz ostave Gaj, a koje je R. Veselinović tumačio kao ukrase za konjsku opremu. Koncentrični krugovi kombinovani sa zvezdom, po njemu su spiralno uvijeni nakit iz bronzanog i halštatskog doba, a primer su naočaraste i osmičaste fibule povezane sa idolom iz Oltenije. Ornamente šahovskog polja sa donjeg dela suknje poredi sa ornamentima figurina iz Kovina i Krita, i oni su dokaz „mogućnosti takve predstave na tekstilu, od koga je nesumnjivo suknja kod sva tri primerka.“ (Трбуховић 1958). Trouglove na pregači i rukavima tumači kao rese. Smatra da su ornamenti pogrešno interpretirani od strane M.Garašanina, J. Kovačevića i F. Nopče, tvrdeći da izgled Kličevačkog idola ne odgovara nošnji albanskih plemena Kastrati i Klemente i daje svoj predlog moguće rekonstrukcije. Tražeći značenje žutobrdske pastike zaključuje „da se radi o jednom široko rasprostranjenom božanstvu“ (Трбуховић1958).

Itraživanje Kličevačkog idola ovim člankom se ne završava. U monografiji o antropomorfnj plastici bronzanog doba Zagorka Letica u okviru grupe Kličevac – Dubovac – Žuto Brdo iznosi da nema mnogo elemenata koji daju realističan prikaz odeće, a da je „težnja za dekorativnim efektom bila primarna“ (Letica 1973: 31). Ističe pojas kao verovatno realni deo odeće bronzanog doba. Analiza Kličevačkog idola pokazuje da proporcije tela nisu prirodne, deo je prekriven odećom, a manji, gornji deo je obnažen. Ornamentika pripada geometrijskom stilu, a oni na čelu mogu da predstavljaju vid pokrivala za glavu. Isti elementi pojavljuju se i ispod pojasa, što dovodi u pitanje postojanje kape na glavi, ali nije ni isključila mogućnost njene pojave ili dijademe. Ističe ritualni i pogrebni kontekst plastike bronzanog doba u srednjem Podunavlju, a da je ornamentika na figurinama deo tog ikonografskog koncepta.

U široj studiji o praaistorijskom tekstilu iz 1990. godine E.J.W. Barber, uz ostale bronzano-dobne figurine, pominje kao vrstu umetničkog izražavanja odeću na Kličevačkom idolu. Upoređuje predstavu odeće sa savremenim folklornim kostimom iz Ukrajine. Data je i fotografija figurine objavljena od M. Hoernes-a 1898. godine. Smešta je u grupu figurina iz bronzanog doba sa nesporno utvrđenom predstavom odela.

Studije o Kličevačkom idolu, značenju crteža i ornamenata na njemu, ovim nisu iscrpljene pa se mogu očekivati i nova tumačenja. Ovde nisu pomenuti tekstovi koji se bave širim problemima istraživanja vremena nastanka figurine i u kojima se pominje kao analogija ili tip. Izostavljeni su i tekstovi iz etnološke građe koji genezu u pokrivalima za glavu i ukrasima nalaze u Kličevačkom idolu. Nakit, u ovde prikazanim tekstovima samo spomenut, ima više interpretacija u metalnim nalazima iz bronzanog doba.

I u etnografskim radovima Kličevački idol je dobio značajno mesto. Rad Marijane Gušić odeću Kličevačkog idola povezuje sa džubletom, zvonolikom suknjom Malisora iz sela Mužečka i nalazi kontinuitet između tih odevnih komada. Istu vrsti predmeta - suknju džubletu iz zbirke Etnografskog muzeja u Beogradu Mirjana Menković detaljno analizira i praveći distinkciju prema rezultatima istraživanja prethodnika, dovodi u pitanje taj vremenski kontinuitet.

Ovde je pomenut samo deo interpretacija Kličevačkog idola koje se vezuju za predstavu odela. Studije o značenju crteža i ornamenata na njemu, ovim nisu iscrpljene, pa se mogu očekivati i nova tumačenja. Nisu pomenuti ni radovi koji se bave širim problemima periodizacije u kojima je figurina osnov za analogije ili tipološko određenje. Nakit ima više interpretacija u metalnim nalazima iz bronzanog doba. Treba napomenuti i važnost dobre foto-dokumentacije koja je jedino ostala, zamenjujući u istraživanjima davno izgubljeni predmet.

Iz iscrpnih analiza urezanih crteža na Kličevačkom idolu vidimo da su suknja i pojas kod svih istraživača ostali nesumnjiv realni predmet. Ostali elementi se tumače u većem rasponu od realnog predmeta do ornamentalnog stila sa simboličkom ili dekorativnom funkcijom. Veća istraženost antropomorfne plastike bronzanog doba pomerila je donekle fokus pažnje istraživača. Ostaje dokumentat da je doživljaj odela predstavljao osnov za studije o istorijskoj periodizaciji i značenju grupe arheoloških predmeta, o poretku, široj

interpretaciji nalaza bronzanog doba, ali i o etnogenezi pripadnika bronzanodobnih kultura sa referisanjem na savremene narode.

Tim više, značaj urezanih crteža se povećava i svaka interpretacija posledično otvara novo polje razmatranja. Veći broj istraživača se bavio problemom vizuelizacije i tumačenja urezanih elemenata na antropomorfnoj plastici neolita i bronzanog doba. Svi naponi su značajni za razumevanje njihove uloge, ali nisu u većoj meri približili značenje vizuelnog izgleda i opredmećenje u odevne oblike (Васић 1908; Васић 1910; Гарашанин 1952; Срејовић 1968; Letica 1973; Tasić 1973; Јацановић 1991; Тасић 2008; Јовановић Шљукић 2011; Јовановић 2011).

6. TEKSTILNA AKTIVNOST U ARHEOLOŠKOM KONTEKSTU

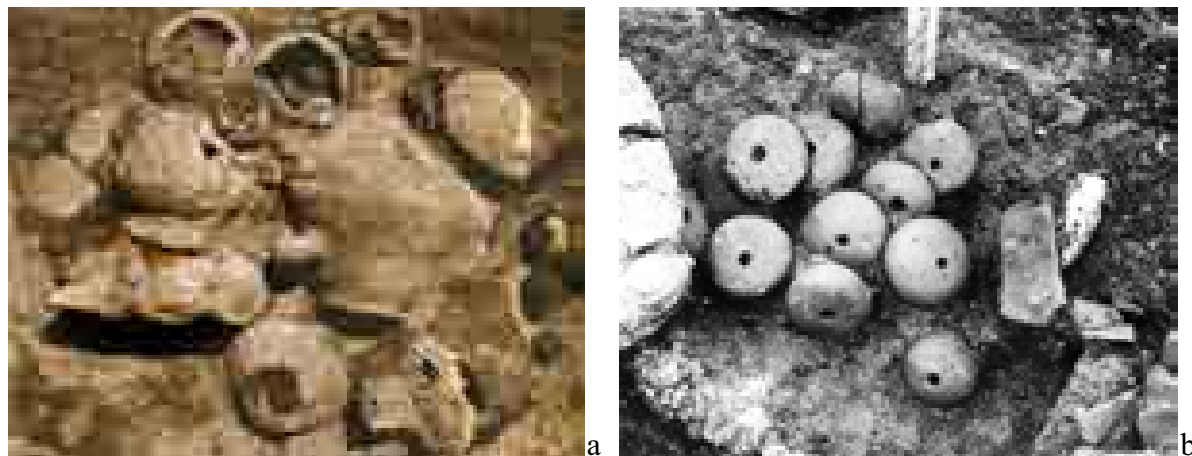
6.1 Podaci o tekstilnoj aktivnosti u arheološkoj dokumentaciji

Arheološka dokumentacija daje veliki broj informacija o tekstilnoj aktivnosti. Veliki broj njih je „pokriven“ drugim korpusom predmeta i ostaje malo indirektnih elemenata za identifikovanje kao što su igle, i drugi koštani predmeti, pršljenci koji nemaju precizniji smeštaj u depozitu, različiti tegovi. Ovde su navedeni primeri sa jasnim kontekstom koji omogućava dalje zaključivanje o proizvodnji i upotrebi tekstila. U kojim meri su značajni za arheologe može se videti na primerima, gde i pored očiglednog dokaza istraživači nisu definisali njihovo postojanje.

6.2. Kontekst nalaza tekstilne aktivnosti

U istraživanju kako se dokumenti tekstilne aktivnosti odnose prema kontekstu u arheološkoj dokumentaciji, analizirana su tri lokaliteta sa različitim pristupom dokumentaciji. Cilj je da se udeo tekstilne proizvodnje afirmiše kao legitiman postupak u istraživanju ekonomije zajednice i strukture društvenih odnosa. Dve analize se oslanjaju na objavljene podatke. Za naselje Divostin istraživano krajem osamdesetih godina 20. veka primenjen je analitički odnos prema objavljenim rezultatima i nova tumačenja revizionih istraživanjima sa izdvajanjem samo tekstilnih evidencija (Bogdanović 1988; Трипковић 2013). Drugi primer je Gomolava, istraživanja sprovedena i završena tokom druge polovine 20. veka i početkom 21.

veka, sa objavljenim rezultatima i u okviru njih je sprovedena analiza konteksta nalaza tekstilne proizvodnje (Петровић 1982; Јовановић 2011). Treći primer je analiza prateće dokumentacije sa lokaliteta Crkvine Mali Borak.

Slika 8: Tegovi u arheološkom kontekstu: a) Vinča Belo brdo, Hajd vaza i tegovi uz grupu keramike in situ (Николић и Вуковић 2008: сл 73); b) Divostin, grupa keramike u kući 13 (Bogdanović 1988: Pl X, a)

6.2.1 Divostin, naselje vinčanske kulture

Osnov za razmatranje konteksta tekstilne proizvodnje su objavljeni rezultati istraživanja predmeta različitih kategorija od kojih su izdvojeni tegovi (Rasson 1988; Bogdanović 1988), otisci struktura prepleta na dnu posuda (Adovasio & Maslowski 1988). Koštane igle interesantne za ovo istraživanje nisu imale podatke o kontekstu u arheološkim celinama, ali su kao dopuna uključene u korpus predmeta (Ваћкалов 1979; Витезовић 2013). U studiji kućne organizacije i domaćinstva iz četiri neolitska naselja, uz kućni mobilijar Divostina II sprovedeno je i reviziono istraživanje sredstava za proizvodnu tekstila (Трипковић 2013).

Tegovi - Na Divostinu je pronađen 71 teg, svi su opredeljeni u tegove za izradu tekstila na razboju (Rasson 1988: 337). Nekoliko primeraka iz starijeg naselja Divostin I nađeno je uz keramiku mlađeg naselja. Ostali su iz konteksta vinčanskog naselja Divostin II. Po obliku su loptasti, zaravnjeni, dva su konična i moguće iz kasnijeg perioda. Na podu kuća pronađeno je 35 tegova u grupama, pa se pretpostavlja da nisu bili raspoređeni na razboju. Nađeni su u

kućama 13, 14, 15, 18, a najveći broj je iz kuće 14 (Rasson 1988: 338). Nisu otkriveni otisci od ukopanih vertikalnih stubova razboja.

Analiza celina u kućama i inventara u istoj publikaciji dali su nešto izmenjeni odnos tegova. Uz pomenute i u kući 12 su tri tega, a najveći broj je iz kuće 13, grupisani na tri izdvojene pozicije. Razlikuje se i broj tegova u kućama (Bogdanović 1988). Raspoređeni su po prostorijama u različitim organizacijama, uz sugestiju da je tkanje obavljano u odeljenjima okrenutim severu. Novim “čitanjem” konstatovana je neusaglašenost planova i podataka, a opis distribucije tegova (Bogdanović 1988) usvojen je za dalje analize kao tačniji (Трипковић 2013: sl.39).

Ostaje i dalje dilema u pogledu količine i rasporeda tegova. Primer kuće 13 sa evidentiranim tegovima u dve odvojene prostorije ilustruje teškoće u utvrđivanju podataka. U severnoj prostoriji su pronađena 3 stola od gline, na njima su sečiva od okresanog kamena “zajedno sa većim brojem posuda i tegovima za razboj” (Bogdanović 1988; Трипковић 2013). Dat je neodređen broj tegova. Drugo pominjanje je 9 tegova “pored stola” sa tri sečiva, verovatno su na podu. Treća pozicija u prostoriji je trougaoni kontejner od gline sa nekoliko tegova. Opređeljeni su kao “tegovi za razboj” uz konstataciju da su van upotrebe. I u južnoj prostoriji broj tegova nije siguran, a istaknuto je da se nalaze u dograđenim, južnim prostorijama dva objekta kuće 13 i kuće 15. Svih pet kuća u severno orjentisanim prostorijama sadrže tegove. (Tabela 14).

Za sada nije jasno koliki je značaj pozicije “na stolovima” ili “pored stola” ili u kontejneru, koliko je važna grupa (broj) izdvojenih tegova ili je važno značenja lokalnog prostora. Kuća 13, odnosno položaj mobilijara, fiksiranih struktura i tegova može da uputi na razumevanje tog odnosa. U istočnom delu severne prostorije, uz tri stola od gline, bilo je najmanje 11 tegova. Pri tome, pretpostavka je da pojam “veći broj” označava najmanje dva primerka. Ostaje nejasna međusobni odnos tegova na stolovima. U nepokretnom malom kontejneru (površine od 42 cm²) u produžetku peći je neodređen broj tegova, “nekoliko tegova”, ne manje od dva, pa je u prostoriji bilo najmanje 13 tegova. Tegovi na stolu i grupa pored njih su fizički blizu i velika je verovatnoća da imaju i drugu, čvršću vezu funkcionalnog karaktera, a deo poslova povezanih sa tegovima se obavljaju u tom fizičkom okruženju. Ne treba isključiti mogućnosti da je sto radna površina, a pored na podu su odloženi predmeti, ali i da je pod radna površina, a sto mesto odlaganja. Time sugerišemo da

stolovi mogu biti polifunkcionalni, od odlaganja do radne površine. Mada za ovaj rad tegovi nisu pregledani i nije izvršena analiza radnih oštećenja, možemo da razmišljamo u pravcu njihove utilitarizacije. Jedna od mogućnosti je da su u poslednjem realnom trenutku života kuće bili u nekoj fazi pripreme za dalju upotrebu (njihova funkcija je otežavanje), što se inače ne bi odrazilo na primarna oštećenja i ostalo bi neprimećeno. Tako fizički povezana grupa, koju u ovom slučaju posmatramo kao funkcionalnu celinu, obuhvata najmanje 11 tegova. Izgleda da tegovi iz kontejnera nisu bili u trenutnoj idejnoj kombinaciji i da su odloženi, bilo kao višak, bilo kao sredstvo druge namene. Samim tim, imamo izdvajanje “aktivnih” predmeta od “neaktivnih” i sklonjenih. “Aktivni “ predmeti su povezani sa kućnim mobilijarom u istočnom delu prostorije i razmeštajem radne površine stola.

	Kuća	12	13	14	15	18
Rasson	Ukupno 35		7, 2	3, 2, 12	3, 3	3
Bogdanović/ Tripković	Ukupno više od 30	3	Verovatno više od 13	4	Više od 3	7
Distribucija u kući	Prostorija - sever	3	“više” na stolovima, 9 pored glinenog stola, “nekoliko” u kontejneru	X - ?	3	7
	Prostorija - jug dograđena		X - ?		“nekoliko”	
	Prostorija centar			X - ?		
revizija Ninčić	Ukupno više od 40	3	najmanje 23	4	Više od 3	7

Slika 9 *Divostin II: Broj tegova u kućama (po Rassson i Bogdanović/ Tripković) i nova revizija tegova u Kući 13.*

Broj od 11 i 13 nije nepoznat u funkcionalnim grupama tegova za razboj i može se naći u kompletu iz mlađeg vinčanskog naselja na Crkvinama, Mali Borak A.C. 1.57. Najmanji verovatni broj tegova u severnoj prostoriji od 13 se pojavljuje u vinčanskoj kulturi, odgovarao bi broju tegova koji su izdvojeni na Beletincima, kuća K-2 (analiza u ovom radu, 7.1.1.1). Posebno se može razmatrati da li je, bez analiza radnih oštećenja, njihovo opredeljenje u tegove za tkanje adekvatno i za sada treba prihvatiti kao pouzdano. I ostali predmeti na stolovima i pored njih, kao sečiva, imaju prvenstveno radnu funkciju, što sugeriše da ceo asamblaz predmeta možda i nije slučajan i predstavlja dokument konkretne

radne aktivnosti. Da li su i povezani jedinstvenim procesom rada, tek uz dublje analize možemo da razmišljamo u tom pravcu.

U monografiji je objavljena fotografija sa tegovima u kontejneru iz severozapadnog dela kuće 13 (str. 111: Pl X, a). Na njoj se uočava grupa od 12 tegova, od toga jedan polomljen, svi su tip C - diskoidni tegovi, a postoji verovatnoća da je u grupi još jedan teg u kontejneru. Samim tim, ukupan broj tegova u prostoriji bi iznosio najmanje 23 tega. Broj od dvanaest tegova u kontejneru odgovara broju tegova pored stola od najmanje jedanaest primaraka. Broj od 12 tegova može da odgovara kompletu tegova na razboju, ali se može razmišljati i u pravcu jedinstvenog kompleta, gde su tegovi razdvojeni u dve grupe. Analiza distribucije tegova u kući 13 je u odnosu na objavljene podatke dala izuzetno velike razlike u broju tegova. Analiza samih predmeta i kompletne dokumentacije dala bi čvršće tumačenje njihove funkcije.

Ukupan broj tegova ide u pravcu trideset pet primeraka, a moguće je i više od četrdeset. Termin "nekoliko" može da pokriva i fragmente više tegova ili više fragmenata jednog tega. Analiza rasporeda tegova je nagovestila i diferencijaciju prostora na radni deo sa organizovanim odlaganjem "viška" predmeta, pa koncepcija organizacije severne prostorije može donekle biti proširena.

Igle - U revizionoj analizi koštane industrije iz vinčanskog naselja Divostin II u grupi zašiljenih predmeta pominju se 4 igle izrađene od duge kosti. Sve imaju tragove glačanja i oštar vrh. Izdvaja se jedna igla od duge kosti sa delom epifize na proksimalnom kraju (Витезовић 2013: 115; T.1: 3). Igle nemaju perforaciju i opredeljene su u igle za tkanje. Koštani štapić četvrtastog preseka, dobro uglačan svrstan je u pomoćne predmete kod prerade tekstinih vlakana. Vrh -kraj predmeta nije sačuvan, vizuelni prilog nije dat, pa na osnovu malo podataka samo uslovno može da se svrsta u predmete povezane sa obradom u tekstilnoj proizvodnji.

Otisci strukture - Ustanovljeno je 126 pozitivskih otisaka struktura sa dna sudova, a za analizu je izdvojeno 110 primeraka. Svi su iz vinčanskog naselja, a jedan primerak je iz starčevačkog sloja (Adovasio, Maslowski 1988: 345). Fragmenti dna sa otiskom strukture su nađeni u sedam kuća ili van njih u prostoru naselja, a u pet kuća su pronađeni i otisci struktura i tegovi. Najveći broj otisaka dolazi iz kuće 15, 16, i 18 u kojima su evidentirani i tegovi (Rasson 1988: 337). Za potrebe analize urađeni su silikonski otisci dna sudova.

Konstatovane su tri strukture: uvrtenje dve potke, platno i keper prepletaj. Otici su od neobrađenih biljnih delova, a strukture po poreklu deo korparskih – pletarskih proizvoda.

U analizi, strukture uvrtanja dve potke podeljene su na šest tipova, platno prepletaj je podeljen na dva, ukupno devet tipova strukture. Uvrtenje potke obuhvata tipove I-VI, a analiza se zasniva na tri principa. Princip prepletaja (načina preplitanja sistema prediva) primenjen je na prelazak potke preko 1 ili 2 osnovine niti (I - VI). Druga podela je po principu uvrtanja potke na S ili Z smer (S: II; IV; V; Z: I; III; VI). Treći princip je gustina potkinih redova (poroznost) (strukture veće gustine: I; II; V; VI i strukture manje gustine: II; IV). Uz opis svake strukture date su kategorije za izdvajanje i primeri njihovog vizuelnog izgleda. Među strukturama zastupljena su tri pletarska proizvoda, a navodi se mogućnost da su od rogoza (barska trska), a ostali verovatno od biljaka iz roda *artemisia* sp., vrsta pelena (pelin). Svi proizvodi su polusavitljivi i izrađeni od nepredenih biljnih delova.

Podela na tipove struktura sa ukrštanjem više parametara, dobila je svoju afirmaciju u analizama otisaka na keramičkim površinama (Mazare 2012). To je pokušaj da se približi vizuelni izgled neke strukture preko definisanja tehnoloških parametara. Svi analizirani parametri pomažu vizuelizaciji predmeta koga više nema (materijal na kome je stajao vlažan sud) i cilj analiza je da sa što više podataka razumemo izgled i namenu takvog predmeta. U ovom slučaju metodologija kombinovanja dovela je da se smer uvrtanja S i Z proglašavaju za poseban tip strukture. I gustina je poseban tip strukture. Tako se osnovni prepletaj našao u istom značenju sa smerom uvrtanja i gustinom niti. Opravdanje za takve kombinacije može se naći u trgovačkim nazivima tkanina savremenog doba, gde se pod jednim imenom tkanine podrazumeva skup tehnoloških parametara koji definišu određenu strukturu, sirovinu ili namenu.¹⁰ Sam rad (usled informativnog karaktera i cilja istraživanja) nije ponudio opravdanje za izdvajanje tipova po sistemu uvrtanja. Takva tipologija nije isključena, ali nije dozvolila hijerarhijski sistem vrednosti koje se mogu bliže nadograditi. Ostali smo uskraćeni i za preciznije definisanje parametara na osnovu kojih je izvršena podela na retke (open) i guste (close) strukture. Navodi se razmak 1-2 mm između potkinih redova, što na debljinu

¹⁰ Naziv tkanine tvid (tweed) ima bliža određenja koja podrazumevaju i razliku u vizuelnom izgledu Harris, Donegal, Scheviot, Yorkshire i drugi. Prepletaji se koriste i za nazive tkanina kao atlas tkanina i podrazumeva vizuelni efekat osmožičnog atlas prepletaja, ali se pod nazivom atlas kriju i prepletaji tkanina amazon, damast, saten, habit i slične. Svaka od njih ima zadate parametre za izradu i komercijalnu namenu.

potke od 1-2,5 mm, koliko se pojavljuje u strukturama na Divostinu, nije značajna razlika. Debljina takve strukture je veća (zbir elemenata ukazuje da može da se kreće 3 - 5 mm) i kao pletarski proizvod izrađen rukom dozvoljava varijablu na istom proizvodu. Samim tim, velika je verovatnoća da se male razlike u strukturama pojave tokom izrade istog predmeta i da predstavljaju različite delove istog proizvoda. Verovatno se od tih nepreciznosti ne slažu uporedni prikaz količine iz završne tabele i one izračunate na osnovu prethodnih navoda.

Odvajanje tehnološkog koncepta istraživanja (Rasson 1988; Adovasio, Maslowski 1988) od kontekstualnog arheološkog ((Bogdanović 1988) dalo je veliki broj informacija. Na žalost, ostali smo uskraćeni za podatke značajne u analizi funkcije tegova. Sledeća generacija istraživača (Borić 2009; Vitezović 2010; Витезовић 2013; Трипковић 2013) otkrila je fine razlike kontekstualne percepcije u koje se ubrajaju i predmeti za izradu tekstila, a mogu biti ključ u razumevanju tekstilne tehnologije.

6.2.2 Banjica- Usek, Beograd

Tegovi su evidentirani u jamama - zemunicama i u nadzemnim objektima. Pri vrhu mlađe zemunice 5b nađena su dva tega (Ib: 1623; 1624 – težine 218 gr) verovatno deponovani kao otpadni materijal (Трипковић 2007: 53). Na podu kuće 9 pronađena su najmanje dva tega, a možda i četiri (nije izneto da li su to fragmenti koje je teško povezati u veće predmete ili je podatak iz dokumentacije). U južnoj prostoriji kuće 2/79, centralni deo, uz fragmente keramike pronađeno je zajedno 5 predmeta: tegovi i kugle sa perforacijom bez tragova upotrebe (Трипковић 2007: 93). Istražujući ulogu prostorije konstatuje da „na jednoj kugli izrada perforacije tek je započeta.....tegovi još uvek u procesu izrade“ (Трипковић 2007: 93). Po tome, tegovi i kugle su deo radioničkog rada, kao i keramički fragmenti, a centralni deo prostorije ima radionički karakter. Za razliku od njih, keramički fragmenti iz iste skupine predmeta, većinom nisu goreli u požaru. U kući su nađena još dva ili tri tega bez jasne lokacije, a „tragovi upotrebe, su izraziti. Nije navedeno, ali se po crtežima može zaključiti da, su to oštećenja i tragovi vešanja. Tako se u kući nalazi sedam (ili osam) tegova. U komentaru se navodi i da ima indicija o još postojanju četiri kugle (Трипковић 2007: 93).

U kući može biti broj od 7 (8) ili 11 tegova i perforiranih kugli. Tegovi se pojavljuju i u depozitu jama-zemunica. Mada tegovi nisu analizirani po upotrebnoj funkciji, nalazi potencijalnih alata sugerišu kontinuitet tkačkih aktivnosti u naselju.

„Nedovršeni tegovi“ sa Banjice su interesantni sa stanovišta karaktera predmeta i tehnološkog postupka. Iz informacije o statusu predmeta nije jasno u kakvoj su fazi izrade, u tekstu se verovatno misli na perforacije. Razlikuje tegove koji su bili u upotrebi i nedovršene. Zaključak o nedovršenosti može da se odnosi na tegove, ali i na nedovršenu kuglu. Sledeći momenat je izrada tegova. Sugeriše se da su izrađivani ili dorađivani u kući, ali i da postoji mogućnost da su perforacije naknadno rađene (ili dorađene). Oba slučaja dozvoljavaju iznetu pretpostavku da su izrađivani na drugom mestu, a u kući finalizovani u gotov proizvod. Obrada gline podrazumeva vlažni postupak (Boertien 2013: 85) pa bi se moglo očekivati da je deo sirovine pripreman na nekom drugom mestu i doneta za oblikovanje. U tom slučaju bi i kugla sa „započetom perforacijom“ imala opravdanost tumačenja.

Posebno pitanje je odnosa kugli i tegova, šta se podrazumeva pod perforiranom kuglom, a šta pod tegom. I jedan i drugi oblik su perforirani i sa tog stanovišta mogu da imaju istu funkciju. Veliki broj manjih kugli bez perforacije je u sastavu pokretnog mobilijara vinčanskih kuća (Gomolava kuća 3/80) interpretirane po lokalnom kontekstu blizine peći ili drugih nepokretnih struktura. Na Banjici u kući 2/79 kugle su perforirane (Трипковић 2007: 93). Sverni perforirani oblici u literaturi se pominju kao loptasti tegovi i time im je označena funkcija. Jedna od klasifikacija je i objavljivanje pojedinačne težine. Može se tumačiti da kugle dobijajući perforaciju postaju tegovi. Pregledom priloženih crteža i odnosa u prostoriji, svi predmeti (i tegovi i kugle) sa perforacijom, mogu da posluže kao tekstilni alat, odnosno tegovi za razboj. Da li imaju i neku drugu funkciju teško je reći, a nije isključeno.

U svakoj od ovih funkcija tegovi i kugle mogu imati aktivnu ulogu. Broj od 11 tegova u kući može da ukaže na sastavljanje kompleta tegova za razboj i povremeno zajedničko stavljanje u funkciju tkanja. Južna i centralna prostorija kuće definisane su kao radni, stambeni i skladišteni prostor.

Analizama prostora kuće, sugeriše se da je podeljen po funkcijama na određene mikroregije, više značenjem i simbolikom mobilijara, a ne fizičkim barijerama (barijere su istraživane kao deo organizacione šeme). Zaključke da se širenje domaćinstva na nove

porodice ogleda u obrazovanju paralelnih struktura (Трипковић 2007; 2013), možemo proveriti i na tegovima u kućama. U kućama sa više prostorija, Gomolava kuća 4 (Петровић 1993), Banjica kuća 2/79 (Трипковић 2007) tegovi ne pokazuju takvu vrstu simetrije. U prostoriji je u izdvojenim pozicijama po nekoliko tegova (ako nisu u upotrebi na razboju) sa različitim brojem primeraka. Tegovi kao deo razboja podrazumevaju određeni broj. Za izradu tkanine na razboju širine 60 cm, po prosečnoj masi tegova u neolitu, potrebno je 10-12 tegova (Ninčić 2011). Obrazovanje takvog razboja uključuje veći broj ili sve tegove iz prostorije ili kuće. Parcijalizacija ukupne količine na manje segmente ide u pravcu izdvajanja više grupa sa manjim brojem tegova, a svaka grupa može da ima svoje odnose težine i funkcionalne veze. Oni su (kao pršljenci), izgleda, u doživljaju vlasništva i lični i kolektivni predmet, mada osim indicija, to nije nešto što možemo sa sigurnošću da potvrdimo. Pored tehnološkog momenta u čuvanju stabilnih kombinacija tegova (videti deo sa ispitivanjem tegova), izdvojeni razmeštaj unutar zatvorenog sistema kuće ima smisao u hijerarhiji. Pojedinačne grupe obrazuju jedinstven, a možda i centralni alat za tkanje na razboju veće širine, tako da ni jedan pojedinačni skup ne može sam da učestvuje u tkanju većih površina. Pozajmica tegova u kući mora da se izvede ili sa tegovima druge skupine iz istog prostora ili druge prostorije (mogu da se pozajme iz druge kuće ili da se za određenu potrebu naprave). Postojanje hijerarhijskog reda, u kome broj tegova nagoveštava stepen nadređenosti, u korelaciji je sa istraživanjima prostorija višeg i nižeg ranga (Трипковић 2013: 109). U izdvojenim prostorima je i manji, možemo pretpostaviti dopunski broj tegova (Banjica, kuća 2/79: dva ili tri u kući i možda kugle; Divostin:), pa udruženi daju veću širinu u tkanju. Svaka grupa tegova je neki stabilan odnos težine. Podela na više izdvojenih delova, u tom kontekstu, je i fizička i simbolička. Upotrebljivije grupe se češće ponavljaju u tkanju, više oštećuju i stvaraju razlike u kompletu tegova za jedan razboj.

6.2.3 Crkvine Mali Borak

Crkvine Mali Borak je naselje pozne vinčanske kulture sistematski istraženo u kratkom roku. Od tekstilnih evidencija izdvojene su tri grupe nalaza¹¹. U sredstva za

¹¹ Za analize korišćeni su podaci iz terenskog dnevnika, inventara, kartona predmeta dobijeni od M. Blagojević rukovodioca iskopavanja, kao i rezultati istraživanja naselja, objekta i specifičnih nalaza u studiji o Crkvinama u publikaciji *Колубара* 5 iz 2011 godine u

proizvodnju su ubrojani 71 teg i 4 pršljenka. Uslovni prikaz-dokument tekstilne proizvodnje obuhvata 683 fragmenta dna sa otiscima struktura prepleta, a vizuelizaciju upotrebe tekstila je moguće posmatrati na 5 fragmenata figurina sa mogućom predstavom odela prvenstveno u donjoj zoni. Dve veće grupe od 11¹² i 22 tega i jedan pršljenak nađeni su izvan nadzemnih objekata u prostoru koji pripada široj zoni radnih aktivnosti (A.C. 1.57 i A.C.1.68). Po uslovima njihovog pronalaska može se govoriti o destrukciji dva razboja u požaru, pa su posebno analizirani kao kompleti tegova za razboj. Dna sa otiscima struktura prepleta su element kontekstualne analize izvedene na osnovu prateće dokumentacije.

Nalaze otisaka na dnu sudova, uopšteno, karakteriše velika fragmentarnost i horizontalna disperzivnost po istraženju površini. Jedan broj je iz građevinskih objekata – kuća i zatvorenih celina – jama, što predstavlja osnovu da se razmotri lokalni značaj njihove proizvodnje. Kao najveća dokumentovana kolekcija otisaka struktura na dnu sudova sa jednog nalazišta kod nas, poslužili su da se izdvoje analitički parametri i tipološke klasifikacije tekstilnih struktura. I dve funkcionalne grupe tegova su dobro dokumentovane, pa je analičkom delu prethodilo ispitivanje pojavnosti i distribucije u naselju. Rezultati analiza, metodološki pristup i postupci predstavljeni su u delu o tekstilnim strukturama i sredstvima za proizvodnju tekstila.

Dna sa otiscima tkanih struktura

Detaljnim pregledom 90% materijala sa iskopavanja izdvojeno je 683 fragmenta ili celih dna posuda sa otiskom strukture prepleta koje su bili predmet analiza¹³. U šest kuća (A.C: 1.1; 1.19; 1.21; 1.23; 1.32; 1.38) nađeno je 35 primeraka (5% od pronađenih otisaka); u jamama je

tekstovima: M. Marić, A. Tripković, M. Spasić, D. Vignjević, A. Starović, D. Antonović, V. Bogosavljević-Petrović.

¹² U trenskoj dokumentaciji je navedeno: „10 keramičkih pršljenaka“, u zajedničkoj smeštajnoj kutiji za obradu je identifikovano 11 tegova, a na fotografijama sa terena i situacionom planu ucrtano je i vidljivo 12 komada. Za pretpostavljen tačan broj uzet je 12, a jedan teg je verovatno propao.

¹³ Za obradu je izdvojeno 815 fragmenata dna sa otiskom, od toga je postojanje namerne strukture prepleta, odnosno tekstilne strukture, utvrđeno na 683 dna posuda. Kod ostalih su konstatovani otisci od biljaka, ali i otisci od peska ili alatki u vidu špahtle. One nisu analizirane, mada se može posmatrati odnos strukturiranih površina dna, kao i različito radno okruženje.

registrovano 217 primeraka dna sa otiskom (32%), 2 su iz drugih struktura (G: 15; 39), a ostali, 429 primerak (63%) kao najveća grupa potiču iz kulturnog sloja istraženog dela naselja¹⁴. Skoro 2/3 nalaza ipak je iz otvorenog prostora u naselju bez obzira kojim putem su tu dospeli (*CMB otisci u A.C.- kuće i jame*). Manji delovi pojedinih objekata nisu u potpunosti istraženi i postoji mogućnost da bi se kompletnom istraženošću broj nalaza u njima povećao, ali i da je deo materijala registrovan kao “nalazi iz kulturnog sloja” iz depozita nekih od devastiranih objekata.

Fragmenti sa otiskom strukture potiču iz severnog i severoistočnog dela naselja označenog u inventaru kao Crkvine Mali Borak, koji je i dobro istražen. Omeđen je povezanim sektorima (S: 1, 2, 11, 12, 21, 22, 23)¹⁵, a nalazi su iz istraživanja ukupno 19 sondi otvorenih na tom prostoru. Najznačajnija količina je iz središnjeg sektora S 12 sa sondama So 4, 5 i 6, i sektora S 1 gde je najveći broj nalaza, ukupno 141, iz sonde So 12. (Slika 10: *Crkvine Mali Borak, Distribucija otisaka na dnu sudova po sondama*). Iz južnog dela naselja (Belež) nemamo otiske struktura prepleta, što ne isključuje njihovu disperziju i u tom prostoru. Takav raspored je svakako posledica bolje istraženosti severnog potesa i prostora obuhvaćenog istraživačkim sondama, ali se može povezati i sa zonama veće aktivnosti (*CMB-O Otisci na dnu sudova u naselju, distribucija u sektoru*).

Dna sa otiscima prepleta, prvenstveno fragmentovani, utvrđeni su u ispuni 27 jama, u polovini od registrovanih. Po količini nalaza u sadržaju pokazuju tendenciju ka postojanju dve grupe jama. Malobrojni otisci od 1 do 7 komada su u depozitu 21 jame (78% od jama sa nalazima otisaka), a one sa 1-2 nalaza su najbrojnije. Jame sa 1 do 4 primerka su iz sondi južnog - jugoistočnog, moglo bi se reći perifernog dela istraženog prostora. U drugoj grupi je šest jama sa većom količinom fragmenata sa otiskom strukture u rasponu od 13 do 45 komada. Četiri jame A.C: 1.2; 1.5; 2.2; 2.5 su iz središnjeg prostora (sonde – So: 5 i 6), a istočno su A.C: 1.13 i 1.28 (sonde – So: 7 i 12). Za tri jame iz sonde So 5 je karakteristično da sa većom gornjom površinom (i verovatno većom zapreminom) raste zastupljenost otisaka u depozitu. Ako se uzme u obzir da je vreme korišćenja (punjenja) jama različito, kao

¹⁴ Otiscima je za ovu analizu dat privremeni broj PB CMB-O: 1, 2, 3...683.

¹⁵ Horizontalni koordinatni sistem obeležavanja su u istoj publikaciji prikazali R. Arsić, J. Miletić, V. Miletić.

i raznovrsnost i bogatstvo ukupnog sadržaja, onda broj od 217 fragmenata u njima nije veliki, a dostiže prosečno 8 primeraka po jami.

Bez obzira na veliki stepen istraženosti materijala, nemamo pouzdan podatak o količini prikupljene keramike, pa ni o broju posuda za poređenje. M. Spasić je tipološku analizu izvršio na osnovu 1060 posuda i to je jedan od pokazatelja njihovog broja, mada nije jasno na osnovu kog dela ili procenta keramičkih nalaza je izvršena autopsija (Спасић 2011: 101). U istoj publikaciji A. Starović iznosi broj od preko 150 000 fragmenata keramike, kao bliže određenje količine prikupljenog keramičkog materijala u naselju. I u tim relacijama se više govori o statističkom broju, a autor potvrđuje da to predstavlja teškoću u utvrđivanju minimalnog broja predmeta (Старовић 2011: 148, 149). Samim tim i pored dobre istraženosti i dokumentovanosti, o nalazima tekstilne aktivnosti može se pouzdanije govoriti u izdvojenim celinama. Udeo otisaka na dnu sudova je ispitan u odnosu na količinu keramike u depozitu.

U analazi sadržaja dvanaest jama definisanih kao “jame ispunjene lepom” A. Tripković je, između ostalih nalaza, konstatovala ukupno 3479 fragmenata keramičkih posuda (Трипковић А. 2011: 97, Т.3). Sedam od tih jama A.C: 1.15; 1.16; 1.17; 1.22; 1.34; 1.43 i 2.1 sadržalo je 22 primeraka dna sa otiscima strukture prepleta. Mada je zastupljenost otisaka izuzetno mala, uočavaju se razlike njihove koncentracije u ispuni (0,25-2,06%). Jame sa manjim brojem nalaza keramike imaju nešto veće učešće fragmenata sa otiskom (u A.C. 1.16 zastupljeni su sa 2,06%, a u A.C. 1.43 sa 1,3%). Na vrhu jame za skladištenje A.C. 1.34 od 199 fragmenata keramike samo je 1 dno sa strukturom ili 0,5%.

Od tri jame slične zapremine sa različitom gustinom materijala (Трипковић 2011: Т.2), dve A.C. 1.16 i 1.17 iz sonde 7 imaju po 2 dna sa otiskom prepleta, a znatno različito učešće u depozitu (2,6% i 0,54%). U trećoj iz sonde So 9 A.C. 1.15 sa velikom količinom keramike, 7 primeraka sa otiskom predstavljaju njihov neznatan deo (0,54%), tako bi jama A.C.1.16 sa najmanjim brojem keramičkih nalaza bila izuzetak. Pri tome, za jamu A.C. 1.17 se sugerije da je ispuna povezana sa ostacima nadzemnog objekta, pa fragment sa otiskom strukture iz gornjeg sloja sa lepom može predstavljati deo tih osatataka. Karakterističan je i povećan broj nalaza keramike iznad jame (Tripković 2011: 95). U istom i susednim kvadratima (Kv: L9-L8-L10-LJ9) u otkopnim slojevima OS 3 i 4, nađeno je 9 fragmenata dna sa otiskom, tako da se to povećanje ne odnosi i na fragmente sa otiscima struktura prepleta.

Interesantan je podatak da je u jami A.C. 2.1 sa fragmentom ljudske lobanje među nalazima, od deponovanih 770 fragmenata keramike, izdvojeno 36 dna posuda: 10 fragmenata samo dna i 26 primeraka zajedno sa delom trbuha (Трипковић и др. 2011: 255), što predstavlja 4,7% od svih fragmenata keramike u jami. Samo dva, jedan pri dnu iz OS 8 i drugi u gornjem nivou jame u OS 4-5, imaju otiske strukture prepleta (PB CMB-O: 126; 271). Brojčani odnos između fragmenata dna posuda i dna sa otiscima u kontekstu jame, može da ukaže na potencijalni udeo otisaka u količini sudova u okruženju kome jama gravitira. Jama A.C. 2.1 je po strukturi ispune specifična, sa dva sloja različitog porekla i ne možemo je smatrati za standardan primer u utvrđivanju odnosa fragmenata dna posuda i dna sa otiscima (Трипковић и др. 2011: 254). Kao jedina jama za koju je detaljno prikazana zastupljenost pojedinih delova keramičkih posuda, dala je rezultate koji mogu da odstupaju od onih u “otpadnim” ili jamama “za skladištenje”. Od ukupne količine fragmenata keramike u jami otisci čine 0,25% i 5,5% od utvrđenih dna. U toj masi, broj otisaka je beznačajan i po količini utvrđenih dna je izuzetno mali, tako da 2 manja fragmenta (očuvanost je 18% i 15% od celog dna) sa otiskom strukture možemo posmatrati i kao namerno deponovanje sa posebnim ciljevima. Konstatovana dna u jami ne određuju i potencijalnu količinu posuda i sigurno je njihov broj veći. Dva različita fragmenta dna sa otiskom predstavljaju ostatke dve posude, pa se nesrazmernost u depozitu može samo povećati. Kako i sama jama po sadržaju predstavlja izuzetak u naselju, moguće je da pozicije malobrojnih otisaka potvrđuju taj status.

U vertikalnoj stratigrafiji jama, fragmenti sa otiscima su zastupljeni u svim slojevima sa različitom pojavnošću (Tabela 15: *CMB-O Jama sa nalazima dna sa otiscima – otkopni sloj*). Najmanje ih je na dnu, na početku punjenja i na vrhu ispune. Izuzetak su A.C. 2.2 i A.C. 2.5, dve jame sa većom količinom nalaza, gde je polovina otisaka iz dubljih slojeva. U jami A.C. 2.2 u svim otkopnim slojevima otisci su zastupljeni sa 1-3 primerka, a najveća učestalost je u OS: 9 i 10. Slično je i u jami A.C. 2.5 sa povećanim brojem fragmenata u svim slojevima. Od 45 primeraka, 20 nalaza je samo iz jednog sloja – OS 8; 3 su iz OS 9, a 9 primeraka je iz OS 6. Suprotan primer je jama A.C. 1.2 koja se pominje i kao radna zona kamenih sirovina (Антоновић 2011: 207, 208). Od dvadeset jednog otiska u jami, na vrhu u sloju sa lepom je 6 primeraka i 7 nalaza u istom otkopnom sloju (OS 4) za koje u inventaru nije naznačeno da pripadaju lepu, pa lep ili ne pokriva celu jamu ili je tanji od mehaničkih otkopnih slojeva. Iz istog kvadrata i otkopnog sloja su još četiri otiska za koje u inventaru nije naznačeno da su iz jame, ali neposredna blizina dozvoljava pretpostavku da su i oni na neki način deo te celine.

Posebno se izdvaja otkopni sloj OS 5 sa najvećom učestalošću otisaka u depozitu jama. Karakteriše ga naglo povećanje otisaka u četrnaest jama, polovini analiziranih. Mada obuhvataju tri otkopna sloja, otpadna jama A.C. 1.5 iz sonde So 5 sa 23 fragmenta strukture je moguć reprezent tog izrazitog povećanja¹⁶. I u ovoj jami polovina fragmenata je samo u tom jednom otkopnom sloju – OS 5. U prilog važnosti tog sloja su četiri jame sa samo jednim nalazom u OS 5. Izrazitije povećanje otisaka počinje nešto ranije, već u prethodnom OS 6, tako da se ta dva sloja mogu posmatrati kao jedna razvojna faza u naselju koja apsorbuje polovinu otisaka u svim jamama. Primeri sadejstva ta dva sloja su već pominjane jame A.C. 1.28 iz sonde So 12 i A.C. 1.13, So 7, ali i A.C. 2.5. Tako u okviru jame sa lepom A.C. 1.15 od 1302 nalaza keramike od sedam fragmenata strukture po jedan je iz OS: 7, 8 i 9, a još četiri su iz OS 6. Na površini iznad jame u OS 3-4 nađeno je još 984 primeraka keramike (Трипковић 2011). Indikativno je da u tako velikom broju nalaza keramike izuzetno malo primeraka sa otiskom.

U odnosu na jame, u nadzemnim objektima - kućama količine fragmenata sa strukturom prepleta su daleko manje. Tri kuće A.C.: 1.38; 1.19 i 1.21. imaju od 2 do 4 nalaza, u ostale tri A.C.: 1.1; 1.32 i 1.23 je nešto povećan broj, od 6, 8 i 12 komada.

U manjem objektu A.C. 1.19, za koji postoje indicije da je skladište (Марић 2011: 70), registrovana su samo 3 fragmenta sa otiskom raspoređena u različitim uglovima kuće, a 8 nalaza u kući A.C. 1.32 je u središnjem delu objekta iz istog kvadrata Kv. J3. Kuća u kojoj je u centralnom delu peć (A.C 1.23) sadrži čak 12 komada. Po poziciji, šest od tih fragmenata registrovani u terenskom inventaru kao nalazi iz kuće, su izvan istraženih ostataka u kvadratima Kv: F1 i A1 (CMB-PB: 364, 366-370 iz OS 3-4). Obzirom da nije kompletno istražena, toj grupi bi priključili i fragmente nađene u sloju OS 2 istog kvadrata Kv A1, a nisu registrovani kao deo pokućstva (PB CMB-O: 360 i 361). Velika je mogućnost da su devstiranjem ostataka kuće, uz ostali inventar, fragmenti sa strukturom rasuti u neposrednu okolinu. Objekti sa jamom ispod nivoa podnice (A.C. 1.1 i 1.32) imaju povećani broj otisaka, a još uvek malo u odnosu na broj u jamama. U kući A.C. 1.1 pronađeno je 6 fragmenata u istom kvadratu, a ispod podnice u jami A.C. 2.5 čak 45 otisaka strukture, najviše od svih

¹⁶ Jama nije u potpunosti ispitana, delovi izvan sonde 5 su ostali neistraženi i presečena je kontrolnim profilom, pa je ukupan broj nalaza sigurno veći.

zatvorenih celina. Za razliku od te simbioze, kuća A.C. 1.1 sadržala je 8 otisaka, a u jamama ispod nje A.C. 42 i A.C. 1.43 nađeno je 4, odnosno, 6 fragmenata.

U ostalim objektima nisu pronađeni sudovi sa strukturom na dnu. To ne znači da ih nije bilo. Postdepozicioni procesi su, pored kućnog mobilijara, u slabo očuvanim nadzemnim građevinama obuhvatili i posude sa strukturom. Činjenica da jedan broj objekata nije iskopan u celosti kao A.C: 1.19; 1.21; 1.23 ili da nije jasno da li pripadaju istoj građevini kao A.C. 1.32 i A.C. 1.38 (Marić 2011: 70) može da utiče na količinu i odnos dna sa otiskom u kućama. Deo takvog eventualnog materijala je lako mogao da bude priključen kulturnom sloju.

sonda	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	19	20	22	24	25	x	
sektor	12	12	12	11	1/2	2	2	11	1	11	12	2	23	23	22	22	22	21	22		
otisci	683	15	67	78	62	48	49	3	58	141	32	18	1	8	1	31	3	9	49	7	3

Tabela ??: CMB-O Distribucija otisaka na dnu sudova po sondama

Najveći broj analiziranih otisaka je iz slobodnog prostora u naselju, a pronađeni su u okviru otkopnog sloja OS 2 – 4. Sa istražene dve kuće A.C. 1.19 (i jama ispod podnice A.C. 1.19-43) i A.C. 1.21 (i jama pored A.C. 1.22) i jamom A.C. 1.28 sa velikim brojem fragmenata sa otiskom, sonda So 12 dala je najveći broj otisaka i u kulturnom sloju ili 13% od svih otisaka.

U dva sektora (S: 21 i 23) sa najmanjim brojem od 50 i 10 primeraka sa otiskom, nisu registrovani ostaci kuća sa tom vrstom nalaza. U četiri jame (A.C. 1.30; 1.34: 3.8 i 3.10) pronađeno je ukupno 10 primeraka, ostali nalazi su iz kulturnog sloja. U sektorima (S: 1; 11; 12) sa najviše otisaka u slobodnom prostoru se pojavljuju i kuće. Možda su otisci deo kućnog inventara rasuti u prostor, ali se može pretpostaviti i da je slobodni prostor deo okućnice u kome se obavljaju i druge radnje.

Fragmentarnost dna sa strukturom je izuzetno je velika, na prostoru lokaliteta nađeno je samo 11 celih dna (ili očuvanosti preko 80%). I u kućama je isti trend, od 36 nalaza samo 4

su veličine do 50% dna ili 11%. Fragmentacija se uočava i u ostalim oblicima materijalne kulture, pa pojava nije ograničena i proistekla iz odnosa prema otiscima struktura, već je deo funkcionisanja društva ili posledica naknadne parcijalizacije došle po propadanju naselja.

Naglo povećanje fragmenata sa otiscima ili izostanak u depozitu odgovara povećanju drugih sadržaja i otisci struktura su samo dopuna opštim pokazateljima dešavanja u naselju.

U razmatranju stanja dna sa namernom strukturom prema distribuciji u naselju kratka rekapitulacija glasi:

- nalazi su iz jednog, severnog dela naselja
- najveći broj je iz otvorenog prostora u naselju
- povećana je učestanost u kulturnom sloju, a najmanja je u nadzemnim objektima
- visok stepen fragmentarnosti, samo? dna je celo ili do 80% ošuvanosti
- svi fragmenti su deo dna prema obodu osim tri netipična fragmenata iz središnjeg dela dna
- u odnosu na ukupan broj fragmenata keramike i potencijalnih sudova u naselju, otisci su izrazito malobrojni
- prema broju nalaza jame pokazuju diferencijaciju na grupu sa malobrojnim nalazima i one sa većom količinom otisaka
- u otpadnim jamama pojavljuju se u većoj količini, ali i dalje malo prema drugim nalazima
- u jamama sa posebnim funkcijama kao jame sa lepom ili jama sa "parcijalnim sahranjivanjem" su ograničeni na izrazito mali broj 1-4 komada
- u skladištnom objektu su samo dva komada, pa nisu predmet posebnog odlaganja odnosno čuvanja
- izdvojen je otkopni sloj (OS 5) sa najvećom frekventnošću nalaza u svim jamama i sloj u kome počinje povećanje
- u nadzemnim objektima - kućama su malobrojni
- više fragmenata istog suda nije imalo veću disperzivnost od jednog kvadrata (4m²)
- mali broj ima otiske biljne ili neke druge strukture od podloge
- struktura je na dnu različitih tipova posuda (zastupljeni su svi evidentirani tipovi)
- deo fragmenata je u jame dospeo sa ostacima građevinskih delova

Ovde je iznet samo deo potencijala elemenata tekstilne aktivnosti pri tumačenju prostorne situacije. Ista grupa činjenica u zavisnosti od izbora i metoda može da potvrdi ili negira definisn skup odnosa između slučajnih elemenata (Hodder 2011; Porčić 2015).

Prostorno grupisanje je samo jedan od elemenata prepoznavanja interakcije oblika materijalne kulture. Tekstil, odnosno alat za njegovu proizvodnju, reprezentuje tehnologiju i društvene odnose koji proizvode tu tehnologiju. Tranzicija od sadašnjeg ka prošlom, kako se pojavljuju elementi tekstila u arheološkom zapisu na terenu, je uspostavljanje kontinuiteta ili diskontinuiteta kulturnog obrasca i sličnosti veza.

Primeri tekstinih dokaza mogu da slede opšti utvrđeni trend interpretacije i potvrđuju uočeni obrazac. Tako, otkopni sloj V i VI na Crkvinama je značajan pomak u proizvodnim i depozicionim aktivnostima različitih oblika materijalne kulture, nezavisnih u proizvodnji jedni od drugih, tekstila i okresane kamene indusrije. Pojedinačno, to je razvoj određene zanatske jedinice (Antonović 2011; Bogosavljević Petrović 2011). Skup ta dva elementa govori u prilog ne jedinici, već društvenom potencijalu izraženom u određenm vremenu i prostoru. Prostorna naznaka društvene hijerarhije može da bude potvrđena ili negirana predmetima kulturne prakse. Da li je to i kulturna politika izražena u materijalnom, zavisiće od interpretativnih moći posmatrača, koji samom interpretacijom postaje učesnik u sistemu tumačenja prošlosti. Predmeti tekstila, kao lični predmeti, su dobra osnova za tu potvrdu. U njihovom nedostatku možemo samo da preispitamo vidljivu tekstilnu tehnologiju, a prehodno da se usaglasimo šta je to vidljivost tekstilne tehnologije, što se ne bi moglo reći za dosatašnji momenat istraživanja tekstila u arheološkom koceptu.

6.3. Tehnologija, predmeti za proizvodnju tekstila

Izdvajanje specijalizovanih predmeta tekstilne proizvodnje u arheološkom kontekstu je ograničeno samim oblicima i multifunkcionalnim karakterom predmeta. Detektovani su osnovni oblici prepoznavanja rada u tekstilu, pršljenci za preradu vlakna u pređu i tegovi delovi razboja za tkanje.

Osnovna razlika između tegova i pršljenaka je u perforaciji. Kroz perforaciju tegova prolazi nit (kanap, uže) tanja od prečnika otvora. Sva težina i sile koje dejstvuju prilikom pomeranja tega kroz vazduh, sustiču se na malom prostoru izlaza niti iz perforacije. Kada je nit jaka i elastična da amortizuje sile kretanja, povećava se trenje sa dodirnom površinom tega, čestice keramike se odvajaju u uskom pojasu i dube površinu u vidu brazde.

Perforacija kod pršljenak je mesto učvršćenja palice za okretanje, ne trpi jake sile trenja. Oštećenja se javljaju u vidu sitnih ulomaka oboda perforacije nastalih provlačenjem

paličastog dela ili nepažnjom. Sam proces rada ne ostavlja posebne tragove na predmetu. Izdvajanje dve grupe pršljenaka može se povezati sa različitim sirovinama za pređenje i tipovima pređe koja iz rada sa njima proizilazi. U tom slučaju imamo izraženu diferencijaciju na različite proizvode – predivo, odnosno različite

Tegovi i broj

Broj tegova u neolitskom naselju može da dostigne ili prelazi sto primeraka. Karakteristično je za naselja između velikih reka, a navodi se za Matejski Brod preko sto tegova, Gomolava oko 70, Jela Benska Bara preko sto. Imajući u vidu prirodno okruženje, insistira se na njihovom značaju u ribolovu i zajedno sa astargalima svi su opredeljeni za otežavanje mreže (Рашијски 1952: 114; Хађ 1953: 113). Ta kontekstualna povezanost sa tegovim kasnije je dala osnov da se astragali tumače kao pribor za tkanje (Блажић, и Радмановић 2011). Samim tim menja se odnos i prema tegovima. Ili su samo astragali deo ткаčkog pribora. Impozantan broj preko 60 loptastih tegova u „ribarskoj kući“ nije potkrepljen podatkom o perforiranosti, pa se podrazumevaju u samom nazivu predmeta. Loptaste kugle nađene u velikom broju u blizini peći, preko četrdeset komada (Јовановић 2011), mogu da se povežu sa nekim oblikom otežavanja. Kasnija tumačenja ih vezuju za drugi kontekst i upotrebu u okviru peći i nisu predmet interesovanja u tekstilnoj industriji. Kugla uz manje grupe tegova povezuju ih u zajenički rad (Vinča, Belo brdo K02/06).

Za istraživanje tekstilne proizvodnje značajnija je konstatacija da sve kuće imaju desetak tegova. Mogu se posmatrati u kontekstu broja i pojave pršljenaka, mada treba imati u vidu da i je za ribarsku mrežu potrebna neka nit, upredena ili ne, pa se njihova pojava može očekivati i pre pojave razboja sa tegovima.

Dualistički odnos u kome predmet ima odlike različitih funkcija nisu tako retki. Masivniji oblici sa Belovoda po obliku i težini odgovaraju tegovima, perforacija i naglašena jedna starna formom ili ornamentom odgovara pršlčjencima. U dokumentaciji navedeni su uslovno kao tegovi za tkanje. U tabeli nalaza navedeni su kao potencijalna mogućnost za tkanje. Razmatrani su u u okviru pređenja.

6.3.1. Igle

Pregledom literature izdvojeno je preko 200 igla koje se mogu posmatrati u okviru proizvodnje tekstila, izrađene od kosti ili metala. U koštanoj industriji je više od 150 predmeta opredeljeno u pomoćno sredstvo u izradi tekstilne površine. Od toga je samo 20 opredeljeno u igle za šivenje, gde igla celom svojom dužinom prolazi kroz tekstilni materijal. Ostali primerci se mogu označiti kao alat za različite poslove povezane sa biljnim materijalima, ili u igle za ukrštanje i delimično provlačenje jednog elementa (Seiler-Baldinger 1994; Emery 2009). Igle su iz naselja, mali broj primeraka je dat sa bližim kontekstom nalaza, zemunica Grivac - Barice, Golokut.

U starčevačkoj kulturi su izdvojena 4 perforirana primerka (sa ušicom) iz naselja, a zadovoljavaju karakteristike šivaće igle. Većina je opredeljena u igle za pletenje ili neke druge namene.

Tokom perioda vinčanske kulture broj igala za šivenje se povećao na 16 primeraka, pronađene u pet naselja. Najveći broj dolazi iz Vinče Belo brdo, 11 primerka, od kojih su tri opredeljena u šivaće igle, a jedan u potencijalne. I u susednom Ritopeku tri igle su sa ušicom. Ovako veliki broj se može tumačiti i boljom istraženošću lokaliteta i analizom koštanih predmeta u okviru veće zbirke (Perišić 1984).

Period bronzanog doba karakteriše egzistiranje koštane i bronzane šivaće igle (Vatin, Kalakača), mada se povećava upotreba metalnih igala na 39 objavljenih. Igle sa ušicom bronzanog doba opredeljene su u utilitarne predmete i izdvajaju se od veće grupe ukrasnih igala (Vasić 2007). U prikazu šivaćih igala iz bronzanog doba od 37 primeraka čak 10 je iz grobnih priloga tumula i nekropola sa urnama, pa verovatno predstavljaju deo ličnog pribora gde je igla povezana sa identitetom vlasnika.

Pored svih ograničenja u kolektovanju predmeta i izboru materijala za prezentaciju, to naglo povećanje možemo posmatrati i kao promenu u kvalitetu tekstilne strukture i potrebi da se manji delovi tanjih struktura spoje u veće celine.

6.3.2 Pršljenci

Pršljenci u praistorijskim kulturama

Pregled podataka o distribuciji pršljenaka po kulturama je donekle očekivan (Tabela:12: Pršljenci u naseljima i kulturama). Razlike u broju evidentiranih lokaliteta i količini pronađenih primeraka u starijim i mlađim kulturama su očigledne. Pronalasci su iz naselja, a jedan primerak je moguć kao prilog u grobu. Veliki broj nalaza povezan je sa prostorom zatvorene kuće.

U starčevačkoj kulturi pršljenci se pominju u sedam naselja. Izdvojeno je sedam primeraka, a navedeno je da ih ima „više“, pa objavljeni broj prelazi deset komada. Informacije se odnose prvenstveno na evidentiranje nalaza i nekoliko ilustrovanih primera. Drugih detalja nema. Preovladavaju sferni oblici i izvedeni od njih, sa utisnutim ubodima po površini. Ilustrovano je pet primeraka, jedan iz naselja Obrež, Beletinci može se opredeliti i u tegove (Брукнер1960). Zastupljeni su bikonični pršljenci i reciklirani sekundarno probušeni fragmenti keramike sa lokaliteta Donja Branjevina (Karmanski 2005).

Mlađi neolit je dao daleko veći broj pršljenaka, opisanih ili samo pomenutih. Ukupno je više od 130 primeraka. Od toga najveći broj je iz naselja Jela Benska Bara, u tabeli sitnih nalaza naznačena su ukupno osamdeset tri primerka, izdvojeni su po slojevima i može se očekivati manji broj nalaza iz mlađeg neolita. Iz ostalih naselja je objavljen daleko manji broj nalaza. U naselju Crkvine Mali Borak evidentirano je petnaest primeraka, iz naselja Mačina Kremen, Prokuplje pet nalaza (Ђурић 1986) a u većini izveštaja sa iskopavanja naveden je „veći broj“ (Srejšović 1965; Поповић Д., 1996; Јевтић 2011). Karakteristično je da se u korpusu ostalih predmeta nalazi pršljenaka samo konstatuju, pa se broj ne može ni pretpostaviti. Upoređujući nalaze sa Belovoda i Crkvine Mali Borak, sigurno je daleko veći od objavljenog. Zastupljeni su svi oblici, dekoracija je ograničena na ureze, ubode .

U izveštajima iz perioda metalnih doba povećava se količina pršljenaka u pojedinačnim naseljima. Obzirom na relativnu ograničenu istraženost naselja može se očekivati veći broj nalaza. Pored već poznatih koničnih oblika, bikonični se razvija u novi tip većeg prečnika, konveksnih strana (tip G). Naglašava se vizuelna upadljivost oblika. Mali broj objavljenih ima dekorisane površine urezivanjem (Marina Surduk).

Pored redovnog pominjanja u izveštajima sa iskopavanja, značaj pršljenaka u tekstilnoj proizvodnji ostaje skarjnut. Oni su direktan dokaz predelačke aktivnosti. Rano dobijaju konačnu formu u okviru određenog tipa oblika i kao takvi nisu bili interesantni za istraživače. Male razlike u veličini i profilaciji odnose se na težnju ka ravnomernijem pređenju, a promena dimenzija i težine odražava i promenu u upotrebi sirovine za izradu tekstilnih materijala.

Pršljenci na lokalitetu Belovode

Istraživanje zbirke pršljenaka sa lokaliteta Belovode obuhvatilo je 23 primerka iz istraživanja 1994-1996 godine i 2000 godine, od toga tri predmeta su navedena kao pršljenak ili teg. Nevelika po broju, ova grupa je zanimljiva po pojavi svih osnovnih morfoloških tipova. Predmeti su analizirani, oblici su izdvojeni na tablama (TABLA 5 i TABLA 6). Većina nalaza je fragmentovana, tako da su merenja ograničena (Tabela 8: Pršljenci, Belovode).

Izdvajaju se dve grupe predmeta po dimenzijama i drugim karakteristikama. Grupu od 14 primeraka možemo okarakterisati kao „tipične“ pršljenke. To su manji predmeti, razvijene morfološke dinamike, a u tako malom uzorku zastupljeni su svi izdvojeni tipovi oblika. Opšti obrazac su oblici izvedeni iz loptastog sa blagom profilacijom, konstatovni kod šest primeraka iz gornjih slojeva (2 – 10 sloj). Po jedan primerak se odnosi na ostale tipove. Perforacije su relativno paralelne, prečnika 6 – 15 mm, a otvor je sličan sa obe strane predmeta. Procenjene dimenzije - prečnik pršljenaka su u intervalu 5 – 8 cm. Izmerene i procenjene težine su od 52 – 210 gr, preovladavaju nešto lakši, tri su ispod 100 grama. Ornamente imaju tri primerka, a repertoar je ograničen na paralelne ureze i sitne ubode.

Druga grupa su masivni predmeti koji oblikom i težinom podsećaju na tegove, označeni su kao tegovi - pršljenci. Većina tih predmeta dolazi iz dubljih otkopnih slojeva, mada se javljaju i kasnije. Pripadaju tipu C, a strane predmeta nisu isto obrađene, imaju „gornju“ i „donju“ stranu. Na perforacijama se ne uočavaju otisci od vešanja, mada usled fragmentarnosti predmeta na većini perforacija nije vidljiva. U odnosu na ostale tegove sa Belovoda izrađeni su od nešto kvalitetnije gline. Izdvajaju se od tegova po ornamentici, zastupljeni su plitki široki ubodi ili plitke kanelure. Ubodi su po gornjoj površini, po obodu ili u više redova, tako da je vizuelni doživljaj povezan sa jednom stranom – lice tega (gornja strana) i obodom. Tri sa izraženom profilacijom oko perforacije se mogu nedvosmisleno

povezati sa pršljencima. Velika težina preko 150 – 240 grama dovodi u pitanje radno opredeljenje u pršljenke, pa njihovo značenje još nije razjašnjeno. Moguće je i da su to posebni pršljenci za pripremu prediva različitog od onog koji se formira sa manjim i lakšim pršljencima. Njihova učestalost na većim dubinama može da ima tehnološko uporište, ali i da se tumače kao vid posebnih tegova, koji nisu u standardnoj upotrebi, što ima opravdanje u morfologiji.

U pojavi analiziranih predmeta uočavaju se dve faze sa većom koncentracijom nalaza i dinamikom raznovrsnijih oblika. Jedna faza obuhvata 15 i 16 sloj sa pet primeraka. Sledeća je nešto kasnija sa četiri nalaza. Do prestanka „života“ naselja dominiraju dva oblika, izveden iz loptastog i diskoidan tip. Faze sa izraženom dinamikom se mogu odnositi na građevinske forizonte.

6.3.3 Tegovi

Iz perioda starčevačke kulture tegovi se pominju u 17 naselja. Primerci sa lokaliteta Ajmana Mala vrbica i Ribljak opredeljeni su u tegove za ribolovne mreže (Stalio 1986; Бабовић 1992). U kućama se pojavljuje i jedan broj „jajolikih“ oblika prepoznat i kao tegovi za tkanje (Ветнић 1989).

U periodu neolita procenjeni broj tegova sa radnim opredeljenjem za tkanje je uvećan skoro četiri puta. Velika produkcija predpostavlja veću upotrebu u tekstilnoj proizvodni, pa su radne mogućnosti analizirane u sklopu funkcionalnih grupa na razboju.

6.4 Funkcionalne grupe tegova – rekonstruktivna mogućnost interpretacije

Rekonstrukcija kao pomoćna metoda iskorišćena je za analitičko istraživanje funkcionalnih grupa tegova i mogućnost upotrebe u kompletu tegova na razboju. Cilj je da se utvrdi da li su tegovi funkcionalno povezani, koje su karakteristike za to povezivanje i kakav je položaj tegova na razboju pri tkanju. Ispitani su kompleti tegova za sedam pretpostavljenih razboja:

- Vinča Belo brdo - 14 tegova iz kuće K01/06;
- Obrež Beletinci - 14 i 18 tegova iz kuće K 1 i K 2;
- Crkvine Mali Borak - 12 tegova;
- Gomolava kod Hrtkovaca - tegovi iz kuće 3, kuće 5 i kuće 1.

Za sve primere urađena je analiza tegova prikazana u tabelama, analiza distribucije u kući, kontekstualni momenat važan za analizu i računski i grafički rekonstrukcija u okviru raznžboja sa tegovima. Svi primeri su analizirani po istoj metodologiji.

Vinča Belo brdo, kuća K01/06 14 tegova 1 kugla

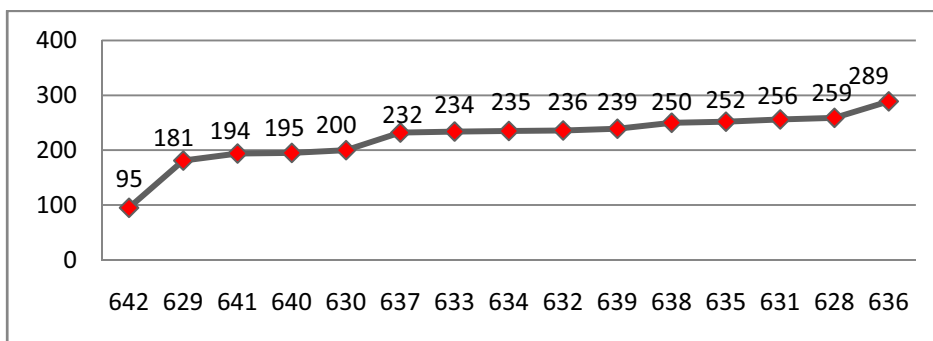
Tokom istraživanja 2006/2007 godine na lokalitetu Vinča Belo brdo u objektu K 01/06 pronađeni su tegovi (Ђуричић и Ђорђевић 2008). U severnoj prostoriji, uz severoistočni ugao otkrivena je grupa od četrnaest perforiranih tegova i jedna manja kugla. Tegovi su ustupljeni za istraživanje funkcije u tekstilnoj industriji.¹⁷ Uz njih je dobijen i deo dokumentacije za identifikaciju. Osnov za analize su precizno zabeležene pozicije tegova, plan, vizuelna i metrička analiza, računski i grafički rekonstrukcija.

Rekonstrukcija se zasniva se na utvrđivanju tačnog položaja u arheološkom kontekstu. Primarna je horizontalna distribucija. Izmerene su sve težine tegova. Njihov zbir daje ukupnu težinu za otežavanje i držanje paralelnih niti. Vratilo je postavljeno u odnosu na utvrđeni raspored (plan K01/06). Na planu se uočava relativno pravilan niz tegova sa disperzijom dela grupe u okolni prostor. To je poslužilo kao element za izdvajanje dva paralelna sistema. Svaki predstavlja grupu tegova koji zatežu osnovine niti sa jedne strane zeva. Jedan broj tegova je udaljen od pretpostavljenog vratla. Svi tegovi su uparalelizovani u dva reda i izračunate težine. Ukupna težina svih tegova je 3252 grama. Za funkcionisanje razboja potrebna je polovina težine na svakoj strani vratila.

Urađena su tri modela. Dva su samo sa tegovima, a jedan je obuhvatio i kuglu. Računski model je pokazao da zbir težina tegova dve strane (obeležene sa A i B strana) imaju manje razlike u težinama. Za ovaj prikaz izabran je model razboja sa najmanjom

¹⁷ Tegovi su ustupljeni na obradu ljubaznošću N. Tasića, rukovodioca istraživanja na Vinči

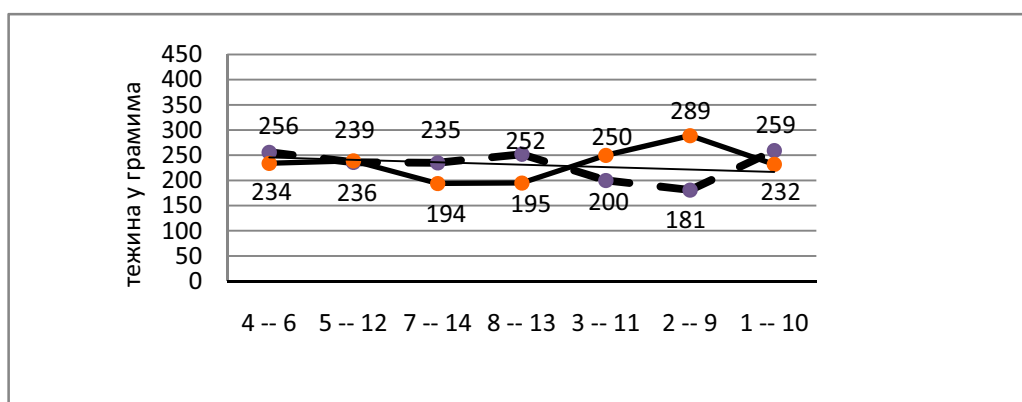
razlikom od 14 grama, a da su zadovoljeni svi uslovi rasporeda tegova sa plana kuće. Model razboja sa uključenim tegovima i kuglom dao je razliku 1 gram. Pošlo se od vizuelnog izgleda tegova, da svi imaju izrazita oštećenja perforacije od vešanja u vidu dublje i uže brazde. Deo tegova ima ubod na A-B strani bliže obodu ili na obodu. Upoređivanjem vizuelnog izgleda tegova, plana sa rasporedom i težine dat je predloženi model razboja.

Slika 11 Vinča Belo brdo, Kuća K01/06, Sukcesivne težine tegova

BROJ	TEŽINA	BROJ	TEŽINA
4	256	6	234
5	236	12	239
7	235	13	195
8	252	14	194
3	200	9	289
2	181	10	232
1	259	11	250
14gr	1619		1633

Slika 12 Vinča Belo brdo, Kuća K01/06, Raspored tegova na razboju u dva reda i težina

Slika 13 Vinča Belo brdo, Kuća K01/06, Grafički prikaz rasporeda 14 tegova na vratilu

Kugla nema oštećenja od nekog vešanja, pa je izostavljena iz kompleta tegova koji visi na razboju. Upoređivanjem težina kugle i tegova, kao i njihovog zbira došlo se do pretpostavke njenog značenja u kompletu tegova. Odnos težine kugle i pojedinačnih tegova je 1: 1,5; 1: 2; 1: 2,5; 1:3 sa malim ostupanjima do 0,2 vrednosti. Odnos težine kugle i svih tegova je 1: 17. Iz toga je izveden zaključak da kugla može da ima ulogu merne jedinice u snovanju i određivanju broja niti po tegu.

Sistem u kome postoji mera za upoređivanje broja niti i težine je zapravo složen sistem mera. To podrazumeva da je obezbeđen relativno stabilan sistem mernih jedinica i stabilan komplet tegova. Iz toga proizilazi i sposobnost određivanja manjih razlika u težinama i gustine niti, kao i promenu gustine osnove u zavisnosti od predviđene tkanine. U takav sistem sigurno je uključena promena i zamena jedne grupe tegova drugom grupom. Da bi sistem mernja bio funkcionalan i stabilan mora da se održava i da se informacija prenosi. U tom kontekstu treba posmatrati grupe tegova postavljene na više različitih mesta u kućama ili u istoj prostoriji, kao sistem stabilnih mera koje se čuvaju i prenose dalje. Kugla kao merni instrument predstavlja sastavni deo razboja i tkačke tehnike. Sam predmet ne učestvuje u tkanju, ali je neophodan za izračunavanje količine prediva, gustine niti i težine neophodne za pravilno i ravnomerno otežavanje osnove.

Analiza tegova je pokazala da je grupa od 14 tegova kompatibilna u rasporedu na A i B stranu. To omogućava podjednako zatezanje niti obe strane, pravilno otvaranje zeva i funkcionisanje razboja. Razlika od 14 grama je zanemarljiva u odnosu na ukupnu težinu i iznosi 0,4 % od ukupne težine svih tegova. Dužina osnovinih niti od vratila do tega može da bude ne manja od 150 cm i ne veća od 180 cm. Gustina od 8 niti na 1 cm omogućava razliku težina zatezanja od 14 grama, što je dovoljno za 0,2 cm širine otkanog materijala. Račun je u sledećoj tabeli:

$$3252: 55 = 59 : 8 = 7,3 \text{ grama za zatezanje 1 niti}$$

$$3252: 60 = 54 : 8 = 6,7 \text{ grama za zatezanje 1 niti}$$

$$3252: 55 = 59 : 10 = 5,9 \text{ grama za zatezanje 1 niti}$$

$$3252: 60 = 54 : 10 = 5,4 \text{ grama za zatezanje 1 niti}$$

$$3252: 55 = 59 : 12 = 4,9 \text{ grama za zatezanje 1 niti}$$

$$3252: 60 = 54 : 12 = 4,5 \text{ grama za zatezanje 1 niti}$$

Iz toga proizilazi da 14 grama proizvodi razliku od 2- 3 niti, što podrazumeva dodavanje jedne niti više na tri tega i raspoređuje sa prvenstveno na krajevima.

Vizuelni opis i računanje težine, prostorni raspored u okviru vratila, dozvoljavaju da konstatujemo da je u severnoj prostoriji u uglu bio instaliran jedan razboj manjih dimenzija 55 – 60 cm širine na vratilu. Vratilo je bilo pod uglom u odnosu na spoljni zid. Razboj je činio komplet od 14 tegova i jedna kugla, verovatno deo mernog sistema.

Obrež, Beletinci Iskopavanje 1961, Kuća1, Kuća 2, Sonda I i V, 33 tega; 1 teg iz sonde V

Za istraživanje su dobijena 33 tega¹⁸. U pratećem kartonu naznačeni su kao: Tegovi za razboj, Iskopavanje 1961, Kuća1, Sonda I i V, predmeti iz kuće, (ukupno 33 tega, od toga 2 fragmenta, a 1 teg iz sonde V posebno je izdvojen) Tokom ispitivanja tegova konstatovano je da se u izveštaju B. Bruknera¹⁹ pominju tegovi iz tri celine: kuća I, kuća II i SondaV. Fotografija *in situ* pronalaska tegova u kući 1 omogućila je identifikaciju. Na osnovu izveštaja, dostupnosti terenskog dnevnika i izgleda tegova izdvojene su dve grupe. Po sličnosti spoljašnjih karakteristika izdvojena je grupa od 18 tegova sa smeđim tačkicama i mrljama, koji su očigledno bili u istim uslovima. Sledećih 14 tegova nemaju taj tip fleka, a po izveštaju, mogli su da se povežu sa nalazima u Kući 2.

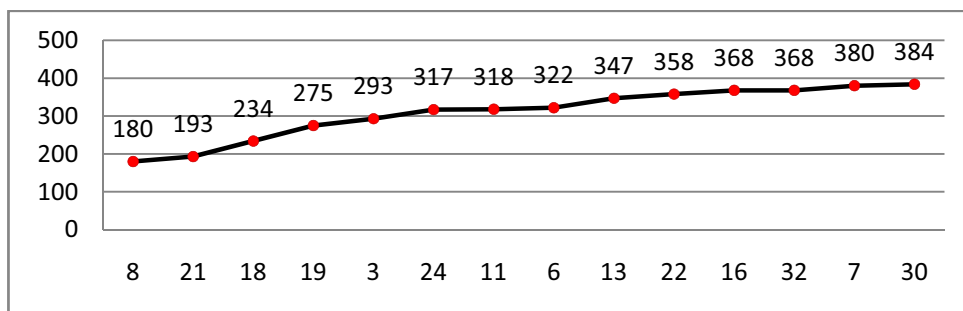
Tegovi Kuća 2:

Tegovi su izdvojeni po boji i gorelosti u 4 grupe, na osnovu njih su urađene četiri rekonstrukcije mogućeg položaja tegova na vratilu. U analizi međusobnih odnosa urađene su dve rekonstrukcije. Prvo je urađena rekonstrukcija njihovog mogućeg položaja u trenutku nalaza na podu kuće, a onda je izvedena rekonstrukcija rasporeda tegova u okviru razboja. Rekonstrukcije su fotografisane i date u tabeli T1. Za primer je izabrana grupa sa najmanjom

¹⁸ Tegovi su ustupljeni na obradu ljubaznošću M. Jovanović Knežević, rukovodioca arheološke zbirke Muzeja Vojvodine u Novom Sadu.

¹⁹ U izveštaju B. Bruknera se navodi: opis Kuće 1: „Prostorija 2... U jugozapadnom delu nalazi se elipsasto ognjište u čijoj su blizini otkriveni tegovi za ribarsku mrežu...” (nije naveden broj tegova ili oblik) pl. 2, „Sonda II je postavljena... Ispod srušenih zidova kuće II na dubini... Na nivou poda, nađeno je 13 tegova za ribarske mreže, od pečene zemlje oblika spljoštene lopte.“ pl. 3. str. 116: „Pored velikog broja pljosnatih tegova za ribarske mreže...”

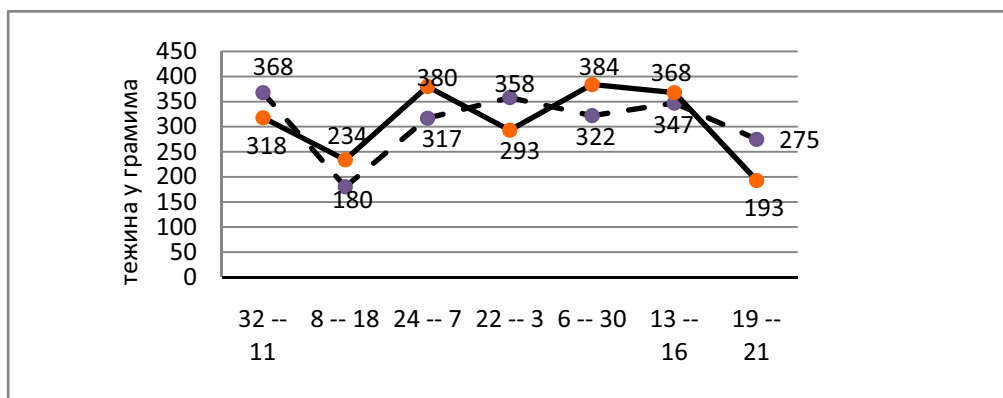
razlikom težina A i B strane. Poštovani su boja i gorelost tegova, oštećenja i kombinacije težina.

Slika 14 *Obrež Beletinci kuća K2: sukcesivne težine tegova*

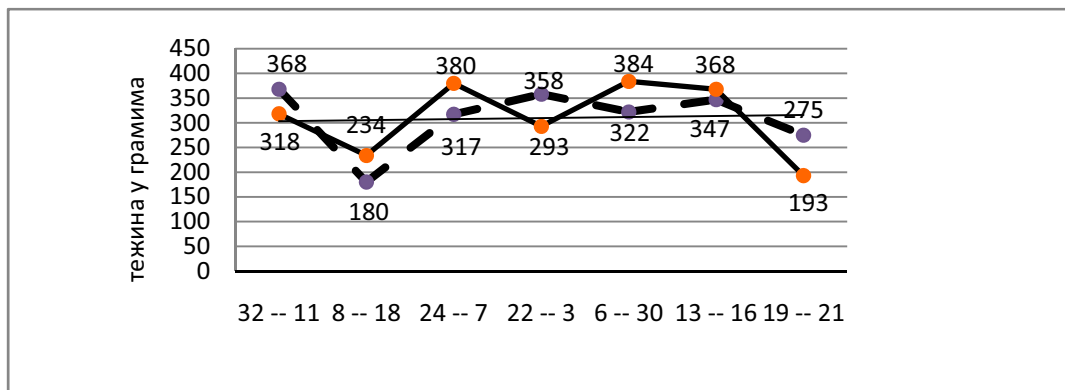
Prikazana je razlika između dve grupe od 3 grama i od 7 grama. Obe su upotrebljive na razboju. Jedan komplet tegova može da da veći broj poželjnih sličnih kombinacija, što predstavlja prednost kod pojedinačnog loma tegova i zamenom za drugi.

K2: RAZLIKA 7g (2172 : 2165)

Slika 15 *Obrež Beletinci kuća K2: dijagram razlike težine 7g (2172 : 2165)*

K2: RAZLIKA 3g (2167 : 2170)

Slika 16 *Obrež Beletinci kuća K2: dijagram razlike težine 3g (2167 : 2170)*

broj	težina	broj	težina
32	368	11	318
8	180	18	234
24	317	7	380
22	358	3	293
6	322	30	384
13	347	16	368
19	275	21	193
	2167		2170
		razlika	3

broj	težina	broj	težina
32	368	11	318
18	234	8	180
24	317	13	347
22	358	19	275
6	322	30	384
7	380	16	368
21	193	3	293
	2172		2165
		razlika	7

Crkvine Mali Borak A. C. 1. 57

Grupa od 11 tegova analizirana je u okviru razboja. Na osnovu plana tegova u prostoru, fotografija sa terena *in situ* i analize tegova konstatovani su položaj tegova u prostoru, položaj tegova uz vratilo i mogući položaj tegova na razboju (Нинчић 2011).

Gomolava, kuća K 5/80

Prethodni uslovi za istraživanje

Inventarisano je osam tegova koji pripadaju kući 5/80. Nakon iskopavanja tegovi su podeljeni u više muzejskih zbirki.²⁰ Za analizu je bilo dostupno šest tegova iz Muzeja Vojvodine u Novom Sadu. Na zajedničkom inventarskom kartonu je navedeno sedam tegova, a njih pet je identifikovano. Jedan teg je sa posebnim inventarskim kartonom.

U literaturi se navodi da je nađeno 19 tegova na podu, rasutih u širini 120cm.²¹ E. Barber iznosi podatak o 9 tegova u dužini od 120cm.²² Oba autora tegove povezuju sa razbojem.

²⁰ Usmeno saopštenje M. Jovanović

²¹ U katalogu se ističe: „Пажњу привлачи податак да су поред керамичких посуда, у средишњем делу просторије 2 пронађени и керамички тегови за ткачки разбој - 19 комада: 18 округлих тегова и један коничан тег. Један број тегова је био украшен угластим меандром, док

Na fotografijama sa iskopavanja uočava se 21 teg u kući 5/80.²³ Položaj im je utvrđen poređenjem sa planom kuće (*Plan kuće 5/80*). Uz spoljni zid prostorije 1 (kv. B4) je jedan teg. U prostoriji 2 uočeno je devetnaest tegova. U uglu kod unutrašnjeg pregradnog zida su dva tega na rastojanju do 40 cm (kv. C3), a jedan od njih je identifikovan (Ti. 1144) (*foto. 3220 tegovi in situ*). U središnjem delu prostorije je grupa od sedamnaest tegova u gomili štuta pomešana sa fragmentima keramike (*foto 3291i 3221Grupa tegova in situ*). Određen im je položaj na podu (*-crtež tegova na podu*) i pretpostavljeni raspored u odnosu na vratilo razboja (*-Tegovi uz vratilo sa dijagramom rasutosti*). Identifikovana su četiri tega (Ti: 1140; 1141; 1142; 1143). Položaj jednog tega nije utvrđen (GOM-039)²⁴. Na fotografiji se uočava i jedan teg u gomili štuta i fragmenata keramike, a mesto nalaza u kući nije određeno. Svi uočeni tegovi su uvršteni u tabelarni katalog predmeta T. T-I i dobili su brojeve Pb: GOM-T - 034-054.

Po objavljenoj literaturi broj tegova koji pripadaju razboju nije usaglašen sa brojem uočenih na fotografijama. Moguće da su svi tegovi u prostoriji pripisani razboju²⁵ ili da se na fotografijama ne uočavaju svi tegovi. Za analizu su prihvaćeni samo oni čiji položaj može da se rekonstruiše, a to je sedamnaest tegova. Eventualni broj od devetnaest tegova bitno ne menja osnovnu radnu poziciju celine.

Po funkcionalnom opredeljenju tegovi su izdvojeni na: a) tegovi iz kompleta u sklopu razboja (skraćeno komplet) Pb: GOM-T - 035 (Ti 1143); 036 (Ti 1142 / G 4662); 037 (Ti 1141); 038 (Ti 1140 / G 4661) i b) tegovi kojima nije određena osnovna funkcija u kući: Pb: GOM-T - 034 (Ti 1144); 039. Ispitani su zajedno, a tegovi u sklopu razboja i po radno-funkcionalnim vezama.

je na drugima bila utisnuta spirala. Tegovi su bili rasuti po podu prostorije, u širini od 120 cm. Pronalazak tegova za vertikalni razboj u *in situ* položaju, pomaže nam da sagledamo način prerađivanja lana i vune i saznamo nešto više o izradi tekstila za odeću i druge potrebe u vinčanskim naseljima u Podunavlju.” (Jovanović 2012: 29)

²² Verovatno je to broj tegova koji su odvojeni za zbirke ili je štamparska greška. Broj ne odgovara njihovoj funkcionalnoj učestalosti na razboju te širine i pojavio bi se veliki razmak između tegova koji dovodi do nepravilnog zatezanja osnove.

²³ Foto. br: 3220; 3221.

²⁴ Po fotografijama teg je nađen u prostoriji 2 kod unutrašnjeg pregradnog zida ili u prostoriji 1 kod spoljašnjeg zida.

²⁵ Jovanović, 2011: 45.

Opis

- *Morfologija - Oblik:* (Tip C1: 5 kom; D1: 1 kom)

Po obliku je pet diskoidnih - tip C1 (GOM- Pb: 034, 035, 036, 037, 039). Dva su slična po obliku i dimenzijama su od dobro prečišćene zemlje i fino glačani, a njima sličan je teg sa uglastim meandrom (Pb. 035; 036; 037). Ostali su nešto manji. Jedan teg je konusan (kupast) - tip D2, većih dimenzija (Pb. 038).

Svi diskoidni tegovi su primarni oblici. Slični tegovi su verovatno izrađeni u isto vreme od istog izvođača. Smešteni su na suprotnim stranama vratila, blizu jedan drugog. Moguće da su izrađeni u paru, kao i teg sa uglastim meandrom. I ostali tegovi na fotografijama su diskoidni (Pb: 040-052), pa je razboj bio sastavljen od diskoidnih tegova i jednog koničnog. Na osnovu fotografija nije moguće utvrditi eventualne modulacije oblika.

- *Boja i pečenje (gorelost):* (osnovna boja: 62; 63; 64)

Tegovi su dobro pečeni i sekundarno su goreli. Izdvojene su četiri grupe većinske boje tegova. Svetlo crvena su tri tega iz središnjeg dela kompleta, sa crnim tragovima gorenja (Pb: 035; 036; 037). Jedan je sa izrazito zapečenim lepom sa donje - B strane (Pb 037) i dva sa manjim lepom sa gornje - A strane (Pb: 035, 036). Na periferiji grupe je oker konusni teg, od nešto manje prečišćene zemlje i ispucao od visoke temperature sa tragovima lepa (Pb 038). Treća grupa je oker-sivi teg nađen uz pregradni zid prostorije 2, sa crnim površinama gorenja na obe A-B strane (Pb 034).²⁶ Četvrta grupa je svetlo siv teg, čiji položaj nije utvrđen (Pb 039).

Grupe slične boje imaju zajednički: oblik, sastav zemlje, temperaturu pečenja. Primarna boja pečenja nije mnogo izmenjena osim kod konusnog tega. Na fotografijama se uočavaju zone sa tegovima prekrivenim belom skramom od lepa (Pb: 037, 038, 041, 049), koja je tokom čišćenja delimično uklonjena (Pb: 037 i 038). Uglavnom su u blizini većih fragmenata sudova. Ostali tegovi su u pojasu sa crnim tragovima gorenja. Dva susedna tega je zahvatio plamen sa donje strane, sa druge strane vratila sličan teg je zahvaćen plamenom sa gornje strane, pa se nalazio ili na podu ili ga je u prostoru vatra zahvatila odozgo (u ovom slučaju preko osnovinih niti). Po tome su tegovi verovatno visili u prostoru kada je izbio požar.

²⁶ U neposrednoj blizini tega na podu uočljivi su izraziti tragovi gorenja

- *Oštećenja i prelomi*

Dva tega su cela (Pb: 034, 038). Prelome imaju tri tega: po sredini preko perforacije dva (Pb: 035, 037), a sa strane jedan (Pb 036). Kod dva susedna tega je isti pravac preloma (Pb: 036, 037). Oštećen je jedan teg (Pb 039A strana). Oštećenja od udara po obodu uglavnom sa donje strane²⁷ imaju četiri tega (Pb: 034, 035, 036, 037).

U kompletu je deset celih tegova i sedam sa prelomima ili oštećenjima. Sa jedne strane vratila pet je sa prelomima (Pb: 035, 037, 042, 043, 048), a sa druge strane jedan (Pb 052) i jedan oštećen (Pb 036). Udaljenost od vratila četiri prelomljena tega je između 25-50 cm.²⁸ Uz predviđeno vratilo na udaljenosti do 10 cm je šest celih tegova (Pb: 041, 044, 047, 050, 051, 038) i tri polomljena ili oštećena (Pb: 035, 036, 052). U sredini grupe su tri susedna tega sa prelomima i veći sud. Uz tegove je i druga grupa sudova. Dva tega koji ne pripadaju grupi su cela (Pb: 034, 039), a jedan je prelomljen (Pb 054).

Tegovi su koncentrisani kod prepreka od dve grupe većih sudova koji su se nalazili u blizini. Oni koji su pali blizu vratila su uglavnom celi. Polomljeni tegovi su uglavnom sa jedne strane vratila i udaljeni. Dva susedna tega su zajedno goreli i pali na istu površinu.

- *Ornamenti (C: 1; 3; 4; 12)*

Četri tega imaju urezane ornamente izvedene alatom. Jedan ima sa A strane urezani dvostruki uglasti meandar (Pb 037), a dva urezane po tri lučne linije (Pb 035; 036)²⁹. Sa A strane je i po jedno pliće udubljenje prečnika 7 - 9 mm. Teg Pb 035 ima tri nepravilna uboda prečnika oko 3 mm u nizu. Sitne ubode u polukružnom nizu na obodu ima teg Pb 036. Jedan teg ima urezane tri prave linije (Pb 034). Koničan i izdvojeni teg nemaju ornamente (Pb: 038, 039).

Tri diskoidna tega iz kompleta imaju ornamente. Isti tip ornamenta poklapa se sa sličnim dimenzijama i težinom, a verovatno su se nalazili jedan do drugog na suprotnim stranama vratila. Upadljiva je sličnost širih udubljenja-uboda levo i desno od pravca vešanja i moguće da predstavljaju oznake.

²⁷ Donja strana je definisana u odnosu na oštećenje perforacije.

²⁸ Udaljenost je određena prema razmerniku na fotografiji i Planu K5/80.

²⁹ M. Jovanović napominje da više tegova ima uglaste meandre ili spirale

Perforacije (Sl. 17a, b, c: Razboj Ia)

Kružne perforacije kod diskoidnih tegova su u centru A-B strane, a jedna je kosa (Pb 035). Po obliku su cilindrične kod četiri tega (Pb: 035, 036, 037, 039), a jedna je bikonična (Pb 034). Kod tri slična tega ivice otvora su relativno oštre sa jedne strane, na drugoj zaobljene, a unutrašnji zidovi glatki. Dva tega imaju prošireni obod sa hrapavim unutrašnjim zidom (Pb 034, 039), a kod Pb. 039 sa B strane perforacija je izdužena po R2 usled vešanja.

Prečnici perforacija su 6-13 mm, a najčešći prečnik 7 mm se javlja na četiri tega. Kod tri slična tega (Pb: 035, 036, 037) perforacije su 6 mm i 7 mm na obe A-B strane. Dva tega koja ne pripadaju grupi imaju veće prečnike 8-13 mm, a između dve strane razlika je 2 mm. Oba prečnika (R1:R2) su ista kod četiri tega (Pb: 035, 036, 037, 039), a kod jednog je njihova razlika 2 mm (Pb 034).

Perforacije koničnog tega su nešto pomerene u donji deo oblika. Prečnik R1 je 5 mm a vertikalni R2 su 7 mm i prošireni oštećenjima do vešanja. Sa jedne strane perforacije je ostatak gorele materije koja se nalazila unutar ili uz sam otvor i prilepljena je uz ivice. Opis i analize su date u katalogu tekstila.

Izdvojene su tri debljine alatke kojima su izvedene perforacije. Isti tip alatke prečnika 7 mm upotrebljen je za tri tega, a za dva tega koja ne pripadaju grupi korišćene su debljina 8 mm i 11 mm. Za konični teg je upotrebljena uža alatka verovatno 5 mm debljine.

Tegovi u rasponu 400-450 gr imaju prečnik otvora 6-10 mm, a lakši tegovi težine 250-380 gr imaju veći prečnik 10 - 13 mm (Pb. 034, 039).

Perforacije na tri slična tega iz grupe imaju iste karakteristike, a jedna je verovatno ne namerno koso probijena. Dva tega koji ne pripadaju grupi imaju perforacije različite od ostalih tegova po prečniku, obodu i unutrašnjim zidovima.

a) Oštećenja perforacija od vešanja (Razboj Ib)

Svi diskoidni tegovi imaju izrazita oštećenja od vešanja. Po obliku su široki u tri slučaja (Pb. 034, 035, 039), jedan je uzak (Pb. 037), u profilu su zaobljeni. Teg (Pb. 036) na B strani ima dva oštećenja: jedan izrazit sa širom bazom i uskim produžetkom i drugi manji

pod uglom. Dužine oštećenja su od 7-42 mm. U 2. grupi malih oštećenja do 10 mm je jedan teg (Pb. 035). U 3. grupi srednjih do 20 mm su dva (Pb. 034, 039), a u 5. (izuzetno velika) preko 30 mm su dva tega (Pb: 036, 037). Konusni teg ima na obe strane slična oštećenja od 7 mm. Par tegova u sredini grupe imaju tragove veće od 30 mm (Pb: 036, 037).

Tegovi iz kompleta su sa malim i izrazito velikim tragovima upotrebe vešanjem. To pretpostavlja da su pojedini dugo bili u radnom položaju ili više puta, a neki daleko kraće. Jedan teg je najmanje dva puta korišćen u visećem položaju u odvojenim vremenskim intervalima i dužinom njihovog trajanja, što je ostavilo dva traga od vešanja. Uočljiva je i razlika dužine oštećenja između diskoidnih i koničnog tega. Moguće da uzrok nije razlika u trajanju radne operacije vešanjem i kod koničnog tega je manja usled nagiba oblika i zakošene perforacije. Dva tega koji ne pripadaju grupi imaju srednja oštećenja.

b) *Oštećenja perforacije i težine tegova (Razboj Ib)*

Oštećenja na perforacijama od vešanja i težine tegova nemaju bližu povezanost.

Težina tegova

Pb - broj tega i težina (u gr):

?? (250); ?? (380); 037 (395); 035 (422); 036 (445); 038 (456)

Tegovi iz kompleta za razboj su u 4. i 5. grupi težih i teških tegova u rasponu 395-456 gr. Dva tega koja ne pripadaju kompletu su u 3. i 4. grupi srednje teških i težih tegova sa težinom 250 gr i 380 gr i lakši su od tegova iz kompleta (Slika 17: *Sukcesivne težine tegova*).

Rekonstrukcija razboja

- *Rekonstrukcija položaja u trenutku nalaza*

Rekonstrukcija je urađena po fotografijama sa terena (*fotografija - 3291 grupe tegova in situ*). Vratilo je postavljeno po dužoj osi kroz središni deo grupe tegova (TABLA 22: Položaj tegova na podu i osa vratila). Na planu (rasutosti prikazan je moguć pravac izmeštanja tegova pri padu (TABLA 22: Rasutost tegova na podu). Po tome su tegovi velike težine preko 400 gr pali naposredno uz vratilo (035, 036, 038). Rasutost je izražajnije sa jedne strane vratila. Pri destrukciji razboja tegovi su grupisani na jednom kraju, a na drugom

su rašireni, a pomeranje je uglavnom pod uglom od 30-50⁰ u odnosu na pravac pružanja vartila. Tri tega su direktno odskočila od mesta na razboju (042, 043, 048).

- *Rekonstrukcija kompleta tegova na razboju*

Na osnovu analize položaja na podu izveden je raspored tegova na razboju povezani u platno prepletaju (*Kuća 5/80, Raspored tegova na razboju*). Četiri identifikovana teg su smeštena na odgovarajuće položaje. Nedostajući tegovi su označeni mestom u redovima i Pb brojem.

C1; 040 (-);	C1; 045 (-);	C1; 044 (-);	C1; 046 (-);	C1az; 036 (445);	C1; 049 (-);	C1; 050 (-);	C1; 051 (-);	C1 052 (-)	I red
----- vratilo									
042 (-); C1;	041 (-); C1;	043 (-); C1;	035 (422); C1az;	037 (395); C1az;	047 (-); C1;	048 (-); C1;	038 (456) D1dy		II red

Slika 17a: *Kuća 5/80, Raspored tegova na razboju, oblik i težina tegova*

a) *Težina tegova na razboju*

Identifikovana sa četiri tega na razboju. Zbir njihove težine je 1718 grama. Prosečna težina je 430 grama. Dva tega obrazuju jedan par sa međusobno većom razlikom od 50 gr. (Pb. 036-037). Dva tega nemaju par (Pb: 035, 038). Sukcesivne razlike njihove težine su: 27, 23, 11 gr (Sl. ? -sukcesivne razlike). Između najlakšeg i najtežeg razlika je 61 gr, a prosečna

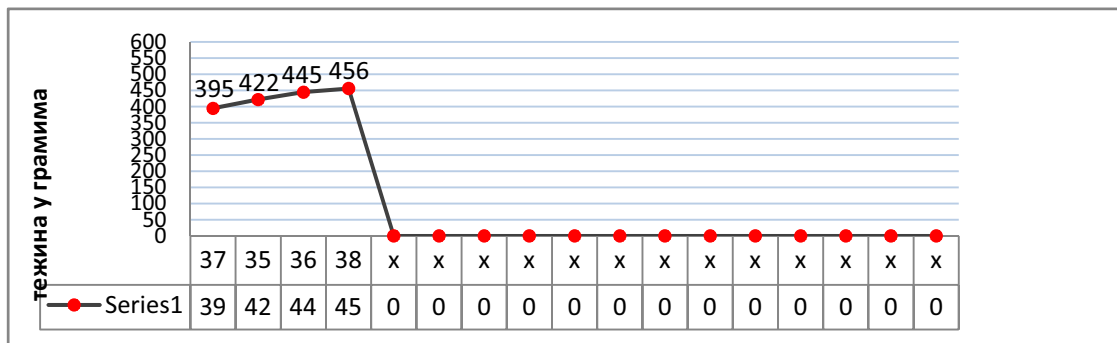
Razboj GOM- R-I:		R-Ia: težina - perforacije:		R-Ib: težina- oštećenje od vešanja	
I red	II red	Ired A/R1:R2/-B/R1:R2/IIred	A/R1:R2/-B/R1:R2	I red (A:B) mm:	II red (A:B):
040 (-)	042 (-)	040 (-)	- x:x - x:x	040 (-)	- x:x
045 (-)	041 (-)	042 (-)	- x:x - x:x	042 (-)	- x:x
044 (-)	043 (-)	045 (-)	- x:x - x:x	045 (-)	- x:x
046 (-)	035 (422)	041 (-)	- x:x - x:x	041 (-)	- x:x
036 (445)	037 (395)	044 (-)	- x:x - x:x	044 (-)	- x:x
049 (-)	047 (-)	043 (-)	- x:x - x:x	043 (-)	- x:x
050 (-)	048 (-)	046 (-)	- x:x - x:x	046 (-)	- x:x
051 (-)	038 (456)	035 (422)	- 7:7 - 7:7	035 (422)	- 11:7
052 (-)		036 (445)	- 6:6 - 7:7	036 (445)	- 30:39-3
		037 (395)	- 7:7 - 7:7	037 (395)	- 38:42
		049 (-)	- x:x - x:x	049 (-)	- x:x
		047 (-)	- x:x - x:x	047 (-)	- x:x
		050 (-)	- x:x - x:x	050 (-)	- x:x
		048 (-)	- x:x - x:x	048 (-)	- x:x
		051 (-)	- x:x - x:x	051 (-)	- x:x
		038 (456)	- 5:7 - 3:7	038 (456)	- 7:7
		052 (-)	- x:x - x:x	052 (-)	- x:x

445 – 1273 = 828 gr

Legenda: 038 (456)- izrazito goreli tegovi; 7:7- perforacije istih prečnika ili malih razlika;

Slika 17b: *Razboj I: rekonstrukcija položaja tegova na razboju (uz broj tega date su težine u gramima); Ia: težine tegova i dimenzije perforacije; Ib: dužine oštećenja od vešanja (u mm)*

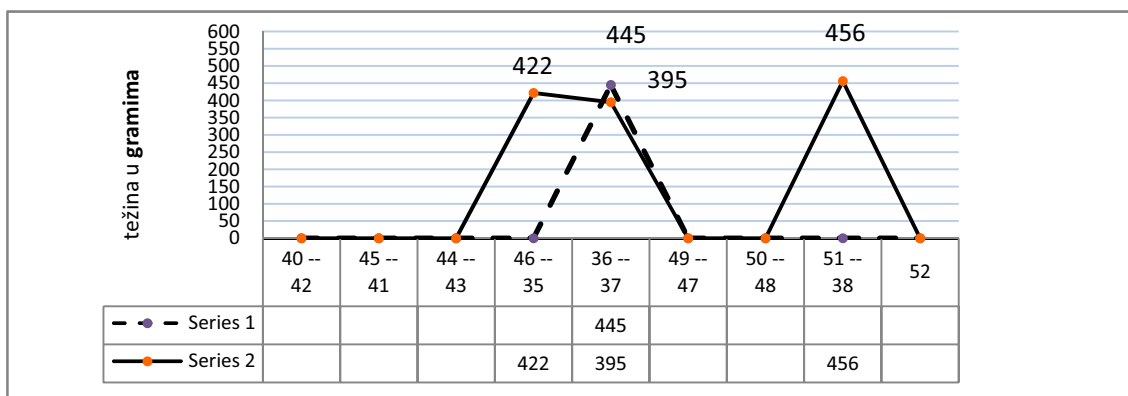
razlika između tegova je 15 gr. Samo za diskoidne tegove ta razlika je 50 gr, odnosno prosečna razlika između njih je 17 gr. U grupi manjih razlika je jedan odnos teških tegova (Pb. 038-036), a srednje razlike su između dva odnosa težeg i teških tegova (Pb: 037-035; 035-036). Sa povećavanjem težine smanjuju se razlike između tegova. U odnosu na njihov raspored na razboju lakši tegovi su u sredini niza, a teži teg je na kraju.

Slika 17c: Gomolava, Kuća5/80, Razboj, težina tegova - sukcesivne razlike težine

b) Dijagram težine

Odnos težine dva niza tegova na razboju je prikazan dijagramom (Sl. 18 *dijagram težine*). U jednom redu između dva tega je blago opadanje težine, a tri tega sa konstantno višim vrednostima daju blage promene. Formiran je samo jedan par tegova (Pb. 036-037) i nije utvrđen trend promene vrednosti.

Slika 18: Gomolava, Kuća5/80, Dijagram težine tegova iz kompleta na razboju u dva reda

c) *Kombinacije po broju i rasporedu tegova*

Kombinacije su izvedene sa identifikovanim tegovima. Date su varijante sa dva i četiri tega.

Varijante br tegova	Kombinacije (I red : II red –Pb) = težina redova u gramima (ukupna težina); - razlika između redova
2	- (036 : 038) = 445:456 (901 gr); (- 11 gr)
4	- (037, 038 : 035, 036) = 851:867 (1718 gr); (-16 gr)
	- (036, 037 : 035, 038) = 840:878 (1718 gr); (-38 gr)
	- (035, 037 : 036, 038) = 817:901 (1718 gr); (-84 gr)
	- (036 : 035, 037, 038) = 445:1273 (1718 gr); (-828 gr)

Slika 19a: *Varijante broja tegova i kombinacije rasporeda – zbir težina*

Varijante

I <i>Br tegova:</i>	2	4			
II <i>Težine redova u kombinac:</i>	445:456;	851:867,	840:878,	817:901,	445:1273;
III <i>Razlika težine između kombin:</i>	817;	0,	0,	0	
IV <i>Razlike između svih kombinacija u varijantama (po redovima)</i>	406/411, 395/422, 372/445, 0/817;	x2 x2 x2 11, 34, 406,	x2 x2 23, 395;	x2 372,	

Slika 19b: *Varijante i kombinacije u broju tegova sa razlikama u težinama*

Od dva tega je obrazovana jedna kombinacija, a od četiri tega su četiri kombinacije sa istim zbirom težine tegova. U svim kombinacijama je dobijena razlika težine između redova. Kod dva tega je 11 gr, a kod četiri tega su: 16, 38, 84, 828 gr. Kombinacija evidentirana na razboju u prostoriji 2 je sa najvećom razlikom (Sl. 19 a i b - *Varijante broja tegova...*).

Poređenjem kombinacija obe varijante dobijeno je deset međusobnih razlika. Sedam razlika je visokih vrednosti do težine jednog tega 372-445 gr i nastaju poređenjem varijante sa manjim brojem (2) i većim brojem tegova (4). U kombinacijama sa četiri tega dobijaju se jednake razlike između redova manje težine i redova sa većom težinom:

I	II					
a - 851:867						
b - 840:878	a b	a b	b c	b c	a c	a c
c - 817:901	851-840 = 867-878;		840-817 = 878-901;		851-817 = 867-901	

Ako je nova kombinacija (b) u jednom redu za 11 gr teža od početne (a), onda se i u drugom redu dobija veća težina za isti broj grama. To omogućava da se sa istim tegovima

dobije ravnomerno povećanje težine u oba reda nove varijante, s tim da se razlika između redova u novim kombinacijama povećava.

Kombinacija primenjena na razboju je sa izrazitom razlikom težine između redova. Tri tega na jednoj strani i jedan na drugoj ne omogućavaju direktnu upotrebu na razboju. To podrazumeva dopunjavanje do težine koja bi uspostavila balans između redova, verovatno sa nedostajućim parom tegova. Kombinacija sa dva i dve kombinacije sa četiri tega su sa manjim i srednjim razlikama između redova, pa omogućavaju stabilnije balansiranje težine u oba reda.

Zaključak za Kuću 5/80

Sedamnaest tegova na fotografijama Kuće 5/80 snimljenim *in situ* na terenu pripadaju kompletu za razboj. Četiri tega iz arheološke zbirke Muzeja Vojvodine su deo tog kompleta. Tegovi obrazuju dva reda za platno prepletaj. Tri tega su sa jedne strane vratila, a jedan je sa druge. Ostali tegovi iz kompleta nedostaju. Dva izdvojena tega na većoj udaljenosti verovatno nisu deo pronađenog razboja, mada to ne znači da u nekoj drugoj kombinaciji ne učestvuju u procesu izrade tekstilnih materijala.

Tri tega iz središnjog dela razboja su slična po obliku, boji, sirovini od koje su izrađeni, dimenzijama, perforacijama, manjih su razlika u težini, pa odgovaraju lako prepoznatljivoj grupi tegova u okviru veće celine. Slično ornamentisana dva tega su sa suprotne strane vratila. Dva tega koja obrazuju par na razboju imaju plitko udubljenje sa iste strane perforacije, pa je moguće da su to oznake funkcionalnih parova. Oni imaju slična, izuzetno velika oštećenja od vešanja, što upućuje da su korišćeni zajedno u sličnim uslovima i vremenu trajanja. Pri tome, sekundarno malo oštećenje od vešanja na jednom tegu iz para ne menja njihovu povezanost. Teg sa manjim otiscima je sličano ornamentisan jednom tegu iz para. Ako su zajedno izrađeni, jedan je duže vreme korišćen za vešanje, odnosno u jednom periodu su imali različite funkcije. Funkcionalni par ima veću međusobnu razliku težine i radi uspostavljanja ravnoteže usklađuju se sa susednim parovima. Koničan teg izrazito različitog oblika i velike težine predstavlja izuzetak u kompletu i verovatno je zato postavljen na kraju reda sa manjim brojem tegova.

Kod destrukcije razboja manji broj tegova je odmah pao na pod, a veći deo je pod inercijom malo pomeren ili izmešten više u prostor odskačući od prepreka i sudova na podu.

Po težinama tegovi su u grupi veće i velike težine sa relativno stabilnim međusobnim razlikama. Od njih su obrazovane kombinacija sa dva tega i četiri kombinacije sa četiri tega. Poređenjem težina tih kombinacija nastaju veće razlike kod promene broja tegova ili promene odnosa između dva reda. Između kombinacija sa istim tegovima su manje razlike u težini i poklapaju se u oba reda. To omogućava da se sa istim tegovima dobiju dve upotrebljive kombinacije različitih težina.

Četiri tega predstavljaju 24% od ukupnog broja u grupi i nisu dovoljni za ispitivanje svih funkcionalnih veza u kompletu za razboj. Njihova vizuelna i težinska povezanost je očigledna i verovatno su deo skupa kombinacija celog kompleta tegova.

Pretpostavka istraživača da se radi o tegovima u sklopu razboja za tkanje je ovim ograničenim ispitivanjem potvrđena.

Gomolava Kuća K 3/80

- A) Gomolava, 1980-81, sistematska istraživanja
- B) tegovi 5 komada G.1980 – Ti: 898; 899; 900; 901 (G 4431); 902.
- C) naselje, kuća K 3/80³⁰; ugao kuće uz peć dva tega; uz keramiku dokle dopire šut i beli zrnasti malter četiri tega; (Ti 900; verovatno Ti 898; 2 veća fragmenta).
- D) Arheološka zbirka Muzej Vojvodine, Novi Sad.
- E) Jovanović 2011: 25-26.
- F) tegovi, karton predmeta, izvodi iz terenskog dnevnika, fotografije sa terena, plan kuće K 3/80, dopunski komentari Marije Jovanović.
- G) 5 tegova sa zajedničkim pratećim kartonom, očuvani i sa delimičnim oštećenjima.
- H) fizička merenja i opis, rekonstrukcija, tipološka analiza, crtež (T.III), foto dokumentacija.
- I) Pb: GOM-T 071 – 075.
- J) Vinča C – Vinča-Pločnik IIb (Bukner 88), stamb. horizont Gomolava Ib.

Inventarski karton– arheološki podaci:

- 5 kom: Hrtkovci, Gomolava 1980 god; Blok VII; Kv.: H-1, D-3; Dubina: 15 otkopni sloj; Terenski inventar: 898-902; pet tegova iz kuće 3/80; Datum 29.8.1980.

Tegovi: Pb: GOM-T – 071 (Ti 902/80); 072 (Ti 901/80 – G 4431); 073 (Ti 898/80); 074 (Ti 900/80); 075 (Ti 899/80).

³⁰ Blok: VII / Kv: H1;D 3; po kvadratnoj mreži -Kv: 38-40 / XII-XIV; od osnove 14. do kraja osnove 16. ot.sloja; Dimenzije: 8,6 x 5,1 m (T.D./1980).

Prethodni uslovi za istraživanje:

U kući 3/80 konstatovano je sedam tegova (Jovanović 2011: 26). Za analizu je dobijeno pet nalaza sa zajedničkim inventarskim kartonom. Na fotografijama sa terena uočava se sedam komada u tri konteksta: u severnom uglu kod peći u gomili kugli su dva cela tega (Ti. 901; 902 / Pb. 072; 071)³¹, u suprotnom severoistočnom uglu blizu zida uz veći sud i đuveč je pet tegova: jedan ceo (možda Ti 900 / Pb. 074), jedan sa prelomima (moguće Ti 898 / Pb. 073) i tri u većim fragmentima; relativno blizu žrvnja (Pb: 076;077 – nisu dostupni za analizu). Verovatno je još jedan teg u prostoriji.

Opis:

- *Morfologija-Oblik*: (Tip C1- 6 kom; C7- 1 kom). (Tabela 17 *Gomolava, Tegovi u kućama*)

Po obliku svi tegovi su diskoidni, analizirani i dva uočena na fotografijama ostataka kuće. Svi su podtip C1, a jedan (Pb. 074) deformisan od toplote je verovatno namerno zaravnjenog oboda (C7). Tri su deblja (klasa III, Fd:1,8-1,9-1,4) dva tanja (klasa I, Fd: 2,4-2,1). Jedan (Pb 072) sa neznatno udubljenim obodom u gornjrnjem delu, izdvojen je u poseban varijetet (7: a11). Veće fragmente tegova sa fotografije nije moguće dalje analizirati (Pb. 076; 077).

- *Dekoracija ili znakovi*: urezan lučni ornament na jednom tegu (072).

- *Boja i gorelost*: svi tegovi su primarno pečeni i sekundarno goreli. Izdvojene su tri grupe: slabo izraženi tragovi gorenja (Pb. 071; 072); goreli sa jedne strane (Pb. 073) i delimično deformisani od toplote, tamniji, tragovi gorenja (Pb: 074; 075).

Tegovi različitih temperaturnih grupa nađeni su na različitim mestima u kući. Teg koji nije uočen na fotografijama ima tragove izloženosti visokim temperaturama, što odgovara opisu središnjeg dela ostataka kuće (T.D. / 1980).³²

³¹ Foto br. 2824 i 2827

³² U središnjem delu prostorije 3 pronađena je veća količina keramike istopljene u požaru. Nije isključeno da je upravo na tom delu nastao požar ili da je sadržaj bio takav da je uticao na topljenje posude.

- *Oštećenja i prelomi*: ukupno dva tegova su cela (Pb. 071; 072), a tri prelomljena u većim delovima i sastavljeni (. U grupi od četiri tegova jedan je ceo, tri su prelomljena, dva su veći fragmenti.
- *Perforacije*: perforacije su u centru (Pca) kod tegova (Pb. 071, 072), pomerene su kose (Pb. 073, 075). One velikog prečnika (5) imaju unutrašnji zid delimično galčan (Pb. 071; 075). Može se razmišljati o naknadnoj korekciji unutrašnjeg zida delimičnim glačanjem, što bi dovelo do proširenja prečnika.
- a) *Oštećenja perforacije od vešanja*: tri tegova (Pb. 071; 072; 073) imaju oštećenja perforacije od vešanja (O:2,3), više otisaka ima jedan teg (Pb. 073).
- *Težina tegova*: težine su 240-388 (Vc - 1 kom; Vd - 3 kom.). Prosečna težina 343 gr.
- b) *Oštećenja perforacije i težine tegova*: nema direktne međuzavisnosti.

Tegovi su izdvojeni u manje grupe u jednoj prostoriji – kod peći su dva, u središnjem delu četiri komada. Osim jednog, svi su III klasa – deblji, a jedan je poseban varijetet oboda (7: 11). Svi su prethodno korišćeni za vešanje, jedan više puta. Fragmenti i polomljeni tegovi su trpeli veći udar i kao takvi ulaze u depozit u sekundarnom položaju. U trenutku rušenja kuće - ulaska u depozit nemaju jasnu funkcionalnu vezu. Prethodno stanje nije sigurno utvrđeno, a odgovaraju modelu skladištenja manjih grupa tegova u kući, što nije nepoznato na Gomolavi, kuća 4/75 (Петровић 1982; 1993).

Rasejanje tegova u prostoru

Rasejanje tegova u prostoru je skup više napadajućih sila koje dovode do dislokacije grupe elemenata sa slabim kohezivnim vezama.

Na primeru razboja Gomolava K5/80 rasejanje je do 1/2 ukupne dužine niza i prepoznatljivo je kao odvajanje nekih delova od veće celine. Prepoznaju se udaljeni elementi i princip da se sa rastojanjem rasejanja povećava broj prelomljenih ili fragmentovanih tegova. Sa jedne strane vratila tegovi padaju uglavnom blizu pretpostavljenog položaja na razboju i imaju sličnu tendenciju kretanja. Jedna polovina tih tegova ima isti ugao pomeranja, a drugi deo se pomera u jedan blok. Druga strana vratila ima četiri tegova samo vertikalno izmeštena i

isto toliko horizontalno pomerenih u različitim pravcima. Odnos dužine razboja i dužine krajnjih tačaka rasejanja je 2:3, a površina ima uslovno prizmatičnu formu.

Razboj Vinča 01/06 je sa manjim brojem tegova i u tom smislu kompaktniji. Rasejanje tegova sa jedne strane vratila pokazuje isto tako gomilanje krajnjih tegova u jednu tačku (grupu). Ostali tegovi sa te strane imaju izrazitu silu kretanja kolika je i ukupna širina vratila. Druga strana pokazuje tendenciju da polovina tegova ima malo horizontalno pomeranje, a polovina ima izrazito suprotno kretanje. Dužina rasejanja je veća od dužine vratila. I tu se može odrediti napadna tačka sila udara. Približno na 1/3 dužine vratila dolazi do loma i prekida razboja. Za ovu grupu tegova su karakteristični ispucalost i manja površinska oštećenja. Tegovi sa najdužim rastojanjem rasejanja imaju isti ugao kretanja, a suprotnog smeru, pa se tu može tražiti napadna tačka udara.

Dužina rasejanja može biti velika i izgleda da je to jedna od glavnih prepreka za prepoznavanje funkcionalnih gupa tegova. Disperzija u prostoru koncentrisana je na sredini vratila gde je mogući prelom i zavisi od odnosa visine sa koje padaju tegovi.

6.5. Tekstilna površina u arheološkoj dokumentaciji

STRUKTURE NA LOKALITETU PAVLOVAC KOVAČKE NJIVE

Za analizu je dobijeno pet fragmenata sa otiscima tekstilne strukture³³. Tri otiska se nalaze na dnu (Ib: 67; 136/11; 183/11), a dva su na bočnim zidovima posuda (Ib: 26; 240/11).

Strukture na otiscima pokazuju veću dinamiku po mestu otiskivanja i po prepletaju. Preliminarne analize pokazuju da su otisci na dnu posuda standardne izrade za tip struktura sa uvrtnjem dvostrane potke. Fragmenti na bočnim zidovima su tehnološki složenije izrade, najmanje jedan je otkan na razboju sa zategnutom osnovom.

Na fragmentima sa dna posuda (Ib: 67; 136/11; 183/11) otisnute su strukture finog pletera izvedene u tehnici dvostranog uvrtnja potke preko osnove (Twined structure, weft-twining). U svim slučajevima za potku su upotrebljene neprerađene – sirove biljke, tanje

³³ Fragmenti za analizu su dobijeni ljubaznošću J. Vuković.

stabljike verovatno lokalnih trava. Strukture su gustre, redovi potke su ređani jedan do drugog i ravnomerni, sa pomerenim raportom potke. (*Širina niti potke je u rasponu 1,3 – 2,8 mm sa malim varijacijama u svakom uzorku.*)

Otisak na fragmentu Ib. 26 se nalazi na unutrašnjoj strani bočnog zida posude. Struktura je deo tkanine izrađene u platno prepletaju. Niti osnove i potke su od dobro upredenog prediva, verovatno biljnog porekla. Predivo osnove i potke je različite debljine, gustine i različitog smera upredanja. (*Širina niti je u rasponu 0,7 – 4,2 mm, a gustina je 5-6 x 2-2,5 niti na 1 cm.*) Tkanina je ređa, delimično prozirna, sa izraženim reljefom tanjih niti. U jednom smeru je elastičnija i malo deformisana pri pritiskanju o zid posude. Verovatno je izrađena - otkana na razboju.

Fragment Ib. 240/11 se nalazi na spoljašnjoj strani zida i ima otiske koji odgovaraju tipu mrežastih struktura. Sirovina – zemlja od koje je izrađena posuda sadrži visoki procenat pleve i drugog biljnog materijala, pa se ti otisci mešaju sa namerno proizvedenom strukturom. Niz kratkih otisaka u relativno paralelnim prugama imaju elemente tankih niti osnove povezanih retkom potkom. (*Širina niti u osnovi je u rasponu 0,3 – 1,4 mm.*)

Otisci struktura na površini keramičkih sudova su poznati u Kereš kulturi, na četiri lokaliteta poznato je 40 otisaka, a javljaju u različitim vidovima (Makkay 2007: 230). Veća dokumentacija bi dala pouzdanije podatke osim vizuelne sličnosti u Endröd, Kuća 2 i jama 13 (Makkay 2007: sl 107).

Funkcija tegova u proizvodnji tekstila starčeva je poznata, Donja Branjevina (Karmanski 2011; Makkay 2007) ali izgleda da su potrebe za tekstilnim predmetima zadovoljavane drugim tehnikama rada. Tehnologija tkanja je razvijena i struktura platno prepletaja, ali izgleda, da razboj sa visećim tegovima nije primarno sredstvo proizvodnje.

6.6 Odevni oblici i ornamentalni problemi u tekstilnoj tehnologiji

Pojavnost odevnih oblika obuhvata i interpretaciju elemenata na delovima figurina, razmatrani su doniji i gornji deo ženske odeće, dekoracija suknje i pregača kod neolitske i bronzanodobne plastike. Vizuelni elementi su protumačeni u rasponu od veza do aplikacija i nakita. Ni jedan nema potvrđenu potporu u tehnološkim pojavama, ali nisu ni isključeni.

Da bi smo utvrdili kakav je odnos urezanih crteža na figurinama i interpretacije u okviru tekstilne proizvodnje, posmatrani su predmeti sa dva lokaliteta Supske Stubline (Гарашанин и Гарашанин 1979) i Belovode (Ђорђевић 2004). Uz izvesne stilske promene, uočava se sličnost u predstavljanju donjeg dela plastike sa Belovode (T. XXIV:145 i T. XVII:107) i Supske (T. XIII: 7, sloj 4-5). Rameni deo sa više uparalelizovanih linija koje se spuštaju ka grudima, Belovode (T. XXIV- 144) pokazuje bliskost sa urezima na fragmentu prosopomorfno poklopca Supska (T. XII: 7, sloj 4). Više urezanih linija na rukama figurina iz Supske (T. V: 1, sloj 2 i T. IX: 1, sloj 3) imaju paralelu sa onim iz Belovoda (T. XV: 93). Još jedan od dokaza tekstilne tehnologije pokazuje sličnost. Sistem ornamenata na pršljencima u vidu širih uboda (Belovode C-154 1994 i Stud.m.1998, rb.032) imaju svoj odraz na tegu iz Supske (T. XXXVI: 5, sloj 9), ali i na posudama i na minijaturaj posudi (T. XXXV: 1, sloj 9 i T.XXXV: 9).

U ovim primerima paralele imaju predmeti utilitarnog karaktera kao tegovi, pršljenci i fragmenti posuda sa predmetima druge provinijencije kao prosopomorfni poklopci i figurine.

figurina, modelovanje donjeg dela - figurina, modelovanje donjeg dela

figurina, urezane linije detalj rame - prosopomorfni poklopac, urezane linije detalj

figurina, urezane linije, nadlaktica - figurine, dve, urezane linije, nadlaktice

pršljenci, dva, širi ubodi po obodu - teg, širi ubodi po obodu; posude ubodi uz obod

Prvi par su predmeti plastike, a poslednji primer su predmet iz grupe alata za proizvodnju tekstila i posuda sa specifičnom interpretacijom. Složeni sistem elemenata je karakterističan i za predstavu odeće, ali se slični obrasci znakova ponavljaju i kod utilitarnih predmeta Nije razjašnjeno da li urezani crtež može biti negativ prostornog oblika (Kličevački idol), ili složeni sistem ornamenata. Poreklo ornamenata je traženo u izradi korpi od pruća i razvoju u složeni sistem prepleta (Wilke 1912; Patay 1956; Csalog 1959; David; Trbuhović 1991; Jablan 1984) sa prenosom na druge materijale i predmete, a zančenje se proširuje. Otisci na dnu sudova ne pokazuju tu razućdenost. Halštat je dokumentovan sistemom bordure i trouglova izvedene u tkačkoj tehnici pokrivanja osnove potkom (sumak i brokat) da izgleda kao pun vez (Hundt 1970). Možda tumačenje ornamenta na Kličevačkom idolu treba tražiti u širem kontekstu vremena nastanka i tehnika izvođenja tkanja koje imaju svoju potvrdu u

analizama ostataka tekstila. Značenje može da se tarži u znakovnom, utilitarnom i ornamentalnom obrascu, što je veliki raspon moguće interpretacije vizuelnog izraza.

6.7 Odnos funkcije i forme u tehnologiji i dizajnu alata za proizvodnju tekstila

O odnosu dizajna alata za proizvodnju tekstila, ideje i proizvoda

Dobar predmet utilitarne funkcije podrazumeva rukovanje određenim alatom koji daje optimalne karakteristike, prilagodljiv ruci i radnoj operaciji (Bošković i Radosavljević 2015). Alat za proizvodnju tekstila u praistoriji ima jedinstveni operacionalizovani postupak i odgovara ispitivanju dizajna savremenog alata. Po tom modelu ispitivanje konstruktivne ideje sa efikasnošću rada je pokazatelj funkcionalizma. Oblik alata prati ideju proizvodnje i osnovna karakteristika daje odgovarajući rezultat (Mårtensson et al 2006; Mårtensson et al 2007).

Iz tog razloga pojava odgovarajućeg oblika alata praćena je proizvodom sa svim karakteristikama funkcionalizma tog oblika. Svaka promena povećanja, smanjenja ili izostavljanja zatečenih formi (ili delova u obliku) među arheološkim nalazima, znak je promene u tehnološkom ali i u proizvodnom smislu i uslovljava različite rezultate rada. Na osnovu potencijalnih radnih operacija alata mogu se pratiti promene koje taj alat proizvodi u materijalnoj kulturi. Igle, tegovi i pršljenci daju dovoljno mogućnosti za proveru kakva je vudljivost tehnoloških promena na proizvodnju tekstila.

Prva uočljiva konstatacija je količina alata u korpusu predmeta na lokalitetu. Smanjenje pojavnosti određenih radnih oblika u arheološkom kontekstu može biti posledica izbacivanja iz upotrebe nekog oblika alata (ili modela rada, odnosno tehnologije) zamenom drugom tehnologijom i samim tim radno smanjenje vidljivosti u depozitu.

U starčevačkom naselju Donja Branjevina izdvojeno je 27 igala sa glačanim vrhom i delimično obrađenim proksimalnim delom ili 96% i odgovaraju radnim karakteristikama delimičnog provlačenja. Jedna pljosnata perforirana igla je glačana celom dužinom (Vitezović 2007: Dbr: 069) i odgovara provlačenju, s tim da je relaksacija deformacije pređe u oba sistema veća od širine igle 8 mm (Sl. 2a) i odgovara ređim tkanama ili pletenoj strukturi. Na lokalitetu Starčevo grad od 10 primeraka sve ili 100% su sa delimično

obrađenim proksimalnim delom i karakteristikama delimičnog provlačenja. Na vinčanskom naselju Drenovac Turska česma dve igle su sa perforacijom ili 5% (Vitezović 2011: DR 081; 129), a relaksacija deformacije pređe je veća od 6-8 mm. Igle sa delimičnim provlačenjem obuhvataju 37 primeraka ili 95%. Na lokalitetu Vinča Belo brdo od 10 ispitanih tri su sa ušicom ili 30% (Sl. 6; Ib. 1904; 1905), a relaksacija deformacije pređe je veća od širine igle 6-8 mm. U ukupnoj masi igala vinčanske kulture broj onih sa glačanim vrhom za delimično provlačenje se smanjuje na 30-50%. Za toliko se može očekivati i promene u strukturi tkanine, od pletenja jednom niti ka tkanoj površini, a može se računati i na povećanje gustine osnove i potke u tkanini.

Period starčevačke kulture je i dominacija sferoidnih pršljenaka ornamentisanih ubodima. Odnos širina – visina (dužina prijanjanja perforacije uz vreteno) je sličan ili u korist visine (B. Gradište Unutrašnja duž, T-VI sl. 16; Ribnjak, obala Tise 1 T.VII-3; Jaričište 1). I bikonični pršljenci su sa sličnim odnosom širine – visine. U periodu vinčanske kulture visina pršljenka se smanjuje u odnosu na prečnik, kontaktni deo pršljenak – vreteno je kraći, a prečnik se neznatno povećava. Povećava se moment inercije za istu dužinu vretena, težina pršljenaka može da se smanji za lakše okretanje u ruci. Povećanu količinu tanjih pršljenaka možemo da tražimo u promeni sirovine i drugom tipu prediva, pa kontakt može da bude kraći (Vakirtzi, Koukouli-Chryssanthaki, Papadopulos 2014).

U gornjim slojevima II–VII na Belovodama pojavljuju se tri tipa pršljenaka loptasti, izvedeni poluloptasti i diskoidni. Ostali potiču iz dubljih slojeva i tu je veća varijabilnost oblika. Pojavljuje se šest različitih tipova sa različitim odnosom veličine. Za analizu je dat presek materijala različitog dizajna i količine ne treba uzeti kao apsolutne vrednosti. Istovremenu pojavu više različitih oblika možemo smatrati pouzdanim znakom dinamičnih tehnoloških kretanja. Manje oblici bikonični, konični (tip D, E, F, G) zasupljeni sa po jednim primerkom, u evolutivnom smislu su već gotove forme. Možemo da pretpostavimo da nisu kreirane u samoj zajednici na Belovodama, već su deo opšte tradicije tekstilne industrije šireg prostora. Ornamentat u vidu kraćih ureza na bočnim stranama loptastih oblika se pojavljuju na Jaričištu 1 (C 200) pa neki oblici verovatno imaju dužu tradiciju upotrebe. Diskoidni tegovi, prisutni su u skoro svim slojevima i to su najzastupljeniji oblici. U toj grupi se pojavljuju i teški pršljenci, pa ih kolokvijalno nazivamo „tegovi – pršljenci“. Nemaju otiske vešanja, svi su fragmentovani a od ornamenta su zastupljeni ubodi, urezani pravolinijski meandar ili su naznačeni formom na jednoj strani predmeta. Teški „tegovi – pršljenci“ sporo su evoluirali od

masivnih blago udubljenih oko perforacije, do onih nešto manje zapremine. Postaju kompaktniji, zaobljenih bočnih površina, a u ornamentici diferencirani na sisteme uboda sa varijablama znakova. Manji oblici pršljenaka su već gotovi modeli i u tako malom broju primeraka ne uočava se razvojni ciklus. Ta dva funkcionalna sistema, jedan sa razvojem više varijanti i drugi gotove forme, na Belovodama paralelno egzistiraju. Još samo oblici izvedeni iz loptaste forme imaju blagu profilaciju, što možemo da protumačimo kao naznaku razvoja novog dizajna i tehnološke promene. Svi ostali oblici se nisu dalje razvijali. Po masi, prečniku, perforacijama ove dve grupe različitog momenta inercije, jedni sa laganim brzim okretanjem i drugi, ako se upotrebljavaju u predenju, teški sa većom energijom potrebnom za rad, daju različiti radni rezultat. Zajedničko egzistiranje ima smisla ako se koristi predivo različitog porekla, biljna duža vlakna i životinjska kraća dlaka. Utilarizacije dizajna manjih pršljenaka je dovoljno naglašena. Veći diskoidni oblici sa sistemom ornamenata i malobrojnim znakovima upotrebe mogu da imaju i drugi vrednosni karakter u društvu koji sigurno izmiče praktičnom radu.

Promena oblika pršljenaka može da ima kulturološke elemente, a treba uzeti u obzir i funkcionalne motive. U kasnom eneolitu Cotofeni kulture bikonični pršljenci dobijaju malo istežanje forme oko perforacije (Ciugudean 2000: Pl.116). Već u bronzano doba srednje Evrope taj prostor je izvučen i izrazito visok (Pobedime, Studeníková and Paulík 1983: T. LII). To pokazuje da je položaj pršljenka osetljivo mesto na vretenu, a modifikacija oblika način da se moguće lomljenje vretena zameni međusobno jačom vezom. To upućuje na organizovanu proizvodnju za šire potrebe i specijalizaciju rada za jače predivo i teže uslove.

Na pršljenku iz badenskog sloja u Dobanovcima uočavaju se promene visine, uglačane i kanelovane površine, a ističe: „ovi bršljenci se po obliku i kvalitetu izrade razlikuju od onih iz vinčanske grupe“ (Tasić 1959: 234, Sl. 14 e-2).

Promene se uočavaju već na pršljenku iz badenskog sloja u Dobanovcima sa manjim povećanjem visine, uglačane i kanelovane površine, a ističe „ovi bršljenci se po obliku i kvalitetu izrade razlikuju od onih iz vinčanske grupe“ (Tasić 1959: 234, Sl. 14 e-2). Bronzano doba Kalakače (Medović 1988: objekat 153: Sl. 303, 2; objekat 12: Sl. 45, 16; objekat 19: Sl. 60, 7; objekat 61: Sl. 149, 2) i Gomolave (Ib: 431/1974; 443/1974; 404/1974; 630/1974) karakterišu pršljenci sa predimenzioniranim obodom i izduženim prostorom oko perforacije kod “visokih” koničnih i bikoničnih oblika. Ovaj, u neku ruku egzibicionizam, izgleda kao

izraz prestiža, zapravo je potreba za snažniji zaokret. Predivo koje se upredalo ili udvajalo na vretenu sa takvim pršljenkom ima drugačije karakteristike u odnosu na male i lagane pršljenke. Promena je mogla da bude inicirana drugom sirovinom, novom namenom prediva, potrebom većih količina prediva za proizvodnju tekstila ili racionalizacijom vremena za rad. Mogućnosti udvajanja i prepredanja više niti u jaču, deblju i čvršću, odgovaralo bi potrebama ekonomije Kalakače, Gomolave i privrede bronzanog doba. Pojava vretena za prepredanje sa većim zamajcem rešila bi problem jačine i brže izrade višežičnog prediva³⁴. Karakteristični su za širi prostor tog doba i verovatno je to deo univerzalne privrede. Istovremeno se pojavljuju i mali pršljenci, bez ornamentike ili bogato ukrašeni, tako lični u dekoraciji da nije iznenađenje što su poistovećeni sa nakitom i ličnom svojinom kao deo posebnog identiteta svog nosioca. Gomolava gvozdеног doba i Gradina na Bosutu imaju iste ornamentalne obrasce urezanih spirala po bočnim površinama, pa je verovatno i njihova uloga u toliko slična (Jovanović, Jovanović 1988: 11,12,14). Pojava većih pršljenaka bi odgovarala "industrijalizovanom" načinu rada i možemo očekivati radnu diferenciranost društva u proizvodnji tekstila. Manji pršljenci upućuju na individualnu proizvodnju i dizajn za drugu sirovinu, mekšu vunenu pređu što bi odgovaralo nalazima iz tumula kasnog bronzanog - ranog gvozdеног doba (Bender Jørgensen, Rast-Eicher 2015).

U obliku tegova sa Belovoda se uočavaju promene. Grupa tegova na „kultnoj površini“ je sa stanovišta upotrebe nova, nekorišćena. Specifičan oblik oboda malo zasečen i bliži cilindričnom obliku nije bio u praksi, kako se može zaključiti iz pronađenih radnih tegova iz kuće. Dekoracija u vidu široko utisnutih spiralnih udubljenih kanelura oko perforacije, ukazuje na simbolično ili delimično simbolično značenje spirale (Willke 1912, Garašanin 1951, Jerotić 2015; Jovanović, Kuburić, Radišić 2015). U proizvodnim mogućnostima izdvajanje predmeta bez utilitarnog svojstva možemo da posmatramo kao luksuz i kao društvene potrebe sa posebnim značenjem. Skupovi tegova imaju neke zajedničke karakteristike i tegovi sa „kultne površine“ su prilično homogeni sa istom idejom u proizvodnji. Nema pouzdanih znakova da su ograničeni na praktičnu vrednost u proizvodnji tekstila. Po tragovima koji idu u prilog konstataciji da nisu deo funkcionalne grupe na razboju, kao što su bočne strane bez karakterističnih radnih oštećenja, perforacije bez tragova

³⁴ Prepredanje vunene pređe na „družicu“ je poznato u etnografskim istraživanjima. Na nešto većem vretenu upreda se više niti vunene pređe u višežičnu, jaču i otporniju na kidanje, namenjenu jačim tkaninama, često sa tehničkim karakteristikama.

upotrebe, spiralni ornament ili lučne linije izvedene prstom oko perforacije, moguće je da su imali specifično neutilitarno značenje. Otisci spirale se javljaju na većem broju lokaliteta. Tegovi sa sličnom spiralom i izrazitim tragovima upotrebe su se našli ispod poda kuće K1 /54 na Gomolavi (Ib: 1829; 1833; 1837; 1838; 1839; 1842; 1847). Ta grupa tegova sastavljena od dva tipa oblika ima sve karakteristike radno upotrebljivih, oštećenja perforacije sa otiscima vešanja na svim tegovima, manje zareze i ogrebotine. Da spirala nije simbolična figura na neupotrebljivim formama, govori slična ornamentika tegova nađenih u radnom kontekstu na Gomolavi kuće K5/80, pa pojavu dekoracije na predmetima za proizvodnju možemo posmatrati i kao “funkcionalni simbolizam”.

IGLE: Zbirka koštanih predmeta koji se mogu koristiti u proizvodnji i preradi tekstilnih struktura obuhvata različite predmete koji učestvuju u preradi sirovine ili u oblikovanju i doradi gotovog proizvoda. To su šila, koštani štapići, perkuteri, spatule, igle i drugi predmeti za koje postoji osnov da su korišćena u preradi tekstilnih sirovina (Wild 1988: 35) ili proizvodnji. U etnološkim istraživanjima različitih kultura još uvek se prepoznaju slični predmeti, tehnologija “preživela” do savremenog doba kao tipovi nazubljenih predmeta ili onih za ubadanje (Wild 1988: sl 23; Roth 1977: fig.181, 182, 183, 186). Igle rano dobijaju funkcionalni oblik, od gornjeg paleolita preko rimske kulture do sadašnjeg vremena, igla sa ušicom nije pretrpela veće morfološke promene (Wild 1988: sl.41).

Isticanje umetničkog izraza u predmetima sa kultnom, utilitarnom ili simboličkom funkcijom može biti opravdano (Srejšović 1968, Antonović 2006). Pojam „umetničkog“ u opisu predmeta iz arheološkog konteksta, između ostalog, podrazumeva isticanje želje za lepim i dopadanjem. U odnosu na predmete povezane sa proizvodnjom tekstila možemo pre govoriti o estetizovanju stvarnosti. Funkcionalni predmeti, imajući jasnu radnu namenu, morali su da zadovolje prvenstveno zahteve tehnološkog i praktično-manipulativnog karaktera. Potreba i verovatno želja za usavršavanjem performansi, nametala je konstantno „poboljšavanje“ oblika tegova i pršljenaka i povećavanje radnog učinka predmeta. Sledeći element je estetizovanje nezavisno od funkcije. Isticanje oblika spoljnim izgledom ide u dva pravca. Jedan je izdvajanje znakovima i može da se odnosi na utilitarnu funkciju (tegovi sa ubodima, urezima) ili moguću vlasničku oznaku (pršljenci sa urezanim linijama) ili radnu specijalizaciju povezane grupe određenih parova kod tegova na razboju. Estetizacija može da se odnosi i na skup znakova sa dubljim povezanim sistemom koje “čitamo” kao ornamente.

7 RASPROSTRANJENOST NALAZA TEKSTILNE AKTIVNOSTI

U stručnoj literaturi prihvaćena je konstatacija da je u praistoriji na prostoru Srbije rasprostranjena izrada tekstila i predmeta od tekstilnih sirovina. Dosadašnja istraživanja nisu išla u pravcu sistematizacije činjenica vezanih za tekstil, pa je osnovni cilj ovog dela izlaganja da se predoče mesta sa dokazima njegove izrade ili upotrebe ili tekstilnim evidencijama u širem značenju. Distribucija nalazišta je neodvojiva od predmeta-arheoloških artefakata i predstavljeni su zajedničkim prikazom. Lista lokaliteta obrazovana je u kataloškoj formi po jedinstvenom metodološkom obrascu. Uvrštena su nalazišta sa podacima već iznetim u stručnoj literaturi, bez obzira na količinu nalaza i stepen informacija. To je i uvid u podatke koji prezentuju proizvodnju tekstila i istovremeno slika o njihovoj teritorijalnoj rasprostranjenosti. Ograničen vrstom istraživanja i prirodom objavljenih podataka, katalog je za veći broj lokaliteta prvenstveno informator o potencijalnim kapacitetima u istraživanju dokaza tekstilne aktivnosti.

Nalazišta su izdvojena po periodima na nalazišta iz neolita, bakarnog doba - eneolit, bronzanog doba i gvozdеног doba, bez obzira na uže kulturno poreklo. Period neolita je odvojen na stariji i srednji neolit starčevačku kulturu i mlađi neolit vinčansku kulturu. Nalazišta iz perioda mezolita nisu posebno izdvojena.

Metodologija prezentacije podataka u katalogu

Veliki i heterogeni broj podataka uslovio je pronalaženje rešenja u ujednačavanju i metodološki jedinstvenoj prezentaciji pojedinačnih lokaliteta i dokaza tekstilne aktivnosti. Namera je da kratka forma izlaganja sadrži respektabilan broj informacija sa dovoljnom osnovom za dalja istraživanja i unakrsno pretraživanje. Katalog sa podacima je dat uniformno sa tumačem skraćenica.

U boljem razumevanju predmeta i uslova pronalaska uz izvestan broj lokaliteta, date su dopunske informacije. Višeslojna nalazišta Gomolava, Divostin, Vinča, Kalakača, prezentovani su posebno u svakom periodu u kojem su evidentirani dokazi tekstilne aktivnosti.

U prezentovanju podataka uveden je sistem znakova i skraćenih obrazaca. Informacije su kategorisane po mestu pronalaska (**A**), a nalazišta sa dokazima tekstilne aktivnosti su

izdvojena po opštem periodu iz kojih su te evidencije. Podaci o lokalitetu su ograničeni na naziv, veće mesto u blizini (selo, grad), opštinu, ako je naznačeno i distribuciju nalaza u okviru lokaliteta.

Ostali podaci se odnose na predmete. Upotrebljeni su:

- kategorizacija predmeta po upotrebnoj vrednosti u proizvodnji tekstila (**B**) po sistemu:

identifikacija vrste predmeta tekstilne aktivnosti brojčano označeni radi kraće prezentacije: 1, 2, 3...

brojčani sistem (broj predmeta) -1, 2 . . .

kvalitativne oznake (sirovina) - a, b . . .

- kategorizacija i kvantifikacija objavljenih podataka u literaturi o predmetima (**C**): A, B . . .

Svi podaci o nalazu ili grupi nalaza objavljenim zajedno, obeleženi su brojem koji se ponavlja ispred svih podataka o njima. Novi nalazi na istom lokalitetu, naknadno objavljivani, označeni su sledećim brojem koji se ponavlja za sve podatke. U izlaganju svake grupe primenjen je a-b-c. . . red. Navedeno je i više objavljivanja istih nalaza. Za predmete analizirane po vizuelnom prilogu navedeni su podaci (slika, crtež, tabla, tabela) na osnovu koji je izvršeno prepoznavanje.

Podaci o nalazištima (tumač skraćenica):

- **A) Lokalitet (Nalazište)**, Mesto ili opština (mesto na karti)

Tip nalazišta sa tekstilnim evidencijama-naselje: 1) jednoslojno, 2) višeslojno; Arheološki kontekst nalaza: a) nadzemni objekat - kuća; b) kulturni sloj; c) ukopano stanište / zemunica / jama; d) nekropola-grob ili tumul; e) ostava; f) nepoznato.

- **B) Vrsta nalaza; sirovina i količina (broj predmeta):** 1: a); b) 2: a); b)

vrsta nalaza: 1-češalj; 2-bat-nož; 3-igla; 4-pločica sa perforacijama; 5-astragali; 6-pršljenak; 7-teg; 8-kalem; 9-antropomorfna figurina; 10-makaze; 11-dno posude (sa otiskom tekstilne strukture); 12-kupa (omfalos) (sa otiskom tekstilne strukture); 13-posuda (sa otiskom gajtana ili tekst. strukture); 14-tekstil; 15-amulet; 16-posuda za kvašenje-poklopac; 17-dugme; 18-fibula; 19-vreteno; 20-preslica; 21-delovi biljaka; 22-čunak-igla za necanje
sirovina: a-kost i rožina; b-keramika; v-metal; g-kamen i minerali; d-sirovine i vlakna biljnog ili životinjskog porekla; đ-staklo; e-arheobotanički nalazi: seme i delovi biljaka

- **C) Tip objavljenih podataka:** 1: a); b) 2: A-vrsta nalaza; B-broj; V-određen tip; G-opis; D-osnovne dimenzije; Đ-ornamentika; E-položaj; Ž-grupa nalaza; Z-ib, kb, ti, pb

(inventarski, kataloški, terenski, privremeni broj); I-vizuelni prilog: c) crtež, f) fotografija; J-funkcija

- **D)** Korišćeni podaci, tabla, crtež: 1: a); b) 2: a); b)
- **E)** Objavljeno: 1: 2:
- **F)** Period: 1: a); b) 2:
- **G)** Prikazano na tabli, pb (privremeni broj): 1: a); b) 2:

Količina je broj navedenih ili objavljenih primeraka ili utvrđenih ličnim istraživanjem. U navođenju neodređenog broja predmeta u publikacijama (više, mnogo, gomila, nekoliko, često ili nije navedena količina) označen je predmet i stavljen znak pitanja.

7. 1 Nalazišta iz rane praistorije čovečanstva-mlađi paleolit, mezolit (45000-6000 g. pre n. e.)

Kasne mezolitske-ranoneolitske kulture Đerdapa sa većim brojem lokaliteta, od kojih se svakako izdvaja Lepenski Vir i Padina, nisu obuhvaćeni istraživanjem. Mada su na njima potvrđeni nalazi koštane industrije kao igle (Jovanović 2008) ili industrije glačanog kamena, tegovi sa uzdužnim ili poprečnim žlebom (Срејовић 1969; Antonović 2006), nema jasnih dokaza da su korišćeni u proizvodnji tekstila ili predmeta od tekstilnih matreijala. Orijentacija ekonomije na lov i ulov ribe sigurno je podrazumevala izradu različitih vrsta upredenih niti, kanapa, užadi uz izbor različitih sirovina biljnog ili životinjskog porekla. Tehnike redukcije i kombinacije koje odgovaraju i načelima proizvodnje zajednica starijeg paleolita Pavlov 1 i 2, Dolni Vestonice (Adovasio, Soffer, Klima 1996; Soffer 1999; Mertens 2000; Bahn 2001; Soffer 2004) primenjive su na organske sirovine i mezolitskih zajednica. Veliki deo tih operacija se obavlja samo rukom, a može se očekivati bar upotreba pomagala pri struganju i tanjenju nepotrebnih delova ili u formi zašiljenog predmeta u provlačenju niti. Njihovim izostanakom u korpusu ostalih nalaza, uslovljeno i odabirom materijala (Antonović 2006), alat i pribor tekstilne idustrije mezolita Đerdapa, u najširem značenju, ograničen je za interpretaciju.

7. 2 Nalazišta iz perioda neolita (6000-4000 g. pre n. e.)

Nalazišta iz perioda neolita su grupisana u stariji i srednji neolit-stračevačka kultura i mlađi neolit-vinčanska kultura. Višeslojna nalazišta sa bogatim materijalom u obe kulture navedena su po predmetima i u jednoj i u drugoj kulturi (Divostin). Prostorna distribucija naselja prikazana je na odvojenim kartama: stariji i srednji neolit-Karta 1 i mlađi neolit, vinčanska kultura-Karta 2.

Nalazišta starijeg i srednjeg neolita-stračevačka kultura -(Karta 1)

1.

- **A) Aradac (Leje), Zrenjanin (1)**

naselje 2) višeslojno; b) kulturni sloj

- B) 1: 7b - 2 (ib. 1777).

- C) 1: A V G D Z ib.

- E) 1: Маринковић, С., 1996.

Zaštitna iskopavanja su sprovedena 1978-79 godine. U katalog predmeta sa izložbe posvećene stračevačkoj kulturi pominju se dva tega, loptast R-6 cm i verovatno diskoidni.

2.

- **A) Bačko Gradište (Jaroška duž, Lokalitet broj 43), Bečej (2)**

a) naselje b) kulturni sloj

- B) 1: 7b - 1

- C) 1: A V Đ Ic

- D) 1: T. VI: 22.

- E) 1: Бабовић, Љ., 1992: 43-84.

- F) 1: stariji neolit (Babović 1992)

- G) TABLA13: 10.

U rekognisciranju lokalitet je označen brojem 43. Pronađen je jedan oštećen loptast teg po spoljnoj površini ornamentisan otiskivanjem prsta. Opredeljen je u ribarske tegove. Drugih informacija nema.

3.

- A) **Bačko Gradište (Unutrađnja duž, Lokalitet broj 38)**, Bečej (3)

a) naselje b) kulturni sloj

- B) 1: 6b - 1; 8b - 1??.

- C) 1: A Ic; Aic.

- D) 1: T. VI: 16, 18.

- E) 1: Бабовић, Љ., 1992: 43-84.

- F) 1: IIb/III-VT. I, II, stariji neolit (Babović 1992).

U rekognisciranju lokalitet je označen brojem 38. Pronađen je jedan „obli“ pršljenak i jedan cilindrični predmet. Drugih podataka nema.

4.

- A) **Deronje (Donja Branjevina)**, Odžaci (4)

a) naselje 2) višeslojno; b) kulturni sloj; c) jama; f) nepoznato.

- B) 1: 6b - 23; 7b - 5; 8b - 1. 2: 3a - 28. 3: 3a - 1.

- C) 1: A Ic. 2: A B V D Zpb Ic.

- D) 1: Pl. CVII: 1 - 8; Pl. CXXIV: 1; 3; Pl. CXXV: 1 - 4. 2: T. 6: 069; T. 19: 167; 170; 171; 177; T. 22: 243; 245; 256; T. 23: 260. 3: Sl. 2: 8.

- E) 1: Karmanski, S., 2005; 2: Vitezović, S., 2010; 3: Vitezović, S., 2013: 107-132.

- F) 1: stariji neolit, starčevo uzorak 1: 6810±80 uncal BP (GrN - 24609); uzorak 6: (OxA - 8556: 6775±60 uncal BP)

- G) 1: TABLA 6: 1, 5 - 9; TABLA 11: 8, 9.

Donja Branjevina je naselje na terasi u močvrnom okruženju stare obale Dunava, a istraživan je od 1965-1995 godine. Izdvojena su tri stratuma: III, II, Ib i Ia starčevačke kulture sa velikom količinom pokretnog materijala: monohromna keramika, keramika sa belo i crveno oslikanim ornamentima, impresso i barbotin površinama, figurine, tegovi, perforirani fragmenti posuda, predmeti koštane i litičke industrije. Materijal se čuva u Muzeju u Odžacima.

Zabeležen je veliki (neodređen) broj fragmenata posuda sa sekundarnim perforacijama prečnika 6 do 16 mm. U pršljenke su opredeljeni prvenstveno fragmenti sa neobrađenom ivicom nađeni u jamama i sloju (sonda III/66: jama 9; sonda XXI/94: jama 2; sonda I/66, jama 2), (Pl: CVII: 1 - 8). Posebno je izdvojeno 16 primeraka iz sonde I, II i III/87 (T. 2). Primerci pravilnih kružnih ivica, kvadratni ili sa perforacijama van centra protumačeni su kao projektili, nakit i manji predmeti.

Od velikog broja pronađenih tegova, za tkanje je opredeljen mali broj. Izdvojeni su: kalem, sonda XVIII/93; ovoidni teg iz sonde VIII/90 kao teg za razboj ili teg za mrežu (Pl. CXXIV: 1, 3) i kupasti tegovi: tri iz sonde X/91 i jedan iz sonde X/91 (Pl. CXXV: 1 - 4). Tegovi izduženog cilindričnog oblika, ovoidni sa masivnijim gornjim delom ili nepravilni diskoidni identifikovani su kao tegovi za ribarske mreže, amulet ili lov (Karmanski 2005: 49).

Koštana industrija zastupljena je sa 28 primeraka opredeljenih u igle. Jedna pljosnata polirana igla DBr 069 ima perforaciju širine 4 - 5 mm i moguće da je služila za šivenje. Ostale su polukružnog preseka i svrstane u "tkačke" igle. Posebno su fino obrađeni primerci DBr 170; 171 i 243. Svi imaju uglačanost od upotrebe (Vitezović 2013: 85, 288).

5.

- A) **Divostin (Divostin I)**, Kragujevac (5)

naselje 2) višeslojno; f) nepoznato.

- B) 1: 3a - 4.

- C) 1: A B D.

- D) 1: katalog 40.

- E) 1: Vitezović, S., 2010.

- F) 1: stariji neolit, Divostin I.

Divostin je višeslojno naselje nedaleko od Kragujevca. Sistematskim istraživanjima 1968-1969 godine konstatovan je starije neolitski sloj sa starčevačkim naseljem Divostin I i naselje kasnog neolita vinčanske kulture obeleženo kao Divostin II. Starčevačko naselje je imalo više faza - Divostin Ia, Ib i Ic, sa ukopanim jamama i manjim brojem nadzemnih kuća. U monografiji o lokalitetu su pored studije o naselju i različitim kategorijama artefakata i predmeti koji se odnose na proizvodnju tekstila. Mada dva kulturna sloja nisu imala vremenski kontinuitet, njihovi nalazi su često bili pomešani (Bogdanović 1988). Od predmeta povezanih sa proizvodnjom tekstila, iz starčevačkog sloja dokumentovane su četiri koštane igle.

U komentaru o stanju i pregledu zbirke koštanih predmeta napomenuto je da deo dokumentacije sa iskopavanja nedostaje i da je materijal izdvajan na starčevački i vinčanski horizont na osnovu analogija (Vitezović 2010: 168). Iz naselja starčevačke kulture Divostin I izdvojene su 4 igle (Dvs: 078; 107; 133; 134) od rebara ili duge kosti, manjih dimenzija, po podacima iz predmetnog kataloga širine 5 - 7 mm, očuvane dužine 2, 4 - 4 cm, nisu prikazane u vizuelnim priložima (Vitezović 2010: 171, katalog 40).

6.

- A) **Dobanovci (lok. Selo), Zemun (6)**

naselje a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj; f) nepoznato.

- B) 1: 3a - 1 (kb. 18)

- C) 1: A B G D Zkb.

- D) 1: kat. br 18

- E) 1: Perišić, S., 1984.

- F) 1: starčevačka kultura (Perišić)

U katalogu o koštanoj industriji prikazana je igla od metatarzusa jelena, glačana, perforirana, dužina 10, 3 cm, autor daje primedbu da je zbog dužine možda služila za pletenje.

7.

- A) **Drmno (Lugovi), Kostolac** (7)

naselje 1) jednoslojno, 2) višeslojno; b) kulturni sloj

- B) 1: 3a - 2 ?; 6b - ?; 7b - ? 15b - 5.

- C) 1: A V Ic.

- D) 1: T. I

- E) 1: Јевтић, М., Шљивар, Д., 1986: 182-191.

- F) 1: Starčevo I.

- G) 1: TABLA 6: 2; 10.

Tokom zaštitnih iskopavanja nađeni su manji piramidalni tegovi, pljosnati i konični pršljenci. Navodi se da su svi izrađeni od „istog materijala“, verovatno istog sastava gline i slične termičke obrade. Drugih podataka nema. Navedene su i koštane igle. Na crtežu od dve prikazane, jedna ima perforaciju na proksimalnom delu.

8.

- A) **Dudara (Pseće brdo), Bečej** (8)

naselje 1) 2) višeslojno; b) kulturni sloj

- B) 1: 6b - 1

- C) 1: A V Ic

- D) 1: T. XIII: 7

- E) 1: Бабовић, Љ., 1992: 43-84.

- F) 1: IIa-II/ VT. I, stariji neolit (Babović 1992)

Tokom rekognisciranja na periferiji Bečeja u kulturnom sloju starijeg neolita pronađen je jedan bikoničan pršljenak, oker pečen. Ostalih podataka nema.

9.

- A) **Vizić (Golokut)**, Bačka Palanka (9)

a) naselje 1) jednoslojno, b) jama - zemunica, b) kulturni sloj.

- B) 1: 3a - 4.

- C) 1: A V If J.

- D) 1: T. 86: Glk 07; 09; T. 91: Glk 31; 32.

- E) 1: Vitezović, S., 2010.

- F) 1: Starčevo III (po Srejović)

- G) 1: TABLA 6: 11 - 13

Golokut na obroncima Fruške Gore je naselje poznostarčevačke kulture sa dva stambena horizonta. Izdvojeno je pet koštanih igala sa tankim vrhom. Dve igle imaju deo epifize, pa su opredeljene u tkačke igle „korišćene za izradu mreža“ (Vitezović 2010: 131). Tri igle su nađene u jamama - zemunicama.

10.

- A) **Belica (Gornja Belica)**, Jagodina (10)

kotlina, šest naselja, a) naselje 1) jednoslojno, a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj.

- B) 1: 7b - ?

- C) 1: A V If J.

- D) 1: T. I / 2.

- E) 1: Ветнић, С., 1989: 60-64.

Istraživanje je obuhvatilo šest jednoslojnih naselja u dolini reke Belice. U kući je pronađeno više tegova od pečene zemlje u blizini gomila lepa, „jajolikog oblika“. Zaključak je da više odgovaraju tegovima (natege) za tkanje.

11.

- A) **Grivac, Knić, Kragujevac** (11)

a) naselje 2) višeslojno; a) nadzemni objekat - kuća, b) jama - zemunica, b) kulturni sloj

- B) 1: 7b - 3; 7b - ?; 2: 3a - 3.

- C) 1: A B; 2: A V If J.

- D) 2: T. 106. Grv 16; T. 107: Grv 13; 14.

- E) 1: Богдановић, М., 1992: 4-45; 2: Vitezović, S., 2010.

- F) 2: protostarčevačka kultura

Višeslojno naselje protostračevačke i vinčanske kulture nedaleko od Kragujevca, obuhvata lokalitete Barice i Gruža. U velikoj količini pokretnog materijala keramičke i kremene industrije nađen je veći broj tegova od pečene zemlje. U igle su opredeljena tri primerka iz starčevačkog sloja. Dve su od duge kosti i rebara fino glačane, a za jednu se predpostavlja da je „*ad hoc*“izrađena igla nađena u bloku Barice, „u zemunici ili sloju sa zemunicom“ (Vitezović: 157). Iz zemuničkog sloja je i koštani štapić dimenzija 9, 5 x 0, 5 cm (Grv 06) sa zaobljenim vrhom, fino glačan i opredeljen u vreteno ili kalem.

12.

- A) **Kasarske livade, Kanal, Šabac** (12)

naselje 1) jednoslojno, b) kulturni sloj; c) ukopano stanište / zemunica.

- B) 1: 7b - ?

- C) 1: A V Đ.

- D) 1: Vasiljević 1968: T. V, 2.

- E) 1: Vasiljević, M., 1968: 13-14.

- F) 1: starčevačka kultura

U sondi 2 istražena je zemunica sa ognjištem oko koga je nađeno „mnogo tegova“ valjkasti, različitih dimenzija, vertikalno probušeni. Po celoj površini ornamentisani su otiscima prsta. Uz izdužene priveske to su najbrojniji nalazi na lokalitetu. Nije dat broj, ostalih podataka nema. Neopredeljeni po radnim operacijama.

13.

- A) Nosa-Biserna obala, Ludoško jezero, Subotica (13)

naselje 1) jednoslojno, b) kulturni sloj, f) nepoznato.

- B) 1: 3a - 2.
- C) 1: A V Đ.
- D) 1: Vitezović 2010: Sl. 68: NB 01; NB 02.
- E) 1: Vitezović, S., 2010.
- G) TABLA 6: 18, 19.

Nalazište Nosa Biserna obala u blizini sela Hajdukovo, nedaleko od Subotice pripada grupi ranoneolitskih lokaliteta. Dokumentovanih nalaza sa nekim elementom tekstilne aktivnosti je malo. Izdvojene su dve igle opredeljene u tkačke aktivnosti.

14.

- A) Mala Vrbica (Ajmana), Kladovo (14)

naselje 2) višeslojno; a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj.

- B) 1: 6b - ?; 7b - ?
- C) 1: A; A Ic J.
- D) 1: Stalio 1986: Sl. 27 d (205/81)
- E) 1: Stalio, B., 1986: 27-50.

- F) 1: oko 5500 god pre n. e; Starčevo - Cris II b - III a
- G) 1: TABLA 6: 6.

Pronađeno je više tegova, opredeljeni su za ribarslu mrežu. Nađeno je više pršljenaka, jedan je bikoničan.

15.

- A) Mali Borak (Jaričište 1), Lajkovac (15)

naselje 1) jednoslojno, a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj; c) ukopano stanište / zemunica / jama

- B) 1: 8b - 1.
- C) 1: I f
- D) 1: Sl. 7: 10; (14).
- E) 1: Марић, М., 2013: 17-31.
- F) 1: finalna faza stračevačke kulture

Tokom zaštitnih istraživanja otkriveno je višeslojno naselje sa nalazima iz perioda starčevačke kulture. U manjem obimu zastupljeni su i predmeti vinčanske i babenske kulture. Istraženi su objekti poluukopane zemunice sa ostacima peći, većom količinom keramičke produkcije, veći broj figurina. U dve zemunice su otkriveni dvojni grob i grob sa više pokojnika. Od predmeta tekstilne aktivnosti pronađen je kalem. Na slici je prikazan i jedan teg sa polukružnim ubodima, verovatno je iz vinčanskog naselja. O nalazima nema podataka.

16.

- A) Matejski Brod, Novi Bečej (16)

naselje 2) višeslojno; f) nepoznato.

- B) 1: 7b - 1 (ib. 1083)
- C) 1: A V G D Zib.

- E) 1: Маринковић, С., 1996.

Višeslojno naselje je podignuto na platou iznad nekadašnjeg rečnog korita Malog Begeja. Istraženo je više kuća, a ispod nekih su zemunice. Nalazi tekstilne aktivnosti iz starčevačke kulture obuhvataju dva perforirana amuleta sa 6 i 3 kraka, koji se u širem kontekstu mogu povezati sa tekstilom. U neolitskom naselju sa nadzemnim kućama je dokumentovano daleko više dokaza tekstilne proizvodnje.

17.

- A) **Međureč, Jagodina (17)**

c) ukopano stanište / zemunica / jama.

- B) 1: 3a - 1; 2: 3a - 1.
- C) 1: A V Ifc
- D) 1: Vitezović 2010: Sl 5 Mrč 08; T 121 Mrč 04.
- E) 1: Vitezović, S., 2010.
- F) 1: Starčevo
- G) 1: TABLA 6: 16, 17.

Na lokalitetu Međureč u blizini Jagodine manjim sondažnim istraživanjem 2007. godine konstatovan je poluukopan objekat. Nalazi tekstilne aktivnosti zastupljeni su sa tri koštane igle. Igle su glačane i nemaju perforaciju, pa su opredeljene su u igle za tkanje.

18.

- A) **Mužlja (Krstićeva humka), Zrenjanin (18)**

naselje

- B) 1: 7b-1. 2: 7b-1 (ib. 1473)
- C) 1: A V If. 2: A V G D Zib If
- D) 1: Радишић 1968: Т. VI, сл. 2. 2: Маринковић 1996: сл. 47.

- E) 1: Радишић, Р., 1968: 109-120; 2: Маринковић, С., 1996.
- F) 1: Starčevo Iib-III+.

Lokalitet Krstićeva humka se nalazi u ataru sela Mužlja, opština Zrenjanin. Pored ostalih nalaza pronađen je „loptasti teg od pečene zemlje“, (Радишић 1968: 110). U katalogu o starčevačkoj kulturi Banata prikazan je još jedan teg crvene boje, R-5, 2 cm (Маринковић 1996). Bližih podataka nema.

19.

- A) Obrež (Baštine), Zemun (19)

naselje 2) višeslojno; a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj

- B) 1: 6b - 2; ?; 7b - 2; ?. 2: 3a - 3.
- C) 1: A; 2: A G If; A G If. 2: A B G Ic.
- D) 1: Брукнер 1960: sl. 19: b, c, e; sl. 20: b
- E) 1: Брукнер, Б., 1960: 81-110; 2: Vitezović, S., 2010.
- F) 1-2: poznata faza starčevačke grupe, Starčevo II (Брукнер 1960)

Naselje Baštine u blizini sala Obrež smešteno je na lesnoj terasi leve obale Save. U jamama i kulturnom sloju nađeni su fragmenti slikane keramike, keramike ukrašene barbotinom, predmeti koštane i litičke industrije. Otkriven je i dečiji skelet u zgrčenom položaju.

Od evidencija proizvodnje tekstila zastupljeni su tegovi, pršljenci, koštane igle. U sondi 1 u blizini lepa koji upućuju na stambeni objekat nađeni su keramički pršljenci, neodređen broj (Брукнер 1960: 83), jedan je većeg prečnika R - 5, 5 cm (Sl. 19, c). Nađeni su tegovi loptastog oblika (R - 4, 7 cm), a konstatovan je fragment loptastog tega sa utisnutim prstima (H - 8, 5 cm) (Sl: 19, e; 20, b). Po obliku mogu imati paralelu sa tegovima iz Petnice, zbirka Narodni muzej u Valjevu³⁵.

³⁵ Informacija dobijena od A. Starovića.

Koštane alatke sa tragovima rada sa tekstilnim ili biljnim materijalom su tri igle (Ib. MV 3034; 3035; 3043) od duge kosti sa fragmentom epifize na bazi, prečnika 0,7 - 1 cm, dužine 5,7 - 10,3 cm. Opređeljene su u "tkačke igle" (Vitezović 2010: 139). Igle su mogle da imaju funkciju u preplitanju (provlačenje i vraćanje i istom polju) i drugim tipovima pletenja.

20.

- A) **Padina, Donji Milanovac (20)**

naselje b) višeslojno, b) kulturni sloj.

- B) 1: 7-?.

- C) 1: A

- E) 1: Jovanović, B., 1968: 89-93.

- F) 1: stariji neolit - Karanovo I - II - Starčevo (Jovanović 68)

Višeslojni lokalitet se nalazi na obali Dunava i istraživao je od 1968-1970. godine. U naselju iz starijeg neolita od nalaza tekstilne proizvodnje izdvojeni su tegovi kao predmeti „svakodnevnog upotrebe“. Neodređen broj, drugih podataka nema.

21.

- A) **Pavlovac (Kovačke njive) Vranje (21)**

naselje 1) jednoslojno, b) kulturni sloj

- B) 1: 3a - 1; 5a - ?. 2: 11b - 5 (Ib: 67; 136/11; 183/11; 26; 240/11).

- C) 1: A B G Ic J; A Ic J.

- D) 1: Vitezović 2014: T. I: 4 (str. 18)

- E) 1: Vitezović, S., 2014.

Pavlovac Kovačke njive obuhvata deo prostora sela Pavlovac blizu Paraćina. Tokom zaštitnih istraživanja pronađen je veliki broj predmeta starčevačke i vinčanske kulture. Dokumentovani nalazi tekstilne proizvodnje iz perioda starijeg neolita su: jedna koštana igla

sa izduženom perforacijom i pet otisaka strukture na keramičkim posudama. Izdvojene su strukture na dnu posuda i na bočnim zidovima. Izvršene su analize.

22.

- A) **Perlez (Batka)**, Zrenjanin (22)

a) naselje 1) jednoslojno, a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj.

- B) 1: 7b - 8 (ib. 129; 4045; 4046; 4181; 4182; 4910; 7441; 7442).

- C) 1: A V G D Zib If

- D) 1: Маринковић 1996: sl. 43.

- E) 1: Маринковић, С., 1996.

Od premeta tekstilne proizvodnje pominje se veći broj tegova. Izdvojena su dva tipa kupast i diskoidni tegovi. Ostalih podataka nema.

23.

- A) Zrenjanin (**Pivara**) (23)

naselje 1) jednoslojno, a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj.

- B) 1: 7b? (moguće 8?) - 3 (ib. 3781).

- C) 1: A V D Zib.

- E) 1: Маринковић, С., 1996.

Pronađena su tri valjkasta tega bez perforacije, imaju odlike i kalema, svi imaju isti inventarski broj.

24.

- A) **Tečić (Rekovac)**, Kragujevac (24)

a) naselje 1) jednoslojno, 2) višeslojno; a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj.

- B) 1: 7b - ?; 2: 7b - 2.

- C) 1: A V; 2: A V G D Z (ib. 16436, 16441) If.
- D) 2: Галовић 1962: Т. XI/ 6, 7.
- E) 1: Galović, R., 1960: 31-46.
- F) 1: mlađe razdoblje ranog neolita, Starčevo IIb (Garašanin D.)

Izdvojeno je više piramidalnih tegova. Opisani su: „glinčani tegovi su bikoničnog i piramidalnog oblika“ (str 40). Verovano se misli na diskoidne tegove. Drugih podataka nema.

25.

- A) **Bečej (Ribnjak-Obala Tise)** (25)

naselje 1) jednoslojno, b) kulturni sloj; c) zemunica.

- B) 1: 6 - 2; 7b - 1.
- C) 1: A B V Đ E I - c; A B V J.
- D) Бабовић 1994: Т. VII/ 3, 4.
- E) 1: Бабовић, Љ., 1994: 9-18.

Zemuničko naselje Ribnjak je u neposrednoj blizini velike reke, pa su nalazi interpretirani u okviru ribolovnih aktivnosti. U kulturnom sloju nađena su dva keramička pršljenka, jedan loptastog i drugi nepravilnog oblika, po površini ornamentisana udubljenjima otisaka prsta. Nađen je i jedan teg definisan kao ribarski, mada nema podataka o njemu.

26.

- A) **Starčevo, Pančevo** (26)

naselje 1) jednoslojno, b) kulturni sloj.

- B) 1: 3a - 11.
- C) 1: A B V Đ E I - fc J.
- D) Vitezović 2010: Sl. 5: Stč 066; T. 33. Stč 036; T. 44. Stč 066; T. 53. Stč 099; T. 55. Stč110; T. 64. Stč 148; T. 65: Stč 153; T. 66. Stč 157; T. 69. Stč 164; 163; T. 83 Stč 005.

- E) 1: Vitezović, S., 2010.

- F) stariji neolit

Lokalitet Starčevo Grad, eponimno nalazište u selu Starčevo kraj Pančeva, istraživano je tokom 20. veka u više obimnih iskopavanja. Od velike dokumentacije malo je objavljenih nalaza povezanih sa proizvodnjom tekstila. U obradi koštane industrije pominju se glačane igle sa oštrim vrhom. Nemaju perforaciju i opredeljene su u tkačke igle.

27.

- A) Šabac (**Šljunkara**) (27)

naselje 1) jednoslojno; c) jama.

- B) 1: 8b - 1.

- C) 1: Ic - 1.

- D) 1: T. I: 8.

- E) 1: Трбуховић, В., Васиљевић, М., 1983.

U naselju starčevačke kulture sada na periferiji Šapca, pronađen je kalem, nije perforiran. Prikazan na tabli, drugih podataka nema.

Vinčanska kultura (KARTA 2)

28.

- A) **Aradac (Kameniti vinogradi)**, Zrenjanin (1)

naselje 2) višeslojno; a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj.

- B) 1: 3a - ?; 6b - ?; 7b - ?. 2: 3a - 1 (134); 11b - ? (ib. 294, 20325, 298). 3: 6b - 1 (ib. 1635)

- C) 1: A Ic; A; A; A G Zib If. 3: A B V G D Đ Zib

- D) 1: Карапанџић 1922: T. VI: 3, 4, 14, 15. 2: Сталио 1970: T. 5: 1, 2, 4.

- E) 1: Карапанџић, Д. Ђ., 1922: 151-174.; 2: Сталио, Б., 1970: 73-82; 3: Маринковић, С., 2002: 9-10
- F) Starija Vinča I - II.
- G) TABLA 3: 1.

Naselje Kameniti vinogradi formirano je na izdignutom platou plavnog terena stare obale Tise. Istražena su tri ukopana stambena objekta. Od nalaza tekstilne aktivnosti izdvojene su igle od kosti riba i kosti domaćih životinja, a tri su perforirane. Pominju se pronalasci tegova i pršljenaka, nema drugih podataka. Na tri fragmenta dna posuda su otisci strukture prepleta „asura“, na jednom je vidljiva ukrasna ivica, a pretpostavlja se da su izrađeni od barske trske. Opisana su tri primerka.

29.

- A) Beograd (**Banjica-Usek**) (2)

naselje 1) jednoslojno; a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj; c) zemunica / jama.

- B) 1: c) 9b - 15 (ap. 1933; 10140; 1923; 693; 1924; 702; 1854; 701; 1935; 1159; 1473; 1928; 1162; 1925; 1839); 15b - 1 (ap: 837). 2: 7b - (Ib: 1623; 1624; 2347;
- C) 1: c) A B G D Đ Zap If; A B G D Đ Zap If
- D) 1: c) Петровић, Катић, Спасић 2009: sl. 7, 12, 18, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 34, 35, 170.
- E) 1: a) Тодоровић, Ј., и Цермановић, А., 1961. b) Тасић, Н., 1973. c) Петровић, Б., Катић, В., Спасић, М., 2009.; 2: Трипковић, Б., 2007.
- F) 1: kasni neolit, V milenijum pre n. e; IV milenijum pre n. e.

Banjica Usek u Beogradu je neolitsko naselje vinčanske kulture, otkriveni su građevinski horizonti iz Vinča B1 - D2 faze. Istraženo je više nadzemnih objekata i ukopanih zemunica sa većom količinom keramičkog inventara (Тодоровић, Цермановић 1961). Od dokaza tekstilne aktivnosti do sada objavljeni materijal obuhvata tegove i jedan amulet, a prikaz potencijalne upotrebe tekstila u odevanju izdvojen je na 15 antropomorfnih figurina (Tasić 1973; Петровић, Катић, Спасић 2009). Novim pregledom materijala sa prethodnih

istraživanja, konstatovano je ukupno dvanaest tegova i kugli. U kući 2 nađeno je pet tegova i tri kugle; iz kuće 9 dva tega i zemunice 9 jedan teg (Трипковић 2007).

30.

- A) **Barajevo (Kremenite njive)**, Beograd (3)

naselje f) nepoznato.

- B) 1: a) 7b - ?

- C) 1: a) A V

- D) 1: a) Жујовић, Валтровић 1891: sl. 14.

- E) 1: a) Жујовић, Ј., Валтровић, М., 1891: 1-17. b) Жујовић, Ј., 1893.

- F) mlađi neolit

Tokom prvih rekognisciranja terena u okolni Barajevo je pronađen jedan teg. U kasnijem saopštenju konstatuje da je nađeno više diskoidnih tegova - „kolutasti“. Ostalih podataka nema.

31.

- A) **Balinović, (Anatema)**, Valjevo (4)

naselje 1) jednoslojno, a) nadzemni objekat - kuća.

- B) 1: 7b - 10.

- C) 1: A V E J

- E) 1: Старовић, А., 1996: 360-369.

- F) 1: Vinča D2

Lokalitet se nalazi na platou iznad reke Jablanice, pritoke Kolubare, obod Valjevske kotline. Rekognisciranjem 1992. godine utvrđeno je postojanje naselja, a istraživanja su sprovedena 1996. godine. Otkrivena je kuća vinčanske kulture. Na podu je pronađeno desetak tegova „skoro očuvanih“. Po obliku su loptasti, svetlo crveni, dobro pečeni. Tegovi su nađeni

uz profil AD i pretpostavka autora je da su deo tkačkog razboja, koji se nalazio uz spoljni jugozapadni zid kuće.

32.

- A) **Perlez (Batka)**, Zrenjanin (5)

naselje 2) višeslojno; a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj.

- B) 1: 7b ? (6b) - 1 (ib. 7083)

- C) 1: A b V D Đ Zib If

- D) 1: Sl. 147.

- E) 1: Маринковић, С., 2002.

- F) 1: Vinča I - II

Lokalitet se nalazi na staroj obali Begeja. Poznat je od 1911. godine, a istraživan je u više navrata od 1972. do 1979. godine. Naselje ima horizontalnu stratigrafiju. Konstatovani su nadzemni i ukopani objekti. Materijal pripada starčevačkoj i vinčanskoj kulturi, a obuhvata i eneolitski, halštatski, sarmatski period. Od evidencija tekstilne aktivnosti pomenut je jedan bikonični teg. Po obliku može da se opredeli u masivnije pršljenke.

33.

- A) **Belovode, Veliko Laole**, Petrovac na Mlavi (6)

naselje 2) višeslojno; a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj; c) jama; f) nepoznato.

- B) 1: 7b - 1. 2: 9b - 26 (ti: 55, 204, 120, 170, 261, 298, 346, 374, 380, 411, 433, 435, 472, 552, 625, 653, 663, 683, 688, 711, 730, 830, 851, 852, 860, 865). 3: 11b - 35 (Ib-95: 68-71, 136, 137, 184, 185, 197, 213, 230, 231, 240, 255, 256, 289, 296, 298, 299, 315, 316, 328, Ib - 96: 43-47, 54-57, 84, 124, 125, 136).

- C) 1: A B. 2: A B V G D Đ E Zti Ic. 3: A B V G D Đ E Zib If

- D) 2: Шљивар, Јадановић 1997: Т. II: 9, 16; Т. III: 17, 26; Т. IV: 31; Т. V: 40; Т. VII: 50; Т. VIII: 57, 58; Т. IX: 61; Т. X: 66, 67; Т. XII: 76; Т. XV: 93; Т. XVI: 100, 102; Т. XVII:

107; T. XVIII: 110, 111; T. XIX: 117; T. XX: 120; T. XXIII: 138; T. XXIV: 144, 145, 146, 147.

- E) 1: Шљивар, Д., Јацановић, Д., 1997: 115-124.; 2: Ђорђевић, А., 2004.; 3: Није објављено.

- F) 1: Vinča gradačka faza (Šljivar)

- G) TABLA 7: 4; TABLA 31: 1 - 12; TABLA 32: 1 - 12; TABLA33: 1 - 12; TABLA 34: 1 - 10; TABLA 35: 1 - 11.

Naselje se nalazi u blizini sela Veliko Laole, Petrovac na Mlavi. Nalazi se na brežuljkastom platou, a istraživanje bez prekida traje od 1994. godine do danas. Na lokalitetu je konstatovan veći broj nadzemnih objekata, jama, razvijena metalurška aktivnost. Pronađena je velika količina pokretnog materijala. Od tekstilnih aktivnosti izdvajaju se tegovi, pršljenci, otisci strukture prepleta na dnu sudova, koštana igla, antropomorfna plastika. Analizirani su tegovi, pršljenci, igla (u delu sredstava za proizvodnju).

34.

- A) **Benska Bara**, Šabac (7)

naselje 2) višeslojno; a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj.

- B) 1: 6b - 83; 7b - 169; 11 - 78; 15 - 1.

- C) 1: A B Ic

- D) 1: T. VIII: 7 - 11.

- E) 1: Трбуховић, В., Васиљевић, М., 1983.

- F) kasni neolit

Lokalitet Benska bara je podignut na izdignutoj rečnoj terasi, danas se nalazi u predgrađu Šarca. Naselje je egzistiralo u periodu kasnog neolita, vinčanska kultura i eneolita, badenska kultura. Nalazi sa istraživanja su samo delimično publikovani. Tokom istraživanja 1971-72. godine nađen je bogat arheološki materijal. U tekstilne evidencije izdvojeni su tegovi (pljosnate utege) i veći broj pršljenaka. U tabelarnom prikazu sitnih nalaza sa lokaliteta navode se tri grupe tegova (utezi; utezi kolutasti, utezi bušeni) u ukupnom broju od

169 komada i 83 pršljenka. Tegovi nisu radno opredeljeni i nema potvrde o tipovima tegova. Pretpostavka je da su među njima i tegovi korišćeni u proizvodnji tekstila na razboju.

Po ličnom saopštenju V. Trbuhovića tokom istraživanja 1971-72 godine na lokalitetu Jela - Benska bara pronađeno je i „78 fragmenata dna sa otiscima tekstila ili asure. Dokumentacija sa tih istraživanja se nalazi u muzeju u Šapcu, a ozolitske kopije inventara u Arheološkom institutu u Beogradu“. Analize nisu urađene.

35.

- A) **Bogojevo (Donje šume)**, Odžaci (8)

naselje, b) kulturni sloj.

- B) 1: 7b - 2 (ib. 2479, 2480); 11b - 1 (ib. 1998).

- C) 1: A B G Zib Ic

- D) 1: T. I: 3a, b; T. II: 1a, b, 2; T. V: 2;

- E) 1: Karmanski, S., 1978. *Katalog antropomorfne plastike i nalazi sa lokaliteta Mostonga I, II*, Odžaci.

- F) 1: srednji neolit (Karmanski)

U katalogu sa rekognisciranja terena lokaliteta Mostonga, objavljeni su nalazi dva diskoidna tega i otisak strukture pletera na dnu posude.

36.

- A) **Botoš (Živanićeva dolja)**, Zrenjanin (9)

nekropola ili naselje; 2) višeslojno; d) grob; f) nepoznato.

- B) 1: a) 6b - 2 (ib 4004); b) 6b - 3.

- C) 1: a) A B G - 1 D - 1 Đ - 1 Zib - 1.

- D) 1: a) Маринковић, С., 2002: 25.

- E) 1: Vinča I - II

Živanićeva dolja, nedaleko od sela Botoš uz bivše korito reke, obuhvata naselje sa starčevačkom i vinčanskom kulturom i nekropolu kasnog neolita. Najveći broj nalaza vinčanske kulture sa nekropole istraživane od 1922. godine potiču iz zbirke L. Nikolića. Manji broj predmeta prikupio je M. Grbić tokom istraživanja nekropole 1931. godine.

Za izložbu o vinčanskoj kulturi u Banatu, sa nalazišta Botoš - Živanićeva dolja uz ostale predmete, pominju se “dva pršljenka izrađena od pečene zemlje. Jedan je u obliku točkića ravnih strana, na kome je izveden ornament u vidu kratkih zareza”, u predmetnom katalogu (br. 68) opisani su kao zrakaste linije (Маринковић 2002: 8).

U narednom objavljivanju materijala uz ostale podatke, naglašeno je: “117 predmeta je opredeljeno kao grobni dar“ (Marinković 2010: 25) i među njima su tri pršljenka. Broj pršljenaka je tako povećan, a izneto je verovatno mesto nalaza - nekropola, nalaz u grobu.

Otvoreno je pitanje porekla materijala, da li su deo grobnih priloga ili nalazi iz kulturnog sloja. Dileme o neutvrđenom, velikom broju i karakteru sahrana na nekropoli i kojim grobovima pripadaju prilozi, ne umanjuje značaj da se pršljenci pominju kao verovatni grobni prilog u periodu neolita na području Banata. Posude iz zbirke su opredeljene u ranu fazu vinčanske kulture, kao Aradac i najdublji slojevi Vinče, pa pršljenci verovatno pripadaju toj fazi.

37.

- A) **Mali Borak (Crkvine)**, Kalenić, Lajkovac (10)

zaštitna istraživanja 2005-2006, naselje 1) jednoslojno, a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj; c) jama.

- B) 1: 6b - 1; 7b - 57; 11b - 683. 2: 9b - 5. 3: 5a - 1.

- C) 1: A B V G D Đ E Ž Z I J. 2: A B G D Đ Ic; 3: A B G If.

- D) 1: Sl. 1, 3, 4, 6, 8, 9. 2: Katalog 12 - 16

- E) 1: 1: Нинчић, О., 2011: 181-194; 2: Спасић, М. и Вигњевић, Д., 2011: 169-180; 3: Блажић, С. и Радмановић, Д., 2011; 239-249.

- F) 1: IV milenijum pre n. e., Vinča D2 (Живановић, Спасић 2008).

- G) TABLA 15: 1 - 11; TABLA 29: 1 - 12; TABLA 30: a - d.

Crkvine - Mali Borak je naselje pozne vinčanske kulture u širem slivu reke Kolubare i kompletno je iskopano tokom zaštitnih istraživanja 2005/2006. godine. Pripada grupi naselja sa tekstilnim evidencijama koja teritorijalno obuhvataju zapadnu regiju Srbije. Po stepenu istraženosti prostorne organizacije i objavljenim analizama je među bolje dokumentovanim lokalitetima kod nas. Crkvine su jednoslojno ranoeneolitsko naselje relativno kraćeg trajanja tokom IV milenijuma pre n. e, odnosno poslednje faze vinčanske kulture - Vinča D2 (Живановић, Спасић 2008: 206). По површини населје је обухватало око 2,5 ha, а са истражених 2600 m² простора документовано је 13 слабо очуваних надземних објекта - кућа и 55 ukopanih jama. Istraživanja su dobro publikovana i omogućavaju dalje ispitivanje tekstilnih aktivnosti.

U nalaze tekstilne proizvodnje ubrojani su: 615 fragmenta dna sa otiscima struktura prepleta, 71 teg, 4 pršljenka i 5 fragmenata figurina sa mogućom predstavom odela. Strukture prepleta i dve grupe od 11 i 22 tega analizirani su u okviru sredstava za proizvodnju.

38

- A) **Crna Bara (Prkos)**, Novi Kneževac (11)

naselje 2) višeslojno; a) nadzemni objekat - kuća, c) ukopano stanište / zemunica / jama;

- B) 1: 7b - ?
- C) 1: A J.
- E) 1: Гарашанин, М., Гарашанин, Д., 1957: 199-206.
- F) 1: Bodrogkeresztur.

Lokalitet Prkos je duguljasta greda u ataru sela Crna Bara, Novi Kneževac. Materijal i dokumentacija sa iskopavanja 1944. godine su delimično oštećeni. Istraženi su nadzemni objekti i jame, a navedeno je da nalazi pripadaju neolitskom i ranim eneolitskim kulturama. Pronađeni su tegovi opredeljeni za ribarsku mrežu. Ostalih podataka nema.

39.

- A) **Podbrežje (Čelina)**, Priboj na Limu (13)

naselje 1) jednoslojno, f) nepoznato.

- B) 1: 3a - 3.
- C) 1: A Ic
- D) 1: sl. 33: 12 - 14.
- E) 1: Дерикоњић, С., 1996.
- F) 1: Vinča - Pločnik, mlađa faza
- G) TABLA 7: 18 - 20.

Čelina je neolitsko naselje u dolini Lima u blizini Priboja. Objavljene nalaze tekstilne aktivnosti obuhvataju koštane igle za koje se navodi da upućuju na preradu vune. Jedna je polomljena na ušici.

40.

- A) **Čenta (Mali alas)**, Zrenjanin (14)

naselje 1) jednoslojno, 2) višeslojno; a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj; c) ukopano stanište / zemunica / jama; f) nepoznato.

- B) 1: 6b - 1 (kb. 113).
- C) Tip podataka: 1: A B
- D) Korišćeni podaci, tabla, crtež: 1:
- E) 1: Маринковић, С., 2002: 10-11.
- F) 1: vinčansko - tordoška faza (Marinković)

Lokalitet je na desnoj obali Tamiša. Zaštitnim arheološkim iskopavanjima konstatovano je naselje starije vinčanske kulture i ukopane jame starijeg gvozdenog doba. U nalaze tekstilne aktivnosti pominje se pršljenak.

41.

- A) **Čučuge (Pića brdo)**, Ub (15)

naselje 1) jednoslojno; a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj.

- B) 1: a) 6b - ?; 7b - ?; 15b - 1; 2: 6b - ?; 11b - ?; 15b - ?

- C) 1: A; A; A B; 2: A E J; A; A V.

- E) 1: a) Анђелковић - Деспотовић, З., Реџић, М., 1992: 93-102. b) Жеж, Ж., Старовић, А., 1995: 60-64.

- F) 1b): završna faza Vinče (Vinča - Pločnik 2)

Lokalitet Ilića brdo je smešten iznad rečne terase reke Ub, pritoka Tamnave u ataru sela Čučuge. Iskopavanjima 1994. godine otkriveni su nadzemni stambeni objekti, ukopane jame, peći. Nalazi tekstilne proizvodnje obuhvataju otiske strukture prepleta na dnu posuda, sekundarno perforirani pršljenci, tegovi. U izveštaju su navedeni kao pršljenci, ali se iz opisa „koncentrisanih na uskom prostoru iznad ruševina zidnog lepa, koji jasno indiciraju postojanje vertikalnog razboja“ (Жеж, Старовић 1995: 63) vidi da su opredeljeni u tegove za tkanje na razboju. Drugih podataka nema.

42.

- A) **Divostin II**, Kragujevac (16)

naselje 2) višeslojno; a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj; c) ukopano stanište, jama; U kući blizu peći.

- B) 1: 7b - 71; 2: 11 - 110; 3: 3a - 4.

- C) 1: A B V Ž Ic J; 2: A B V Ic; 3: A B

- D) 1: F. 11. 4: i - q; 2: P. I: a - h.

- E) 1: Rassin, J., 1988: 337-338. 2: Adovasio, J. M., Maslowski, R. F., 1988: 345-354.3. Витезовић, С., 2013: 109-127. 4: Трипковић, Б., 2007.

- F) Vinča - Pločnik II, Vinča D3, 4900 - 4650. god pre ne. (Borić 2009)

Višeslojno naselje Divostin je smešteno na blagim padinama u blizini Kragujevca, centralna Srbija. Procenjuje se da po površini obuhvata 15ha, a istraženo je oko 2500m². U sistematskim istraživanjima konstatovana su dva naselja, starčevačka faza nastanjanja

Divostin I i vinčanska Divostin II. U kasnom neolitu utvrđene su dve faze naselja, Divostin IIa i IIb (Bogdanović 1988). Od nadzemnih objekata u vinčanskom naselju dokumentovano je čak 17 kuća veće površine, uglavnom gorele u požaru i jame. Sloj mlađe kulture nije jasno razdvojen od onog iz starijeg naselja Divostin I, što je dovelo do mešanja materijala i nejasnog razgraničenja pojedinih grupa predmeta.

U studiji o naselju obrađeni su predmeti po kategorijama iz starijih slojeva stračevačke kulture i mlađih perioda neolita (McPherron, Srejić (eds) 1988). Nalazi naselja vinčanske kulture povezani sa proizvodnjom tekstila obuhvataju sredstva za proizvodnju: 71 keramički teg, 3 pršljenka, koštane igle, a dokument tehnike rada su 126 otisaka tekstilne strukture na dnu posuda. (obrađeni u poglavlje 4. 2)

Od predmeta koštane industrije u sredstva za proizvodnju tekstila izdvojene su 4 igle sa tragovima glačanja i finim vrhom (Витезовић 2013: 115). Nemaју perforaciji i opredeljene su u igle za tkanje. U grupi predmeta posebne namene izdvojeno je 5 asragala sa perforacijom, na jednom primerku od govečeta je duži žleb od upotrebe. Bočne površine su naglašeno oštećene, a pretpostavka je da su bili u kontaktu sa različitim organskim materijalima, biljni materijali i vuna.

43.

- A) **Lipovac (Dizaljka), Arandelovac** (17)

naselje b) kulturni sloj; f) nepoznato.

- B) 1: 9b - 38 (ib: 1, 13, 190, 191, 193, 194, 195, 196, 202, 206, 208, 209, 220, 231, 240, 243, 244, 249, 263, 267, 268, 279, 280, 320, 324, 332, 333)

- C) 1: A B V G D Đ Zib If

- D) 1: b) katal. br: 1, 4, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 19, 21, 22, 24, 25, 29, 30, 31, 32, 34, 36, 37, 40, 41, 50, 51, 53, 54, 67, 69, 71, 73, 76, 77, 78, 80, 83, 86.

- E) 1: a) Старчевић, О., 2003: 7-30.

- F) 1: vinča - pločnik I

Dizaljka se nalazi na brežuljku u ataru sela Lipovac, opština Topola. Istraživanja su započeta 30 - tih godina prošlog veka, a novija istraživanja su sprovedena 1991. godine.

Konstatovani su ostaci nadzemnih objekata sa nalazima kućnog inventara. U katalogu o antropomorfnim figurinama iz zbirke muzeja u Arandjelovcu i privatnih zbirki obuhvaćeni su oblici sa urezanim elementima odevnih formi.

44.

- A) **Drenovac (motel Slatina)**, Paraćin (19)

naselje; 2) višeslojno; b) kulturni sloj; f) nepoznato.

- B) 1: 3a - 7;

- C) 1: A B V G D Zpb Ic.

- D) 1: T. XIX: 50; T. XXI: 57; T. XXIII: 67; T. XXV: 80.

- E) 1: Vitezović, S., 2007.

- F) 1: stariji i srednji neolit

Lokalitet se nalazi na padini desne obale reke Crnice nedaleko od ušća u Veliku Moravu, danas periferija Paraćina. Iskopavanjima od 1985. i 1999. godine otkriveno je više sukcesivnih naselja vinčanske kulture na velikom prostoru preko 10ha, a konstativani su nalazi u sloju starčevačke kulture, halštatskog, rimskog i ranovizantijskog perioda. Materijal je sporadično publikovan. Od nalaza tekstilne aktivnosti izdvojene su koštane igle, očuvane dužine 2,9 do 5,7 cm, širine 0,4 do 0,7, Jedna je polomljena na perforaciji i mogla bi da se opredeli u igle za šivenje, ostale su opredeljene u igle za tkanje.

45.

- A) **Drenovac (Turska česma)**, Paraćin (20)

naselje; 2) višeslojno; b) kulturni sloj; f) nepoznato.

- B) 1: 3a - 39.

- C) 1: A B V G D Zpb Ic.

- D) 1: T XIX: 50; T XXI: 57; T XXIII: 67; T XXV: 80; T XXXI: 003; T XXXVI: 022; T. L: 081; T LV: 096; Dr 129; T LVII: 106; T LXII: 129; T LXII: 131; T LXVIII: 179; T LXVIII: 185; T LXXIX: 266.

- E) 1: Vitezović, S., 2007.
- F) 1: stariji i srednji neolit

Lokalitet Slatina Turska česma u selu Drenovcu kod Paraćina sistematski se istražuje od 2004. godine. Višeslojno naselje sa nalazima starčevačke, vinčanske kulture i halštata. Najveće je vinčansko naselje, prostiralo se na velikoj površini oko 30ha, istraživanja su u toku. Objavljeni su nalazi prvenstveno koštane industrije. Izdvojene su igle, bez perforacije, određene u igle za tkanje. Straševačkom horizontu pripada šest igala. Ovde su predstavljene igle iz vinčanskog naselja. Sa Drenovca potiče i astragal sa urezanim otiscima od vezivanja.

46.

- A) **Hrtkovci (Gomolava)**, Sremska Mitrovica (21)

naselje 2) višeslojno; a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj.

- B) 1: 15b - 2; 2: 7b - ?
- C) 1: A B V G Đ Z 2: A J
- D) 1: T. XII - 3, 4;
- E) 1: Брукнер, Б., 1965: 137-173. 2: Петровић, Ј., 1982: 15-20. Петровић, Ј., 1992: 19-32. Петровић, Ј., 1993: 7-25. 3: Јовановић, М., 2011.
- F) 1: Vinča B₂/C-D₂
- G) TABLA 14: 1 - 6; TABLA 18; TABLA 19; TABLA 22; TABLA 37: 6 - 12.

Gomolava je smeštena na izdignutoj terasi obale Save kod sela Hrtkovci, Srem. Istraživanja ugroženog dela naselja su sprovedena od 1953 - 1985. godine. Ustanovljeno je višeslojno naselje vinčanske i eneolitskih kultura. Naselje vinčanske kulture sadrži tri stambena horizonta, a istraženo je više od 20 kuća sa velikom količinom pokretnog materijala. Od nalaza tekstilne proizvodnje izdvojen je veći broj tegova, pronađeni prvenstveno u kućama i pršljenci. Tegovi su u većem broju pronađeni u kućama 1/75; 1/81; 3/80; 5/80; 6/80. Pretpostavlja se da su upotrebljavani na razboju. Posebno su analizirani tegovi iz kuće 1/81, 3/80 i 5/80.

- A) **Grabovac (Đurića vinogradi)**, Obrenovac (22)

naselje 1) jednoslojno, b) kulturni sloj

- B) 1: 9b - 3 (ap. 7685; 5231; 5300).
- C) 1: A B G D Đ Zap If
- D) 1: b) sl. 38, 40, 41.
- E) 1: a) Tasić, N., 1973. b) Петровић, Б., Катић В., Спасић, М., 2009.
- F) 1: kasni neolit, V milenijum pre n. e.

Izdignuti plato na teritoriji Obrenovca u blizini reka Save, Kolubare i Tamnave. Iskopavanja su obavljena u više navrata sa ograničenim publikovanjem. Materijal se nalazi u Muzeju grada Beograda.

- A) **Lođika (Gradina)**, Svetozarevo (23)

naselje 2) višeslojno; a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj

- B) 1: 6 - ?; 7 - ?.
- C) 1: A; A.
- E) 1: Vetnić, S., 1967: 14.

- A) **Iđoš (Gradište)**, Kikinda (24)

naselje 2) višeslojno; a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj

- B) 1: 7b - 1; ?; 35 (ib. 11442 a, b).
- C) 1: A B V G - 2 D - 2 E Ž Zib Ic - 2 J
- D) 1: T. II: 8, 9.
- E) 1: Гирић, М., 1957: 219-229.
- F) 1: vinča - tordoš (Girić 1957)

Lokalitet se nalazi na izdignutom platou u opštini Iđoš, naseljeno je od perioda starčevačke kulture, vinčanske, kraj bronzanog i početak gozdenog doba. Tokom iskopavanja 1954. godine u Kući 1 nađeno je više tegova pojedinačno ili u grupama: na podu jedan kupasti teg opredeljen je za ribarsku mrežu, ispod istočnog ugla kupasti tegovi i ispod poda 34 kupasta tega opredeljeni za ribarsku mrežu, tako da deluju rasuti ispod poda cele kuće. Tegovi su na više mesta pomenuti, nejasno je koliki je broj tegova. Svi su opredeljeni za ribarsku mrežu. Drugih podataka nema.

50

- A) **Grocka (Agino brdo)**, Beograd (25)

naselje b) kulturni sloj

- B) 1: 9b - 3 (ap: 3846; 3844; 3829).
- C) 1: A B G D Đ Zap If
- D) 1: b) sl. 124, 125, 126, 188.
- E) 1: a) Tasić, N., 1973. b) Петровић, Б., Катић, В., Спасић, М., 2009.
- F) 1: b) kasni neolit, V milenijum pre n. e.

U neposrednoj blizini Grocke nalazi sa više lokaliteta vinčanske kulture sa nekim od dokaza tekstilne aktivnosti. Agino Brdo je smešten na visokoj zaravni na obali Dunava pri izlasku iz Grocke. Konstatovano je naselje vinčanske kulture, sa ukopima rimskih i slovenskih grobova. Objavljen je veći broj antropomorfnih figurina sa urezima koji asociraju na delove odeće.

51

- A) **Grocka (Jugovo)**, Beograd (26)

naselje b) kulturni sloj

- B) 1: 9b - 3 (ap: 3829); 15b - 1 (ap: 3387)
- C) 1: A B G D Đ Zap If
- D) 1: b) sl. 124, 125, 126, 188.
- E) 1: a) Tasić, N., 1973. b) Петровић, Б., Катић, В., Спасић, М., 2009.

- F) 1: b) kasni neolit, V milenijum pre n. e.

U neposrednoj blizini Grocke nalazi sa više lokaliteta vinčanske kulture sa nekim od dokaza tekstilne aktivnosti. U Jugovu uz obali Dunava pronađene su figurine i predmeti koji se povezuju sa izradom tekstila, kao perforirani amuleti. Materijal se nalazi u Muzeju grada Beograda.

52

- A) **Jelašnička klisura**, okolina Niša (29)

b) kulturni sloj

- B) 1: 6g - 1; 7g - 1.
- C) 1: Ic; A B Ic J; A B G D Ic.
- D) 1: T. XI: 9, 11.
- E) 1: Јовановић, Ђ., 1892: 81-90.

Tokom istraživanja Jelašničke klisure ispred potkapine u klisuri nađeno je više predmeta od kamena. Predmet od laporca (prečnik 5 cm, debljina 1 cm) je opredeljen u teg, sa funkcijom pršljenka (agrašak).

53

- A) **Korbovo (Zbradila)**, Kladovo (30)

naselje 2) višeslojno; a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj f) nepoznato.

- B) 1: 7b - ?? „veći broj“ . . .
- C) 1: A If.
- D) 1: Sl. 64.
- E) 1: Бабовић, Љ., 1984: 93-100.
- F) 1: Vinča - TII - Vinča - PIIa (Babović 1986)

Naselje sa više faza vinčanske kulture smešteno je na obali Dunva, atar sela Korbovo u istočnom delu Srbije. Istraženi su nadzemni objekti - kuća, ukopani - ostava, sa nalazima pokretnog materijala. Od nalaza tekstilne proizvodnje pomenut je veći broj tegova.

54

- A) **Jakovo (Kormadin)**, Zemun (31)

1) jednoslojno, 2) višeslojno; 2: a) nadzemni objekti; b) kulturni sloj

- B) 1: 7b - ?. 2: 9b - 6 (ap: 7778; 8202; 6338; 7804; 6343; 7853); 15b - 13 (ap: 8193; 6337; 7785; 6335; 7808; 8751; 7780; 8409; 6339; 6342; 6341; 8199); 3: 6b - ?; 7b - ?;

- C) 1: A V Ž Ic. 2: A B G D Đ Zap If. 3: A.

- D) 1: Sl. 11: 13a, b, c. 2: b) sl. 131, 132, 137, 138, 139, 145, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201. 3: T. IV: 14.

- E) 1: Јовановић, Б., Глишић, Ј., 1960: 113-142; 2: а) Тасић, Н., 1973. б) Петровић, Б., Катић, В., Спасић, М., 2009; 3: Булатовић, А., Капуран, А., Стругар, Н., 2010: 1-32.

- F) 3: kraj Vinča B i početak Vinča C - Vinča D (rani V milenijum, posle 4600 god. pre n. e) (Bulatović, Kapuran, Strugar).

Naselje Kormadin je deo periferije sela Jakovo, Surčin. Iskopavanja su vršena u više navrata. Prvim istraživanjima lokalitet je opredeljen u eneolit, da bi novijim iskopavanjima konstatovano da se radi o moćnom neolitskom sloju sa tri horizonta stanovanja. U svim horizontima nađeni su dokazi tekstilne aktivnosti. Izdvojeni su pršljenci, tegovi, neodređeno pomenuti. U kući 1 iz ranih istraživanja je „veći broj pljosnatih i kupastih tegova bio skupljen na jednom mestu“ (Јовановић, Глишић 1960: 121). Tri diskoidna tega imaju urezan isti znak od tri izlomljene linije. Novijim istraživanjima u najstarijem horizontu I na podnici je nađen keramički teg, a među alatka navodi se tegovi i pršljenci, neodređen broj. U horizontu II pored tegova i pršljenaka nađen je šestokraki amulet sa prerforiranim protomima. I u horizontu III pomenuti su tegovi i pršljenci, a posebno su objavljeni primeri antropomorfne plastike gde urezi asociraju na delove odevnih predmeta.

55

- A) **Lađarište**, Vrnjačka banja (33)

naselje 1) jednoslojno, 2) višeslojno; *Distribucija nalaza*: a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj; c) ukopano stanište / zemunica / jama; f) nepoznato.

- B) 1: 7 - ?; 9b - 3.
- C) 1:A; A G I c.
- D) 1: T. I:1 - 3.
- E) 1: Боровић - Димић, Ј., Светозар, С., 1989: 26-29.
- F) 1: mlađa faza zapadnomoravska vinčanska varijanta (Боровић - Димић)

Neolitsko naselje Lađarište u selu Vrnjci istraživano je u sistematskim istraživanjima 90 - tih godina prošlog veka. Pronađeni su ostaci nadzemnih objekata - kuća, radionica za izradu oruđa od kamena, fragmenti keramike. U nalaze tekstilne aktivnosti mogu da se ubraje tegovi (možda i produkti kamene industrija) i antropomorfne figurine sa urezima bele inkrustracije koji asociraju na oblik odela.

56

- A) **Beograd - Žarkovo Ledine**, Beograd (34)

naselje 1) jednoslojno, 2) višeslojno; a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj.

- B): 9b - 3 (ap. 69; 5120; 67)
- C) 1: A B G D Đ Zap If
- D) 1: b) sl. 47, 52, 53.
- E) 1: a) Tasić, N., 1973. b) Петровић, Б., Катић, В., Спасић, М., 2009.
- F) 1: b) kasni neolit, V milenijum pre n. e.

Ledine su neolitsko naselje u ataru Žarkova sa više horizonata stanovanja vinčanske kulture. Istraženi su ostaci nadzemnih kuća i ukopanih staništa i veći broj jama sa većom količinom pokretnog arheološkog materijala. U dokaze tekstilne aktivnosti izdvojeni su primeri antropomorfne plastike, gde urezi asociraju na delove odevnih predmeta.

57

- A) **Zvečan (Valač)**, Kosovska Mitorivica (35)

naselje 1) jednoslojno, 2) višeslojno; b) kulturni sloj; f) nepoznato.

- B) 1: 6b - 1 (ib. 1958/T); 7b - 4 (ib: 1950/T; 1952/T; 1953/T; 1957/T); 8b - 1(ib. 1959/T); 15b - 2 (ib: 1956/T; 1949/T)
- C) 1: A V G D Đ Zib If
- D) 1: sl: 82; 83; 84; 85; 86; 87; 88; 89.
- E) 1: Tasić, N., 2003.
- F) Datovanje: 1: najmlađi horizont vinčanske kulture (Tasić)

Naselje je na strmoj padini Valački krš u blizini reke Ibar opština Zvečan a istraživano je 1955. i 1957. godine. Otkrivene su nadzemne kuće i pokretni materijal. Nalazi su sporadično publikovani. U katalogu su objavljeni slučajni nalazi sa lokaliteta Valač i Fafos, a u nalaze tekstilne aktivnosti su izdvojeni tegovi, pršljenci, kalem. Za sve nalaze su dati kataloški podaci.

58

- A) **Fafos** (Fabrika Fosfata), Kosovska Mitrovica (36)

naselje 1) jednoslojno, a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj; c) ukopano stanište / zemunica

- B) 1: 6b - 1 (ib. 1958/T); 7b - 4 (ib: 1950/T; 1952/T; 1953/T; 1957/T); 8b - 1(ib. 1959/T); 15b - 2 (ib: 1956/T; 1949/T)
- C) 1: A V G D Đ Zib If
- D) 1: sl: 82; 83; 84; 85; 86; 87; 88; 89.
- E) 1: Tasić, N., 2003.
- F) 1: najmlađi horizont vinčanske kulture (Tasić)

Lokalitet je otkriven u predgrađu Kosovske Mitrovice i obuhvata dva naselja. Fafos I je sa ukopanim objektima zemuničkog tipa i drugo Fafos II sa nadzemnim kućama. Objavljeni nalazi tekstilnih aktivnosti su tegovi, pršljen, kalem, amulet iz muzeja u Vranju, kataloški obrađeni.

- A) **Sastavci (Luka), Priboj** (37)

naselje 1) jednoslojno, a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj;

- B) 1: 6 - 2; 7 - 1.
- C) 1: A; A Đ (otisak prsta) Zc
- D) 1: sl. 33:1; sl. 34:1.
- E) 1: Дерикоњић, С., 1996.
- F) 1: Starčevo III (po Garašaninu) / ~ 4500 g. pre n. e.

Naselje je u dolini Lima u blizini sela Sastavci. U katalogu o arheološkim rekognosciranjima okoline Priboja, uz ostali materijal, navedeni su pršljenci sa otiscima prsta na površini i tegovi. Na crtežu je prikazan teg sa 2 oštećenja od vešanja po obodu.

- A) **Mačina, Kremen** Prokuplje (38)

naselje f) nepoznato.

- B) 1: 6b - 2; 7b - 1;
- C) 1: A B V G D Đ If
- D) 1: T. VII: 1 - 3
- E) 1: Ђурић, Н., 1986: 9-24.

U katalogu predmeta otkupljenih sa lokaliteta Kremen obrađena su dva pršljenka i teg kupastog oblika.

- A) **Mačina, Kožinice**, Prokuplje (39)

naselje 1) jednoslojno, b) kulturni sloj

- B) 1: 6b - 4; 7b - 1.

- C) 1: A B V Ic
- D) 1: T. I: 7; T. II: 2, 5; T. V: 1 - 5.
- E) 1: Шљивар, Д., Антонијевић, Д., 1996: 61-75.
- F) 1: vinča - pločnik

Nalazi tekstilne proizvodnje obuhvataju četiri pršljenka i jedan manji kupasti teg.

62

- A) Novi Bečej, Matejski Brod (40)

naselje 2) višeslojno; a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj; c) ukopano stanište / zemunica / jama;

- B) 1: 6b - ?; 7b - ?; 7b - \approx 60; 11b - ?; 2: 5a - ?; 6b - ?; 7b - ?; 3: 15b - 2 (ib. 5511, 5512)
- C) 1: A V Ž; 2: A V Ž J
- D) 3: sl. 151, 152.
- E) 1: Рашајски, Р., 1952: 104-116; 2: Шандор, Н., 1953: 107-116; 3: Маринковић, С., 2002: 11-13.
- F) 1: potiska kultura

Naselje Matejski Brod je podignuto na uzdignutoj terasi nekadašnjeg rečnog korita Malog Begeja. U istraživanjima sprovedenim od 1949-1952. godine otkriveno je sedam kuća i zemuničke jame sa većom količinom nalaza mlađeg neolita potiske kulture. Pronađena je velika količina predmeta koji se mogu opredeliti u takstilne alate. U kući VI koja je nazvana i „ribarska kuća“ pronadeno je oko 60 loptastih tegova u grupi na jednom mestu, a u blizini i pršljenci, neodređen broj. Tegovi su opredeljeni za ribarsku mrežu. Tegovi su konstatovani u svim kućama, različitih su oblika: loptasti, kruškoliki, a u kući V i jedan „zoomorfni, odnosno kruškoloki koji se završava stilizovanom ptičijom glavom“ Ističe se da je u svakoj kući pronadeno po desetak tegova. U kući V nađeni su i fragmenti sa otiscima strukture „pletениh asura“. U jami između K IV i K VII pronadен je i veći broj stragala pomešani sa tegovima za ribarsku mrežu. Iznet je broj od 18 komada i nije baš jasno da li je to broj tegova ili astragala ili broj svih nalaza u grupi. U blizini je konični pršljenak dimenzija 2x1, 5 cm. Svi tegovi i veći broj astragala vezuju se za ribolovne aktivnosti. Sledećim istraživanjima u kući VII

pronađeni su tegovi u gomili, pomešani sa kostima astragala, neodređen broj. I ova grupa je opredeljena za otežavanje mreže.

Ukupan broj pronađenih tegova u kućama prelazi više od sto primeraka. Autori ističu da su svi tegovi deo pribora za ribolov. Fotografije predmeta nisu date, ali po njihovom broju u svim kućama, konstataciji da su više različitih oblika, pršljenci i otisci struktura, naveli su da se, uslovno bez analiza, opredele i u tegove za tkanje. U tabeli nalaza navedeni su kao potencijalna mogućnost za tkanje.

63

- A) **Međulužje**, Jablanica 1 (41)

naselje 1) jednoslojno, f) nepoznato.

- B) 1: 9b - 10 (apm: 107; 36; 39; 196; 112; 116; 118; 119; 186; ti: 15/96); 15b - 1 (apm:185)

- C) 1: A B G D Đ Z If

- D) 1: sl. 75, 77, 78, 81, 83, 87, 92, 93, 94, 99.

- E) 1: Петровић, Б., Катић, В., Спасић, М., 2009.

- F) 1: kasni neolit, V milenijum pre n. e.

U Muzeju grada Beograda nalazi se zbirka antropomorfne plastike sa lokaliteta Međulužje Jablanica 1. Izdvojeno je deset primeraka sa urezanim crtežima koji asociraju na odeću.

64

- A) **Međulužje**, Jablanica 2 (42)

naselje 1) jednoslojno, 2) višeslojno; *Distribucija nalaza*: f) nepoznato.

- B) 1: 9b - 5 (apm. 58; 50; 49; 44; 42); 15b - 6 (apm: 123; 124; 125; 126; 127; 128); (11b) - 1 (apm: 154 - 156??)

- C) 1: A B V G D Đ Zapm If

- D) 1: sl. 54, 56, 57, 62, 64, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 226.

- E) 1: Петровић, Б., Катић, В., Спасић, М., 2009.

- F) 1: kasni neolit, V milenijum pre n. e.

U zbirci Muzeja grada Beograda iz Međulužja Jablanica 2 izdvojeno je pet primeraka sa urezanim crtežima koji asociraju na odelo. Izdvojen je i amulet sa ornamentima kao na odeći figurine.

65

- A) **Deronje Mostonga I - Kruškov koren**, Odžaci (43)

naselje 1) jednoslojno, b) kulturni sloj; c) ukopano stanište / zemunica / jama; f) nepoznato.

- B) 1: 7b - 2 (ib. 1883)
- C) 1: A D Zib Ic J
- D) 1: T. XIV: 1,
- E) 1: Karmanski, S., 1978.
- F) 1: rani neolit (Karmanski)

Lokalitet je na nekadašnjoj uzdignutoj obali rečice Mostonge, sada kanal Dunav - Tisa - Dunav. U „kulturnoj“ jami nađen je teg diskoidnog oblika.

66

- A) **Naprelje**, Novi Pazar (44)

naselje 1) jednoslojno, a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj; c) zemunica / jama.

- B): 1: 6b - 1 (ib. 7796); 7b - 5 (ib. 7998, 7825, 8002, 8534, 7797)
- C) 1: A V D Zib; A V D Zib.
- D) 1: T. V: 9 - 11
- E) 1: Сталио, Б., Галовић, Р., 1957.
- F) 1: vinča - pločnik

Naselje formirano na terasi starog korita reke Raške, sada je na periferiji Novog Pazara. Konstatovani su ostaci nadzemnih stambenih objekta i jame sa keramičkim i koštanim materijalom tipični za mlađe neolitsko naselje. U sredstva za proizvodnju tekstila

izdvojeno je pet tegova (četiri sfernog oblika, jedan diskoidni „jajast“) i jedan pršljenak. Dati su osnovni opis sa dimenzijama i fotografije tegova.

67

- A) **Žabalj (Nove zemlje), Novi Sad (45)**

naselje 2) višeslojno; a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj;; f) nepoznato.

- B) 1: 7b - 1.
- C) 1: A B V.
- E) 1: Vilotijević, D. 1965: 31-32.
- F) potiska kultura

Od tekstilnih aktivnosti izdvojen je jedan koničan teg.

68

- A) **Obrež (Beletinci), Pećinci (46)**

naselje 1) jednoslojno, a) nadzemni objekat - kuća

- B) 1: 7b –13 (k1), ? (k2); 9b - 3.
- C) 1: A B V E Ž J
- E) 1: Брукнер, Б., 1962: 89-122.
- F) 1: vinča - pločnik II (Brukner 62)
- G): 1: TABLA 24: Obrež Beletinci, Kuća 1, Tegovi; TABLA 25: Obrež Beletinci, Kuća 2, Tegovi; Tabela 26: Obrež Beletinci, Tegovi OBE - T - 001 - 033.

Jednoslojno naselje formirano je na uzvišenom grebenu u blizini Obedske bare kod sela Obreža. Sondažnim iskopavanjima konstatovani su nadzemni objekti, jame, veća količina keramike. U kući 1 na podu u blizini ognjišta otkriveni su tegovi. U kući 2 otkriveno je 13 tegova. Svi su opredeljeni za ribarsku mrežu. Naknadno je konstatovano 33 tega iz naselja. Obrađeni su u delu o funkcionalnim grupama Razboj K1 i Razboj K2.

69

- A) **Opovo (Ugar) Pančevo (47)**

naselje 2) višeslojno; a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj; c) ukopano stanište / zemunica / jama;.

- B) 1: 7b - ? ; 14 - 1.

1 - češalj; 2 - bat - nož; 3 - igla; 4 - pločica sa perforacijama; 5 - astragali; 6 - pršljenak; 7 - teg; 8 - kalem; 9 - antropomorfna figurina; 10 - makaze; 11 - dno posude (sa otiskom tekstilne strukture); 12 - kupa (omfalos) (sa otiskom tekstilne strukture); 13 - posuda (sa otiskom gajtana ili tekst. strukture); 14 - tekstil; 15 - amulet; 16 - posuda za kvašenje - poklopac; 17 - dugme; 18 - fibula; 19 - vreteno; 20 - preslica; 21 - delovi biljaka; 22 - čunak - igla za necanje

- C) 1: ABVGDDEI f

- D) 1: Fig. 12.

- E) 1: Tringham, R., Brukner, B., Kaiser, T., Borojević, K., Bukvić, Lj., Steli, P., Russell, N., Stevanović, M., i Voytek, B., 1992: 351-386.

- F) 1: Vinča - Pločnik II

U kući 5 građevinskog sloja 3 nađen je sačuvn dvoslojni fragment tekstila dimenzija 3,5 x 3,5 cm. Izrađen je verovatno od lana, u platno prepletaju, gustina osnove i potke je 14 niti na 1 cm. Pretpostavlja se da je očuvan zahvaljujući zaštitnom sloju gline i kreča koji su na nju pali tokom rušenja kuće. To je najraniji poznati fragmnt očuvanog tekstila u Evropi.

70

- A) **Dubravica (Orašje)**, Kostolac (48)

naselje 2) višeslojno: starčevo, eneolit (badensko-kostolački), dubovačko-žutobrdska a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj; c) ukopano stanište / zemunica / jama; f) nepoznato.

- B) 1: 7b - 5; 15b - 4 ?????

- C) 1: A V Ic; A V Ic

- D) 1: T. LIV: 1 - 4

- E) 1: Јацановић, Д., Ђорђевић, А., 1990: 7-80.

Pronađeno je više tegova i amuleta, u bronzanodobnom sloju i pršljenci.

71

- A) **Pavlovac (Gumnište)**, Vranje (49)

naselje 2) višeslojno; a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj; c) ukopano stanište / zemunica / jama.

- B) 1: 7b - ?; 6b - ?; 7b - ?; 5b - ?
- C) 1: A J; A V J; A;
- E) 1: Сталио, Б., 1967: 57-74; 2: Perić, S., Perić, O., 2012.

Lokalitet Pavlpvac Guminište sa još dva nalazišta Čukar i Kovačke njive smešten je u blizini Južne Morave u selu Pavlovac kod Vranja. Istraživan je od prve polovine 20. veka, da bi se iskopavanja nastavila u više navrata, a zaštitna istraživanja sprovedena su 2011. godine. Objavljena dokumentacija sadrži veliki broj artefakata iz perioda srednjeg i mlađeg neolita. Istraživanjima 2011. godine potvrđeni su i fragmenti starčevačke keramike.

Od nalaza tekstilne proizvodnje pomenuti su konusni i spljoštteni pršljenci i tegovi opredeljeni za tkanje. Navode se i mali tegovi upotrebljavani u otežavanju mreže za ribolov (Сталио 1967: 62). Drugih podataka nema. I novijim zaštitnim istraživanjima potvrđeni su pronalasci tegova i pršljenaka (Perić, Perić 2012: 15), drugi podaci nisu navedeni.

72

- A) **Petnica (Petnička pećina)**, Valjevo (50)

naselje a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj.

- B) 1: 3 - 1; 7b - ?
- C) 1: A; A V Ic.
- D) 1: T. VI: 11, 12, 13, 15; T. VII: 2, 3.
- E) 1: Јовановић, Ђ., 1892: 41 - 45.

Tokom prvih istraživanja naselja ispred pećine pronađena je veći broj tegova. Nađena su dva tipa tegova: diskoidni - „stanjeni sferoid“ crne boje, perforirani i zaključuje da

su nepečeni, „na suncu sušeni“ uz konstataciju da su upotrebljavani za zatezanje. Druga grupa je dobro pečena, „okruglastiji“ - sferni, „u obliku jabuke“, perforirani. Od koštane industrije nađena je fragmentovana igla, nedostaje deo sa ušicom. Primeri tipova su prikazani su na crtežu, ostalih podataka nema.

73

- A) **Radojinja (Pljosna stijena)**, Nova Varoš (51)

naselje a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj.

- B) 1: a) 3a - ?; 6b - ?; 7b - 14; 7g - ?; b) 3a - ?; 6b - ?; 7b - ?; 7g - ?.
- C) 1: a) A; A1c; A B V E; A; b) 1c
- D) 1: a) sl. 41; b) sl. 33: 7 - 11; sl. 34: 4, 5.
- E) 1: a) Јуришић, А., 1996: 99-111. b) Дерикоњић, С., 1996.
- F) 1: Vinča - Pločnik / ~3500-3000 g. pre n. e.

Naselje je podignuto na izdignutom bregu Pljosna stijena u dolini Uvca u selu Radojinja, opština Nova Varoš. Otkriveni su tragovi zaštitnog bedema i ognjišta. Od dokumenata tekstilne aktivnosti izdvojeni su pršljenci, tegovi, prikazane su i dve fragmentovane igle. U sondi IV „na jednom mestu“ na podu nađeno je 14 diskoidnih tegova sa perforacijom, opredeljeni su u tegove za ribarsku mrežu. Neki od tegova su dekorisani urezanim linijama u obliku romba. Pršljenci su koničnog, bikoničnog oblika i sa „izvučenim krajevima“.

74

- A) **Popović (Mali drum)**, Mladenovac (52)

naselje a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj.

- B) 1: 9b - 2 (ap: 5124; 2702)
- C) 1: A B G D Đ Zap if
- D) 1: b) sl. 127, 128.
- E) 1: a) Tasić, N., 1973. b) Петровић, Б., Катић, В., Спасић, М., 2009.

- F) 1: kasni neolit, V milenijum pre n. e.

75

- A) **Kač (Popov Salaš)**, Novi Sad (53)

naselje 2) višeslojno; a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj.

- B) 1: 6b - 1
- C) 1: A B
- D) 1: sl. 1.
- E) 1: Вилотијевић, Д., 1965: 31-32.
- F) 1: потиска група

Izdvojen je jedan pršljnak.

76

- A) **Zabrnjica, Potkućnica, Priboj** (54)

naselje a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj.

- B) 1: 6b - ?; 7b - ?
- C) 1: A Ic; A Ic
- D) 1: sl. 33: 3 - 5; sl. 34: 2.
- E) 1: Дерикоњић, С., 1996.
- F) 1: Vinča - Tordoš, kraj, Gradačka faza, početak (po Garašaninu)

Pronađeni su poluloptast teg i bikoničan pršljenak sa urezima

77

- A) **Potporanj, Vršac** (55)

naselje a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj.

- B) 1: 4a - 2; 7b - ?; 9b - 8; 11b - 1; 15b - 8.
- C) 1: A Ic.

- D) 1: T. VII:1; T. XV:1, 2, 4, 6, 9, 11, 12; T. XVI: 1, 4; T. XVIII: 1; T. XIX; T. XXV: 1, 2, 3, 4, 5; T. XXXIX: 11, 12.
- E) 1: Milleker, F., 1938: 102-166.
- G) TABLA 10: 11.

Od većeg broja prikazanih nalaza pominju se teg, pršljenak, otisak strukture na dnu posude, dve trouglaste pločice sa perforacijama.

78

- A) Predionica, Priština (56)

naselje 2) višeslojno; a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj.

- B) 1: 7b - 22 (ib: 671, 36, 672, 674, 677, 23, 676, 91, 421, 67, 55, 683, 673, 681, 675, 680, 685, 679, 682, 584, 686, 678); 9b - 11 (ib: 594, 169, 568, 165, 166, 571, 566, 9014, 177, 173, 172); 16b - 1 (ib. 552);
- C) 1: A V G D Đ Zib Ic.
- D) 1: T. 79: 3; T. 83: 1 - 5; T. 84:5; T. 86:3; T. 87; 1 - 3; T. 93: 1 - 9; T. 96: 1 - 8; 95: 1 - 6
- E) 1: Galović, R., 1959.
- F) 1: kraj neolita (Vinča - Pločnik)

Pronađen je veći broj tegova, antropomorfnih figurina sa urezanom predstavom odeće, poklopac sa drškom na unutrašnjoj strani koji se identifikuje kao posuda za kvašenje pređe tokom pređenja, slični u Bugarskoj za prepredanje.

79

- A) Sastavci (Prepran), Priboj (57)

naselje a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj.

- B) 1: 6b (7) - ?; 7b - ?
- C) 1: A Ic; A Ic

- D) 1: sl. 33: 6; sl. 34: 3.
- E) 1: Дерикоњић С., 1996.
- F) 1: Starčevo III (po Garašaninu) /~ 4500 g. pre n. e.

Pronađeni su diskoidni i jajolikog oblika tegovi opredeljeni u tegove za ribolov sa oštećenjima od vešanja po obodu i pršljenci.

80

- A) **Donje Grbice (Rajac)**, Kragujevac (58)

f) nepoznato.

- B) 1: 19b - 1.
- C) 1: A B V G D Đ If.
- D) 1: Pl. II.
- E) 1: Andrews, R. L., 1988: 355.

Na „poklopcu“ sa drškom otisnuta je struktura prepleta u 2x2 keper prepletaju, sa vidljivim ivičnim delom, upotrebljena je uzduž presečena stabljika. Urađena je moguća rekonstrukcija strukture celog predmeta

81

- A) **Ratina (Divlje polje)**, Kraljevo (59)

naselje b) kulturni sloj.

- B) 1: 12b? (7b) - ? (ib. A 570; A 394; A 733; A 112)
- C) 1: A G D Zib Ic.
- D) 1: T. I: A112, A394, A570, A733.
- E) 1: Љамић - Валовић, Н., Валовић, С., 1988: 21-24.

82

- A) **Ritopek (Vodice)**, Beograd (60)

naselje 1) jednoslojno, 2) višeslojno; *Distribucija nalaza*: f) nepoznato.

- B) 1: 3a - 3 (Ib: a - 1913; b - 1909; c - 1912).
- C) 1: a, b, c: A B G D Zkb Ic.

- D) 1: T. 17: 127; 128; 129.
- E) 1: Perišić, S., 1984.
- F) 1: vinčanska (verovatno ???)
- G) TABLA 7: 9 - 11.

U katalogu su prikazane 3 igle sa ušicom, oštećeni su vrhovi, iz otkupa, nepoznata tačna lokacija

83

- A) **Selevac**, Smederevska Palanka (61)

b) naselje a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj; c) ukopano stanište / zemunica / jama.

- B) 1: 6b - 41; 7b - 124.
- C) 1: A B V G D Đ Zib I c
- D) 1: F. 10. 9 a, b, c, d, e, f, g, h; 10. 10: a, b, c, c, d
- E) 1: Tringham, R., and Stevanović, M., 1990: 369-396.
- F) 1: Vinča - Tordoš - Vinča - Pločnik I - Iia.

Na lokalitetu Selevac, kod Smederevske Palanke, tokom iskopavanja u svim građevinskim slojevima pronađen je veći broj pršljenaka i tegova. Od 41 fragmenta pršljenka, 35 je sekundarno perforiranih fragmenata keramike, a šest primeraka su pršljenci diskoidnog oblika. Uz njih je pronađeno i 124 celih ili fragmentovanih tegova. Sferni oblici su zastupljeni sa 51 primerkom, a drugu grupu čine diskoidni tegovi, ukupno 73 primerka. Najveći broj nalaza je iz faze Vinča B2 - gradačke faze i faze Vinča - Pločnik I - Iia. Date su dimenzije i težine tegova, a opredeljeni su u sredstva za tkanje, sa zaključkom da je tkačka proizvodnja bila razvijena.

84

- A) **Stragari**, Trstenik (62)

naselje a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj

- B) 1: 7b - ? . . . ; 2: . . .
- C) 1: A Ž J.
- E) 1: Станковић, С., 1989: 29-33.

U kući su pronađeni tegovi za ribarsku mrežu „*in situ*“, uredno poređani u kući, verovatno su tegovi za razboj.

85

- A) **Stubline (Crkvine)**, Obrenovac, (63)

b) višeslojno naselje 1) jednoslojno, 2) višeslojno; a) nadzemni objekat - kuća, blizu peći - ognjišta, blizu zida

- B) 1: 15b - 2 (ap: 5009; 5010); 2: 7b - 15; 12b - 1. 3: 7b - 8.

- C) 1: A B G D Đ Zap If; 2: A B J; A B G D Đ If.

- D) 1: b) sl. 179, 178; 2: sl. 13.

- E) 1: a) Tasić, N., 1973. b) Петровић, Б., Катић, В., Спасић, М., 2009; 2: Crnobrnja, A., Simić, Z., Janković, M., 2009: 9-25; 3: Crnobrnja, A., 2012: 45-64.

- F) 1: IV milenijum pre n. e, Vinča D2 (Crnobrnja, Simić, Janković)

Stubline su kasno neolitsko naselje na platou iznad reke Tamnave sa više lokaliteta kasne vinčanske kulture. Geomagnetnim istraživanjem prostora konstatovan je veliki broj građevinskih objekata smeštenih u relativno pravilnim nizovima koji se mogu porediti sa tipom ulice i manjih otvorenih međuprostora. Opisane su dve kuće sa nalazima tekstilne aktivnosti.

U sondi 05/2008 istražena je kuća 1/2008. Blizu peći na gomili, pronađeno je 15 tegova prečnika oko 8 cm. Opređeljeni su, po lokaciji u kući, u deo razboja za tkanje (Crnobrnja i dr. 2009: 16). Po ličnom pregledu tegovi su diskoidnog oblika (tip C) i imaju otiske od vešanja, a kod nekih su vidno izraženi. Nedaleko od njih pronađena je veća grupa minijturnih cilindričnih figurina, a jedan broj je imao zabodene alatke. Južno od oltara uz dva suda nalazio se kupasti „poklopac“ ili „*omphalos*“ sa otiscima strukture prepleta po celoj bočnoj površini. Ličnim pregledom konstatovala sam da je struktura tipa uvrtnje dve potke (tip: B II), a ivica na najširem delu završena je prepletom u vidu bordure (tip: A I ili A II). Slični predmeti nađeni su u Vinči Belo brdo. Predmet nije detaljnije analiziran.

Tokom iskopavanja 2010 godine istražena je kuća 1/2010 sa dve peći, stradala u požaru visokog intenziteta (Crnobrnja 2012: 60). Između zida i peći pronađeno je 8 diskoidnih tegova sa pomerenom perforacijom (Tip C, jajolik ili elipsast?). Sličnih su dimenzija i težine sa izraženim otiscima od vešanja, a po distribuciji pronalaska unutar kuće pretpostavlja se da su bili deo razboja na tom mestu. Na fotografiji se uočava 6 tegova.

- A) **Supska (Stublina)**, Čuprija, (64)

naselje 2) višeslojno; a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj; c) ukopano stanište / zemunica / jama.

- B) 1: 6b - 1 (ib. 22726); 7b - ? (ib. 22650; 22649); 9b - 9; 11b - 2 (ib. 22786); 15b - 7 (ib. 22598)

- C) 1: A G Zib Icf

- D): 1: sl. 1; sl. 2; T. I: 10; T. II: 4; T. V: 1, 2, 3, 5, 6; T. IX: 1, 2, 3, 5, 6; T. XI: 8; T. XII: 4, 6; T. XXXI: 4, 5; T. XXXVI: 5; T. XXXVIII: 3, 6.

- E) 1: Garašanin, D., i Garašanin, M., 1979.

- F) *Datovanje*: 1: . . . ; 2: . . .

- G) *Prikazano na tabli, pb* (privremeni broj): 1: . . . ; 2: . . .

Pronađeno je više tegova, u tekstu se pominje pet primeraka: u sloju 5 diskoidni 2 komada, u sloju 8 i 9 su tri grupe sa više loptastih oblika (verovatno tip C1III), pominju se otisci struktura na dnu sudova - 2 komada u sloju 1 i 9; jedan pršljen u sloju 9 (tip D).

- A) **Vinča (Belo brdo)**, Beograd (65)

naselje 2) višeslojno; a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj; c) ukopano stanište / zemunica / jama; f) nepoznato.

- B) 1: 6b - 1; 15b - 3; 2: 3a - ?; 4a (?) - ?; 3: 3a - 2 (ib. 1904; 1905); 4: 9b - 39 (Arh. ZFF: ib: 948; 1129; 1231; 1104; 1111; 1233; 1222; 1126; 1106; NMB: 1467; 1200; 947; NMB: 4380; 971; 1954; 1116; 1135; 1149; 1671; 976; 1079; 1109; MGB x; 1121; 988; 1053; 1112; 1080; 1046; MGB: 279; 1134; NMB 1437; 1153; NMB 1464; 1070; MGB C - 94; 1186; NMB 1295; NMB 1481; 5: 9b - 7 (ap: 35; 5121; 5136; 33; 7832; 34; 7833). 6: 9b - 56; 7b - 23.

- C) 1: A B D If; A B D If J; 2: A Zkb Ic; 3: A B D Zib Ic; A B D Zib; 4: A B V G D Đ Zib If; 5: A B G D Đ Z If.

- D) 1: sl. 21; 22a, b, v; 23; 2: sl. 1: 2, 3, 5, 11; sl. 7: 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 16; sl. 8: 4, 5; 3: T. 17: 130, 131; 4: kb. 9, 13, 42, 43, 44, 53, 54, 56, 59, 60, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 87, 89, 90, 92, 93, 94, 96, 98, 132, 165; 5: b) sl. 107, 109, 110, 111, 121, 122, 123.

- E) 1: Васић, M., 1907: 89-140; 2: Срејовић, Д., Јовановић, Б., 1959: 181-190; 3: Perišić, S., 1984: 203-277; 5: a) Tasić, N., 197. b) Петровић, Б., Катић, В., Спасић, М., 2009.

- G) 6: TABLA 20; TABLA 21; TABLA 23: 1 - 15.

Skraćenice: Arh. ZFF - Arheološka zbirka Filozofskog fakulteta; NMB - Narodni muzej Beograd; MGB - Muzej grada Beograda

Tokom dugogodišnjih istraživanja lokaliteta Vinča Belo brdo pronađen je veliki broj predmeta koji se povezuju sa proizvodnjom tekstila. Od velikog broja nalaza malo je objavljenih, pominju se uz druge predmete. Izdvojeni su pršljenci, višekraki amuleti, igle sa i bez ušice, veliki broj figurina sa urezanim crtežima koji asociraju na odelo. Vinča je naselje sa najvećim klasterom predmeta tehnologije tekstila, zastupljeni su svi oblici proizvodnje. Za analizu su dobijeni tegovi i 56 otisaka struktura prepleta na dnu sudova. U rekonstrukciji je prikazana grupa tegova iz kuće K02/80, sa analizom položaja na razboju i rasejanjem.

88

- A) **Vitoševac**, Ražanj (66)

naselje a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj.

- B) 1: 7b - ?

- C) 1: A V Ic.

- D) 1: T. VII: 5, 6.

- E) 1: Крстић, Д., 1964: 51-64.

- F) 1: Vinča - Pločnik

Tokom iskopavanja nađeni su loptasti tegovi i pljosnati, verovatno diskoidni. Više podataka nema.

89

- A) **Ripanj (Čaršija)** (70)

b) kulturni sloj

- B) 1: 11b - 1

- C) 1: A B V G D

- D) 1: sl. 1, 2

- E) 1: Цурк, Ф., 1997: 161-165.

- F) 1: Vinča-Pločnik

U Naselju mlađeg neolita u blizini Beograda prema Topčiderskoj reci istraženivanom početkom 20. veka utvrđene su nadzemne kuće, zemunice. Pronađen je veliki broj antropomorfnih figurina sa urezanim crtežima koje se tumače kao predstave odela. Najpoznatija je sedeća statueta, realistično modelovana sa elementima odeće – pregača.

7.3 Nalazišta iz bakarnog doba - Eneolit (4000 - 2500 g. pre n. e.)

90

- A) **Merošina (Biljeg)**, između Niša i Prokljuplja (67)

b) kulturni sloj

- B) 1: 11b - 1

- C) 1: A B V G D

- D) 1: sl. 1, 2

- E) 1: Цурк, Ф., 1997: 161-165.

- F) 1: Bujanj kultura (2600 - 2000 g pre n. e.)

Analizirani su otisci struktura na dnu suda. Parametri su izračunati preko pozitivskog silikonskog otiska, date su dimenzije izmerenih vrednosti. Zaključak je da je tkanina izrađena u platno prepletaju.

91

- A) **Novo selo (Bujanj)**, Niš (69)

naselje 2) višeslojno; b) kulturni sloj; c) zemunica / jama; f) nepoznato.

- B) 1: 6b - 13 (ib. 3642, 4647, 4693, 4062, 2398, 4523, 4524, 3609, 4525, 2858, 2091, 3790, 4656); 7b - 1 (ib. 4138). 2: 7b - ?; 6b - ?; 8b - ?. 3: 6b - ?; 7b - 1.

- C) 1: A V D Zib If; 2: A. 3: A B.

- D) 1: sl. 173 - 175, 178.

- E) 1: Гарашанин, М., 1983; 2: Bulatović, A., Milanović, D., 2012: 23-25; 3: Bulatović, A., Milanović, D., 2014: 20-23.

- F) 1: Bujanj - Hum I - III (Garašanin 1983); 2: ranoeneolitski stambeni horizont - Bujanj - Hum I; pozna faza eneolita - Kostolac - Kocofeni grupa (Bulatović, Milanović 2012).

Bujanj, Novo selo je višeslojno naselje sa nalazima starčevačke kulture, eneolitsko sa kulturom Bujanj - Salkuca - Krivodol. Prvo veće objavljivanje o nalazima tekstilne proizvodnje je u katalogu sa izložbe o lokalitetima Bujanj i Velika humska čuka (Garašanin

1983:). Na istočnom platou, u sklopu naselja Bubanj - Hum Ia, pronađeni su “pljosnati pršljenovi za vreteno“ i metalni „fragmenti igala“ (Sl. - kb: 173 - ib. 3642; 174 - ib. 4674; 175 - ib 4693). Izdvojena su tri tipa pršljenaka opisani kao: bikonični sa izduženim konusom, visine 4, 5 cm; konični visine 3 cm i izduženi konični visine 3, 5 cm. Nalazi iz kulture Bubanj - Hum II obuhvataju istočni plato i centralni nivo. Pomenuti su tekstilni alati: „pršljeni za vreteno konični, bikonični i kruškasti, najzad veliki konični tegovi“. U katalogu je prikazan samo jedan nalaz, kb. 178, „teg u obliku spljoštenog cilindra“ (verovatno tip: T - C). Nalazi najmlađe faze Bubanj - Hum III obuhvataju: pršljenak (prstenast oblik sa velikim otvorom, pa verovatno nije pršljenak), grupa od 8 bikoničnih pršljenaka i 2 konična pršljenka (kb. 4062, 2398, 4523, 4524, 3609, 4525, 2858, 2091, 3790, 4656).

O rezultatima novijih iskopavanja u kratkom saopštenju o nastavku istraživanja iz prethodnih godina (Bulatović, Milanović 2011), iznose da je na istraženoj površini od oko 85 m² na zapadnom delu nalazišta u dve sonde potvrđen pronalazak većeg broja tehničkih sredstava za proizvodnju tekstila. U sondi I nađeni su „tegovi od pečene zemlje“. U sondi II sa ostalim nalazima pozne faze eneolita - Kostolac - Kocofeni grupa nađeni su „keramički pršljenci“. U horizontu kulture Černavoda III nađeni su „keramički kalemi“. Bližih podataka o nalazima nema.

Istraživanjima 2009. godine otkrivena je jama u kojoj su između ostalog nađena dva diskoidna pršljenka i jedan perforirani kupast teg. Ostale informacije nisu date. Na osnovu nalaza pretpostavlja se da je jama ritualna, pa treba uzeti u obzir da su ovi predmeti vezani za tekstilnu proizvodnju upotrebljeni u ritualnom kontekstu.

Tokom nastavka istraživanja u 2012. godini dokumentovan je deo „plitko ukopane stambene strukture“ (Bulatović, Milanović 2014). Među drugim kasnoeneolitskim nalazima keramike, životinjskih kostiju i kremenih alatki su i keramički pršljenci, neodređen broj. Nalazi pripadaju Kocofeni - Kostolac grupi. U stambenom horizontu Bubanj - Hum I kulture jama broj 69 sadržala je keramički teg i keramički pršljenak. Bližih informacija nema.

Kultura Bubanj - Hum je zastupljena sa najviše nalaza, prvenstveno se javljaju pršljenci i vrlo malo tegova. Stiče se utisak da je najveći broj iz najmlađe faze Bubanj - Hum III. Veći broj predmeta objavljen u katalogu je iz zbirke muzeja prikupljene tokom dužeg perioda (Гарашанин 1983), pa nema osnove za neka kvantitativna poređenja.

92

- A) **Šašinci (Čelepovac)**, Sremska Mitrovica (71)

naselje 2) višeslojno, a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj

- B) 1: 6b - ?
- C) 1: A
- E) 1: Поповић, Д., 1996: 213-220.
- F) 1: vučedolska

Pronađeno je više pršljenaka, nije naveden broj. Drugih podataka nema.

93

- A) **Divoš (Kremenica)**, Sremska Mitrovica

naselje 2) višeslojno b) kulturni sloj

- B) 1: 6b - ?
- C) 1: A
- E) 1: Поповић, Д., 1996: 213-220.
- F) 1: vučedolska kultura

Višeslojno naselje badensko- kostolačke kulture. U vučedolskom sloju pronađeno je više pršljenaka. Drugih podataka nema.

94

- A) **Dobanovci (Selo)**, Zemun (73)

naselje 2) višeslojno; Distribucija nalaza: f) nepoznato.

- B) 1: 6b - 2
- C) 1: AGIc
- D) 1: Sl. 14: e, 1 i 2
- E) 1: Тасић, Н., 1959: 214-234.
- F) 1: badenski sloj (Tasić)

Kod sela Dobanovci na većem prostoru (Selo, Petlja na auto - putu, Cigлана) otkriveni su nalazi iz različitih perioda, stračevačka zemunica, kod petlje badensko naselje i grobovi iz eneolita, vučedolsko naselje kog ciglane, naselje iz bronzanog doba do srednjeg veka. Nalazi vezani za tekstil evidentirani su u starčevačkom sloju igla i pršljenci u badenskom sloju. Količina keramičkih pršljenaka nije data, a korišćen je naziv „bršljenci“. U opisu je

naglašeno da su sa uglačanom i kanelovanom površinom, a da se razlikuju od onih iz vinčanske kulture.

95

- A) **Družetić (Bodnjik)**, Koceljeva (68)

naselje, a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj

- B) 1: 7b - ?; 2: 6b - ? (neodređeno); 8b - 1
- C) 1: A V Ic J; 2: A
- D) 1: sl. 4.
- E) 1: Палавестра, А., Богдановић, И., Старовић, А., 1995: 190-196; 2: Живановић, З., 2013.
- F) 1: rani eneolit

Lokalitet je smešten na platou brda iznad rečice Ub. Otkrivena su dva nadzemna objekta. Pronađeni su piramidalni i kupasti tegovi, opredeljeni za držanje krova. Od tekstilnih evidencija izdvojeni su 1 kalem i 2 pršljenka „keramička“ tega za vreteno. Drugih podataka nema.

96

- A) **Družetić (Korenski Vis)**, Koceljeva (74)

naselje 1) jednoslojno, b) kulturni sloj; f) nepoznato.

- B) 1:7b - ? (neodređeno)
- C) 1: A
- E) 1: Живановић, З., 2011.
- F) 1: rani eneolit

Gradinsko naselje nalazi se u blizini većeg lokaliteta Bodnjik. U površinskim nalazima konstatovani su tegovi „utege“, drugih podataka nema. Opredeljeni su u rani eneolit.

97

- A) **Hrtkovci (Gomolava)** (21)

naselje 2) višeslojno; a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj

- B) 1: 7b - ?; 6b - ? 2: 6b – 12; 7b – 16.
- D) 1: A C If. 2: ABVGDD If
- E) 1: Гирин, М., 1960: 130-150; 2: Petrović, J., Jovanović, B., 2002.
- F) 1: badensko - kostolačko naselje

U kostolačkom naselju pronađen je veći broj tegova, „jajasti“ i loptasti. U svim horizontima kostolačke grupe pronađen je veći broj pršljenaka, konični, bikonični, manji broj diskoidnih tegova i kalem.

98

- A) **Šatrinci (Gornji Dobrodov), Irig (75)**

naselje a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj

- B) 1: 6b - ?
- C) 1: A
- E) 1: Поповић, Д., 1996: 213-220.
- F) 1: kostolačka, vučedolska kultura

Pominje se više pršljenaka, drugih podataka nema.

99

- A) **Batrovci Vašice (Gradina na Bosutu), Šid (77)**

b) višeslojno

- B) 1: 6b - ?; 7b - ?.
- C) 1: A; A.
- E) 1: Milošević, P., 1964: 18-19.

Višeslojno naselje naseljeno u kontinuitetu od neolita, a nalazi tekstilne aktivnosti izdvojeni su od eneolita do gvozdenog doba. U eneolitskom sloju pominje se više pršljenaka, drugih podataka nema.

100

- A) **Jelašnica (Škodрино polje)**, Knjaževac (78)

naselje a) nadzemni objekat - kuća.

- B) 1: 7b - ?; 6b - 1 (ib. 102).
- C) 1: A J; A V G D Zib If
- D) 1: Sl. 15.
- E) 1: Петровић, П., Јовановић, С., 1997.
- F) 1: IV - III milenijum pre n. e.

Lokalitet Škodрино polje je naselje na terasi desne obale Belog Timoka. Sondažna istraživanja se sprovode od 1987 godine. Registrovano je više kuća. Od dokaza tekstilnih aktivnosti nađeni su tegovi opredeljeni za ribarske mrežae. O drugim nalazima povezanim sa proizvodnjom tekstila nema pomena. U katalogu je prikazan pršljenak, koničan tip, delimično oštećen.

101

- A) **Kalenić (Jezero)**, Lajkovac (79)

a) nadzemni objekat - kuća.

- B) 1: 6b - ?; 7b - ?.
- C) 1: A, V, If.
- D) 1: str 50: sl. 8.
- E) 1: Спасић, М., 2013: 45-52.

- F) 1: III - IV milenijum pre n. e; badenska kultura

U sondašnom istraživanju pronađeno je nekoliko pršljenaka i tegova od pečene zemlje. Pršljenci su manjih dimenzija, konični, viši tip (tip E1/3) (Sl.8). Drugih podataka nema.

102

- A) **Kladovo (na Dunavu obala), Đerdap (80)**

nepoznato

- B) 1: 9b - 1
- C) 1: A B V G D Đ If
- D) 1: sl. 1a, b, c, d.
- E) 1: Гарашанин, М., 1952: 37-45; Гарашанин, М., 1953: 67-72.

Pronađena je antropomorfna figurina sa urezanim elementima delova odeće, gornji deo- poprsje figurine posebno naznačen i opisan, dubovačko-žutobrdski tip.

103

- A) **Likodra (Ostenjak), Krupanj (81)**

naselje a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj

- B) 1: 6b - 2.
- C) 1: Ic, Ic.
- D) 1: T. III: 9; T. IV: 8.
- E) 1: Булатовић, А., Банкоф, А., Филиповић, В. и Митровић, С., 2013: 77-84.
- F) 1: eneolit, stariji - pozni eneolit

Likodra je gradinsko naselje pozne vinčanske kulture i trajalo je tokom celog eneolita. Keramika starijeg horizonta - stariji eneolit, ima elemente kompleksa Bujanj - Salkuca -

Krivodol. Mlađi horizont razvijenog eneolita ima keramičke forme tipične za vučedolsku grupu. Na tablama prikazana dva pršljenka koničnog tipa. Ostalih podataka nema.

104

- A) **Rača, Dolina Lepenice** (82)

b) kulturni sloj

- B) 1: 7b - ?
- C) 1: A Ic.
- D) 1: T. CV: h, k
- E) 1: Andrejić, Ž., 1981: 190-193.

Rekognisciranjem terena pronađeno je više tegova od pečene zemlje. Na tabli su prikazana dva tega, diskoidni sa pomenom i centralnom perforacijom. Drugih podataka nema.

105

- A) **Obrež (Motel), Pećinci** (83)

naselje b) kulturni sloj

- C) 1: A
- E) 1: Поповић, Д., 1996: 213-220.
- F) 1: kostolačka, vučedolska.

Pominje se više pršljenaka, drugih podataka nema.

106

- A) **Jagodina (Panjevački rit)** (84)

naselje a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj.

- B) 1: 6b (6b; 7b) - ?
- C) 1: A V Ic
- D) 1: T. II: 3, 4
- E) 1: Булатовић, А., 1997: 71-76.
- F) 1: Bubanji - Salkuca - Krivodol

U kući je pronađeno pršljenci više diskoidni, konični i bikonični.

107

- A) **Vrdnik (Pećine)**, Ruma (85)

naselje 1) jednoslojno, 2) višeslojno a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj

- B) 1: 6b - ?; 2: 7b - 1
- C) 1: A 2: A B
- E) 1: Поповић, Д., 1996: 213-220; 2: Поповић, Д., 1997: 7-40.
- F) 1: vučedolska, kostolačka; 2: kostolačka grupa

Pronađeno je više pršljenaka i jedan teg.

108

- A) **Surduk (Marina)**, Stara Pazova (86)

b) višeslojno 1) jednoslojno, 2) višeslojno; a) kuća, b) kulturni sloj, c) jama

- B) 1: 6b - 1
- C) 1: A B V G If
- D) 1: sl. 8a (str. 136)
- E) 1: Стојић, М., 2008: 129-142.

- F) 1: eneolitoit, badenska kulturna grupa (Stojić 2008)

Pronađen je deo koničnog pršljenka ornamentisan kratkim urezima u redovima

109

- A) **Velika Humska Čuka**, Niš (1/ III)

b) naselje 2) višeslojno; b) kulturni sloj.

- B) 1: 6b - 1
- C) 1: A B V
- E) 1: Гарашанин, М., Гарашанин, Д., 1959: 234-255.
- F) 1: eneolit i gvozdeno doba

U eneolitskom sloju pronađen je pršljenak, drugih podataka nema.

7. 4. **Nalazišta iz bronzanog doba** (2500 - 1000 g. pre n. e.) (KARTA III)

110

- A) **Bela Crkva (Cerik)**, Krupanj (3)

naselje nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj

- B) 1: 3v - 1 (ib. 19343)
- C) 1: A B D Zib Ic
- E) 1: Гарашанин, М., Гарашанин, Д., 1967: 5-27.

Među nalazima je izdvojena igla sa ušicom.

111

- A) **Belotić (Šumar)**, Krupanj (2)

- a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj;
- B) 1: 3v - 1
 - C) 1: A B J.
 - E) 1: Гарашанин, М. и Гарашанин, Д., 1961: 44-47.
 - F) 1: srednje bronzano doba

Nađena je bronzana igla.

112

- A) **Borac (Rtovi)**, Rača Kragujevačka (4)

b) kulturni sloj.

- B) 1: 7b - ?; 8b - ?.
- C) 1: A V Ic.
- D) 1: T. CV: (2 tega); T. CVIII: V a; b.
- E) 1: Andrejić, Ž., 1981: 190-193.
- F) 1: bronzano doba

U ataru sela Borac na potesu Rtovi, prilikom oranja, pronađeni su „piramidalni tegovi većih i manjih dimenzija, kao i valjkasti nebušeni“ (Andrejić 1981: 191). Na crtežu su prikazani jedan piramidalni teg i kalem, ali se na osnovu teksta može pretpostaviti da je pronađeno više primeraka za oba tipa. Ostalih informacija nema.

113

- A) **Vatin (Bela Bara)**, Vršac (6)

naselje 1) jednoslojno, b) kulturni sloj

- B) 1: 2a - 12 - ??; 3a - 7; 4a - 9;

- C) 1: A B V Ic
- D) 1: T. II: 5 - 9, 12, 20; T. XII: 113 - 125 (NEDOSTAJE T. XIII: 126)
- E) 1: Узелац, Ј., 1976: 131-140.

U katalogu predmeta iz Narodnog muzeja u Vršcu pominju se pločice sa perforacijom, koštane igle i pljosnati predmeti koji bi odgovarali predmetu bat.

114

- A) **Korbovo (Glamija), Kladovo** (8)

b) kulturni sloj; d) nekropola / grob

- B) 1: 9b - 2
- C) 1: A B V G D Đ Zib Icf
- D) 1: cr: 8, 9; T. XIII: 5a - c; T. XXII: 1a - c.
- E) 1: Крстић, Д., 2003.
- F) 1: srednje bronzano doba B2, 1600/1500 - 1400 god. pre n. e. (Reinecke)

Izdvojene su dve figurine iz gobnih celina sa urezanim crtežom koji asociraju na ornamente sa odeće. Pokazuju sličnost sa figurinama iz Cirna I.

115

- A) **Gaj, Đurđevo (Đurđevska glavica), Rača** (10)

naselje f) nepoznato.

- B) 1: 3 - 1.
- C) 1: A B J.
- E) 1: Andrejić, S., 1978: 164-170.
- F) 1: bronza

Izdvojena je jedna igla za šivenje

116

- A) **Usje (Žuto brdo)**, Kovin (11)

2) višeslojno; b) kulturni sloj

- B) 1: 6b - 1; 9b - 4.
- C) 1: A B D Đ If; A B G D if; A B.
- D) 1: Sl: 8 (a, b); 9 (a, b); 11; 59.
- E) 1: Vasić, M., 1908: 1-47.

Žuto brdo je naselje sa velikom tradicijom iskopavanja od preko sto godina. U svojim istraživanjima M. Vasić je posebnu pažnju posvetio antropomorfnim figurinama. Detaljno su opisana četiri fragmenta sa očuvanim gornjim delom, jedna je sa glavom (Sl. 8; 9; 10 i 11). Poseban naglasak je na urezanim crtežima koji se dovode u vezu sa nakitom. Zaključuje da su ornamenti „tekstilnog porekla“ i prepoznaje transfer ornamenata sa drugih figurina. Urezane linije oko struka tumači kao pojas. Ornamentisan pršljenak je ubrojan u razne predmete od pečene zemlje, dimenzije su 4,5 x2,5 cm, a konstatuje da je to jedini pronađeni pršljenak. Nalaze sa lokaliteta Vasić prepoznaje kao deo ornamentalnog stilskog obrasca.

117

- A) **Beška (Kalakača)**, Inđija (12)

naselje 1) jednoslojno. c) ukopano stanište / zemunica / jama.

- B) 1: a) 6b - ? više; b) 4b - 1 (Ib 1175). 2:
- C) 1: a) AŽIf; b) ABGDZibIf.
- D) 1: a) sl 96; b) sl. 99.
- E) 1: Jevtić, M., 2011.; 2: Filipović, D., 2011: 74-92.

Kalakača je naselje na desnoj obali Dunava u ataru sela Beška. Zaštitna istraživanja sprovede se od 1971. godine u više navrata. Otkriveno je jednoslojno naselje razvijene horizontalne stratigrafije od bronzanog do ranog gvozdenog doba (Medović 1988; Jevtić 2011) sa ukopanim objektima na velikom prostoru, od kojih su mnoge korišćene kao žitne jame. Bronzanodobni sloj pripada “ranj fazi bosutske grupe - kalakača horizont“. Istraživanjima na tri lokaliteta konstatovano je preko 240 ukopanih objekata. Nova zaštitna

arheološka istraživanja su sprovedena 2003. - 2007. godine. Nalazi bronzanodobnih staništa i naselje gvozdenog doba su predstavljeni u odvojenim hronološkim celinama.

Dokumentovani nalazi tekstilne proizvodnje iz poluzemuničkih staništa prikupljeni istraživanjima 2003. - 2007. godine obuhvataju kalemive od pečene zemlje, i bronzane igle sa glavom. Veći piramidalni tegovi identifikovani su kao prekalde povezane sa ognjištem nisu deo tekstilnih aktivnosti. Tokom nastavka iskopavanja 2007. godine na lokalitetu Most pronađeno je više pršljenaka, a opredeljeni su za tkački razboj. Sl. 99 - (Ib 1175) Izdvojena je trouglasta pločica sa 3 perforacije, dimenzije l - 28 mm; d - 8 mm. Navodi se da služi za tkanje iz ruke i opredeljena je u pločice za tkanje U arheobotaničkim nalazima velikog broja ratarskih kultura, izdvojeno je preko 300 semena lana iz 5 uzoraka, sa naglaskom da je to relativno visok broj u odnosu na druge gajene biljke.

118

- A) Kostolac **Kličevac**

f) nepoznato.

- B) 1: 9b - 1
- C) 1: A B V G D Đ Ic
- D) 1: T. X, XI.
- E) 1: Валтровић, М., 1890: 110-114.

Prvi detaljan opis antropomorfne figurine Kličevački idol po kojoj je stil figurina dobio ime.

119

- A) **Ljuljaci (Milića Gradina)**, Kragujevac

naselje 1) jednoslojno. f) nepoznato.

- B) 1: 6b - ? (verovatno 7b - ?).
- C) 1: A V.
- E) 1: Srejović, D., 1965: 54-55.
- F) 1: rana faza bronzanog doba, vatinska kulturna grupa (Srejović)

Milića Gradina je naselje bronzanog doba sa jednim stambenim horizontom. Uz veću koncentraciju predmeta litičke i koštane industrije, nađen je veliki broj bikoničnih pršljenaka

(u tekstu bršljenci). Drugih podataka nema. Velika količina nalaza je protumačena da su proizvodi verovatno namenjen razmeni dobara.

120

- A) **Pirot, Madilka**

d) nekropola / grob ili tumul

- B) 1: 3v - 1; 6b - 1
- C) 1: A B V Ic
- D) 1: T. I.
- E) 1: Јевтић, М., 1990: 94-103.

U urni uz spaljene kosti nađena je jedna metalna igla za šivenje. I u još jednoj urni sa spaljenim kostima nađen je jedan bikoničan pršljenak.

121

- A) **Mrfaja, Donji Milanovac**

naselje b) kulturni sloj;

- B) 1: 7b - ?.
- C) 1: A.
- E) 1: Jovanović, B., 1965: 93-94.
- F) 1: puno bronzano - starije gvozdeno doba (Jovanović)

Tokom sondažnog istraživanja uz keramiku i sporadične nalaze kremene industrije konstatovano je nekoliko tegova. Bližih informacija nema.

122

- A) **Minine Vode, Požarevac (5)**

b) kulturni sloj; d) nekropola / grob ili tumul

- B) 1: 9b - 1
- C) 1: A B V G D Đ Ic

- D) 1: T. I: 1a - d
- E) 1: Јаџановић, Д., 1991: 5-32.

Figurina na poklopcu od urne sa kostima ima elemente urezanog crteža.

123

- A) **Nad Lugom, Viminacijum, Kostolac (5)**

naselje 2) višeslojno a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj

- B) 1: 6b - ?; 6b - ?, 7b - 2.
- C) 1: A V; A V, A B V.
- E) 1: Šljivar, D., 1977: 14-18.
- F) 1: badenska - kostolačka; dubovačko - žutobrdska.

Pominju se pršljenci, više komada i dva tega.

124

- A) **Novačka Ćuprija, Smederevska Palanka**

naselje a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj

- B) 1: 6b - 8.
- C) 1: A B V Ic
- D) 1: T. XVII: 2, 3, 4.
- E) 1: Крстић, Д., Bankoff, A., Вукмановић, М., Wintor, F., 1986: 17-61.
- F) 1: prelaz iz bronzе u gvozdeno, XI - X vek pre n. e. (autori)

Nađeno je osam koničnih i bikoničnih pršljenaka.

125

- A) **Odžaci I, Odžaci**

naselje, b) kulturni sloj

- B) 1: 9b - 1 (ib. 2481)
- C) 1: A G Zib Ic
- D) 1: T. III ili T II: 1a - c
- E) 1: Karmanski, S., 1978.

- F) 1: pozna bronza

U katalogu sa rekognosciranja više lokaliteta pominje se figurina sa elementima urezanog crteža.

126

- A) **Dubravica, Orašje**, Požarevac (5)

naselje 2) višeslojno b) kulturni sloj

- B) 1: 6b – 3; 9b - *
- C) 1: A V Đ Ic
- D) 1: T. LXXI: 1 - 4
- E) 1: Јацановић, Д., Ђорђевић, А., 1990: 7-80.
- F) 1: dubovačko - žutobrdska

Višeslojno naselje trajalo u kontinuitetu od strajjeg neolita do srednjeg veka. U bronznodobnom sloju pronađeno je više pršljenaka, istaknuta su tri primerka.

127

- A) **Orešac (Židovar)**, Vršac

naselje 2) višeslojno; a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj; c) ukopano stanište / zemunica / jama

- B) 1: 6b - 17; 13b - 1 ?
- C) 1: A B V G D Đ
- E) 1: Ljuština M., 2012.
- F) 1: oko 1700 - 1600 g. pre n. e.

Nalazi iz dokumentacije Filozofskog fakulteta obuhvataju ukupno 17 pršljenaka. Po obliku su konični, viši tip (tip E 2 i 3) i bikonični (tip F 5 i 7). Dva pršljenka su ornamentisana, ostali nemaju ornamentie.

128

- A) **Stari Kostolac (Pećine)**, Kostolac (5)

naselje b) kulturni sloj

- B) 1: 9b - (ib. 1453; 957)
- C) 1: A B V G D Đ Zib Ic
- D) 1: T. II: 2a - b; T. V: 2a - c;
- E) 1: Јаџановић, Д., 1991: 5-32.

Izdvojene su dve figurine, fragmenti glave koji asociraju na delove pokrivala za glavu – kapa ili slično.

129

- A) **Poloj**, Ваџка Palanka

naselje 1) jednoslojno, b) kulturni sloj.

- B) 1: 3a - 1; 6b - 1 (ib. A - 748)
- C) 1: A B V D Zib Ic
- D) 1: T. II: 6; 8.
- E) 1: Пап, Ј., 1998: 25-38.
- F) 1: prelazni period ka gvozdenom dobu, kulture Belegiš II, Gava (Pap).

130

- A) **Popović selo**, Rača

b) kulturni sloj

- C) 1: A; A B. 2: A V.
- E) 1: Andrejić, S., 1979: 164-170; 2: Andrejić, S., 1981: 190-193.
- F) 2: kostolačka prelaz u bronzu. (Andrejić 1981)

Rekognisciranjem terena u privatnom dvorištu pronađeni su „veliki piramidalni tegovi“. Drugih podataka nema. U blizini su nađena tri pitosa i fragmenati keramike. Po opisu i kontekstu ostalih nalaza tegovi verovatno nisu predviđeni za tkanje.

131

- A) **Selište**, Požarevac (5)

, b) kulturni sloj

- B) 1: 9b - 2 (ib. 1454)
- C) 1: A B V G D Đ Zib Ic
- D) 1: T. III: 3a - c; 4a - c
- E) 1: Јаџановић, Д., 1991: 5-32.

Izdvojene su fragmenti glava dve figurine sa elementima ukrašavanja koji asociraju na delove odeće i nakit.

132

- A) **Sečanj (Ciglana), Zrenjanin**

d) nekropola / grob

- B) 1: 13b - ?
- C) 1: A Ic
- D) 1: T. I: 1, 2, 4, 5
- E) 1: Радишић, Р., 1960: 151-154.

Na urnama u predelu trbuha i vrata ornament je izveden u tehnici šnur ili vrpčaste keramike, više paralelnih otiskivanja.

133

- A) **Staričino (Kobilje)**

b) kulturni sloj

- B) 19b - 1 (ib. 944)
- C) 1: A B V G D Đ Zib Ic
- D) 1: T. III: 1a - c
- E) 1: Јаџановић, Д., 1991: 5-32.

Izdvojena je figurina sa ornamentima koji asociraju na ukrašavanje odeće.

134

- A) **Stig (Crljenac)**

b) kulturni sloj

- B) 1: 9b - 1
- C) 1: A B V G D Đ Ic
- D) 1: T. II: 1a - c
- E) 1: Јацановић, Д., 1991: 5-32.

Izdvojena je jedna figurina, analogija sa primerkom iz Dupljaje.

135

- A) **Ušće Tumanske reke**, Golubac

b) kulturni sloj; f) nepoznato.

- B) 1: 9b - 2 (ib. 1450, 1451)
- C) 1: A B V G D Đ Zib Ic
- D) 1: T. IV: 1a - c, 2a - c
- E) 1: Јацановић, Д., 1991: 5-32.

Izdvojene su dve figurine sa opisanim gornjim delom. Urezani crtež asocira na ukrašavanje delova odeće.

136

- A) **Vatin**, Vršac (6)

naselje 2) višeslojno; f) nepoznato.

- B) 1: 2a - 12 - ??; 3a - 7; 4a - 9;
- C) 1: A B V Ic
- D) 1: T. II: 5 - 9, 12, 20; T. XII: 113 - 125
- E) 1: Узелац, Ј., 1976: 131-140.
- F) 1: bronzano doba
- G) 1: TABLA 7: 4 - 10

U Narodnom muzeju u Vršcu zbirka predmeta od kosti i roga iz Vatina obuhvata i predmete povezane sa tekstilnim proizvodnjom. Šivaće igle obuhvataju sedam primeraka. Objavljene su tri sa perforacijom prečnika 2–3 mm, a dve imaju urezan žleb za vezivanje niti,

jedna igla sa dvojnomošćicom je polukružna. Od više trouglastih i kvadratnih koštanih pločica sa perforacijama osam objavljenih se može ubrojiti u pločice za tkanje. U tekstu su određene za pričvršćivanje na podlogu.

137.

- A) **Vašice Batrovci (Gradina na Bosutu)**, Sremska Mitrovica (7)

naselje 2) višeslojno; a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj.

- B) 1:6b - ?; 7b - ?.
- C) 1: A; A.
- E) 1: Milošević, P., 1964: 18-19.
- F) 1: bronzano doba

Naselje Gradina na Bosutu istraživano je od 1964 - 1988. godine. Ustanovljeno je da je postojalo naselje u kontinuitetu od kraja neolita do srednjeg veka. U bronzanodopskom horizontu stanovanja, osnova I i III, pronađeni su tegovi (utezi) i pršljenci od pečene zemlje.

138.

- A) **Veliko Krčmare (Kolarnica)**, Rača

b) kulturni sloj.

- B) 1: 6b - ?
- C) 1: A.
- E) 1: Andrejić, S., 1978: 164-170.
- F) 1: bronzano doba

Pronađeno je više pršljenaka manjih dimenzija. Drugih podataka nema.

139

- A) **Vučić selo**, Rača,

a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj.

- B) 1: 6b - ?

- C) 1: A.
- E) 1: Andrejić, S., 1978: 164-170.
- F) 1: bronzano doba

Pronađeno je više pršljenaka manjih dimenzija. Drugih podataka nema.

140

- A) Bresje (Salakovac), Požarevac (5)

b) kulturni sloj

- B) 1: 9b - 1 (ib. 1452)
- C) 1: A B V G D Đ Zib Ic
- D) 1: T. III: 2a – c.
- E) 1: Јацановић, Д., 1991: 5-32.

Tokom izoravanja nađen je fragment gornjeg dela antropomorfne figurine sa elementima ukrašavanja koji asociraju na delove odeće i nakit. Peipada dubovačko-žutobrdske keramici.

7. 5. Nalazišta iz gvozdene doba (1000 g. pre n. e. – kraj 1 veka pre n. e.)

141

- A) Duga poljana (Šarski krš), Novi Pazar

naselje 1) jednoslojno, f) nepoznato.

- B) 1: 6b - ?; 7b – ?.
- C) 1: A V Ic.
- D) 1: TI: 2.
- E) 1: Јевтић, М., 1983: 15-20.
- F) 1: starije gvozdeno doba (Jevtić 1983)

Sondažnim istraživanjem gradinskog naselja na Šarskom kršu, uz ostalu keramiku, nađeno je više bikoničnih pršljenaka i piramidalnih i kupastih tegova. Za tegove je konstatovano da su po funkciji tkački. Ostali podaci o nalazima nisu dati.

- A) **Vašice Batrovci (Gradina na Bosutu), Šid (7)**

naselje 2) višeslojno; *Distribucija nalaza*: a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj

- B) 1: 7b - ?; 7b - 1 (valjkast)
- C) 1: A; A B V Ic.
- D) 1: Sl. 60/ 1 - 8; Sl. 73/9.
- E) 1: Medović, I., 2011.
- F) 1: starije gvozdeno doba

Gradina kraj obale reke Bosut je višeslojni lokalitet u zapadnom Sremu istraživani 1964 - 1988. godine. Naseljen je od neolita do latenskog perioda. Naselje starijeg gvozdenog doba u većem broju stambenih jedinica sadrži keramičke posude, stugače, predmeta litičke i koštane industrije, ukrasne predmete od bronzne kao narukvice. Sredstva za tkanje obuhvataju tegove i pršljenke. U osnovi I i II pronađeno je više glinenih tegova (utezi). Valjkasti teg opredeljen u predmete povezane sa tkanjem nađen je u Kući 21 sa Basarabi keramikom (Sl. 73/9).

- A) **Beška (Kalakača) (12)**

naselje 1) jednoslojno, b) kulturni sloj; c) ukopano stanište / zemunica / jama

- B) 1: 3a - 2 (T. inv: 2098; 154). 2: 5a - 1 (ti: 7); 8b - 1 (ti: 1263). 2: 6b - 11;
- C) 1: A B D Z. 2: A B G D Zti If
- D) 2: T. XX:
- E) 1: Vilotijević, D., 1979; 2: Medović, P., 1988.
- F) 1: gvozdeno doba II, 900 - 750. god. pre n. e. (Medović)

Kalakača je naselje na desnoj obali Dunava u ataru sela Beška i Krčedin. Prva zaštitna istraživanja sprovedena su od 1971-1974.. Otkriveno je jednoslojno naselje ranog gvozdenog doba sa velikim brojem ukopanih objekata (Medović 1979). Kasnija sistematska istraživanja (2003., 2004., 2007. godina) potvrdila su razvijenu horizontalnu stratigrafiju naselja na tri lesne površi u periodu bronzanog i ranog gvozdenog doba sa preko 240

ukopanih objekata. Konstatovano je da su objekti imali funkciju silosa za čuvanje žita (Jevtić 2011) i povremenu stambenu funkciju (Medović 1988). Nalazi su predstavljeni u dve odvojene hronološke celine bronzanog i gvozdenog doba (kako su prezentovani u literaturi), mada se po mnogim karakteristikama kada je u pitanju proizvodnja tekstila, mogu posmatrati kao deo jedinstvenog materijalnog korpusa.

Od nalaza tekstilne aktivnosti objavljeno je 12 pršljenaka, 12 tegova, 1 kalem sa četiri perforacije i 3 koštane igle. Piramidalni tegovi se vezuju za krovnu konstrukciju, a ovoidni su naznačeni kao ribarski tegovi. Pršljenci u objektima 4, 12, 19, 61, 153 se naznačeni pojmom "točak", a oni u objektima 72, 101 po pojmom "pršljenak". Drugih podataka nema. U odnosu na istraženi broj ukopanih objekata dokazi tekstilne aktivnosti su ograničene po obimu i vrsti predmeta.

144

- A) **Krivelj, *Staro groblje***, Bor

naselje 2) višeslojno; a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj

- B) 1: 7b - ?.
- C) 1: A, ??????
- D) 1: T. II: 7
- E) 1: Јевтић, М., 1996: 129-142.
- F) 1: naselje ranog i poznog gvozdenog doba (Jevtić 1996)

Naselje iz perioda gvozdenog doba i antičkog perioda uništeno je širenjem rudarskog kopa. Od keramike starijeg gvozdenog doba izdvajaju se diskoidni prpršljenci.

145

- A) **Glogovik (*Latinsko groblje*)**, Mala Pešter iznad Sopoćana

, b) kulturni sloj; d) grob ili tumul; e) ostava, f) nepoznato.

- B) 1: 14d - 1; 18v - 2.
- C) 1: A Ic; A B V Ic.
- D) 1: T VI. ??; T. V: 1- 4.

- E) 1: Летица, З., 1982: 11-17.
- F) 1: 700 g. pre n. e.

U grobu su pronađeni ostaci bronzanih kružnih predmeta po kontekstu i rasporedu opredeljeni u toke. Na svim publikovanim predmetima uočavaju se presavijeni fragmenti tekstila.

146

- A) **Oraovica (Kacipup), Preševo**

naselje b) kulturni sloj

- B) 1: 7b - ?. 2: 7b – 3 (Ib: 24960; 24961; 24962).
- C) 1: A Đ. 2: A B V G D Đ I c.
- D) 1: T. V: 3, 4; T.XI: 5, 6. 2: Sl. 3: 8, 9.
- E) 1: Vukmanović, M., Popović, P., 1982: 189–210. 2: Krstić, V., 1996: 143-151.

U prvom horizontu sa latenoidnom keramikom pronađeno je više tegova, zarubljeni piramidalni oblik. Pretpostavlja se da su tkački tegovi. Dva tega imaju utisnut istovetan žig sa predstavom ženske figure (prečnik žiga R-16 mm), nejasna funkcija tegova. Jedan teg iz horizonta II i II ima utisnut žig (dimenzije 17x12 mm) sa predstvom lava.

Objavljena su tri piramidalna tega iz zbirke Narodnog muzeja u Beogradu i kataloški podaci.

147

- A) **Kač, Popov salaš, Novi Sad (17)**

naselje 2) višeslojno; b) kulturni sloj.

- B) 1:a) 6b - ? b) 6b - 1
- C) 1: a) A; b) AB
- D) 1: b) sl. 1
- E) 1: a) Medović, P., 1960: 77-79. b) Вилотијевић, Д., 1965: 256-268.
- F) 1: Laten

Naselje je smešteno na uzdignutom platou u ataru sela Kać, potes Čot. Pronađeni su ostaci latenskog naselja pomešani sa halštatskim nalazima. U latenskom sloju nađeno je više pršljenaka, nema drugih podataka. Kasnijim sondažnim istraživanjem pronađen je još jedan pršljenak prikazan na slici.

148

- A) **Krševica (Kale Krševica), Vranje**

naselje 1) jednoslojno, b) kulturni sloj; c) ukopano stanište / zemunica / jama;

- B) 1: a) 7b - 1000; 2: a) 6b - ?; 7b - više od 7.
- C) 1: a) A B V G D Đ Z If; 2: A Ic.
- D) 1: a); b) ; 2: sl. 21: 9; 15 - 20
- E) 1: Popovic, P., Vranić, I., 2006: 309-326; 2: Popović, P., 2011: 151-162.
- F) 1: IV –III (prva dekada) pre ne. (Popović 2005)

Najznačajniji nalazi sa kraja stare ere i ujedno najobimniji, dolaze sa platoa Krševice. Veliko helenističko urbano naselje Kale Krševica na relaciji Bujanovac i Vranje dao je obilje materijala za istraživanje. U višegodišnjim, sistematskim istraživanjima prikupljena je i objavljena preko hiljadu predmeta svrstanih u alat za izradu tekstila: tegovi za razboj, pršljenci za vreteno i kalemi. Naselje je iz početka IV i III veka pre n.e. Najveći broj nalaza je iz sekundarne pozicije nastale oštećenjem gornjih slojeva poljoprivrednim radovima i erodiranjem. Tegovi za razboj su najbrojniji, a oni su i po formi grupa sa najvećom dinamikom u razvijanju oblika. Po tipološkoj podeli izdvojeni su piramidalni sa dve varijante, diskoidni, kupasti i kompozitni (autori ih definišu kao violinski oblik).

U tri jame, uz ostale nalaze sa odlikama *La Tene* i helenističke keramike, nađeni su tegovi i pršljenci. Iz jame 3/03 je 1 teg, u jami 4/04 je više tegova, a u jamama 5/05 i 6/05 su nađeni zajedno sa pršljencima. Količine nisu date. Na crtežu je prikazano 6 tegova iz jame 4/4 od toga četiri piramidalna i dva kompozitnog oblika („violinski“ oblik). Ne razlikuju se mnogo od ostalih tegova iz naselja i pretpostavlja se da su deponovani u jamama sa materijalom iz helenističkog perioda (Popović 2011: 156).

149

- A) **Rgotna (Rudnik kvarca), Zaječar**

naselje a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj;

- B) 1: 3a - 2.
- C) 1: A B J.
- E) 1: Lalović, A., i Jovanović, S. 1980: 83-84.

Pronađene su dve koštane igle za šivenje.

150

- A) **Progar (centar sela), Zemun**

d) nekropola - grob ili tumul

- B) 1: 6đ - 1.
- C) 1: A B V E.
- E) 1: Dimitrijević, D., 1966: 139-142.

Izdvojen je jedan pršljenak od zelenog stakla.

151

- A) **Hrtkovci (Gomolava), Sremska Mitrovica (9)**

naselje a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj;

- B) 1: 6b – 6 (Ib: G 1152; G 653; G 281; G 1059; G 1069; G 655)
- C) 1: A V G D Đ Ic.
- D) 1: T. XLVI: 10 – 15.
- E) 1: Jovanović, B., Jovanović, M., 1988.

Među sitnim nalazima iz blokova 1-VII izdvojeno je šest bikoničnih pršljenaka od pečene zemlje. Ukrašeni su tehnikom urezivanja, ornamenti su paralelne linije, plitke kanelure, spiralni elinije, sitni polumesečasti urezi. Date su dimenzije, arheološki podaci o nalazima i analogije. U tekstu se ističe da je pronađen veći broj pršljenaka i mada je objavljeno samo šest primeraka, to je među najpotpunije objavljenim zbirkama pršljenaka gvozdenog doba.

152

- A) **Mojsinje (Lugovi – Bent), Čačak**

d) nekropola - tumul

- B) 1: 14 – 3.
- C) 1: A BV G D Đ EZc.
- D) 1: T. III: 1, 2, 3.
- E) 1: Нинчић, О., 2002: 66–68.
- F) 1: VI vek pre n.e.

Na nekropoli Lugovi – Bent u Mojsinju kraj Čačka u tri humke I, III i V nađeni su fragmenti tri tkanine na metalnim predmetima dve na nožu, jedna na fibuli. Usled korozivnog dejstva to su pseudomorfni oblici tekstilne strukture. Analiza je pokazala da su urađene u platno prepletaju, data su gustine tkanina, smer i broj zavoja upredanja niti osnove i potke. Nije određena sirovina, ali se po standardu gvozdenog doba može pretpostaviti da su bar dve izrađene od vune. Za jedan fragment na fibuli je naglašeno da je verovatno bordurna ivica veće gustine i može se pretpostaviti da je izrađen na pločicama za tkanje.

153

- A) **Atenica**, Čačak

d) nekropola - tumul

- B) 1: 14 – 2.
- C) 1: A B Ic.
- E) 1: Ђукнић, М., и Јовановић, Б., 1966.
- F) 1: kraj VI - početak V vek pre n.e.

U Atenici kod Čačaka istražena su dva velika tumula sa ilirskim kneževskim grobovima složene grobne konstrukcije i bogatim importovanim priložima: zlatne i srebrne aplikacije, perle, dugmad, bromzane igle, gvozdeno oružje, nož, delovi kola. Na gvozdenom nožu i bronzanom limu zadržani su mali fragmenti tkanine (pseudomorfni oblici) u platno prepletaju. Tkanine su pregledane, nije objavljeno.

154

- A) **Poljna (Blagotin) Trstenik**

naselje 2) višeslojno; a) nadzemni objekat - kuća, b) kulturni sloj c) ukopano stanište / zemunica / jama

- B) 1: 6b – ?; 6b – ?; 7b – 1.

- C) 1: A; A; AB.

- E) 1: Станковић, С., Реџић, М., Зечевић, Ј., 1997: 95-101

Višeslojni lokalitet nastanjen od neolita do gvozdenog doba dao je veliki broj nalaza iz različitih perioda. Predmeti tekstilne aktivnosti se pominju u bronzanodobnom i naselju gvozdenog doba. U prvom kulturnom sloju sa materijalom pripisanom „periodu gvozdenog doba II“ pronađeno je “nekoliko pršljenaka za vreteno” (str: 96). U drugom kulturnom sloju iz perioda bronzanog doba pronađeno je više pršljenaka za vreteno i jedan keramički teg.

8 KA ZAKLJUČKU

Starčevaka kultura: Israživanje je zasnovano na objavljenim nalazima. U korpusu tekstilnih nalaza zastupljeni su dominantno tri predmeta: igle, pršljenci i tegovi. Registrovana je manja pojava i drugih nalaza: kalem, astragal, dno sa otiskom i amulet. Tegovi se pominju u 17 naselja, opredeljeni su u tegove za ribolovne mreže, a jedan broj jajolikih opredeljeni su u tegove za tkanje (Tečići Rekovac). Kuće su prostor čuvanja obe grupe tegova. Ostalo je nejasno na osnovu kojih parametara su radne funkcije tegova određene i kako ih dalje prepoznati. Broj navedenih nalaza u literaturi sigurno ne odgovara pronađenim, ali nam daje relacijske odnose kombinacija alata za izradu tekstilne strukture. Za najveći broj naselja pominje se po jedan nalaz (Tabela 20). Pršljenci loptastog tipa ornamentisani su širim ubodima, kao i primerci keramičkog posuđa (Ribnjak, Obrež) a registrovana je pojava bikoničnog pršljenka (Ajmana), kao i reciklažni perforirani keramički fragmenati opredeljeni za različite namene (Donja Branjevina). Manji deo je izdvojen u pršljenke. Igle sa uglačanim vrhom i grubljim proksimalnim delom su prvenstveno pribor za pletenje, tek nekoliko njih ima ušicu za prošivanje. Analiza klastera pršljenci – igla, odnosno veza predenja i uplitanja niti, potvrđuju da se pletene strukture u svim vidovima nameću kao dominantna tehnologija u proizvodnji tekstilnih površina. Raspon tako izrađenih struktura može da bude veliki, od onih pogodnih za izradu odeće do retke, ekvivalentne mreži za ribolov. Koja je od njih značajnija u životu stanovnika starčevačkih naselja, ovim vidom istraživanja nije moguće odrediti. Relacija tegovi – igla je ostala nejasna i može bliže da se odrediti analizom radnih oštećenja tegova, ali bi trebalo očekivati obrnuto proporcionalan odnos. U razmatranju mrežastih struktura za ribolov treba imati u vidu i tipove uvrtanja, gde veliki razmak redova potke preko 4 cm daje dovoljnu prozračnost košarastom polučvrstom proizvodu.

Vinčanska kultura: Istraživanje je sprovedeno na publikovanom materijalu, a sprovedene su analize na tegovima i otiscima struktura iz četiri naselja. Povećano je učešće svih predmeta za izradu tekstila. Porast može da proističe iz veće istraženosti naselja vinčanske kulture, ali se može tumačiti i obimom tekstilne proizvodnje. Klaster sredstava za proizvodnju pršljenci-tegovi-kalem ima najveći rast. Broj tegova u kućama se naglo povećao kao i opredeljenje u tkački pribor, mada se još uvek pojavljuju tegovi za ribarsku mrežu. I u vinčanskoj kulturi nema jasnih granica na osnovu kojih se tegovima dodeljuje određena funkcija. Oni istovremeno pokazuju najdinamičniji razvoj oblika i težnju za promenom. Od

sfernih oblika rane faze vinčanske kulture, dizajn je usmeren ka stabilnosti tkačkih elemenata, manjem međusobnom dodiru tokom rada i smanjenju parazitskih kretanja koji utiču na paralelnost i zatezanje niti. Stanjuju se prečnici, pa diskoidni tegovi u različitim varijantama dobijaju na značaju kao na Gomolavi, Vinči Belo brdo, Beletincima, Supskoj. Povećan je broj igala sa ušicom za provlačenje niti. Istovremeno, nije izrazito smanjen broj onih opredeljenih za rad u tekstilu kao pletenje, pa bi koegzistencija ta dva načina proizvodnje tkanja i pletenja još uvek postojala. Čini se da tkanje dobija primat i da je to generalno opredeljenje kulture kao takve. Broj tegova po razboju i onaj deponovan u kućama ima stabilne veličine od 12 do 22 komada, što odgovara tkanju užih i širih tkanina. To sve ukazuje na utvrđene oblike rada i standardizaciju veličina u proizvodnji. Veliki broj antrpomorfni figurina sa urezanim elementima nekih delova odeće dozvoljava pretpostavku da je deo tih ureza imao uporište u tehnologiji tekstila. Nedovoljno razvijena metodologija njihove analize ne omogućava pouzdanije funkcionalno određenje odevnih predmeta, ali se može pretpostaviti da se i u tom segmentu uspostavlja standardizacija kvaliteta i forme. Analiza otisnutih struktura na dnu sudova pokazala je, da su to prvenstveno reciklirani delovi manjih proizvoda korparskog zanata, izrađeni bez pomoćnog pribora (Vinča Belo brdo, Gomolava, Obrež Bletinci, Crkvinre Mali Borak). Sama činjenica da postoji veliki broj proizvoda u reciklaži, podrazumeva njihovu veliku produkciju i upotrebu. I pored toga, otisci struktura su tek neznatan deo korpusa keramičke industrije. Njihova retka pojava nema tehnološko uporište nedvosmisleno povezano sa proizvodnjom keramičkih sudova, ali prati povećanu produktivnost ostalih proizvoda materijalne kulture (Crkvine Mali Borak).

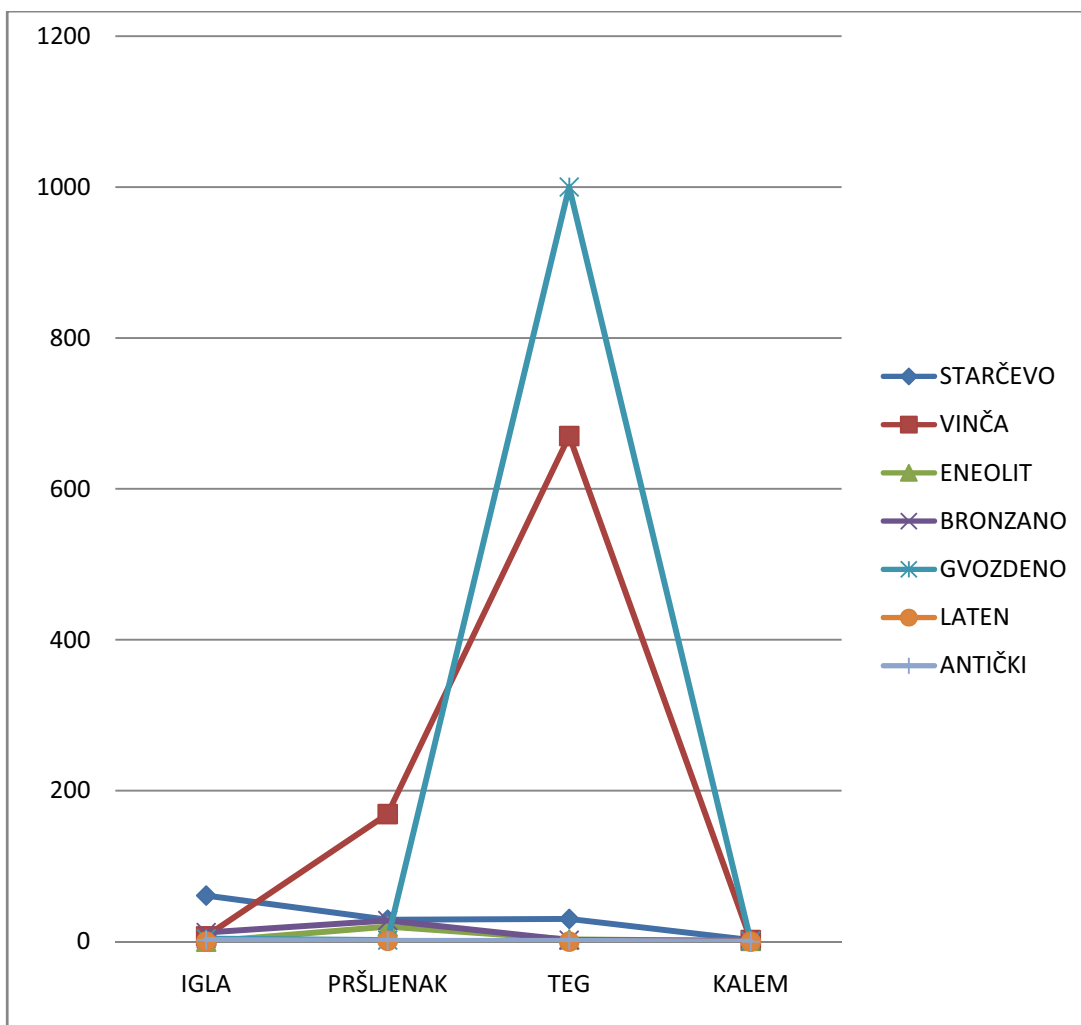
Kontekstualizacija nalaza - učestalost Period	naselja sa 1 vrstom nalaza	naselja sa 2 vrste nalaza	naselja sa 3 vrste nalaza	naselja sa 4 vrste nalaza	naselja sa 5 vrsta nalaza	naselja sa 6 vrsta nalaza	naselja sa 9 vrsta nalaza	
Starčevačka kultura	18	5 (3 I-P)	2 (I-P-T)	1	1			27
Vinčanska kultura	27	17 (11 T-P)	6	7	3	1	1	62
Bakarno doba eneolit	15	4	1					20
Bronzano doba	24	4	3					31
Gvozdeno doba	7	2			5			14
ukupno	91	32	12	8	9	1	1	154

Slika 21a. Broj nalaza tekstilne aktivnosti u naseljima

Eneolit: Sredstva za proizvodnju tekstila su i dalje razboj sa tegovima i pršljenci za pređenje i ne razlikuju se na prvi pogled od naselja vinčanske kulture. Neodređene količine ne dozvoljavaju bliže određenje značaja proizvodnje i finije analize razboja i broja tegova. Ukupna svedenost korpusa predmeta iz tekstilne proizvodnje, sa većim učešćem sredstava za pređenje – pršljenaka, nagoveštava promene koje se dešavaju na planu tehnologije. Tegovi se više ne opredeljuju za ribolovne aktivnosti. Njihovi osnovni oblici nisu značajno promenjeni, ali se u tranziciji kultura uočava poboljšanje u dizajnu, izduživanje oblika i izmeštanje perforacije ka vrhu radi veće stabilnosti. Ta pojava je uočljiva još u finalnoj fazi vinčanske kulture (Crkvine Mali Borak). Kontekst proizvodnih mogućnosti ostaje otvoren, a daje se prednost tkačkim aktivnostima. Tegovi se pominju u okviru krovne konstrukcije, pa je diferenciranost sličnih oblika u različitoj upotrebi moguć način dolaženja do novog funkcionalnog predmeta. Najbrojnija grupa među sredstvima za proizvodnju su pršljenci (Bubanj Hum, Gomolava, Panjevački rit), pa povećanje sredstava za pređenje bez izrazitih sredstava za izradu tekstilne površine, nagoveštava tehnološke promene.

Bronzano i gvozdeno doba: I ovo je veliki period u kome evidencije tekstila nisu posebno istaknute. Sam karakter distribucije nalaza ne omogućava sagledavanje svih elemenata za zaključivanje, ali generalno, to je nova tehnologija za novo doba. Razboj sa tegovima je i dalje u masovnoj upotrebi, ali promene u vrsti predmeta i dizajnu sredstava za proizvodnju kao koštane pločice sa perforacijama i smanjivanju gabarita tegova ukazuje na drastične promene. Može se pretpostaviti dolazak nove tehnologije.

U periodu bronzne, u stilu drugih predmeta keramičke produkcije, pršljenci postaju raskošni dekorativni predmeti, sa snažnim zamajcem i još uvek istaknutom primarnom funkcijom pređenja (Kalakača, Feudvar, Vatin). U porastu je broj nalazišta s pršljencima u odnosu na ona sa tegovima. Ponovo se vraća igla u masovniju upotrebu, ovog puta ona za šivenje, a egzistiraju zajedno metalne i koštane igle kao dokaz prošivanja odnosno spajanja tekstilnih delova u veće celine. Sve ukazuje na pojavu novog tipa razboja, verovatno onog bez upotrebe tegova. Nalazi tekstila na metalnim predmetima tumula zapadne Srbije samo potvrđuju naznake novih društvenih dešavanja (Atenica, Mojsinje). Tanje predivo i velika gustina tkanina sa upotrebom pločica za tkanje, dopunjuju repertoar sredstava za izradu luksuznih predmeta, a sve su to naznake diferenciranosti društva.

Slika 21b: Odnos osnovnih sredstava za proizvodnju tekstila u različitim periodima

količine	STARČEVO	VINČA	ENEOLIT	BRONZANO	GVOZDENO	LATEN	ANTIČKI
IGLA	61	7	0	12	4	0	2
PRŠLJENAK	29	169	20	28	2	1	1
TEG	30	670	3	2	1000	0	1
KALEM	2	2	1	1	1	0	0

Slika 22: Apsolutne iskazane veličine pojedinih grupa predmeta u kulturama

Ono što obeležava kraj praistorije je pojava malih tegova u naseljima sa grčkim elementima, velike količine sa drastično smanjenom težinom (Kacipup, Kale Krševica). Razboj sa tegovima opet zauzima značajno mesto u tehnologiji, ali ovog puta su to grčki fini razboji sa piramidalnim tegovima ili još manji, kompozitni tip koji fino staju u šaku, pa možemo očekivati novi tip tkanine sa drugom srovinom ili promenjenom preradom.

Razlike u težini pršljenaka i dimenzijama mogu da ukažu na promene koje su se desile u proizvodnji tekstilnih površina. Mogu da proističu iz uvođenja nove sirovine za rad, ali i osvajanjem drugih postupaka prerade već poznate sirovine. To se odnosi na kultivaciju novih biljaka ili popravljjanje karakteristika već poznate sirovine životinjske dlake (Clason 1979). Sledeće mogućnost koja utiče na te promene je uvođenje nove tehnološke inovacije u preradu sirovine.

Promena u uzgoju biljaka se odražava na promene u upotrebi vlakana za proizvodnju tekstila kao što su vrste biljaka vlaknatica (Milošević 2004; Jevtić i Filipović 2011; Filipović i Obradović 2013; Filipović i Tasić 2013; Filipović 2014). Tranzicija od srednjeg ka mlađem neolitu vodila je ka smanjenju upotrebe poludivljeg lana - lanak (*camelina sativa*) u naselju, a povećanjem uzgoja domaćeg lana (*linum usitatissimum*) bez obzira da li se koristi za dobijanje ulja ili preradu vlakna (van Zeist 1978). Ulje od semena domaćeg lana je verovatno inicijalni razlog za povećano njegovo uzgajanje. Prerada vlakna iz stabljike je stigla kao propratni efekat, reciklažni produkt koji je dobio na značaju kao nova privredna grana na kojoj počiva dalji razvoj društva. To bi bio i jedan od prvih uspešnih reciklažnih postupaka koji je promenio kulturu i ekonomiju praistorijskih društava. Sa igle kao glavnog nosioca tekstilne tehnologije u kojoj dominira tehnika upotrebe jedne kontinuirane niti (ili više niti u sličnim provlačenjima) prešlo se na tkanje sistemom ukrštanja uparalelizovanih niti. Ta promena u kvalitetu uticala je da se razvije postupak dobijanja sirovine za upredenje u dovoljno homogenu, savitljivu i izdržljivu nit. Bez nje, tkanje na razboju sa tegovima ne bi bilo moguće.

Rad sa iglom u formiranju petlji (pletenje) ne zahteva izdržljivu sirovinu. Pripremna faza je relativno kratka, formiranje petlje podrazumeva određeni okret rukom i pridržavanje prstima. To je manuelan rad po svim svojim karakteristikama. Kvalitet zavisi od praktične veštine izvođača, tako da je moguća obuka većeg broja ljudi, a da proizvod njihovog rada ima osnovne tehnološke karakteristike i upotrebnu vrednost.

Razboj predstavlja skup više elemenata izrađenih od različitih sirovina. Izrada tkanine na njemu predstavlja sistem povezanih poslova. Pripremna faza traje dugo. Sirovina zahteva veći kvalitet i stepen obrade. Postupci rada imaju određeni kontinuitet i ne mogu se preskočiti. Od pripremne faze zavisi dalji kvalitet rada, pa više faktora utiče na finalni proizvod. Rad na razboju je sistemski postavljen, podrazumeva određeno merenje, što je

sigurno uticalo i na razvoj mernih jedinica. To je kvalitativni skok u predviđanju i izmišljanju standardizacije postupaka rada i proizvoda.

Istaživanje se oslanjalo prvenstveno na publikovane nalaze i dokumentaciju. Analiza dve grupe predmeta sa ukupno četiri lokaliteta dala je dovoljno informacija za pouzdanije zaključke bar u delu o proizvodnji tekstila i predmeta od tekstila. Publikovani podaci sa iskopavanja pokazuju veći stepen neusaglašenosti, potencijalno različitog tumačenja i u proceni upotrebne vrednosti manje su pouzdani. Većina informacija je solidna za postavljene ciljeve utvrđivanje rasprostranjenosti i vrste dokaza tekstilne aktivnosti.

U korpusu izdvojenih potencijalnih nalaza tekstilne aktivnosti većinski je zastupljen alat za njegovu proizvodnju. Najveća grupa su pršljenci, deo vretana za pređenje i tegovi kao deo sistema za tkanje.

Najveća količina nalaza je iz mlađeg neolita vinčanske kulture, naglašeni po broju utvrđenih lokaliteta i po količini objavljenih nalaza u naseljima. Mogući razlog je bolja istraženost tog perioda, ali i pronalazaka skupa predmeta kojima se proizvodi tekstilna površina. Izdvajaju se tri grupe predmeta koji odražavaju tehnološke mogućnosti kroz ceo praistorijski period, a to su igle, pršljenci i tegovi.

Igle predstavljaju malo iznenađenje. Veliki broj igala bez ušice, potencijalno upotrebljavih u radu sa tekstilnim nitima, ukazuje da se veliki deo tekstila proizvodio provlačenjem – nekom vrstom pletenja. U mezolitskim kulturama je to možda jedini način izrade tekstila. U starijem i srednjem neolitu je to vrlo jaka tradicija sa ravnomernijim odnosom igla - tegovi, pa možemo da pretpostavimo da se paralelno proizvodi i pletena i tkana struktura. Sa povećanom izradom tkanog tekstila, povećava se udeo igala sa ušicom za šivenje. Njihov značaj u spajanju više otkanih delova u veću celinu, uslovio je i veću proizvodnju. To otkriva i mogućnost da su neki delovi odeće prošivani tokom izrade. Sigurno da je igla sa finom ušicom imala uticaj na proizvodnju kvalitetnije upredene niti - konca za sastavljanje tekstilnih delova.

Strukture tekstila Tehnika dvostranog uvrtnja dve potke oko niti osnove (Tip 1 i 2) u neolitu nije pretrpela konstruktivne promene. Otisci na dnu sudova se odnose na fine korparske proizvode izrađene rukom sa svim karakteristikama zanatskog proizvoda. U malobrojnim otiscima starčevačkog sloja na Kovačkim njivama vidi se ponavljanje tehničkog

obrasca od gornjeg paleolita i naselja Anadolije do srednjednjeg i mlađeg neolita. Sama praksa otiskivanja struktura na nevidljivom delu suda je proizvela više teorija o poreklu, ali definitivno ubedljivo objašnjenje nije dato. Možda treba tražiti u skrivenom delu značenja nevidljivom u redovnoj upotrebi suda.

Veliki broj tegova u starčevačkoj kulturi opredeljen za otežavanje ribarske mreže verovatno ima opravdanje, pogotovu uz velike reke. Nije dovoljno istražen kontekst nalaza, kao što nisu sprovedene analize samih predmeta i velika je verovatnoća da se tokom istraživanja na terenu ne prepoznaju dve grupe sličnih predmeta predviđene za različite poslove, među kojima je i tkanje.

Istraživanje pronađenih grupa tegova su pokazale da to nisu formalne kategorije predmeta slučajno ostavljenih, već funkcionalne celine sa jasnim značenjem u proizvodnji tekstila. Tkanje se obavljalo na razboju sa tegovima i kuća je bila opremljena brojem tegova koji zadovoljava rad na jednom razboju. U okviru iste kuće ili prostorije mogu da se dele na dve manje grupe za tkanje, što prepostavlja istovremeni rad više osoba, ili daju jedinstvenu kombinaciju velikog zajedničkog razboja. To može da nagovesti strukturne odnose članova domaćinstva i pomeri granicu u razumevanju organizacije rada. Analiza rasejanja tegova i različiti otkloni od mesta gde je razboj visio, ukazali su da je u periodu neolita u upotrebi razboj bez povezivanja donjeg dela niti u sistem sa dodatnom vezom od konca.

Svako naselje ima svoj „dizajn“ tegova, odnosno većinski oblik koji je dominantniji od ostalih. Razboj obično obrazuje grupa tegova većinski sličnog oblika, sa dodavanjem novih po potrebi. I to je jedan od pokazatelja stabilnosti i trajanja, dinamičniji kompleti prate dinamičnije odnose u društvu (Crkvine Mali Borak). Uz diskoidne tegove pojavljuje se po jedan konusan u kompletu, a njegova funkcija može da se traži u stabilnosti ivica otkanog materijala, u ornamentaciji i dodavanju novih elemenata u tkačku strukturu. Kugla koja je sastavni deo kompleta tegova za razboj, nije predviđena da visi na razboju i nije privezana za niti osnove (Beletinci, Vinča Belo brdo). Po odnosu težina moguće je da ima mernu ulogu u određivanju težine prediva koja se privezuje za jedan teg, a time broja niti koje se vezuju za red i dužine niti za tkanje.

Zastupljenost pojedinih vrsta alata u periodima i kulturama je vidno različita. Ovde posmatramo samo opšti period praistorije, kao ukupan odraz tehnoloških promena. Sve ukazuje na promene koje se odražavaju različitom upotrebom i frekvencijom alata za

proizvodnju tekstila. Povećana upotreba alata je jedan od znakova i povećanih potreba društva za tekstilnim proizvodima. Povezane grupe predmeta za preradu i proizvodnju (pršljenak – igla ili pršljenak – teg) su daleko pouzdaniji dokaz određene tehnike rada u odnosu na pojedinačne predmete. Sredstava za pređenje i sredstva za izradu tekstilne površine daju jasniji pregled upotrebljenih praktičnih tehnika i utvđivanju da li se većinska proizvodnja zasniva na pletenju ili tkanju.

Igle su zastupljene u ranom i srednjem neolitu i bronzanom dobu, u periodima kada su evidencije o tegovima za tkanje oskudne ili se ne detektuju u standardnom skupu keramičkih predmeta. Uzroke svakako treba tražiti u različitim procesima u društvu. Po težim tegovima litičke industrije standardno tkanje na razboju sa tegovima verovatno nije postojalo u tradiciji kasnih mezolitskih kultura. Tkanje, ukrštanje dva sistema niti moglo je da se izvodi sa alatom organskog porekla kao što je drvo i samim tim nije registrovan na nalazištima. Druga mogućnost je da je pletenje iglom ili prstima bilo dominantno i da nisu poznavali u većoj meri tehnologiju tkanja. Period mlađeg neolita ima formiran alat za tkanje i razvijene postupke rada.

U kulturama kraja bronzanog doba izostanak dokaza tehnologije tkanja iz prehodnih perioda, ne može se tumačiti nepoznavanjem tkačkog zanata. Pre možemo da razmišljamo o promeni tehnologije i sredstava za rad u kome tegovi gube na značju, a pojavljuje se nova forma razboja koja ne ostavlja trag u arheološkom kontekstu, kao što su razboji sa horizontalno postavljenom osnovom. Razvijena morfologija pršljenaka ukazuje na pređenje sa dizajnom namenjenim dugotrajnijem okretanju, a rezultat je povećan broj navoja pređe, ravnomernije upredanje sa postizanjem veće varijabilnosti debljine. To može da znači i veću upotrebu prediva, pa se brzinom okretanja pršljenaka skraćivalo vreme upredanja i tako ubrzavao proizvodni proces. Sve upućuje na povećane potrebe za tekstilnim sirovinama i predmetima, a ograničenu radnu snagu, pa se tražilo rešenje u povećanju brzine rada i kvaliteta. Pojava manjih bikoničnih pršljenaka sa urezanim ukrasnim elementima ide u prilog individualizaciji sredstava za rad i doživljaju radnih predmeta kao ličnih. Razlike u debljini prediva posledično daju različite tipove tkanina i diferenciranost može samo da se povećava. Time se već otvara polje socio-ekonomskih odnosa izraženih u proizvodnim kapacitetima tekstla.

Izuzetno velika količina tekstila potrebna za oblaganje predmeta u kneževskim grobovima tumula gvozdenog doba može da se tumači kao izraz nadmoći. To je sposobnost zajednice da proizvede ili poseduje veće količine tekstila od svakodnevnih potreba, pa vlasništvo ili upotreba tekstilnih predmeta odražava statusno obeležje. Pojava finih tkanina od tanjeg prediva veće gustine u Atenici i Mojsinju samo potvrđuje s jedne strane tehnološku sposobnost, a sa druge upućuje na proizvodnju ne za svoje individualne potrebe već za sloj koji ima moć za posedovanje luksuza.

Pojava utilitarnih predmeta za proizvodnju tekstila u grobovima kao pršljenci ili igle sa ušicom, možemo da objasnimo personalizacijom u tehnološkom procesu. Keramički pršljenci se mogu tumačiti kao lični predmeti i predmeti rodnog identiteta (Harding 2000), ali mogu da predstavljaju radno obeležje, odnosno naznaku diferenciranosti proizvodnog procesa gde se vlasnici identifikuju kao radnici određene proizvodnje. U tom kontekstu pojava većeg broja bronzanih igala za šivenje u grobovima tumula i poljima urni može da predstavlja lični predmet i dokaz vlasništva, ali i predmet identifikacije radnika.

Iz ovog kratkog pregleda uočava se da svaki kulturni period ima svoj tehnološki obrazac u proizvodnji tekstila, karakterističan za širi pojam određene kulture. Različitu ekonomiju Matejskog broda i Petnice povezuju loptasti tegovi, u jednom slučaju zbog akvatornog okruženja opredeljeni za ribolov, u drugom interpretirani kao deo razboja za tkanje.

Istraživanje tekstila u praistorijskim zajednicama na tlu Srbije je, uz ograničene ciljeve evidentiranja proizvodnih kapaciteta, analizom pojedinačnih slučajeva, nedvosmisleno je pokazalo da je taj korpus arheoloških predmeta zanemaren. Na osnovu brojnosti i interpretativnih mogućnosti koje su ovde samo naznačene, za očekivati je povećano interesovanje i novo sagledavanje kontekstualnih vrednosti tekstilne proizvodnje.

Sagledavanjem proizvodnje tekstila u praistorijskim kulturama istraženi su osnovni elementi kojima se identifikuje tehnološki proces. Pratimo transfer znanja u toj oblasti koji se prenosi na sledeću kulturu. Dolazak nove kulture na isti prostor ne ukida dostignuto saznanje i tehnička rešenja u proizvodnji tekstila. Jednom dostignut stepen kvaliteta ostaje kao trajno dobro. Iz prethodnog iskustva izvlači se ono najpodesnije za način ekonomije i kombinuje u novi tehnološki koncept. Tegovi za tkanje gube na značaju sa pokretljivošću društva i mogu biti zamenjeni novom tehnologijom drugog tipa razboja bez tegova, ali će rezultat njihovog

rada - formiranje tekstilne površine ukrštanjem više sistema niti, ostati kao trajno usvojeno znanje.

Novim pristupom tehnologiji inicirane su i druge promene u materijalnim i ekonomskim dostignućima. One su samo prethodnica novih društvenih potreba i ogledaju se u primeni, dekoraciji, doživljaju tekstila i doprinose razumevanju kulturoloških pojava koje su se dešavale u određenom periodu. Istraživanje proizvodnje tekstila daje sliku (uvid) i o opštoj tehnološkoj moći praistorijskih zajednica, pomaže razumevanju društvenih okolnosti i uslovno, estetskim vrednostima. To je istovremeno doprinos saznanju o razvoju ljudskog društva i civilizacijskim tekovinama kao što je proizvodnja tekstila.

LITERATURA

Adovasio, J.M. and Maslowski, R. F., 1988. Textile Impressions on Ceramic Vessels at Divostin. In A. McPherron and D. Srejović, eds., *Divostin and the Neolithic of Central Serbia*. Kragujevac – Pittsburgh: 345–54.

Adovasio, J. M., Soffer, O., and Klima, B., 1996 a. *The Free Library*. S.v. Upper Paleolithic fibre technology: interlaced woven finds from Pavlov I, Czech Republic, c. 26,000 years ago.." *Antiquity* 70: 526–535.

<http://www.thefreelibrary.com/Upper+Paleolithic+fibre+technology%3a+interlaced+woven+finds+from+Pavlo...-a018838191> (pristupljeno 30.05. 2016)

Adovasio, J. M. and Soffer, O. and Klima, B. 1996 b. 27 000 Years old textile fragments. *Textileforum* 2: 10 -11.

Alberti, M. E., 2008. Textile Industry Indicators In Minoan Work Areas: Problems Of Typology And Interpretation. In *Purpureae Vestes II Symposium Internacional sobre Textiles y Tintes del Mediterráneo en el mundo antiguo*. València: 25-36.

[“Textile industry indicators in Minoan work areas: problems of typology and interpretation”, in C. Alfaro, L. Karali \(eds.\), VESTIDOS, TEXTILES Y TINTES. Estudios sobre la producción de bienes de consumo en la Antigüedad. Actas del II Symposium Internacional sobre Textiles y Tintes del Mediterráneo en el mundo antiguo \(Atenas, 24 al 26 de noviembre, 2005\) \(Purpureae Vestes II\), València 2008, pp. 25-36.more](#) (pristupljeno 11.03. 2014)

Alfaro Giner, C., 1984. *Tejido y cesteria en la Peninsula Iberica: historia de la su technica e industrias desde la prehistoria hasta la Romanizacion*. Madrid.

Alfaro Giner, C., 2002. Etoffes cordées du site néolithique de Tell-Halula (Syrie – VIIIe millénaire avant J.-C.), *CIETA – Bulletin* 79: 17-25.

Anderson Strand E., 2010. From Spindle Whorls and Loom Weights to Fabrics in the Bronze Age Aegean and Eastern Mediterranean. In Eds M.L. Nosch and R.Laffineur *Jewellery, Adornment And Textiles In The Aegean Bronze Age, Aegaeum* 33: 207-214. (pristupljeno

Andersson Strand, E., And Nosch,M.L., 2015. Technical Textile Tools Report General Introduction. *Tools And Textiles – Texts And Contexts Research Program* The Danish National Research Foundation’s, Centre for Textile Research University of Copenhagen ctr.hum.ku.dk/tools/toolsreports/General__introduction.pdf (pristupljeno 16.2.2014.)

Andrejić, Ž. 1978. Arheološka rekonstrukcija donje Lepenice: Područje SO Rača. *Arheološki pregled* 20, 164–170.

- Andrejić, Ž.**, 1981. Novi nalazi iz Lepenice i Jasenice: područje SO Rača, selo Borac. *Arheološki pregled* 22, Beograd, 190–193.
- Andrews, R. L.**, 1988. Addendum: Textile Impression from Rajac. In A. Mc Pherron, D. Srejsović (ed) *Divostin and the Neolithic of Central Serbia*. Pittsburg, Kragujevac: 355.
- Анђелковић, Б.**, 1994. Први резултати анализе мумије из Народног музеја у Београду. *Зборник Народног музеја XV–1*: 153–159.
- Анђелковић, Б.**, 1997. Београдска мумија. *Зборник Филозофског факултета XIX–A*: 91–104.
- Анђелковић-Деспотовић, З. и Реџић, М.**, 1992. Археолошка ископавања неолитског локалитета Илића брдо у селу Чучуге. *Зборник Народног музеја XIV–1*: 93–102.
- Antonović, D.**, 2003. *Neolitska industrija glačanog kamena u Srbiji*. Arheološki institut. Beograd.
- Antonović, D.**, 2006. *Stone Tools from Lepenski Vir* (Rezime: Kameno oruđe sa Lepenskog Vira). *Derdapske sveske* 5. Beograd.
- Bahn, P. G.** 2001. Palaeolithic weaving – a contribution from Chauvet. *Antiquity*, vol 75 no. 288: 271-272.
- Barber, E. J. W.**, 1990. *Prehistoric textiles*. Princeton.
- Barber, E. J. W.**, 1994. *Women's Work. The First 20,000 Years. Women, Cloth and Society in Early Times*. W.W. Norton, New York.
- Бабовић, Љ.**, 1984. Zbradila, Korbovo, Fouilles de 1980. У В. Кондић (ур.) *Ђерданске свеске II*. Београд, 93–100.
- Бабовић, Љ.**, 1992. Резултати детаљног рекогносцирања неолитских локалитета у ширем подручју Бечеја, *Рад војвођанских музеја* 34: 43–84.
- Бабовић, Љ.**, 1994. Локалитет „Рибњак“ старчевачко насеље на обали Тисе, *Зборник Народног музеја XV–1*: 9–18.
- Вацкалов А.**, 1979. *Predmeti od kosti i roga u predneolitu i neolitu Srbije*. Beograd: Savez arheoloških društava Jugoslavije.
- Венас, А.**, 1986. *Praistorijski tumuli na Kupreškom polju*, Djela 64, knj. 5. Sarajevo.
- Bender Jørgensen, L., Grömer, K.**, 2012. The Archaeology of Textiles: Recent advances and new methods = Arheologija tekstila: Suvremena dostignuća i novije metode, *Portal : godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda* 3 (2012): 45–68.
http://www.h-r-z.hr/images/portal/Portal_br_3-03.pdf (pristupljeno 22.07. 2014)

Bender Jørgensen, L., Rast-Eicher, A., 2015. Searching for the earliest wools in Europe. Ed. K., Grömer and F., Pritchard, *Aspects of the Design, Production and Use of Textiles and Clothing from the Bronze Age to the Early Modern Era*: 67-72.

<https://www.repository.cam.ac.uk/bitstream/handle/1810/254051/Gleba%202015%20Aspects%20of%20the%20Design,%20Production%20and%20Use%20of%20Textiles%20and%20Clothing%20from%20the%20Bronze%20Age%20to%20the%20Early%20Modern%20Era.pdf?sequence=1> (pristupljeno 26.5.2016)

Bergerbrant S. 2007. *Bronze Age Identities: Costume, Conflict and Contact in Northern Europe*

1600–1300 BC. Studies in Archaeology no 43. Stockholm

Bianchi, A.E., P., 2004. Il Villaggio Piccolo della Terramara Santa Rosa a Poviglio. Scavi 1987/1992 - Manufatti per filatura e tessitura (The Villaggio Piccolo at the Terramara S. Rosa in Poviglio (RE) - Italy. Excavations 1987/1992; tools for spinning and weaving). In *Il Villaggio Piccolo della Terramara Santa Rosa a Poviglio. Scavi 1987/1992, Origines, Studi e materiali pubblicati a cura dell' Istituto Italiano di Preistoria e Protostoria*. Firenze: 609–651.

[Il Villaggio Piccolo della Terramara Santa Rosa a Poviglio. Scavi 1987/1992 - Manufatti per filatura e tessitura \[The Villaggio Piccolo at the Terramara S. Rosa in Poviglio \(RE\) - Italy. Excavations 1987/1992; tools for spinning and weaving\]](#) (pristupljeno 17.02.2014.)

Birrell, V., 1973. *The Textile Arts. A handbook of weaving, Braiding, Printing, and other textile Techniques*. Schocken Books. New York.

Блажић, С., и Радмановић, Д., 2011. Тегови од астрагала за ткачки разбој, у: М. Јовановић, *Господари глине и жита*, Музеј Војводине, Нови Сад: 128-143.

Boertien, J.H. 2012. Weaving at Tell Mazar; The Loomweights. In Yassine, K. and E. van der Steen. *Tell elMazar II. Excavations on the Mound 1977-1981, Field 1*. BAR International Series 2430. Archaeopress. Oxford, 59–72.

http://www.academia.edu/8580001/Weaving_at_Tell_Mazar._The_Loomweights (pristupljeno 9.5. 2015.)

Boertien, J. H., 2013. *Unravelling the Fabrics, Textile Production in Iron age Transjordan*, doktoraat, Rijksuniversiteit Groningen. Groningen. <http://irs.ub.rug.nl/ppn/370126432> (pristupljeno 13.02. 2014)

Bogdanović, M., 1988. Architecture and Structural Features at Divostin. In A. McPherron and D. Srejić eds., *Divostin and the Neolithic of Central Serbia*. Kragujevac–Pittsburgh, 35–142.

Богдановић, М., 1992. Ископавања на неолитском насељу „Гружа“ у Гривцу. *Гласник српског археолошког друштва* 8: 41–45.

Боровић-Димић, Ј., Станковић, С., 1989. Археолошка ископавања неолитског насеља у 1988. години, *Гласник српског археолошког друштва* 5: 26–29.

Borić, D., 2009. Absolute dating of metallurgical innovations in the Vinča Culture of the Balkans. In Kienlin, T. K. and Roberts, B. W. eds., *Metals and Societies: Studies in Honour of Barbara S. Ottaway*. Bonn: 191–245.

http://www.cardiff.ac.uk/share/resources/Boric-Metals_Society-2009.pdf (pristupljeno 21.10. 2013)

Воšković, G. i Radosavljević M., 2015. Analiza faktora i efekata kvaliteta dizajna proizvoda, *Ekonomске теме* 53 (4): 495-513.

Brittain J., 1980. *Enciklopedija ručnih radova*, Mladost, Zagreb

Broudy, E., 1979. *The Book of Looms. A history of the Handloom from Ancient Times to the Present*. Studio Vista. London.

Брукнер В., 1960 а. Тећићи – Рековач – Крагујевац: насеље и некропола, *Археолошки преглед* 2: 11–18.

Брукнер, В., 1960 б, Ваštине – Обреж – Срем, насеље, *Археолошки преглед* 2: 18–23.

Брукнер, Б., 1960 с. Резултати заштитног ископавања локалитета „Баштине“ код села Обрежа, *Рад војвођанских музеја* 9: 81–110.

Брукнер, Б., 1962. Праисторијско насеље на потесу Белетинци код Обрежа. *Рад војвођанских музеја* 11: 89–122.

Брукнер, Б., 1965. Неолитски и раноенеолитски слој на Гомолави 1965-66. *Рад војвођанских музеја* 14: 137–173.

Булатовић, А., 1997. Енеолитски стамбени објекат са налазишта Пањевачки рит у Јагодини. *Гласник српског археолошког друштва* 13: 71–76.

Bulatović, A., 2003. Nalazi vinčanske kulture sa Fafosa i Valača: iz legata Tatomira Vukanovića. Vranje.

Булатовић, А., Капуран, А. и Стругар, Н. 2010. Неолитски стратум на локалитету Кормадин у Јакову – сондажно ископавање 2008. године. *Годишњак града Београда* LX: 1–32.

Bulatović, A. i Milanović D. 2012. Археолошка истраживања на локалитету Bubanђ kod Novog Sela u 2012. godini. U Bikić, V., Golubović, i S. Antonović, D. (ur.) *Arheologija u Srbiji: projekti Arheološkog instituta u 2011. godini*. Beograd: 23–30.

Булатовић, А., Банкоф, А., Филиповић В. и Митровић, С. 2013. Сондажно рекогносцирање локалитета Остењак у селу Ликодра код Крупња. У В. Филиповић, Р.

Арсвић, Д. Антоновић, (ур.) *Резултати нових археолошких истраживања у северозападној Србији и суседним територијама*. Ваљево, Београд: 7–84.

Burnham H., 1965. Catal Hüyük-The Textiles and Twined Fabrics, *Anatolian Studies* XV: 169-174.

Cardito Rollan, L. M., 1996. The Textile Manufacture in the Prehistory: The tablet-weaving in the Copper Age in the Iberian Peninsula. *Zephyrus* 49: 125–145.

Clason, A. T., 1979. Ратари Гомолаве у винчанском и латенском периоду, *Рад музеја Војводине* 25: 104-114.

Csalog, J., 1958., Das Wohnhaus „E" Von Szegvár-Tüzköves Und Seine Funde. *Acta Archeologica* IX: 95–114.

Цурк,Ф., 1997. Текстилно-технолошка истраживања отисака текстила на парчету енеолитске керамике. *Старине Косова и Метохије* 10: 161–165.

Collingwood, P., 1998. *The Techniques of Ply-split Braiding*. London, Bellew Publishing.

Crnobrnja, A., Simić Z., и Janković M. 2009. Late Vinča culture settlement at Crkvine in Stubline. *Старинар* LIX: 9–25.

Crowfoot G.M., 1937. Of the Warp-weighted Loom, *Annual of British School at Athens* 37: 36-47.

Ћовић, В., 1959. Glasinac 1957 – Rezultati revizionog iskopavanja tumula glasinackog tipa. *Glasnik Zemaljskog muzeja* XIV: 53–85.

Детев, П., 1954. Селищната могила при с. Биково. *Годишник на музеите в Пловдивски окръг* 1954: 151–193.

Детев, П., 1960. Разкопки на селищната могила Ясатепе в Пловдив през 1959 г. *Годишник на народния археологически музей Пловдив* IV: 5–59.

Došenović, M., **Jevremović**, J., 1993. Rekonstrukcija praistorijskog razboja – eksperiment. *Petničke sveske* 33: 37-41.

Drooker, B. P., 1992. *Mississippian Village Textiles at Wickliffe*. Tuscaloosa.

Dular, J., 1973. Bela krajina v starohalštatskem obdobju. *Arheološki vestnik* XXIV: 544–591.

Дерикоњић, С., 1996. *Неолитске заједнице Полимља*. Прибој.

Dimitrijević, D., 1966. Progar – Zemun (centar sela) – kasno-antička nekropola. *Arheoliški pregled* 8: 139–142.

- Emery, I.**, 2009. *The Primary Structures of Fabrics, An Illustrated Classification*. Washington, D.C., London.
- Ђорђевић, А.**, 2004. *Антропоморфна пластика са локалитета Беловоде код Петровца на Млави (хабилитациони рад)*. Београд.
- Ђукнић, М.**, и **Јовановић, Б.**, 1966. *Илирска кнежевска некропола у Атеници*. Чачак.
- Ђуричић С.**, и **Ђорђевић А.**, 2008. Реконструкција објеката у Винчи археолошко наслеђе и јавност. У Д. Николић (ур.) *Винча праисторијска метропола: истраживања 1908-2008*. Београд: 181-202.
- Ђурић, Н.**, 1986. Налази са неолитског локалитета Кремен. *Зборник Народног музеја у Нишу* 2: 9–24.
- Ehrenberg, M.**, 1995. *Women in Prehistory*. London.
- Emery, I.**, 2009. *The Primary Structures of Fabrics: An Illustrated Classification*. London.
- Fettich, N.**, 1959. Über Den Sinn Der Prähistorischen Ornamente. *Acta Archaeologica IX*: 115–125.
- Forbes, R. J.** 1956. *Studies in Ancient Technology*, Vol. IV, Leiden, E.J. Brill. 1956.
- Fowler, B.**, 2000. *Ice Man: Uncovering the Life and Times of a Prehistoric Man found in an Alpine Glacier*. New York.
- Gabrovec, S.**, 1962. Stična, Ljubljana – Halštatski tumulus. *Arheološki pregled* 4: 70–71.
- Galović, R.**, 1995. *Predionica, neolitsko naselje kod Prištine*. Priština.
- Галовић, Р.**, 1962. Неолитско насеље у Течићу код Рековца, *Зборник Народног музеја* III: 31–46.
- Гарашанин, М.**, 1951. О пореклу S спирале у Винчанској групи, *Старинар*, н.с. књ. II: 267-269.
- Гарашанин, М.**, 1952. Преисториска статуета из Кладова. *Музеји* 7: 37–45.
- Гарашанин, М.**, 1983. *Бубањ, Велика хумска чука*. Ниш.
- Гарашанин, М.**, **Гарашанин, Д.** 1957. Праисторијско насеље у Црној бари, *Рад војвођанских музеја* 6: 199–206.
- Гарашанин, М.**, и **Гарашанин, Д.** 1959. Нова ископавања на Великој Хумској Чуки код Ниша, *Старинар* н.с. IX-X (1958-1959): 234–255.
- Garašanin M.**, i **Garašanin D.** 1961. Kompleks Belotić, Krupanj – Praistorijski tumuli bronzanog i gvozdеног doba, *Arheološki pregled* 3: 44–47.

Гарашанин, М., и Гарашанин, Д., 1967. Ископавања у комплексу Белотић – Бела Црква 1961. године. *Зборник Народног музеја* V: 5–27.

Гарашанин, М., и Гарашанин, Д., 1979. Супска „Стублина“ – праисторијско насеље винчанске групе, Народни музеј Београд.

Geijer, A., and Thomas E. B. 1965. The Viminacium gold tapestry: a unique fragment from Hungary. In Thomas B. (Ed.) *Maddelanden från Lunds universitets historiska museum 1964-1965*. Lunds: 223–236.

Gleba, M., Cutler, J., 2012. Textile Production In Bronze Age Miletos: First Observations. In M. Nosch, R. Laffineur (eds.) *Aegaeum 33, Kosmos, Jewellery, Adornment And Textiles In The Aegean Bronze Age: Proceedings of the 13th International Aegean Conference, University of Copenhagen, Danish National Research Foundation's Centre for the Textile Research, 21–26 april 2010*. Peeters: 113 – 120.

https://www.academia.edu/5242120/Textile_production_in_Bronze_Age_Miletos_first_observations (прситупљено 22.07. 2014)

Goldmann, A. 1991. Webversuche nach Befunden von Reepsholt und Emden. *Experimentelle Archäologie, Bilanz 1991, Archäologische Mitteilungen aus Nordwestdeutschland*, vol. 6, Oldenburg, Staatliches Museum für Naturkunde und Vorgeschichte, pp. 353-360, 1991.

Grömer, K., 2006. Textilien der Bronzezeit in Mitteleuropa, *Archeologia Austriaca* 90: 31–72.

Grömer, K., 2012. Austria: Bronze and Iron Ages. In: M. Gleba und U. Mannering, *Textiles and Textile Production in Europe from Prehistory to AD 400. Ancient Textiles Series* Vol. 11, Oxford 2012, Oxbow Books, 27 - 64.

Grömer, K., Rapan Papeša, A., 2015. Jednostavne tkanine i žigosana koža: organski nalazi s avarodobnog groblja u Nuštru (istočna Hrvatska) - Simple cloth and stamped leather: organic finds from the Avar graveyard in Nuštar (Eastern Croatia). *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 3/XLVIII: 51-83.

Голубовић, С., 2000. Обућа из триконхалне гробнице из Виминацијума, *Viminacium* 11:83-100.

Gerziger, D., 1975. Eine Decke aus dem sechsten Grab der «Sieben Brüder». *Antike kunst* 18 (2): 51-55. Taf. 21-24 Textabb. 1–5.

Гирећ, М., 1957. Неолитско насеље код Иђоша. *Рад војвођанских музеја* 6: 219–229.

Гирећ, М., 1960. Ископавања на Гомолави 1957 године, *Рад војвођанских музеја* 9: 130-150.

- Good, I.**, 2001. Archaeological Textiles: A Review of Current Research. *Annual Review of Anthropology* 30: 209–226.
- Gunzburger, C.**, 2005. *The Textile Museum Thesaurus*, Washington DC: The Textile Museum.
- Gušić, M.**, 1986. Zvonolika suknja džubleta u ženskoj nošnji Malisora. *Godišnjak Centra za balkanološka istraživanja ANU BiH*, knj. XXIV/22: 109-181.
- Hall, R.**, 1990. *Egyptian Textiles*. Aylesbury, Buckinghamshire UK.
- Harding, A. F.**, 2000. *European Societies In The Bronze Age*. Cambridge University Press.
- Hodder, I.**, 1992. *Theory and Practice in Archaeology*. London.
- Hodder, I.**, 2009. *Symbols In Action: ethnoarchaeological studies of material culture*. Cambridge.
- Hoffmann, M.**, 1964. *The Warp-Weighted Loom*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Hundt, H.-J.**, 1961. Neunzehn Textilreste aus dem Dürrnberg in Hallein. *Jahrbuch Römisch-Germanisches Zentralmuseum* 8: 7–25. Mainz.
- Hundt, H.-J.**, 1962. Die Textilreste aus dem Hohmichele., U G. Riek, Der Hohmichele, ein fürstengrabhügel der späten Hallstattzeit bei der Heuneburg. *Römisch – Germanische Forschungen* 25: 199-214 + T.25-44
- Idvorean Stefanović, B.**, 1993. O početcima tkanja na tlu Vojvodine, *Rad voјвођанских музеја* 35: 199–218.
- Игњатовић, М.**, 2008., Каталог. У Д. Николић (ур.), *Винча - праисторијска метропола*. Београд: 203–277.
- Jablan, S.**, 1984. *Theory of Simple and Multiple Antisymmetry in E^2 and $E^2 \setminus \{O\}$* . Doktorska disertacija Beograd.
- Јацановић, Д.**, 1991. Нове статуете дубовачко-жутобрдске културе и прилог тумачењу статуета као божанства смрти. *Viminacium* 6: 5–32.
- Јасановић, Д.**, 2001. Nalazi astragala sa neolitskog lokaliteta Belovode, *Зборник Народног музеја* XVII –1: 31–36.
- Јацановић, Д.**, и **Ђорђевић, А.**, 1990. Вишеслојно праисторијско налазиште „Орашје“ у Дубравици. *Виминациум* 4–5(1989–1990): 7–80.
- James, F.W.**, and **Mc Govern, P.**, 1993. *The Late Bronze Egyptian Garrison at Beth Shan: A study of levels VII and VIII*. Philadelphia.

- Јевтић**, М., 1983. Праисторијска градина на Шарском кршу код Дуге полљане, *Новопазарски зборник* 7: 15-20.
- Јевтић**, М., 1990. Праисторијска некропола у Пироту – прилог познавању Брњичке групе, *Гласник српског археолошког друштва* 6: 94–103.
- Јевтић**, М., 1996. Керамика старијег и млађег гвозденог доба са налазишта „Старо гробље“ у Кривељу, код Бора, *Зборник Народног музеја (Београд)* XVI/1: 129-142.
- Jevtić**, M., 2011. *Čuvari žita u praistoriji: studija o žitnim jamama sa Kalakače kod Beške*. Vršac- Beograd.
- Јевтић**, М., и **Шљивар**, Д., 1986. Заштитна ископавања праисторијских насеља у атару села Дрмна, код Костолца, *Гласник српског археолошког друштва* 3: 182–191.
- Јовановић**, В., 1965. Mrfaja, Donji Milanovac, praistorijsko naselje, *Arheološki pregled* 7: 93–94.
- Јовановић**, В., 1968. Padina – naselje starijeg neolita i starijeg gvozdenog doba, *Arheološki pregled* 10: 89–93.
- Јовановић**, Б., и **Глишић**, Ј., 1961. Енеолитско насеље на Кормадину код Јакова, *Старинар, н. с.* XI (1960): 113–142.
- Јовановић**, В., **Јовановић**, М., 1988. *Gomolava 2: naselje mlađeg gvozdenog doba*. Novi Sad, Beograd.
- Јовановић**, Ђ., 1892 а. Петничка пећина и праисторијско селиште из неолитског доба, *Старинар*, прва серија, год. 9, књ. 2: 41–45.
- Јовановић**, Ђ., 1892 б. Камена оруђа из праисторијског доба у околини Ниша, Ваљева и Пожаревца, *Старинар*, прва серија, год. 9, књ. 3: 81–90.
- Јовановић**, М., 2011. *Господари глине и жита*. Нови Сад.
- Јовановић Шљукић**, Т., 2011. Одевање од неолита до млађег гвозденог доба на тлу Војводине. У Јовановић, М., *Господари глине и жита*. Нови Сад: 58-87.
- Јеж**, Ж., и **Старовић**, А. 1995. Чучуге – Илића брдо, заштитна археолошка ископавања. *Гласник друштва конзерватора Србије* 19: 60–64.
- Јуришић**, А., 1960. Заштитна ископавања у Радоињи. *Старинар н. с.* XI: 99–111.
- Карапанић**, Д. Ђ., 1923. Арадац – један прилог праисторији Војводине. *Старинар, трећа серија*, књ.1: 151–174.
- Karmanski**, S., 1975. *Ornamentika na keramici sa lokaliteta Donja Branjevina kod Deronja*. Odžaci.

- Karmanski, S.**, 1978. *Katalog antropomorfne plastike i nalazi sa lokaliteta Mostonga I, II, Odžaci*.
- Karmanski, S.**, 2005. *Donja Branjevina: A Neolithic settlement near Deronje in the Vojvodina (Serbia)*. Società per la preistoria e protoistoria della regione Friuli-Venezia Giulia, Quaderno 10. Trieste.
- Косорић, М.**, 1979. Резултати истраживања праисторијских некропола и насеља Подриња од 1974–1977. *Старинар*, н. с. XXVIII–XXIX (1977–1978): 173–197.
- Крстић, Д.**, 1964. Неолитско насеље у Витошевцу код Ражња. *Зборник Народног музеја* IV: 51–64.
- Крстић, В.**, 1996. Keramički tegovi iz Narodnog muzeja u Beogradu. *Glasnik srpskog arheološkog društva* 12: 143-151
- Крстић, Д.**, 2003. *Гламија, некропола бронзаног доба у Корбову*. Београд.
- Крстић, Д., Bankoff, А., Вукмановић, и М., Winton, F.** 1986. Праисторијски локалитет Новачка ћуприја – резултати сондажних истраживања 1977 и 1980. *Зборник Народног музеја* XII–1: 17–61.
- Kurzynski, K. von.**, 1998. Dreieck, Haken und Mäander Ein reich verziertes Gewebefragment aus dem Dürrnberg Salzbergbau. in: Siedlungs – und Wirtschaftsgeschichte des Dürrnbergs bei Hallein, eds. C. Dobiat und T. Stüllner, *Archäologisches Korrespondenzblatt* 28, Heft 4: 566–568.
- Lalović, А., и Jovanović, S.** 1980. Rudnik kvarca Rgotina, Zaječar – antičko nalazište. *Arheološki pregled* 21: 83–84.
- Lemonnier P.**, 1986. The Study of Material Culture Today: Toward an Anthropology of Technical Systems. *Journal Of Anthropological Archaeology* 5, 147 – 186.
<http://faculty.ksu.edu.sa/archaeology/Publications/General/The%20study%20of%20material%20culture%20today.pdf> (pristupljeno 22.6.2015)
- Letica, Z.**, 1973. *Antropomorfne figurine bronzanog doba u Jugoslaviji*. Dissertationes et monographiae XVI. Beograd.
- Летица, З.**, 1982. Пештер у бронзано и гвоздено доба. *Старинар*, н.с. XXXII (1981): 11–17.
- Liu, R.**, 1978. Spindle Whorls: Part1. Some comments and speculations. *The Bead Journal* 3: 87-103.
- Љамић-Валовић, Н., и Валовић, С.** 1988. Амулети и привесци из винчанског насеља у Ратини. *Зборник Народног музеја* XIII–1: 21–24.

Ljuština, M., 2012. *Stratigrafija naselja i periodizacija vatinske kulture u Vojvodini*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet Beograd.

Makkay, J., 2007. *The excavations of the Early Neolithic sites of the Koros Culture in the Koros Valley Hungary: The Final Report. Volume I: The Excavations: Stratigraphy, Structures and Graves*. Trieste.

<https://www.scribd.com/doc/140600661/J-Makkay-2007-The-excavations-of-the-Early-Neolithic-sites-of-the-Koros-Culture-in-the-Koros-Valley-Hungary-Quaderni-Societa-Preistoria-e-Protost> (pristupljeno 21.6. 2015)

Marić Baković, M., i Car, G., 2014. Konzervatorsko-restauratorski radovi i rezultati najnovijih analiza na tekstilnome plaštu iz prapovijesnoga zemljanog tumula br. 16, Pustopolje, Kupres. *Cleuna* 1: 30–47.

Маринковић, С., 1996. *Старчевачка култура на тлу Средњег Баната*. Зрењанин.

Маринковић, С., 2002. *Винчанска култура на подручју средњег Баната*. Зрењанин.

Маринковић, С., 2010. Археолошки материјал са налазишта Живанићева доља из збирке Народног музеја у Зрењанину – Винчанска култура. *Рад музеја Војводине* 52: 21–36.

Mårtensson, L., **Andersson**, E., **Nosch**, M-L. and **Batzer**. A., 2006. *Technical Report Experimental Archaeology, Part 2:2 Whorl or bead?* 2006. Tools and Textiles – Texts and Contexts Research Programme. The Danish National Research Foundation's Centre for Textile Research University of Copenhagen.

http://ctr.hum.ku.dk/tools/Technical_report_2-2_experimental_arcaheology.PDF (pristupljeno 1.6.2016)

Mårtensson, L., **Andersson**, E., **Nosch**, M-L., **Batzer** A., 2007. *Technical Report Experimental Archaeology Part 3 Loom weights*, Tools and Textiles – Texts and Contexts Research Programme. The Danish National Research Foundation's Centre for Textile Research University of Copenhagen.

http://ctr.hum.ku.dk/tools/Technical_report_4_experimental_arcaheology.PDF (pristupljeno 10.9.2012)

Mazare N.P., 2012. *The Craft of textile production at the neolithic and Eneolithik Communities in Transilvania*. (PhD Thesis Abstrakt)

http://www.academia.edu/5561033/Paula_MAZARE_Definirea_si_clasificarea_artefactelor_preistorice_destinate_torsului_fusaiiolele_Defining_and_Classifying_Prehistoric_Textile_Tools_Used_for_Spinning_Spindle-Whorls (pristupljeno: 7 april 2014)

Medović, I., 2011. *Gradina na Bosutu: naselje starijeg gvozdenog doba*, Pokrajinski zavod za zaštitu kulture, Novi Sad.

Medović, P., 1960. Popov salaš, Kać – Novi Sad – Naselje. *Arheološki pregled* 2: 77–79.

- Medović, P.**, 1979. *Kalakača, Rezultati istraživanja naselja starijeg gvozdenog doba kod Beške 1971–1974. godine*. Novi Sad.
- Medović, P.**, 1988. *Kalakača: naselje ranog gvozdenog doba*. Novi Sad.
- Mellaart, J.** 1962. Excavations at Çatal Hüyük, first preliminary report, 1961. *Anatolian Studies* 12: 41-65.
- Менковић, М.**, 2007. Женска сукња цублета /цубелета: прилог проучавању одевних предмета из збирке народних ношњи Црне Гор у Етнографском музеју у Београду. *Гласник етнографског музеја* 71: 169 – 190.
- Менковић, М.**, 2009. *Зубун колекција Етнографског музеја у Београду из и прве половине века*. Београд. Етнографски музеј у Београду.
- Mertens, E.M.**, 2000. Linde, Ulme, Hasel. Zur Verwendung von Pflanzen für Jagd- und Fischfanggeräte im Mesolithikum Dänemarks und Schleswig-Holsteins. In *Praehistorische Zeitschrift* 75 (1): 1–55.
- Milleker, F.**, 1938. Vorgeschichte des Banats. *Старинар*, трећа серија, књ. XIII: 102–166.
- Milosavljević, S., Tadić, T., i Stanković, S.** 2000. *Knjiga o predenju i predama*. Београд: Текстилна индустрија, ТМФ.
- Milošević, P.**, 1964. Gradina, Vašice – Batrovci – višeslojno praistorijsko naselje (S. Mitrovica). *Arheološki pregled* 6: 18–19.
- Möller-Wiering, S.** 2006. Tools and Textiles- Texts and Contexts Bronze Age textiles found in Crete. www.hum.ku.dk/ctr (pristupljeno 16.6.2014)
- Нађ, Ш.**, 1953. Насеље из млађег каменог доба на Матејском Броду код Новог Бечеја. *Рад војвођанских музеја* 2: 107–116.
- Нађ, Ш.**, 1960. Заштитно ископавање на Гомолави код Хртковца, *РВМ* 9: 112-129.
- Никитовић, Л., Стојић, М. и Васић, Р.**, 2002: *Мојсиње – некропола под хумкама из бронзаног и гвозденог доба*, Чачак.
- Nikolić, M.**, 1993. *Struktura i projektovanje tkanina*, Београд.
- Николић, М.**, 2000. Испитивање отисака текстилног материјала на деловима керамичких посуда 5. до 9. века у Банату и Бачкој. *Гласник српског археолошког друштва* 15–16: 343–346.
- Николић, Д. и Вуковић, Ј.**, 2008. Чувари и заштитници култни предмети. У Д. Николић (ур.) *Винча праисторијска метропола: истраживања 1908-2008*. Београд: 166-179.

Нинчић, О., 2002. Тканине из Мојсиња. У Никитовић, Л., Стојић, М., и Васић, Р., *Мојсиње – некропола под хумкама из бронзаног и гвозденог доба*. Чачак: 66–68.

Нинчић, О., 2011. Текстил на локалитету Црквине. *Колубара* 5: 181-193.

Нишкановић, В., и **Микулић, Т.**, 2016. *Гуњ, јелек, прслук*. Београд. Етнографски музеј у Београду.

Nowak-Böck, В. 2010. Bewahren und Erfassen – Anmerkungen zum Umgang mit mineralisierten Strukturen auf Metallen in der Denkmalpflege. In Andersson Strand, E., et al. (eds.) *North European Symposium for Archaeological Textiles X, Copenhagen 2008. Ancient textiles*, Vol. 5: 174–180.

Olsen, В., 2002. Od predmeta do teksta: faze u raspravama o arheološkoj teoriji. U Olsen, В., 2002. *Od predmeta do teksta: teorijske perspektive arheoloških istraživanja*. Beograd, 29–73.

Pál, Р., 1956. Szóttest utánczó díszítések a rézkori kerámián. A miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei 4: 5–14.

Палавестра, А., **Богдановић, И.**, и Старовић, Андреј, 1995. Бодњик – Дружетић, кампања 1994. *Гласник српског археолошког друштва* 11: 190–197.

Панчић, Ј., 1885. Човек у предисторијско доба, *Старинар* год II, бр 1: 1-18.

Пап, Л., 1998. Насеље позног бронзаног доба код мотела Полој у близини Бачке Паланке. *Рад војвођанских музеја* 40: 25–38.

Pfister, R. 1937. Textiles de Palmyr: découverts par le Service des antiquités du Haut-commissariat de la République française dans la nécropole de Palmyre (Tour d'Élahbel). Vol. 2. Paris.

Perić, S., **Perić, O.**, 2012. Zaštitna arheološka iskopavanja na neolitskom lokalitetu Pavlovac – Guminište. U Bikić, V., Golubović, S., Antonović, D.,(prir) *Arheologija u Srbiji, projekti Arheološkog instituta u 2011. godini. Beograd*.

Perišić, S., 1984. Predmeti od kosti, roga i kamena iz odseka za praistoriju Muzeja grada Beograda, Beograd.

Петков, Н., 1922. Отпечатци от плетки, намерени в предисторичното селище „Обреша“ при с. Горни Богроов - Софийско. *Годишник на Народния музей в София* (1921): 217 - 222.

Петков, Н., 1926. Плетки от праисторическото селище Обреша при с. Челопечене - Софийско. *Годишник на Народния Музей* 4 (1922-1925): 49–56.

Петков, Н., 1936: Предисторически изследвания на Софийското поле и близките му околности. – *Годишник на Народния музей* VI (1932–1934) 403–423.

- Петков, Н.**, 1961. Нови данни за неолитната култура край Софија, *Археологија* 3: 64–73.
- Петровић, Б., Катић, В., и Спасић, М.** 2009. Живот у глини - неолитска уметност на тлу Београда – фигурална пластика из збирки Музеја града Београда. Београд.
- Petrović, J.**, 1982. Gomolava, Hrtkovci – višeslojno nalazište. *Arheološki pregled* 23: 15–20.
- Петровић, Ј.** 1992. Архитектура куће 4 на Гомолави. Насеље млађе винчанске културе. *Рад војвођанских музеја* 34:19–32.
- Петровић, Ј.** 1993. Керамика и алатке из куће 4 на Гомолави. Насеље млађе винчанске културе. *Рад војвођанских музеја* 35: 7–26.
- Петровић, П., и Јовановић, С.**, 1997. *Културно благо Књажевачког краја*, археологија. Књажевац.
- Petrović, J., Jovanović, B.**, 2002. *Gomolava Naselje kasnog eneolita*. Muzej Vojvodine Novi Sad, Arheološki institut Beograd.
- Попов, Р.**, 1915. Праисторическата Денева могила при s. [i.e. selo] Салманово. *Известия на българското археологическо дружество* IV (1914): 148-225.
- Поповић, Д.**, 1996. Вучедолска налазишта у централном и источном Срему. *Старинар*, н. с. XLVII: 213–220.
- Поповић, Д.**, 1997. Истраживања локалитета „Пећине“ у Врднику. *Рад војвођанских музеја* 39: 7–40.
- Роповић, Р.**, 2011. Late Iron Age ritual pits at Kale-Krševica (southeastern Serbia), 151-162. in: *The Eastern Celts, The communities between the Alps and the Black Sea*. ed. M. Guštin and M. Jevtić, Univerza na Primorskem, Koper, Beograd.
- Роповић, Р., Вранић, И.**, 2006. The Textile Industry at Krševica (Southeast Serbia) in the Fourth-Thrid Centuries B.C. *Starinar* 56: 309-326.
- Радишић, Р.**, 1960. Керамички налази на циглани у Сечњу. *РВМ* 9: 151–154.
- Радишић, Р.**, 1968, Ископавања на локалитету Крстићева хумка код Мужље. *Рад војвођанских музеја* 15–17 (1966-68): 109–120.
- Рашајски, Р.**, 1952. Преисториско насеље на Матејском Броду. *Рад војвођанских музеја* 1: 104–116.
- Рашајски, Р.**, 1954. Гомолава код Хртковаца, *Рад војвођанских музеја* 3: 187- 218
- Rasson, J., 1988. Loom Weights. In: Mc Pherron, A., and Srejović, Dragoslav (ed), *Divostin and the Neolithic of Central Serbia*. Pittsburgh, Kragujevac: 337–338.

- Raunig, B.**, 1982, Grob ranog željeznog doba iz Ostrošca kod Cazina. *Glasnik zemaljskog muzeja. arheologija*, n. s. 37: 1–14.
- Renfrew, C.**, 2000. Plant and Animals Fibers In, C. Renfrew (eds.) *Archaeology, Theories and Practice*. London: 333–334.
- Roth, H. L.**, 1977. *Studies in Primitive Looms*, Bedford.
- Руденко, С. И.**, 1968. *Древнейшие в мире художественные ковры и ткани: из оледенелых курганов горного Алтая*. Москва.
- Ryder, M.L.**, 1965. Report of Textiles from Catal Hüyük, *Anatolian Studies XV*: 175-176.
- Seiler-Baldinger, A.**, 1994. *Textiles, A Classification of Techniques*. Washington.
- Schierer, I.**, 1987. Ein WebstuhlbeFund aus Gars-Thunau Rekonstruktionsversuch und Funktionsanalyse, *Archaeologia Austriaca 71*: 29-87.
- Sofer, O.**, 1999. Gravettian technologies in social context. *Analecta Praehistorica Leidensia 31*: 59-75.
- Soffer, O.**, 2004. Recovering Perishable Technologies through Use Wear on Tools: Preliminary Evidence for Upper Paleolithic Weaving and Net Making. *Current Anthropology*, Vol. 45 Issue 3: 407–413.
- Soffer, O.**, and Adovasio, J.M, and Hyland D.C, 2000. The „Venus“ Figurines, Textiles, Basketry, Gender, and Status in the Upper Paleolithic. *Current Anthropology*, Vol, 45 No 4 August/October: 511–537.
<http://www.jstor.org/stable/10.1086/317381> (pristupljeno 14.08.2013)
- Sørensen, M. L.S.**, 1997. Reading Dress: The Construction of Social Categories and Identities in Bronze Age Europe. *Journal of European Archaeology*, Vol.5, Iss1: 93-114.
- Спасић, М.**, 2013, Локалитет Језеро у Каленићу, насеље баденске културе. *Колубара 6*: 45–52.
- Sreјовић, D.**, 1965. Milića Gradina, Ljuljaci, Kragujevac – gradina bronzanog doba. *Arheološki pregled 7*: 54–55.
- Срејовић, Д.** 1968. Неолитска пластика централнобалканског подручја, У *Неолит централног Балкана*, Београд.
- Срејовић, Д.** 1969. *Лепенски Вир: нова праисторијска култура у подунављу*. Београд.
- Срејовић, Д.**, и Јовановић, Б., 1959. Оруђе и оружје од кости и накит из Винче. *Старинар IX–X (1958–1959)*: 181–190.
- Сталио, Б.**, 1967. Павловац. *Зборник Народног музеја V*: 57–74.

- Сталио, Б.**, 1970. Арадац: „Каменити виногради“. *Зборник Народног музеја VI*: 73–82.
- Stalio, B.**, 1986. La site préhistorique Ajmana a Mala Vrbica. *Берданске свеске III*: 27–50.
- Сталио, Б.**, и **Галовић, Р.** 1957. *Напреље, неолитско насеље код Новог Пазара*. Београд.
- Станковић, С.**, 1989. Неолитско насеље у Страгарима (истраживања у 1988 год.). *Гласник српског археолошког друштва 5*: 29–33.
- Станковић, С., Реџић, М., Зечевић, Ј.**, 1997. Археолошка ископавања на локалитету Благодин у 1996. години. *Гласник српског археолошког друштва 13*: 95-101.
- Stare, V.**, 1973. Gomile pod Koriti na Dolenjskom. *Arheološki vestnik XXIV*: 744–799.
- Старчевић, О.**, 2003. Неолитске антропоморфне фигурине из археолошке збирке музеја у Аранђеловцу. *Шумадијски записи I*: 7–30.
- Старчевић, О.**, 2011. *Винчанска антропоморфна пластика: из збирке Народног музеја у Аранђеловцу и приватних колекционара*. Аранђеловац.
- Старовић, А.**, 1996. Нова археолошка открића у ваљевском крају. *Ваљевац*: 360–369.
- Стојановић, Д.**, 1980. *Коптске тканине*. Београд.
- Стојић, М.**, 2008. Сурдук – Локалитет Марина, Вишеслојно насеље из енеолита, бронзаног доба и гвозденог доба. *Раd војвођанских музеја 46*: 129 – 142.
- Strmčnik – Gulič, M.**, 1979. Prazgodovinske gomile na Legnu pri Slovenj Gradecu. *Arheološki vestnik XXX*: 101–128.
- Studeníková, E.**, and **Paulík, J.**, 1983. *Osada z dobu bronzovej v Pobedime*, Bratislava 1983.
- Šljivar, D.**, 1977. Nad Lugom, Viminacijum, Kostolac - višeslojno naselje. *Arheološki pregled 19*: 14–18.
- Шљивар, Д.**, и **Антонијевић, Д.**, 1996. Мачина – насеље винчанске културе код Прокупља. *Зборник Народног музеја XVI/1* 61–75.
- Шљивар, Д., Јацановић, Д.**, 1997. Велико Лаоле - Беловоде, насеље Винчанске културе. *Гласник Српског археолошког друштва 13*: 115–124.
- Štolcová, T.**, and **Zajonc, J.** 2015. Interdisciplinary reconstruction of weaving on the warp-weighted loom in the Hallstatt Period, in K., Grömer and F., Pritchard eds. *Aspects of the Design, Production and Use of Textiles and Clothing from the Bronze Age to the Early Modern Era, NESAT XII*. Budapest.
- https://www.academia.edu/14974042/%C5%A0tolcov%C3%A1_T._-Zajonc_J._2015_Interdisciplinary_reconstruction_of_weaving_on_the_warp-weighted_loom_in_the_Hallstatt_Period (pristupljeno 6. 15. 2016)

Тасић, Н., 1959. Праисторијско насеље код Добановаца и прилог проучавању баденске групе у Војводини, *Старинар*, н. с. IX–X (1958–1959): 227–241.

Tasić, N. 1973 *Neolitska plastika*. Београд.

Тасић, Н., 2002. *Праисторијска Винча: кроз археолошку документацију*. Београд.

Tasić, N., 2003. Nalazi iz legata Tatomira Vukanovića i problem vinčanske kulture na Kosovu i u dolini Ibra. U Bulatović, A, *Nalazi vinčanske kulture sa Fafosa i Valača: iz legata Tatomira Vukanovića*. Vranje: 7–11.

Тасић, Н., 2008. Неми сведоци једног времена, фигурална уметност Винче, У Д. Николић (ур.) *Винча праисторијска метропола: истраживања 1908-2008*. Београд: 139-179.

Тасић, Н., и **Игњатовић**, М., 2008. Од традиционалне до модерне методологије: истраживања у Винчи 1978–2008. године. У Д. Николић (ур.) *Винча праисторијска метропола: истраживања 1908-2008*. Београд: 87–119.

Тодоровић, Ј., и **Цермановић**. А. 1961. *Бањица, насеље винчанске културе*. Београд.

Трбуховић, В., 1958. Пластика Вршачко-жутобрдске културне групе. *Старинар* н. с. VII–VIII (1956-57): 131–139.

Трбуховић, В. и **Васиљевић**, М., 1983. *Најстарије земљорадничке културе у Подрињу*. Шабац.

Tiedemann, E.J., **Jakes**, K. A., 2006. An exploration of prehistoric spinning technology: Spinning efficiency and technology transition. *Archaeometry* 48, Part: 2: 293–307.

Tringham, R. and **Stevanović**, M., 1990. The Nonceramic Uses of Clay, (Textile Production). In R. Tringham i D. Krstić (eds). *Selevac: a Neolithic Village in Yugoslavia*. Los Angeles: 369–396.

Tringham, R., **Brukner**, B., **Kaiser**, T., **Borojević**, K., **Bukvić**, Lj., **Steli**, P., **Russell**, N., **Stevanović**, M., i **Voytek**, B. 1992. Excavations at Opovo, 1985–1987: Socioeconomic Change in Balkan Neolithic. *Journal of Field Archaeology* 19: 351–386.

Трипковић, Б., 2007. *Домаћинство и простор и касном неолиту винчанско насеље на Бањици*. Београд.

Узелац, Ј., 1976. Предмети од кости и рога из Ватина у збирци Народног музеја у Вршцу, *Старинар*, н. с. XXVI (1975): 131–140.

Vakirtzi, S., **Koukouli-Chryssanthaki**, Ch. and **Papadopulos**, S., 2014. Spindle Whorl From Two Prehistoric Settlements on Thassos, North Aegean. In ed. M., Harlow, C., Michel and M.-L., Nosch, *Prehistoric, ancient Near Eastern and Aegean textiles and dress : an interdisciplinary anthology*. *Ancien Textiles* 18: 43-56.

<http://las.sinica.edu.tw:1085/search~S0?i9781782970033/i9781782970033/-3%2C-1%2C0%2CE/frameset&FF=i9781782977209&1%2C1%2C> (pristupljeno 29.4. 2015)

Валтровић, М., 1885. Српске црквене старине на Будим-Пештанској земалјској изложби, *Старинар* год 2, бр. 4: 101-121.

Валтровић, М., 1890. Земљани преисторијски кип из Кличевца, *Старинар*, прва серија, год. VII, број 4: 110–114.

Vasiljević, М., 1968. Šabac – lok. Kanal (Kasarske livade): naselje starčevačke kulture, *Arheološki pregled* 10: 13–14.

Васић, М., 1884. Старине из Ел Фајума. *Старинар*, год. 1, прва св.1 (1884.): 46-47.

Васић, М., 1907. Неколики преисторијски налази из Винче. *Старинар*, друга серија, год. 1, прва св. (1906.): 89–140.

Васић, М., 1908. Жуто брдо – прилози за познавање гвозденог доба у Дунавској долини. *Старинар*, н. ред, год. II (1907): 1–47.

Васић, М., 1910. Васић, *Жуто брдо – прилози за познавање културе гвозденог доба у дунавској долини*, Ф. Представа Одеа, *Старинар*, н. ред, год 5: 114-155.

Васић, М., 1932. *Преисториска Винча I*. Београд.

Васић, М., 1936. *Праисторијска Винча II*. Београд.

Васић, М., 1938. *Преисториска Винча III*, Београд.

Vasić, R., 2003. *Die Nadeln im Zentralbalkan, (Vojvodina, Serbien, Kosovo und Makedonien)*. Prähistorische Bronzefunde (PBF) XIII, Band 11. Stuttgart.

Vejevoda, V. i Mirnik, I., 1973. Halštatski kneževski grobovi iz Kapitola kod Slavonske Požege. *Arheološki vestnik* XXIV: 592–610.

Ветнић, С., 1989. Насеља старчевачке културе у Горњој Белици код Светозарева. *Гласник српског археолошког друштва* 5: 60–64.

Vetnić, S., 1967 Gradina, Lođika, Svetozarevo – naselje vinčanske kulture. *Arheološki pregled* 9: 14.

Вилотијевић, Д., 1965 а. Латенски слој насеља на локалитету Попов салаш код Новог Сада. *Раd војвођанских музеја* 14: 256–268.

Vilotijević, D., 1965 б. Nove zemlje, Žabalj – višeslojno praistorijsko nalazište. *Arheološki pregled* 7: 31–32.

Vilotijević, D., 1979. Katalog, u P. Medović, *Kalakača, Rezultati istraživanja naselja starijeg gvozdenog doba kod Beške 1971-1974. godine*, Muzej grada Novog Sada, Novi Sad.

Vitezović, S., 1998. Alatke od kosti i roga sa lokaliteta Petnica – naselje ispred Male pećine. *Petničke sveske* 48: 301-315.

Vitezović, S., 2007. *Koštana industrija u neolitu srednjeg pomoravlja*. Magistarski rad. Filozofski fakultet. Beograd.

Vitezović, S., 2011. *Koštana industrija u srednjem neolitu centralnog Balkana*. Doktorska disertacija. Beograd.

Vitezović, S., 2013. Analiza praistorijskih koštanih predmeta – neka metodološka razmatranja. U N. Miladinović-Radmilović, i S. Vitezović (ur.) *Bioarheologija na Balkanu Bilans i perspektive*. Beograd, Sremska Mitrovica: 107-132.

Vitezović, S., 2014. Pavlovac – Kovačke njive: preliminarni izveštaj i analize koštane industrije. U D. Antonović, S. Golubović, V. Bikić (ur.) *Arheologija u Srbiji: projekti Arheološkog instituta u 2012* [elektronski izvor]. Beograd: 16 – 19.

https://www.academia.edu/6562669/Pavlovac_-_Kova%C4%8Dke_Njive_preliminarni_izve%C5%A1taj_analize_ko%C5%A1tane_industrije (pristupljeno 17.11. 2014)

Vladić-Krstić, B., 1968. Hercegovački pokrivači – »gunji«: prilog proučavanju starih tkanja u istočnoj Hercegovini. *Glasnik Zemaljskog muzeja BiH*, etnologija, n. s. XXII,: 43-54.

Vukmanović, M., Popović, P., 1982. Sondažna istraživanja gradinskih naselja na području Vranjsko-preševske kotline, Godišnjak. Centar za balkanološka ispitivanja 18: 189–210.

Vuković, J., 2013. Deskripcija nasuprot interpretaciji: odnos tradicionalne i savremene arheologije prema problemu impresso – barbotin ranog neolita. *Етноантрополошки проблеми*, н. с., год. 8., св. 3: 657-679.

Wilke, Dr., 1912. Neue Beiträge zur Spiral-Mäanderkeramik und deren Beziehungen zur Korb- und Mattenflecherei (Mit 97 Abbildungen im Texte.). *Wissenschaftliche mitteilungen aus Bosnien und der Hercegowina*. Zwölfter band. Wien: 29-67.

Живановић, З., 2010. Археолошки локалитети општине Коцељева. *Museum* 10 (Šabac): 13-54.

Живановић, З., 2013. *Енеолитска градина Бодњик*. Коцељева.

Жујовић, Ј., и Валтровић, М. 1891. Старо селиште у Барајеву. *Старинар*, прва серија, год. VIII, бр. 1 и 2: 1-17.

Жујовић, Ј., 1893. *Камено доба*. Београд.

KARTE

KARTA 1 Nalazišta sa elementima tekstilne proizvodnje, Starčevačka kultura

KARTA 2 Nalazišta sa elementima tekstilne proizvodnje, Vinčanska kultura

KARTA 3 Nalazišta sa elementima tekstilne proizvodnje, Nalazišta metalnih doba

SPISAK TABELA

Tabela 1: Nalazi tekstilne aktivnosti u praistoriji na tlu Srbije – naselja i predmeti

Tabela 2: Bat (cepac) za tkanje

Tabela 3: Pršljenci, nalazi u naseljima

Tabela 4: Igle, funkcionalno opredeljenje za šivenje i za ostali rad u tekstilu

Tabela 5: Pločice sa perforacijom za tkanje

Tabela 6: Astragali, nalazi u naseljima

Tabela 7: Kalem, nalazi u naseljima

Tabela 8: Tegovi, nalazi u naseljima

Tabela 9: Tegovi uporedni prikaz funkcionalnih grupa tegova

Tabela 10: Otisci struktura prepleta, nalazi u naseljima

Tabela 11: Antropomorfna plastika, nalazi u naseljima

Tabela 12: Gomolava, nalazi tekstilne aktivnosti

Tabela 13: Gomollava, tegovi u kućama

Tabela 14: Vinča Belo Brdo, Objekat 1-06, tegovi

Tabela 15: Belovode, Tegovi, kulna povr, gorela pov. ostali

Tabela 16: Belovode, Pršljenci, dimenzije i učestalost oblika po otkopnim slojevima

Tabela 17: Crkvine Mali borak, fragmenti sa otiscima struktute u A.C.- kuće i jame

Tabela 18: Crkvine Mali Borak - jame sa nalazima dna sa otiscima – otkopni sloj

Tabela 19: Crkvine Mali Borak, dna sa otiscima strukture u kućama

SPISAK TABLI I POREKLO ILUSTACIJA:

TABLA 1: TEGOVI - Tipološka klasifikacija oblika, osnovni idealni oblik i radna oštećenja

TABLA 2: TEGOVI – Perforacija na tegovima, funkcionalna oštećenja tokom upotrebe

TABLA 3: TEGOVI – Tipološka klasifikacija oblika, diskoidni tegovi

TABLA 4: TEGOVI - Tipološka klasifikacija oblika, konusni (kupasti) tegovi, tip

TABLA 5: PRŠLJENCI - Tipološka klasifikacija oblika, - osnovni tip

TABLA 6: IGLE, stariji neolit

1, 5-9 Donja Branjevina (po Vitezović); 2, 10 Lugovi Drmno (po Jevtić, Šljivar); 3, 14, 15 Grivac, (po Vitezović); 4, 23, 24 Petnica Male Pećine (po Vitezović); 11-13 Golokut (po Vitezović); 16, 17 Međureč (po Vitezović); 18, 19 Nosa, Biserna Obala (po Vitezović); 20, 21 Obrež, Baštine (po Vitezović); 22 Pavlovac (po Vitezović); 25-31 Starčevo (po Vitezović).

TABLA 7: IGLE, mlađi neolit

1-3, 7, 17 Aradac, Kameniti vinogradi (po Karapandžić); 4 Belovode (C 991 - neobjavljeno); 5, 6 Drenovac (po Vitezović); 8, 27 Radoinja, Pljosna Stijena (po Derikonjić); 9-11 Ritopek, Vodice (po Perišić); 12-16, 28-31 Vinča, Belo brdo (po Srejović, Jovanović); 18-20 Čelina, Podbrežje (po Derikonjić); 21 Divostin (po Vitezović); 22-25 Drenovac, Turska česma (po Vitezović); 26 Motel Slatina (po Vitezović).

TABLA 8: IGLE, bronzano doba

1 Belotic, B. Crkva (1 sl. 1e); 2 Mađlika (T 1 A); 3 Poloj (T. II-8); 4 Vatin (T II-5); 5 Vatin (T II-6); 6 Vatin (T II-7); 7 Gradina na Bosutu; 8 Vatin (T II-8); 9 Vatin (T II-9); 10 Vatin (T II-12)

1 (po..); 2 (po ...); 3 (po...); 4,5,6,8,9,10 (po Uzelac: T II:5-9,12); 7 (po Medović)

TABLA 9: IGLE bronzano doba (po Vasić 2011):

(963 Čenta. - 964 Mala Vrbica, grob 2. - 965 Osaonica (po M. Jevtić). - 966 Pilatovići, tumul VII, 6 (knjiga inventara Muz. Užice). - 967 Pirot, nekropola sa urnama (po M. Jevtić). - 968 Trnjane. - 969 Velika Vrbica (po D. Berci). - 970 Zabrnjica, tumul XIII (po crtežu S. Derikonjić). - 971 Brza Palanka, ostava (po D. Srejović). - 972. 996. 997 Juhor. - 973-975 Zemun. - 976. 992 "Okolina Vršca". - 977 Belotić, tumul 6 a (po M. Garašanin). - 978. 979 Beograd-Karaburma. - 980 Čitluk. - 981 Gologlava (po T. Tasić / E. Tomić) - 982. 983 Gornja Gorevnica (knjiga inventara Muz. Čačak). - 984 Kać. - 985 Končulj (po A. Bulatović). - 986 Kotraž. - 987 Male Livadice (po Z. Letica). - 988 Nova Bingula, ostava - 989 "Okolina Pančeva", nekropola sa urnama (?). - 990 Stapari, grob 9 (po M. Zotović). - 991 Šetonje, ostava - 993 Čitluk (po N. Đokić). - 994 Đevđelija, grob (po K. Kilian). - 995 Gologlava (po crtežu N. Đokić). - 998 Klisa. - 999 "Okolina Kruševca". 1000 Maćija, Gr. grob 1 975 - 978. 979 - gvožđe; 982. 983 kost M.)

TABLA 10: Alat za proizvodnju tekstila: pločice sa perforacijom, astragal
1-8 Vatin (po Uzelac); 9 Vinča, Belo Brdo (po Srejšević, Jovanović); 10 Kalakača, Beška (po Jevtić); 11, 12 Potporanj, Vršac (po Milleker); 13 Drenovac (po Vitezović)

TABLA 11: PRŠLJENCI Starčevačka kultura

1 B. Gradište, Unutrašnja duž (T-VI sl. 16); 2 Ribnjak, obala Tise (T.VII-3); 3 Obrež, Baštine, Zemun (sl. 19 b); 4 Ribnjak, obala Tise (T.VII-4); 5 Obrež, Baštine, Zemun (sl. 19 c); 6 Ajmana, Mala Vrbica (sl. 27 d -205 81); 7 Dudara Pseće brdo, Bečej (T-XIII sl. 7); 8 Donja Branjevina (Karmanski: Pl.CVII sl.1); 9 Donja Branjevina (Karmanski: Pl.CVII sl 8)

TABLA 12: PRŠLJENCI Vinčanska kultura

1 Mačina, Kožinice, Prokuplje (T. V 4); 2 Divostin (F. 11.4-p); 3 Valač i Fafos (sl. 84); 4 Divostin (F. 11.4-o); 5 Gomolava (str 196 -2-3); 6 Valač i Fafos (sl. 87); 7 Gomolava (str 173 -9) ; 8 Benska bara (Trbuhovic T XIII sl. 7); 9 Benska bara (Trbuhovic T XIII sl. 8); 10 Perlez, Batka, Zrenjanin (1 sl.147); 11 Predionica, Priština (T. 93 1); 12 Predionica, Priština (T. 93 2).

TABLA 13 TEGOVI, Starčevačka kultura

1 Kasarske livade (T. V 2); 2 Obrež, Baštine, Zemun (sl. 19 e); 3 Obrež, Baštine, Zemun (sl. 20 b); 4 Tečić, Rekovac (T.XI-7); 5 Krstićeva humka, Mužlja, Zrenjanin (sl. 47).; 6 Donja Branjevina, Karmanski Pl. CXXIV sl. 3; 7 Gornja Belica, Svetoz. 1 T.I-2; 8 Donja Branjevina (Karmanski Pl. CXXV sl. 4); 9 Donja Branjevina (Karmanski Pl. CXXV sl.1); 10 Bačko Gradište, Jaroška duž (Babović T-VI sl. 22).

TABLA 14: Gomolava, Tegovi u kući K5/80, *in situ*, fotografija (nije objavljeno)

TABLA 15: Crkvine, Mali Borak, Tegovi u A.C. 1. 57, *in situ*, fotografija (po Ninčić)

TABLA 16 Obrež Beletinci, Tegovi u kući K1, *in situ*, fotografija (nije objavljeno)

TABLA 17: Gomolava, Plan kuće K5/80 (po Brukner)

TABLA 18: Gomolava, Plan kuće K3/80 (po Brukner)

TABLA 19: Gomolava, Plan kuće K1/80-81 (po Brukner)

TABLA 20: Vinča Belo brdo, detalj plana sa tegovima

TABLA 21: Vinča Belo brdo, kuća K 01/06, rasejanje tegova i rekonstrukcija položaja tegova na razboju

TABLA 22: Gomolava, Kuća K5/80, rasejanje tegova i rekonstrukcija položaja tegova na razboju

TABLA 23: Vinča Belo brdo Razboj sa tegovima, kuća K. 01/06 (nije objavljeno)
1 - EDM 628; 2 - EDM 629; 3 - EDM 630; 4 - EDM 631; 5 - EDM 636; 6 - EDM 633; 7 - EDM 634; 8 - EDM 635; 9 - EDM 636; 10 - EDM 637; 11 - EDM 638; 12 - EDM 639; 13 - EDM 640; 14 - EDM 641; 15 - EDM 642

TABLA 24: Obrež Beletinci, Razboj sa tegovima, kuća K2 (nije objavljeno)
Privremeni broj (OBE-PB): 1 (021); 2 (003); 3 (006); 4 (007); 5 (008); 6 (011); 7 (013); 8 (016); 9 (018); 10 (019); 11 (022); 12 (024); 13 (030); 14 (032)

TABLA 25: Obrež Beletinci, Razboj sa tegovima, kuća K1 (I deo: 9 kom) (nije objavljeno)
1 OBE- 001; 2 OBE- 002; 3 OBE- 004; 4 OBE- 005; 5 OBE- 009; 6 OBE- 010; 7 OBE- 012; 8 OBE- 014; 9 OBE- 015;

TABLA 26: Obrež Beletinci, Razboj sa tegovima kuća K1 (II deo 9 kom) (nije objavljeno)
10 OBE-T-PB 017; 11 OBE-T-PB 020; 12 OBE-T-PB 023; 13 OBE-T-PB 025; 14 OBE-T-PB 026; 15 OBE-T-PB 027; 16 OBE-T-PB 028; 17 OBE-T-PB 029; 18 OBE-T-PB 031;

TABLA 27: Gomolava, Tegovi u kući K-3/80
1 GOM-T 898; 2 GOM-T 899; 3 GOM-T 900; 4 GOM-T 901; 5 GOM-T 902

TABLA 28: Crkvine M. Borak, Razboj sa tegovima, AC 1.68 (I deo:12 kom) (nije objavljeno)
1 C244 e; 2 C244 g; 3 C244 v; 4 C244 a; 5 C244 b; 6 C244 d; 7 C244 đ; 8 C245 a; 9 C245 b; 10 C247; 11 C248; 12 C249;

TABLA 29: Crkvine Mali Borak - Razboj AC 1.68 (II deo: 10 kom) (nije objavljeno)
13 C250; 14 C251; 15 C262; 16 C283; 17 C288 a; 18 C288 b; 19 C288 c; 20 C288 d; 21 C288 đ; 22 C288 e

TABLA 30 Crkvine M. Borak, Razboj sa tegovima, AC 1.57 (po Ninčić)
1 C185-a; 2 C185-j; 3 C185-v; 4 C185-g; 5 C185-đ; 7 C185-e; 8 C185-z; 9 C185-b; 10 C185-ž; 11 C185-d; 12 C185-i

TABLA 31: Belovode, Pršljenci, tip A, B, C, dekoracija (nije objavljeno)
1 C-206/94; 2 C-047/94; 3 C-115/94; 4 C-158/94; 5 C-562/97; 6 C-175/94; 7 C-319/95; 8 C-566/97; 9 C-827/99; 10 C-885/00; 11 C-stud. m./98; 12 Stud m./94

TABLA 32: Belovode, Pršljenci, tip C, dekoracija (nije objavljeno)
1 BEL-P 087-b; 2 C-137/94; 3 C-221/95; 4 Stud. m.2000; 5 Stud. m./00; 6 C-908/00; 7 C-154/94; 8 Stud. m./98 3; 9 Stud. m./98 10 C-353/95; 11 C-Stud. m./00 3; 12 Stud. m./98.

TABLA 33: Belovode, Tegovi, oblik: diskoidni 1-5 (C 1 III); 6-11 (C 1 II); konusni 12 (D2 II) (nije objavljeno) 1 C-475/96; 2 C-489/96; 3 C-484/96; 4 BEL-T-P 032; 5 C-174/94; 6 C-

724/98; 7 C-766/99; 8 C-485/96; 9 C-439/96; 10 -T ili P- C-871/00; 11 C-765/99; 12 C-695/98.

TABLA 34: Belovode, Tegovi, jugozapadni deo objekta K /95, (nije objavljeno)

1 C-365/95; 2 C-361/95; 3 C-362/95; 4 C-363 /95; 5 C-364/95; 6 C-375/95; 7 C-381/95; 8 C-382/95; 9 C-383/95; 10 C-398/95

TABLA 35: Belovode, Tegovi, gorela površina/

C-971 C-538/97; 2 -C-539/97; 3 C-540/97; 4 C-541/97; 5 C-542/97, nema ib F1; 6 C-543/97; 7 C-544/97; 8 C-545/97; 9 C-546/97; 10 C-547/97; 11 C-548/97

TABLA 36: Crkvine Mali Borak, Otisci strukture prepleta (CMB: 021; 039; 008; 088; 094; 126; 140; 291; 296; 307; 0013; 0016 (nije objavljeno)

TABLA 37: Crkvine Mali Borak, Gomolava, Otisci strukture prepleta (CMB: 338; 374; 466; 549; 0619; 0679; GOM A2164; A2465; G936; G2113; G317; T.129-109)

TABLA 38: Kalinovac Vavani Ub: Otisci strukture prepleta, Obrež Beletinci: Dno suda i otisci strukture prepleta i (KVU: otis 3; 4; 7. BEL-Dno -AP5292; OBE: BEL-AP5292; BEL-Dno -AP6951; BEL-AP6951; BEL-Dno -AP6955; BEL-AP6955; BEL-Dno -AP6989; BEL-AP6989; BEL-AT6962;

SPISAK LOKALITETA U KATALOGU

----- STARČEVO KARTA I -----

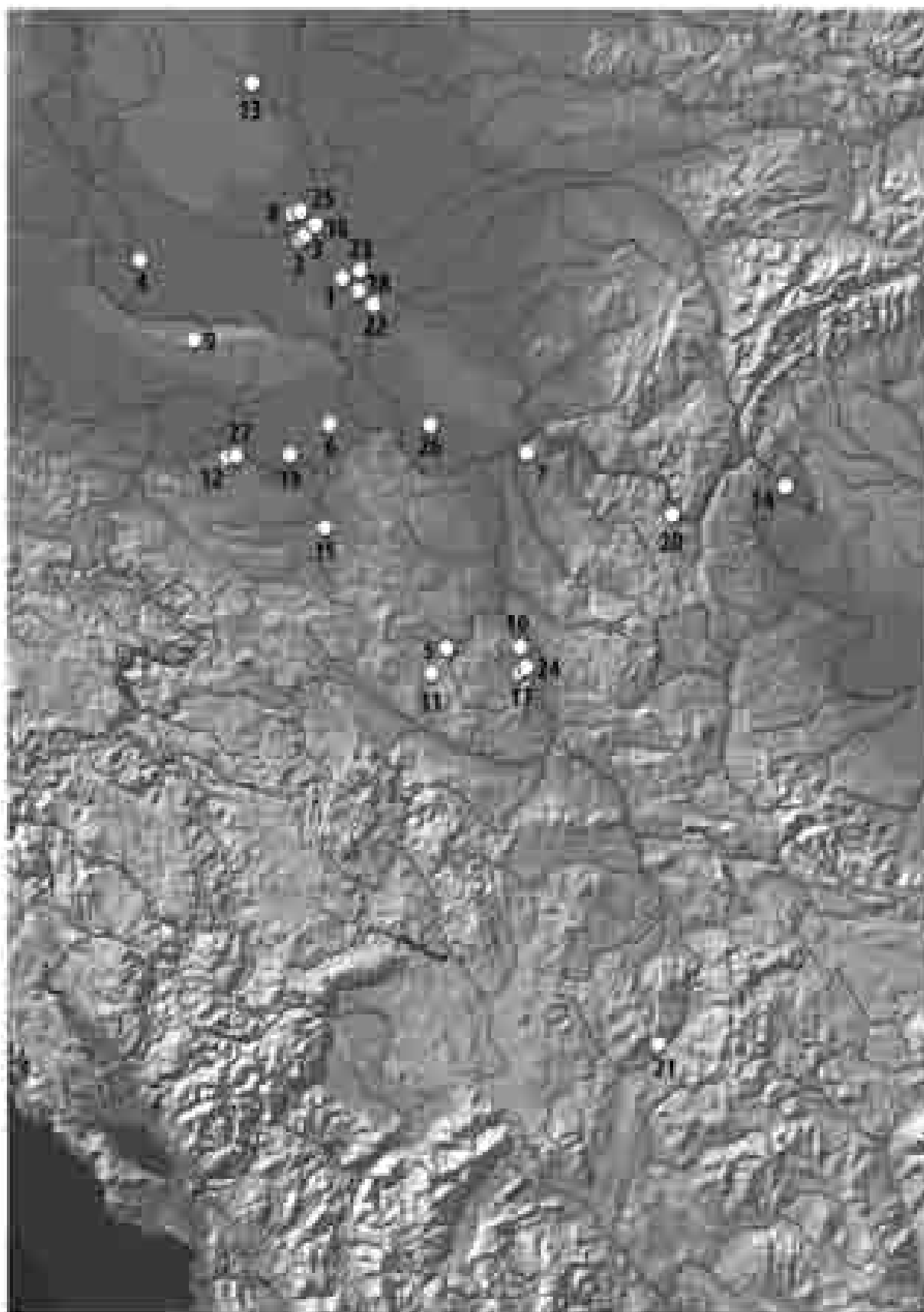
1. **Aradac (Leje)**, Zrenjanin (1)
2. **Bačko Gradište (Jaroška duž, Lok. 43)**, Bečež (2)
3. **Bačko Gradište (Unutrađnja duž, Lok.38)**, Bečež (3)
4. **Deronje (Donja Branjevina)**, Odžaci (4)
5. **Divostin (Divostin I)**, Kragujevac (5)
6. **Dobanovci (lok. Selo)**, Zemun (6)
7. **Drmno (Lugovi)**, Kostolac (7)
8. **Dudara (Pseće brdo)**, Bečež (8)
9. **Vizić (Golokut)**, Bačka Palanka (9)
10. **Belica (Gornja Belica)**, Jagodina (10)
11. **Grivac (Barice)**, Knić, Kragujevac (11)
12. **Kasarske livade, Kanal**, Šabac (12)
13. **Nosa - Biserna obala, Ludoško jezero**, Subotica (13)
14. **Mala Vrbica (Ajmana)**, Kladovo (14)
15. **Mali Borak (Jaričište 1)**, Lajkovac (15)
16. **Matejski Brod**, Novi Bečež (16)
17. **Međureč**, Jagodina (17)
18. **Mužlja (Krstićeva humka)**, Zrenjanin (18)
19. **Obrež (Baštine)**, Zemun (19)
20. **Padina**, Donji Milanovac (20)
21. **Pavlovac (Kovačke njive) Vranje** (21)
22. **Perlez (Batka)**, Zrenjanin (22)
23. **Zrenjanin (Pivara)** (23)
25. **Bečež (Ribnjak - Obala Tise)** (25)
26. **Starčevo**, Pančevo (26)
27. **Šabac (Šljunkara)** (27)

----- VINČA KARTA II -----

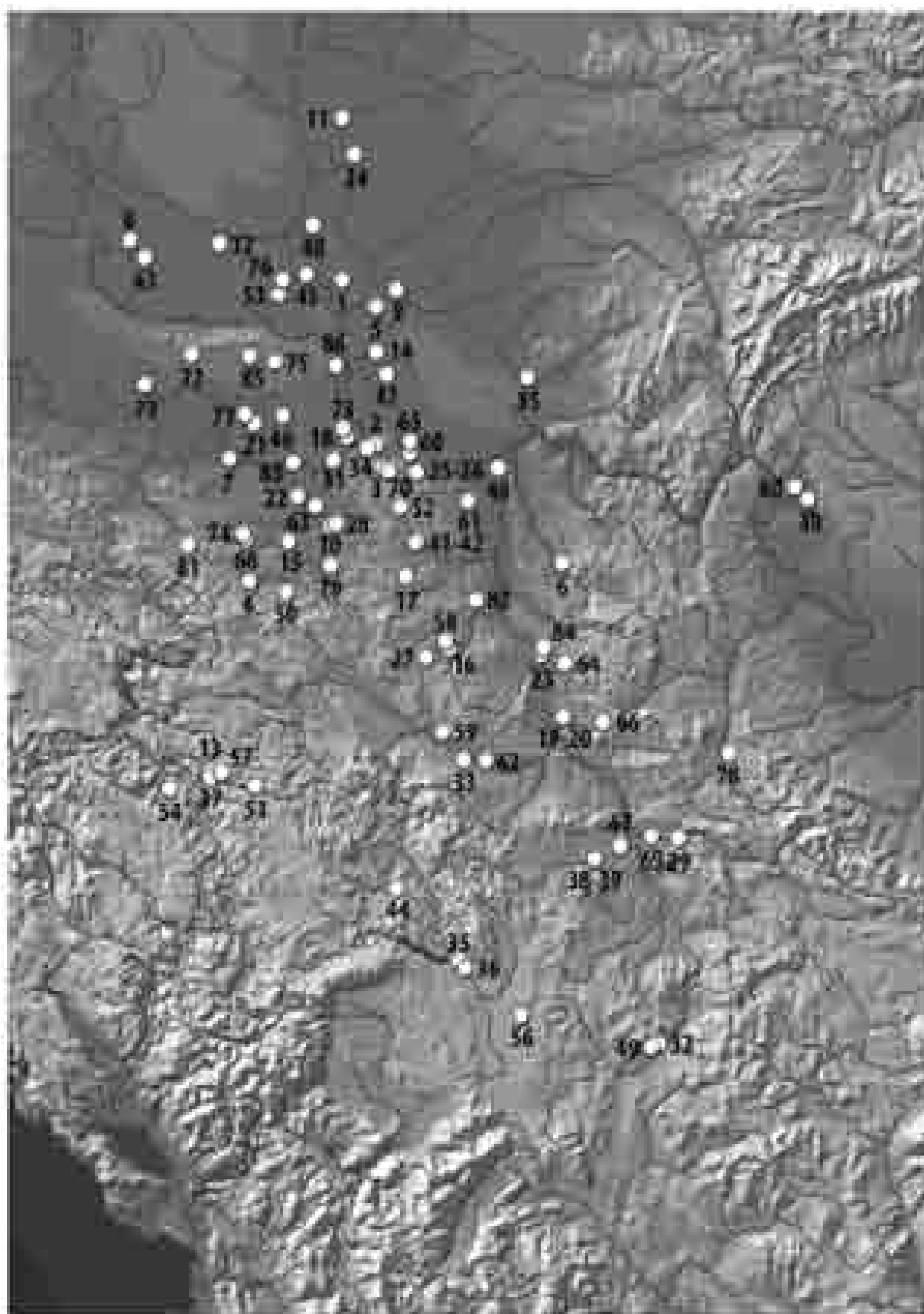
28. **Aradac (Kameniti vinogradi)**, Zrenjanin (1)
29. **Banjica (Usek)**, Beograd (2)
30. **Barajevo (Kremenite njive)**, Beograd (3)
31. **Balinović, (Anatema)**, Valjevo (4)
32. **Perlez (Batka)**, Zrenjanin (5)
33. **Belovode, Veliko Laole**, Petrovac na Mlavi (6)
34. **Benska Bara**, Šabac (7)
35. **Bogojevo (Donje šume)**, Odžaci (8)
36. **Botoš (Živanićeva dolja)**, Zrenjanin (9)
37. **Mali Borak (Crkvine)**, Kalenić, Lajkovac (10)
38. **Crna Bara (Prkos)**, Novi Kneževac (11)
39. **Podbrežje (Čelina)**, Priboj na Limu (13)
40. **Čenta (Mali alas)**, Zrenjanin (14)
41. **Čučuge (Ilića brdo)**, Ub (15)
42. **Divostin II**, Kragujevac (16)

43. **Lipovac (Dizaljka)**, Arandelovac (17)
44. **Drenovac (motel Slatina)**, Paraćin (19)
45. **Drenovac (Turska česma)**, Paraćin (20)
46. **Hrtkovci (Gomolava)**, Sremska Mitrovica (21)
47. **Grabovac (Đurića vinogradi)**, Obrenovac (22)
48. **Lođika (Gradina)**, Svetozarevo (23)
49. **Idoš (Gradište)**, Kikinda (24)
50. **Grocka (Agino brdo)**, Beograd (25)
51. **Grocka (Jugovo)**, Beograd (26)
52. **Jelašnička klisura**, okolina Niša (29)
53. **Korbovo (Zbradila)**, Kladovo (30)
54. **Jakovo (Kormadin)**, Zemun (31)
55. **Lađarište**, Vrnjačka banja (33)
56. **Beograd - Žarkovo Ledine**, Beograd (34)
57. **Zvečan (Valač)**, Kosovska Mitorivica (35)
58. **Fafos (Fabrika Fosfata)**, Kosovska Mitrovica (36)
59. **Sastavci (Luka)**, Priboj (37)
60. **Mačina, Kremen** Prokuplje (38)
61. **Mačina, Kožinice**, Prokuplje (39)
62. **Novi Bečež, Matejski Brod** (40)
63. **Međulužje**, Jablanica 1 (41)
64. **Međulužje**, Jablanica 2 (42)
65. **Deronje Mostonga I - Kruškov koren**, Odžaci (43)
66. **Napelje**, Novi Pazar (44)
67. **Žabalj (Nove zemlje)**, Novi Sad (45)
68. **Obrež (Beletinci)**, Pećinci (46)
69. **Opovo Ugar**, Pančevo DODATI (47)
70. **Dubravica (Orašje)**, Kostoalc (48)
71. **Pavlovac (Gumnište)**, Vranje (49)
72. **Petnica (Petnička pećina)**, Valjevo (50)
73. **Radojinja (Pljosna stijena)**, Nova Varoš (51)
74. **Popović (Mali drum)**, Mladenovac (52)
75. **Kač (Popov Salaš)**, Novi Sad (53)
76. **Zabrnjica (Potkućnica)**, Priboj (54)
77. **Potporanj**, Vršac (55)
78. **Predionica**, Priština (56)
79. **Sastavci (Prepran)**, Priboj (57)
80. **Donje Grbice, Rajac**, Kragujevac (58)
81. **Ratina (Divlje polje)**, Kraljevo (59)
82. **Ritopek (Vodice)**, Beograd (60)
83. **Selevac**, Smederevska Palanka (61)
84. **Stragari**, Trstenik (62)
85. **Stubline (Crkvine)**, Obrenovac, (63)
86. **Supska (Stublina)**, Čuprija, (64)
87. **Vinča, Belo brdo**, Beograd (65)

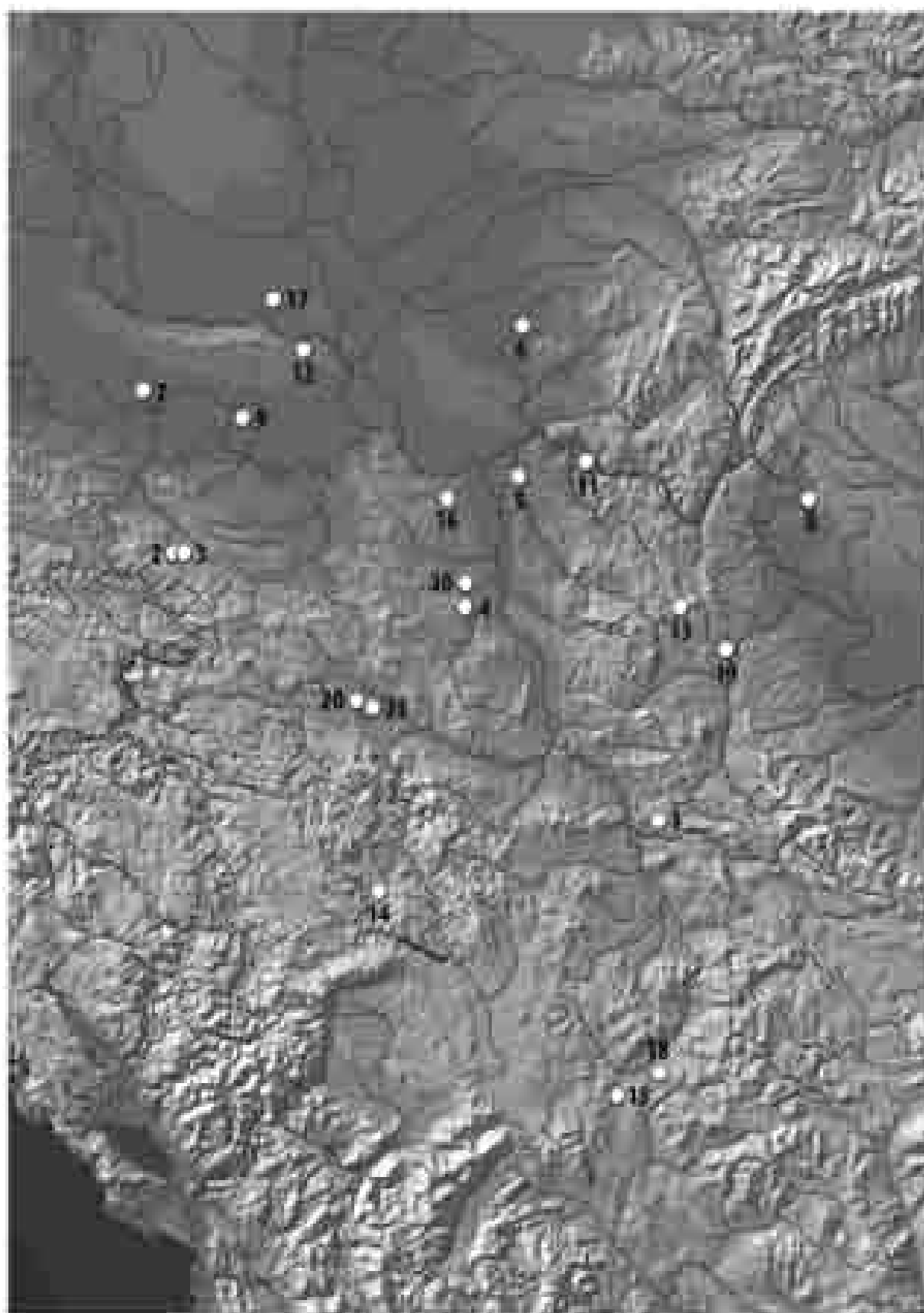
88. **Vitoševac**, Ražanj (66)
89. **Ripanj (Čaršija)** Beograd (70)
- ENEOLIT-----
90. **Merošina, Biljeg**, između Niša i Prokljuplja (67)
91. **Novo selo (Bubanj)**, Niš (69)
92. **Šašinci (Čelepovac)**, Sremska Mitrovica (71)
93. **Divoš (Kremenica)**, Sremska Mitrovica (72)
94. **Dobanovci (Selo)**, Zemun (73)
95. **Družetić (Bodnjik)**, Koceljeva (68)
96. **Družetić (Korenski Vis)**, Koceljeva (74)
97. **Hrtkovci (Gomolava)**, Sremska Mitrovica (21)
98. **Šatrinci (Gornji Dobrodov)**, Irig (75)
99. **Batrovci Vašice (Gradina na Bosutu)**, Šid (77)
100. **Jelašnica (Škodрино polje)**, Knjaževac (78)
101. **Kalenić (Jezero)**, Lajkovac (79)
102. **Kladovo, (na Dunavu obala)**, Đerdap (80)
103. **Likodra (Ostenjak)**, Krupanj: (81)
104. **Rača, Dolina Lepenice** (82)
105. **Obrež (Motel)**, Pećinci (83)
106. **Jagodina, Panjevački rit** (84)
107. **Vrdnik (Pećine)** Ruma (85)
108. **Surduk (Marina)**, Stara Pazova (86)
109. **Niš (Velika Humska Čuka)**, Niš (1 / III)
- METALNA DOBA KARTA III -----
- BRONZANO DOBA-----
110. **Bela Crkva (Cerik)**, Krupanj (3)
111. **Belotić, Šumar**, Krupanj (2)
112. **Borac, Rtovi**, Rača Kragujevačka (4)
113. **Vatin, Bela Bara**, Vršac (6) **119**
114. **Korbovo, Glamija**, Kladovo (8)
115. **Đurđevska glavica, Gaj, Đurđevo**, Rača (10)
116. **Usje, Žuto brdo**, Kovin (11)
117. **Beška, Kalakača**, Indija (12)
118. **Kličevac**, Kostolac
119. **Ljuljaci, Milića Gradina**, Kragujevac
120. **Mađilka**, Pirot
121. **Mrfaja**, Donji Milanovac
122. **Minine Vode**, Požarevac (5)
123. **Viminacijum (Nad Lugom)**, Kostolac (5)
124. **Novačka Čuprija**, Smederevska Palanka
125. **Odžaci I**, Odžaci
126. **Dubravica, Orašje**, Požarevac (5)
127. **Židovar, Orešac**, Vršac
128. **Stari Kostolac, Pećine**, Kostolac (5)
129. **Poloj**, Bačka Palanka
130. **Popović selo**, Rača
131. **Selište**, Požarevac (5)
132. **Sečanj, Ciglana**, Zrenjanin
133. **Staričino, Kobilje**
134. **Stig, Crljenac**
135. **Ušće Tumanske reke**, Golubac
136. **Vatin**, Vršac (6)
137. **Vašice Batrovci (Gradina na Bosutu)**, Sremska Mitrovica (7)
138. **Veliko Krčmare, Kolarnica**, Rača
139. **Vučić selo**, Rača
140. **Bresje (Salakovac)**, Požarevac (5)
- GVOZDENO DOBA-----
141. **Duga poljana (Šarski krš)**, Novi Pazar
142. **Vašice (Gradina na Bosutu)**, Batrovci (7)
143. **Kalakača**, Beška (12)
144. **Krivelj (Staro groblje)**, Bor (13)
145. **Glogovik (Latinsko groblje)**, Mala Pešter, (14)
146. **Oraovica (Kacipup)**, Preševo (15)
147. **Kač (Popov salaš)**, Novi Sad (17)
148. **Krševica (Kale Krševica)**, Vranje (18)
149. **Rgotina (Rudnik kvarca)**, Zaječar (19)
150. **Progar (centar sela)**, Zemun
151. **Hrtkovci (Gomolava)**, Sremska Mitrovica (9)
152. **Mojsinje**, Čačak (20)
153. **Atenica**, Čačak (21)
154. **Poljna (Blagotin)**, Trstenik

KARTA 1. Nemejska starčevaška kultura

KARTA 2. Naselja vinčanske kulture.

KARTA 3. Naselja kultura metalnih doba

R br	GVOZDENO DOBA I MLADE	kultura	1 češalj	2 batnož	3 igla	4 picic e sa perforac	5 astragal	6 prišljenak	7 teg	8 kalce m	9 antrop ofiguri ne	10 makaz e	11 dno otis	12 kupa	13 posuda sagajt anom	14 tekstil	15 amulet	16 posuda za kvaš	17 dugme	18 fibila	19 vrento	20 pre slic a	21 del ovi bilj aka	22 čunak, igl a za nec anj e
141	Duga poljana, Šarski krš, Novi Pazar							x? x?	x? x?	1						3								
143	Kalakača, Beška		2				14												1					
144	Krivelj, Staro groblje								x?															
145	Latinsko groblje, Pešter																			2				
146	Oraovica, Kacipup, Veće mesto								X?															
147	Umčari, Veće mesto																							
148	Popov salaš, Kać, Novi Sad							x? 1																
149	Krševica, Kale Krševica, Vranje							x?	1000 +x?															
150	Rudnik kvarca, Rgotna, Zajčar		2																					
	Progar (centar sela), Zemun							1																
	Ukupno		4		14			2 + 3x?	1000 + 3x?	1						3								

Tabela 3: IGLE, funkcionalno opredeljenje za šivenje i za ostali rad u tekstilu

Br	Nalazište Lokalitet	period kultura	3a – IGLA a- kost b- meta l	lb, tb, kb, c	Pretp ostav ljena funkc ia a- tkanj e b- šiven je	Dimenzije Atribut identifikacii je: P- perforac. G –glačana D-delimično glačana Po-polirana Ž-žleb horiz	A- provl ačenj B- provl ače- vrač anje C- prihv atanj e niti	funkcionalnost							
								prošivanje			pletenje		n e š t o d r u g o		
								nij e za šiv enj e	ver ov at no nij e za šiv enj e	mo gu će za šiv enj e	za šiv enj e	mo gu će za plete nje- provl ačenj e		mo gu će za ple te nje mr ež e	
1	Deronje, Donja Branjevina	stračevo	28 a	DBr 010	a	30x6	C	x				x		x	
				DBr 069	b	73x7 / P	A				x				
				DBr 153	a	33x4	C	x					x		x
				DBr 161	a	55x9	C	x					x		x
				DBr 162	a	43x9	C	x					x		x
				DBr 165	a	50x11	C	x					x		x
				DBr 166	a	40x11	C	x					x		x
				DBr 167	a	50x7	C	x					x		x
				DBr 170	a	63x4	C	x					x		x
				DBr 171	a	48x4	C	x					x		x
				DBr 173	a	47x5	C	x					x		x
				DBr 174	a	43x7	C	x					x		x
				DBr 175	a	44x5	C	x					x		x
				DBr 176	a	45x5	C	x					x		x
				DBr 177	a	46x5	C	x					x		x
				DBr 178	a	38x5	C	x					x		x
				DBr 179	a	36x6	C	x					x		x
				DBr 180	a	34x4	C	x					x		x
				DBr 199	a	37x9	C	x					x		x
				DBr 237	a	72x7	C	x					x		x
DBr 243	a	66x4	C	x					x		x				
DBr 245	a	64x7	C	x					x		x				
DBr 249	a	60x5	C	x					x		x				
DBr 250	a	53x6	C	x					x		x				
DBr 256	a	45x7	C	x					x		x				
DBr 259	a	48x5	C	x					x		x				
DBr 260	a	60x7	C	x					x		x				
DBr 265	a	63x4	C	x					x		x				
2	Divostin	stračevo	4 a		a		C	x				x		x	
3	Dobanovci Selo	stračevo	1 a	kb. 18			C							x	
4	Drmno, Lugovi	stračevo	2 a	a	b	/ P	A				x			x	
				b	a		BC	x				x		x	
5	Grivac, Gruža	starčevo	3a	Grv 14	a	125x13 / P		x				x		x	
				Grv 16	a	72x6 / P		x				x		x	
				Grv 13	a	70x6 / P		x			x			x	
6	Golokut, selo Vizić	stračevo	5 a	Glk 07	a	51x6		x				x		x	
				Glk 09	a	74x6		x				x		x	
				Glk 29	a	42x8		x				x		x	
				Glk 31	a	65x6		x				x		x	
				Glk 32	a	30x4		x					x		x
7	Međureč	stračevo	2 a	Mrč 04								x		x	
				Mrč 08								x	x	x	
8	Nosa, Biserna obala	stračevo	3 a	NB 01	a	30x4		x				x		x	
				NB 02	a	80x5		x				x	x	x	
				NP 01	a	72x10		x				x		x	
9	Obrež Baštine	stračevo II i III	3 a	MV 3034	a	57x7	B C	x				x		x	
				MV 3035	a	70x7	B C	x				x		x	
				MV 3043	a	103 x 8-10	B C	x				x		x	

10	Pavlovac, Kovačke njive	stračevo	1 a		a			x				x		x		
11	Petnica, Male pećine	stračevo	4 a	Sl. 4			A				x					
				Sl. 3			BC		x			x				
				Sl. 5			BC		x			x				
				Sl. 6			C		x			x		x		
12	Starčevo grad	stračevo	10 a	Stč 005	a	60x7			x				x	x		
				Stč 036	a	70x7			x				x	x		
				Stč 066	a	40x4			x					x	x	
				Stč 099	a	64x5			x					x	x	
				Stč 110	a	64x7			x					x	x	
				Stč 148	a	38x5	C		x					x	x	
				Stč 153	a	93x6	BC		x					x	x	
				Stč 157	a	46x7			x					x	x	
				Stč 163	a	55x7	C		x					x	x	
Stč 164	a	27x7			x					x	x					
13	Aradac, Kameniti vinogradi	vinča	5 a	lb 1692		h- 40 / PG						x				
				lb. 1814		h- 42/ PG							x			
				VI: Sl.3		/ P			x					x		
				V: Sl.4		/ P			x					x		
				VI: sl.4					x					x		
14	Belovode	vinča	1 a	lb 991	b	68x27- 44 /1x2P P Po	A					x				
15	Čelina Podbrežje	vinča	? a													
16	Divostin		4 a	Dvs 078	a	24x5			x				x	x		
				Dvs 107	a	40x7			x					x	x	
				Dvs 133	a	33x5			x					x	x	
				Dvs 134	a	37x6			x					x	x	
17	Drenovac Turska česma	vinča	39 a	DR 003	a	88x8				x				x		
				DR 022	a	45x5			x							
				DR 034	a	44x8			x							
				DR 040	a	30x7			x							
				DR 044	a	32x7			x							
				DR 062	a	37x10			x							
				DR 071	a	44x10			x							
				DR 081	b	20x3 / P	A								x	
				DR 090	a	28x5			x							
				DR 096	a	30x3								x		
				DR 106	a	22x4								x		
				DR 114	a	38x4			x							
				DR 120	a	22x4								x		
				DR 122	a	35x6			x							
				DR 129	b	30x3 / P	A									x
				DR 131	a	35x17			x							x
				DR 142	a	42x4			x							
				DR 148	a	35x6			x							
				DR 155	a	35x6								x		
				DR 167	a	48x5								x		
				DR 173	a	33x6								x		
				DR 174	a	38x4			x							
				DR 175	a	38x4			x							x
				DR 177	a	48x7										x
				DR 179	a	13x3										x
				DR 185	a	28x3										x
				DR 200	a	33x14			x							
				DR 209	a	37x6			x							
				DR 251	a	44x5										?
				DR 266	a	50x2										x
DR 276	a	38x8			x											
DR 285	a	43x5										x				
DR 312	a	39x7										x				
DR 317	a	45x10			x											
DR 326	a	46x2			x							x				
DR 349	a	40x5			x											
DR 364	a	38x4										x				
18	Motel Slatina	vinča	7a	MS 006	a	29-57x4						x				

	Paraćin			MS 027	a	29-57x4		x						
				MS 050	a	29-57x7		x						
				MS 057	a	29-57x7						x		
				MS 067	a	37x9						x		
				MS 080	a	42x5		x					x	
				MS 111	a	77x7				x		x		
19	Petnička pećina	vinča	1a											
20	Pljosna stijena, Radojinja	vinča - Pločnik	?a											
			?a											
21	Ritopek, Vodice	vinča	3a	lb: 1913	a	62+ / PG	A				x			
				lb: 1909	a	61+ / PG	A				x			
				lb: 1912	a	52+ / PG	A				x			
22	Vinča, Belo brdo	vinča	10a		a									
					a									
					a									
					a									
					a									
				Sl. 5	a			x						
				Sl. 9	a			x						
				Sl. 6	a	/ P G					x			
				sl 003	a	/ P G				x		x		
				lb: 1904	b	/ P G					x			
				lb: 1905	b	/ P G					x			
23	Belotić, Bela crkva		1a	lb: 19343	b	L=100 / P					x			
24	Belotić, Sumar		1a											
25	Đurđevska glavica, Gaj		1a											
26	Madjilka		1a	Ti: I/1-37	b						x			
27	Poloj, B.Palanka		1a											
28	Rudnik kvarca, Rgotna		2a											
29	Vatin, nepoznato		7a	Sl.5	a						x			
				Sl.6	a						x			
				Sl.7	a						x			
				Sl.8	a				x					
				Sl. 9	a				x					
					a									
30	Kalakača, Beška	bronzna	2a	T.i. 2098		52x4								
				T.i.:154		60x6								
31	Knjepište, Mihajlovac		3a	Knjp 03	a	70x8 / P		x				x		x
				Knjp 30	a	25x7 / P		x				x		x
				Knjp 31		50x5 / P		x				x		x
32	Međureč, Jagodina		3a	Mrč 04		31x5		x				x		x
				Mrč 08		30x8		x				x		x
				Mrč 32		33x7		x				x		x
33	Pavlovac,Vranj		1a	Pvl 03		60x5		x				x		x
34	Velesnica, Kladovo		4a	Vls 006		51x6		x				x		x
				Vls 013		48x5		x				x		x
				Vls 015		22x30		x				x		x
				Vls 017		54x4		x				x		x
35	Robaje	bronzano	1b			/ P	A					x		
36	Čenta, Opovo, Pavlov Špic		1 b	KB:963		L=116 / P	A					x		
37	Mala Vrbica, Konopište		1 b	KB:964		L=75 / P	A					x		
38	Osaonica, Novi Pazar		1 b	KB:965		L=135 / P	A					x		
39	Pilatovići, Ravni Lug		1 b	KB:966		L=80 / P	A					x		
40	Madjilka		1 b	KB:967		L=80 / P	A					x		
41	Trnjane, Bor		1 b	KB:968		L=106 / P	A					x		
42	Velika Vrbica, Kladovo		1 b	KB:969		L=105 / P	A					x		
43	Zabrnjica, Priboj, Oborište		1 b	KB:970		L=83 / P	A					x		

44	Brza Palanka,		1 b	KB: 971		L=11 / P	A				x		
45	Juhor, Paraćin		1 b	KB:972		L=88 / P	A				x		
46	Zemun		3 b	KB:973		L=88 / P	A				x		
				KB:974		L=84 / P	A				x		
				KB:975		L=84 / P	A				x		
47	okolina Vršca		1 b	KB:976		L=76 / P	A				x		
48	Belotić, Osečina, Šumar		1 b	KB:977		L=100 / P	A				x		
49	Karaburma, Beograd		2 b	KB:978		L=72 / P	A				x		
				KB:979		L=67 / P	A				x		
50	Čitluk, Konopljara		1 b	KB:980		L=110 / P	A				x		
51	Gologlava, Varvarin, Stalać		1 b	KB:981		L=50 / P	A				x		
52	Gornja Gorevica Guča, Slatina		2 b	KB:982		L=90 / P	A				x		
				KB:983		L=67 / P	A				x		
53	Kač, Novi Sad, Bačka, Čot		1 b	KB:984		L=98 / P	A				x		
54	Končulj, Gradište		1 b	KB:985		L=118 / P	A				x		
55	Kotraža, Lučani		1 b	KB:986		L=130 / P	A				x		
56	Male Livadice, Majdanpek		1 b	KB:987		L=115 / P	A				x		
57	Nova Bingula, Šid, Slobodinci		1 b	KB:988		L=110 / P	A				x		
58	okolina Pančeva		1 b	KB:989		L=100 / P	A				x		
59	Stapari, Užice		1 b	KB:990		L=109 / P	A				x		
60	Šetonje, Petrovac		1 b	KB:991		L=92 / P	A				x		
61	Okolina Vršca		1 b	KB:992		L=78 / P	A				x		
62	Čitluk, Konopljara		1 b	KB:993		L=75 / P	A				x		
63	Đevđelija		1 b	KB:994		L=110 / P	A				x		
64	Gologlava, Varvarin		1 b	KB:995		L=95 / P	A				x		
65	Juhor, Paraćin		2 b	KB:996		L=58 / P	A				x		
				KB:997		L=56 / P	A				x		
66	Klisa, Novi Sad, Bačka, Breg		1 b	KB:998		L=61 / P	A				x		
67	Okolina Kruševca		1 b	KB:999		L=145 / P	A				x		
68	Mačija, Ražanj		1 b	KB:1000		L=75 / P	A				x		
69	Gradina na Bosutu		1b								x		
			203			perforirane P -60					57		

Objavljeno: 1, 2, 5, 6, 7, 8, 9, 12 (Vitezović 2011); 3 (Perišić 1984); 4 (Јевтић, Шљивар 1986); 10 (Vitezović 2014); 13: V.4 (Сталио 1970), V.15; VI.3, 4, 14 (Карапанчић 1922); 14 Belovode, nije objavljeno; 15 (Дерикоњић 1996); 16 (Витезовић 2013); 17; 18 (Vitezović 2007); 19 (Јовановић 1892); 20 (Јуришић 1996); 21 (po Perišić 1984); 22 (po Срејовић, Јовановић 1959; Perišić 1984); 23 ; 35 (po Valtrović 1893); 36-68 (po Vasić 2003)

Tabela 8: Tegovi, nalazi u naseljima

Br u kat alog u	TEGOVI STARČEVAČKA KULTURA Nalazište	period kultura	7b Tegovi	lb, tb, kb, c	Tip informacije	Mesto nalaza	Atribut identifikacijii	Ti po lo gij a	Funkcionalnost - tkanje		
									Nij e mo - gu će	M o - gu će	Tk anj e
	Mala Vrbica Ajmana	Starčevo-Cris IIb-IIIa	X -više		A Ic J					x	
	Aradac Leje		1		AVGD		duguljast				
			1	1777	AVGDZ ib		loptast				x
	Deronje Donja Branjevina		3 -?								
	Svetozarevo Gornja Belica		X - više		A V If J	lep	jajoliki				x
	Bačko Gradište Jaroška duž	stariji neolit	1		A V Đ Ic		loptast			x	
	Šabac Kanal - Kasarske livade		X -?		A V Đ	kuća, ognjišt	valjkasti			?	
	Drmno Lugovi	Starčevo-I	X -više		A V Ic		piramidal ni				x
	Mali Borak Jaričište		x?								
	Novi Bečej Matejski Brod		1	1083	AVGDZib						x
	Mužlja Krstičeva humka	Starčevo IIb-III	1				loptast			x	
			1	1473	AVGDZib If						x
	Obrež Baštine	Pozna faza starčeva	X -?								
			1		A V G D If		loptast			x	
			1				otisci prst			x	
	Padina	Karanovo I-II - Starčevo	x								
	Perlez Batka		8	129	AV G D Zib If						x
4045				x							
4046				x							
4181				x							
4182				x							
4910				x							
7441				x							
7442	x										
	Zrenjanin Pivara		3	3781	A V D Zib		valjkasti				
	Obala Tise Ribnjak		1							x	
	Rekovac Tečići	Starčevo IIb	X -više		A V						
			1	16436	A V G D Zib						x
			1	16441							x
	Ukupno ZBIR										
Br u kat alog u	VINČANSKA KULTURA Nalazište Lokalitet	period kultura	7b Tegovi	lb, tb, kb, c	Tip informacije	Mesto nalaza	Atribut identifikacijii A-analiza	Ti po lo gij a	Funkcionalnost - tkanje		
									Nij e mo - gu će	M o - gu će	Tk anj e
	Anatema, Belinović, Valjevo		~10 + x?		A V E J						
	Aradac, Kameniti vinogradi	2:srednji ? ...3: Starija Vinča I- II.	x-?								
	Barajevo, Kremenite njive		1+ x-?		A V						
	Batka, Perlez, Zrenjanin	Vinča I-II	1		A b V D Đ Zib If						

	Belovode, Veliko Laole,	gradačka faza	20							X	X
	Benska Bara, Šabac,		169-?		A B Ic						
	Crkvine, Mali Borak, Lajkovac;	Vinča D2	57								
	Crna Bara, Prkos, Novi Kneževac		?		A J.						
	Čučuge, Ilića brdo	(Vinča-Pločnik 2)	?		A ; A; A B; 2: A E J; A; A V.						
	Divostin, Kragujevac		71		A B V Ž Ic						
	Gomolava	Vinča-Pločnik	73 +?		A B V G Đ Z If;					x	x
	Gradina, Lođika		?		A; A.						
	Gradište, Idoš, Kikinda	Vinča-tordoš	36 + x?		A B V G-2						
	„Gruža“ u Grivcu		3 + x?		A B						
	Jelašnička klisura		1		Ic; A B Ic J; A B G D Ic.						
	Korbovo, Zbradila	Vinča-TII - Vinča-PIIa	x? „veći broj“		A If.						
	Kormadin, Jakovo, Zemun	kraj Vinča B i početak Vinča C- D	?		A B G D Đ						
	Valač i Fafos	Mladji Neolit	5		A V G D Đ A A A						
	Luka, Sastavci, Priboj	Starčevo III	1		A; A Đ						
	Mačina, Kremen, Prokuplje		1		A B V G D Đ If						
	Mačina, Kožinice, Prokuplje	Vinča-Pločnik	1		A B V Ic						
	Matejski Brod, Novi Bečej	Potiska kultura	60?+ 18+ x ?		A V Ž						
	Mostonga I, Kruškov koren	Rani Neolit	2		A D Zib Ic J						
	Naprelje, Novi Pazar		5		Ib. 7998 Ib. 7825 Ib. 8002 Ib.8534 Ib 7797	A V D Zib					
	Nepoznato 1 rukavac Dunava ?		1		A B V D Zib Ic						
	Nepoznato 1a		1		A B V D Zib Ic						
	Nove zemlje, Žabalj	potiska kultura	1		A B V.						
	Obrež, Beletinci	Vinča-Pločnik	33		A B V E Ž J	K1, K2 + So	A				X
	Orašje, Dubravica		5		A V Ic						
	Pavlovac, Gumnište, Vranje		?		A J; A V J; A;						
	Petnička pećina, Valjevo		?		A; A V Ic						
	Pljosna stijena Radojinja	Vinča-Pločnik	14 ?		A; Alc; A B V E; A; b) Ic						
	Potkućnica, Zabrnjica, Priboj	Vinča-Tordoš Gradačka	?		A Ic; A Ic						
	Potporanj, Vršac		?		A Ic .						
	Predionica, Priština	Vinča-Pločnik	22		A V G D Đ Zib Ic.					X	
	Prepran, Sastavci, Priboj	Starčevo III	?		A Ic; A Ic						
	Ratina, Divlje polje, Kraljevo		12b? (7b)		A G D Zib Ic.					X	

Tabela 9: Tegovi uporedni prikaz funkcionalnih grupa - tegovi na razboju

Lokalitet grupe tegova	Mesto nalaza	Broj tegova	Ukupna Težina tegova	Prosečna težina	Oblik tip tegova	Predmeti uz grupu	Širina razboja procena
Gomolava	Kuća K-1/80	15		273	C:14; D:1		x
	Kuća K-3/80	7		343	C:6; B:1		x
	Kuća K-5/80	19		391	C:20; D:1		x
Beletinci	Kuća K-1	18		295	C		x
	Kuća K-2	14		284	C		x
Vinča Belo Brdo	Kuća 01/06	14		222	C	1 kugla	x
Crkvine Mali Borak	A.C. 1.57	11 (12)		236	C		x
	A.C. 1.68	22			C		x
Belovode	Objekat IV os	8		348	C		x?
	Kulturna površina	12		226	C-11; D-1		
		106		270			

Tabela 10: OTISCI STRUKTURE PREPLETA, nalazi u naselju

	Nalazište Lokalitet	period kultura	11 dno otiska	lb, tb, kb, c	Tip informacije	Mesto nalaza	Funkcija pretpostavljena	Atribut identifikaciji A-analiza otisaka	Tipologija	Upredenost niti osnove i potke		
										Nije upređeno	Moćno	Upređeno
1	Aradac, Kameniti vinogradi	srednji ? ...3: Starija Vinča	3 + x?	294, 20325, 298	Aic					x		
2	Belovode, Veliko Laole	Vinča gradačka faza	35	lb-95: 68-71				A		x		
3	Bogojevo, Donja šuma,	srednji neolit	1	2479, 2480	Aic					x		
4	Crkvine Mali Borak		683					A		x	x	x
5	Čučuge, Ilića brdo	Vinča-Pločnik	x?		A							
6	Divostin, Kragujevac		110		Aif			A		x	x	
7	Matejski Brod, Novi Bečej	potiska kultura ???	x?	5511 5512	A							
8	Medjulužje, Jablanica 2	kasni neolit,	1		A							
9	Potporanj, Vršac		1		Alf					x		
10	Supska, Stublina		2	22726	A					x		
11	Rajac,		1		Alf			A		x		
12	Vinča Belo brdo		56					A		x	x	x
13	Biljeg, Merošina	bubanj kultura	1		A							
	ukupno		885 + 3 x?					A - 5				

Tabela 11: *ANTROPOMORFNA PLASTIKA, nalazi u naseljima*

	VINČANSKA KULTURA Nalazište Lokalitet	period kultura	9 antro po figuri ne	lb, tb, kb, c	Tip informacij e	Mesto nalaza	Atribut identifikaci ije A - prepoznat tekstil B - nije prepoznat tekstil	Funkcionalnost odela u odnosu na tekstil		
								fun kci on aln o	Mog uće funk ciona lno	Sim boli čko
	Banjica, Usek,	kasni neolit	15							
	Belovode, Veliko Laole	vinča	26							
	Dizaljka, Lipovac	vinča- pločnik I	38							
	Grabovac, Đurića vinogradi	kasni neolit	3	7685 5231 5300	AVGDZibif					x x x
	Grocka, Agino brdo, Beograd	kasni neolit	3	ap: 3846; 3844; 3829						x x x
	Kormadin, Jakovo, Zemun	kasni neolit/rani V milenijum	6	(ap: 7778; 8202; 6338; 7804; 6343; 7853						x x x
	Ladjarište, Vrnjačka banja	vinča	3							
	Ledine, Žarkovo, Beograd	kasni neolit	3	ap. 69; 5120; 67						x x x
	Medjulužje, Jablanica 1	kasni neolit,	10	: 107; 36; 39; 196; 112; 116; 118; 119; 186; ti: 15/96						x, x,x x x x
	Medjulužje, Jablanica 2	kasni neolit,	5	apm. 58; 50; 49; 44; 42						X x
	Obrež, Beletinci	vinča- pločnik	3							
	Popović, Mali drum	kasni neolit	2	ap: 5124; 2702						x
	Potporanj, Vršac		8							
	Predionica, Priština	kraj neolita	11	ib: 594, 169, 568, 165, 166, 571, 566, 9014, 177, 173, 172						X X, x x
	Supska, Stublina		9							
	Vinča, Belo brdo		39 7	ib. 1904; 1905						
	Ukupno ZBIR		191							

	BAKARNO DOBA Nalazište Lokalitet	period kultura	9 antro po figuri ne	lb, tb, kb, c	Tip informacij e	Mesto nalaza	Atribut identifikaci iji	Funkcionalnost odela		
								fun kcio naln o	Mo- guće funk ciona lno	Si m bo lič ko
	Kladovo, na Dunavu		1							
	BRONZANO DOBA Nalazište Lokalitet	period kultura	9 antro po figuri ne	lb, tb, kb, c	Tip informacij e	Mesto nalaza	Atribut identifikaci iji	Funkcionalnost odela		
								fun kcio naln o	Mo- guće funk ciona lno	Si m bo lič ko
	Bresje, Salakovac		1	1452						
	Glamija, Korbovo	srednje bronzano doba B2	2							
	Žuto brdo		3							
	Kladovo, na Dunavu		1							
	Kličevac, Kostolac		1							
	Minine Vode, Požarevac		1							
	Odžaci I, Odžaci		1	ib. 2481						
	Odžaci I, Odžaci	pozna bronzna ?	1	ib. 2481						
	Selište, Požarevac		2	ib. 1454						
	Stig, Crljenac		1							
	Ušće Tumanske reke, Golubac		1	ib. 1450						
			1	ib. 1451						
	Ukupno ZBIR		16							

Tabela 12: Gomolava: Nalazi tekstilne aktivnosti u kućama i kulturnom sloju

Mesto nalaza kuća jama	Arheološki podaci	Period kultura	Ib/Ti	3 igla	5 astragal	6 pršljenak	7 teg	8 kalem	9 antropomorf . figurin	11 dno sa otiskom
Kuća 1/1954		Gom la-b					23			
Kuća 1/1980		Gom la-b					15			
Kuća 4/1975		Gom la-b					4+1+1 = 6 (Tip C)			
Kuća 3/1980		Gom la-b					7			
Kuća 5/1980		Gom la-b					19+2 = 21			
Kuća 6/1980		Gom la-b					16+5 = 21			
Između Kuća 1-3 /1981	B- VII Kv- D4OS 18	Gom la-b	G 4557 / Ti.293				1			
Kuća 1/ 1972	B- V, Kv. 71, 72 / XIII, XIV OS16	Gom la-b			24					
Kuća 3/1972	B- IV, Kv.85, 84/ XII, XIII OS17	Gom la-b			18					
Kuća VIII/ 1956		Gom la-b			50					
Sve kulture		Gom la-b			108					
Kulturni sloj				4						
Kuća K15 Pored kuće	B1. VII kv. D 3, 4	kostolačka Gom IIIa ₁ baden	G 4307/ Ti 1218/79					1 nije perforir		
Jama 1966	S VII kv. 55-56	Gom IIIa ₁₋₂ baden	AP 5826/ Ti352/66			1 bikonič				
Jama 1967	S-VIII kv. 45	Gom IIIa ₂ baden	AP 5870/ Ti29/67			1 -konični				
Kuća 6	B VI kv. 72-74	Kostolačka Gom IIIb ₁	Ti. 631/74			1 konični udubljen				
			Ti. 632/74			1 bikonič				
			G 2426/ Ti433/74			1 koničn udubljen				
			Ti638/74			1sek perf				
Kuća 7	B VI kv. 67	Kostolačka Gom IIIb ₁	Ti. 630/74			1 konični				
Kuća 23	B VII kv. F1-4	Kostolačka Gom IIIb ₁	G 4292/ Ti.1209/				1 -preklad ili teg			
Jama 10	B V kv. 76	Kostolačka Gom IIIb ₂	G 1478/ Ti.566/72			1 -konični				
Jama 29	B VII kv. A 3	Kostolačka Gom IIIb ₂	Ti. 836/80			1 -bikonični				
Kuća 8	B VI kv. 75	Kostolačka Gom IIIb ₃	Ti. 221/74				1 – ovoid za ribar. mrežu ?			
Kuća 12	B VII kv. C3,4-D1,3-H1	Kostolačka Gom IIIb ₃	G 4225/ Ti.757/79			1- kupast zarubljen				
			G 4226 /Ti.757/79			1 kupast zarubljen				
			Ti. 751/79			1 bikonični				

			Ti. 758/79			1 - bikonični				
			Ti. 754/79			1 - sekundar perf. fragm				
Kuća 13	B VII kv.D 1-2	Kostolačka Gom IIIb ₃	G 4179/ Ti.540/79				1 – tip C			
			G 4182/ Ti.548/79				1 – tip C			
			G 4175/ Ti.537/79				1 – tip C			
			G 4176/ Ti.538/79				1 – tip C			
			G 4180/ Ti.541/79				1 – tip C			
			- ?				1 konični			
kulturni sloj	Blok III kv. 80/XV, 14 o.s.	Kostolačka kultura	Ti. 890/74				1 – tip C			
	Blok VI, kv. 98-104/XV- XVI, 10 o.s.	Kostolačka kultura	Ti. 401/74			1 konični				
	Blok VI, kv. 71/XVII, 11 o.s.	Kostolačka kultura	G 2363/ Ti.211/74				1 – tip C			
	Blok VI, kv. 77/XVII, 11 o.s.	Kostolačka kultura	Ti. 614/74			1 - torus				
	Blok II, kv. 100- 101/XVII, 11 o.s.	Kostolačka kultura	Ti. 780/74			1 - bikonični				
	Blok V, kv. 69/XIV, 11 o.s.	Kostolačka kultura	G 1112/ Ti.802/71			1 -konični				
	Blok V, kv. 74/IV, 12 o.s.	Kostolačka kultura	G 1114/ Ti.808/71			1 konični visoki				
	Blok VII, kv. C 1, 13 o.s.	Kostolačka kultura	G 4315/ Ti.1313/7 9			1diskoid pljosnat				
	Blok VII, kv. F2, 12 o.s.	Kostolačka kultura	G 4304/ Ti.1099/7 9			1 disakoid pljosnat				
	Blok VII, kv. E 1, 13 o.s.	Kostolačka kultura	Ti. 1145/79			1 bikonič				
	Blok VII, G 1, 24, 11 o.s.	Kostolačka kultura	Ti. 603/79				1 - konični visoki			
	Blok I, kv. 89-90/XIII- XIV, 16 o.s.	Kostolačka kultura	Ti. 252/72				1 – tip C			
	Kuća 1 Na podu kuće i pored kuće sa istočne strane	B IV kv. 85- 86	Vučedolska Gom IIIc ₁	G 1284/ Ti. 969/71			1 konični			
G 1285/ Ti.970/71							1 izdužen bikonični			
G 1269/ Ti.823/71							1 bikonič			
Jama 2	B V kv. 75- 76	Vučedolska Gom IIIc ₂	Ti. 195/72			1 konični				
Jama 3	B V kv. 70- 71	Vučedolska Gom IIIc ₁	Ti. 618/71			1 konični				

GOM-050 (foto-nije dostupan?)	K-5/80	C																					TC
GOM-051 (foto-nije dostupan?)	K-5/80	C																					TC
GOM-052 (foto-nije dostupan?)	K-5/80	C																					TC
GOM-053 (foto-nije dostupan?)	K-5/80	C																					TC
GOM-054 (foto-nije dostupan?)	K-5/80	C																					TC
GOM-055 /Ti.624/79,G4198	K-??	Claz	8,8	4,1	8,7	269 V3	6x6	8x8	14/22, 2aoAšibus	-													TC1az - V3 - Ubdvf - PkboBfig - O2aAšBuouis
GOM-056 nema ti/lb, (pb56-69)	K-1/80	Cl-I	8,2	4,1	8,4	281 ~ 287 V3	10x12,3	8,8x11,2	17/9-6/4, 2azAuiBšs-2šAcBe<125/115stepe	n													TC1a - V3 - Fd2 - U4abidef - Pcazug - O2azAuiBšs-2šAcBe
GOM-057 nema ti/lb, (pb56-69)	K-1/80	C?a (C3az?) -I	8,5	3	7,1~ ?	134 ~ 239 V3	8,7x?	9x?	18/13, 2auzi	-													TC?a - V3 - Fd2,8 - U16b4pB - PcagnAzBo - O2auzi
GOM-058 nema ti/lb, (pb56-69)	K-1/80	Clbz (C2?)-I	8,2	3,2	8,9	262 ~ 268 V3	7,5x6,1	7,4x6,5	7/4-4/3, 2ašmAoBz-2šAgBc<90/110stepe	n													TC2btz - V3 - Fd2,8 - U3de - Pp1kzgz - O2ašmAoBz-2šAgBc - OR:B:C10uzj-4m; C3-4etm/š-3mm
GOM-059 nema ti/lb, (pb56-69)	K-1/80	Cl	4,3~8,6	2,4~ 3,5	4,6~ 9	36 ~ 257 V3	? ~ 8-10	?~8-10	?														TC1 - V3 - Fd2,5 - U12 - Pg - O1a? - OR:Clavtm/š-2mm
GOM-060 nema ti/lb, (pb56-69)	K-1/80	D1dyn	4,3~5,8	5,9	5,6	79 ~ 158 V2	6,4x7,2	?x5,4	7/5, 2auAo														TD1dyn - V2 - Fd?? - U25ab - Pp1kzgz - O2auAo - OR:t:C10j-1dm/9mm;b:C3-3ert
GOM-061 nema ti/lb, (pb56-69)	K-1/80	Clbt-I	9	3,5	8,8	278 V3	5,8x6	6,7x6,7	8/5, 2asAuoBšz														TC1bt - V3 - Fd2,5 - U15bcefA4p2 - Pp1kagAzuoBo - O2asAuoBšz - OR:C14ol
GOM-062 nema ti/lb, (pb56-69)	K-1/80	Claz-I	8,5	3,5	8,6	274 ~ 277 V3	9,8x12	9,4x11,8	3/6-3/3, 2ašzmBa/b-2dmAUBš<180/180stepe	pen													TC1bt - V3 - Fd2,4 - U75befBšpai - Pcjazg - O2ašzmBa/b-2dmAUBš
GOM-063 nema ti/lb, (pb56-69)	K-1/80	Clat-I	6~8,8	2,3~ 3,2	8,8	109 ~ 364 V4	7,3x7,5	?x?	-														TC1t - V4 - Fd2,7 - U25e - PkagAu1 - O - OR:C13kvt2
GOM-064 nema ti/lb, (pb56-69)	K-1/80	Clbz1-I	9,1	3,2	8,8~ 9	211 ~ 282 V3	9,2x9,4	9,2x9	-														TC1bz1t - V3 - Fd2,8 - U39gk5dA3p1 - PcgAoBzu1 - O - B:C10uz ? - možda nije ornam
GOM-065 nema ti/lb, (pb56-69)	K-1/80	Clb-Iz1	8,9	2,8	7,4~ 8,8	218 ~ 266 V3	8x8,4	7,7x9	-														TC1dz1t - V3 - Fd3,1 - U39g - Ppkvezh - O -
GOM-066 nema ti/lb, (pb56-69)	K-1/80	Clbzt-1	8,6	3,2	8,3	218 ~ 227 V3	7,8x8,3	8,7x9,3	-														TC1bzt - V3 - Fd2,6 - U39g5afA3p3 - Ppkazu1m - O - OR:A:C1-2a-5bomt
GOM-067 nema ti/lb, (pb56-69)	K-1/80	Clat-1	9,8	3,5	8,6~ 9,6	297 ~ 407 V5	7,6x8,5	7,9x8,7	-														TC1at - V5 - Fd2,7 - U3d5f9bA3p18B4pb - PpkazgBu1 - O - OR:??A:C13ak (otkopavanje-špahtla?)

GOM-068 (pb56-69)	K-1/80	C1bt-1	9,6	3,3	9,4	309 ~ 316 V4	7,1x7,3	7,5x7,8	0/3, 1Bašzm ?? Možda je oštećenje od kopanja	A:C13ak?;B:C4-5bm /š-3mm; C1-1hm	TC1btz - V4 - Fd2,8 - U25abA3pb - PpkagBu1 - O1Bašzm? - OR:A:C13ak(otkop-špahtla?);B:C4-5bm/š-3mm; C1-1hm
GOM-069 (pb56-69)	K-1/80	C1btz-1	9,1	2,8	9,2	262 ~ 264 V3	7,4x7,6	8,5x7,7	-	-	TC1btz - V3 - Fd3,3 - U5cgbgA3p2 - Pkehuif - O-
GOM-070/Ti.293/81, G4557	ispod K1/80	C1la2f	7,9	3,3	8,3	217 ~ 218 V3	6,7x7,3	6,1x7,1	12??/27, 2auzi (sa A str. oštećen, oko 20)	-	TC1la2f - V3 - Fd2,5 - U(1)4bcefcA(3)9a - Ppkazg - O2aiuA?Bz - OR:B;C3-2dm
GOM-071/Ti.902/80	K3/80	C1lla1	9,1	4,9	8,9	369 V4	17,2x19, 6	19,5x19, 4	13/21, 2auos	-	TC1lla1 - V4 - Fd1,8 - U(2)11,(1)4Bac;10 - Pczag - Oaušs; - OR-
GOM-072/Ti.901, G4431	K3/80	C1lla1	9,1	4,7	9,2	344 V4	7,8x8,1	8,9x9,3	3/5, 2amAuoBšz	-	TC1lla1 - V4 - Fd1,9 (izmedju II-III klasa) - U(1)4b-g;fAcBg-c - Pczag - O2amAuoBšz - OR-
GOM-073/Ti.898/80	K3/80	C1lb1	9,7	4,2	10,3	384 ~ 388 V4	7,7x8,1	6,5x7,8	12/7-5/3+17, 1Aauos-1Afuzs/1Ba-bšzi+buz	-	TC1lb1 - V4 - Fd2,4 - U(2)1,(1)4bf;5c-d-e,(2)10Bfc-d-e;A(2)3f - PpkazgAzu2Bzo - O1Aauos-1Afuzs/1Ba-bšzi+buz
GOM-074/Ti.900/80	K3/80	C1li7?i a1 defor	8,5	4	8,3	240 V3	6,4x8,2	3x6,5	-	A:C7h-4vi(od 2,3,4,4 ureza/ 6-10mm), B:C10uz	TC1li7?i a1 defo - V3 - Fd2,1 - U??od ispucalosti nije jasno - Pcjh - O - - OR:A:C7h-4vi(od 2,3,4,4 ureza/6-10mm);B:C10uz
GOM-075/Ti.899/80	K3/80	B?ili C1III	8,7	6	8,9	363 ~ 373 V4	17x18,5	9,4x9,6	-	-	TB? ili C1III -V4 - Fd1,4 - U-(2)1,10; (1)5Bab - Pp?bzig - O-?
GOM-076 (foto, nije dostupan)	K3/80	C1	-	-	-	-	-	-	-	-	TC1
GOM-077 (foto, nije dostupan)	K3/80	C1	-	-	-	-	-	-	-	-	TC1
GOM-078 nema ti/ib /1980	Naselje, nema u planu	C1lb2a	9,8	4,1	10,1	366 ~ 403 V5	7,6x6,3	8,8x7	7/16?, 2aAšzmBia/bsau(oštećen u dužini)	-	TC1lb2a - V ?? - Fd2,4 - U(1)5bcdeBbg;(2)3d;(3)3ag - PpagAzBzuef - O2aAšzBa/bsau(oštećen, u duž.)
GOM-079 Ti.365/1974	jame?, nema u planu?	C1li3?i a2a	8,7	3,8	9,3	347 ~ 352 V4	7x7,3	7x7,1	23/27, 2auzi	- 3 utisnuta sitna kamenčica po obodu (ispali)	TC1li3?i a2a - V ?? - Fd2,4 - U(1)5adAc-eBac-e;(3)3Ab - PpazAug - O2auoi
GOM-080 nema ti/ib /1974 (kv sa Ti 365)	-II-	C7?la2 a	9,1	4	9,5	352 V4	7,8x9,4	7x10,3	25/26, 2ašzi	- 4 utisnuta sitna kamenčica: 2 obod, 2 AB blizu oboda	TC7?la2a -V?? - Fd2,3 - U(1)4bcdeBbc;(3)6AB - Ppazl - O2ašzi
GOM-081 nema ti/ib /1974 (kv sa Ti 365)	-II-	C1lb2a	10,6	3,9	10,5	452 V5	8x9,5	9,5x12,8	2/3, 2ašzm	-	TC1lb2a - V?? - Fd2,7 - U(1?)4be - PpbAšzBios - O 2ašzm
GOM-082 nema ti/ib /1974 (kv sa Ti 365)	-II-	C1lb1a	9,2	4,2	9,4	359 V4	8,3x8,2	9,1x8,3	-	-	TC1lb1b - V?? - Fd2,2 - U?? - PkaZBos -O-

Tabela 14: Vinča Belo brdo Tegovi Objekat 1-06

VIN - Pb, Ti lb broj	Arh. kontekst	Tip	L- Širina	D- debljina	H-visina	Težina Vgr	P1-A R1/R2	P1-B R1/R2	Otisak vešanja	Dekoracija znak	tipologija
VIN - T edm 628(1)	K 01/06	C4III1a	6,75	5,4	7,6	254	9,2x8,8	10x10	6/10		
VIN - T edm 629(2)	K 01/06	C4I2d	6,6	3,2	7,9	156	11x9	13x10	17/16		
VIN - T edm 630(3)	K 01/06	C6I2d	5,25	4,75	8,0	184	6x6	6x6	16/27		
VIN - T edm 631(4)	K 01/06	C3I1a	7,0	4,2	8,3	256	7x8	8x9	11/11		
VIN - T edm 632(5)	K 01/06	C6III1d	6,0	5,1	7,25	231	12x10	11x9	7/13	AB:C3-2 ubod	
VIN - T edm 633(6)	K 01/06	C3III1F	6,2	5,65	7,15	232	13x10	12,5x10,5	17/13		
VIN - T edm 634(7)	K 01/06	C3I1d	6,55	3,55	9,9	228	16x16	17x16,5	18/12		
VIN - T edm 635(8)	K 01/06	C6III1d	5,9	5,7	7,3	252	10x10	10x10	13/10,5		
VIN - T edm 636(9)	K 01/06	C4I2d	6,6	4,6	9,1	278	9x8	11x7	20/20		
VIN - T edm 637(10)	K 01/06	C3III1d	7,3	3,6	8,0	228	10x10	10x10	7/4		
VIN - T edm 638(11)	K 01/06	C6III2d	6,0	4,85	7,8	245	10,5x10	12x13	18/13		
VIN - T edm 639(12)	K 01/06	C1III1a	6,5	6,25	6,5	239	9x9	8,5x7	3/4,5		
VIN - T edm 640(13)	K 01/06	C1II1a	6,7	6,4	6,5	195	10x9	13,5x9	3/5		
VIN - T edm 641(14)	K 01/06	C4I2f	5,7	3,7	7,8	165	16x6,5	13,5x8,5	14/11		
VIN - T edm 642(15)	K 01/06	III3f - kugla	5,0	4,4	4,7	94	/	/	/		

Tabela 15: Belovode, Tegovi, kultna pov., gorela pov. ostali

BEL - Pb, Ti lb broj	Arh. kontekst	Tip	L-Širina	D-debljina	H-visina	Težina Vgr	P1-A R1/R2	Otisk vešana	Dekoracija znak	tipologija
BEL-C-375/95	OBJ 95	C	9,1	3,9	9,1	289	1,6/1,9			
BEL-C-362/95	OBJ 95	C	7,9	4,8	7,9	286	1,4			
BEL-C-363/95	OBJ 95	C	9,1	3,7	9,1	316	1,7/1,9			
BEL-C-361/95	OBJ 95	C	8,8	4,2	8,8	329	1,8/1,2			
BEL-C-364/95	OBJ 95	C	9,2	4,5	9,7	358	1,4/2,1			
BEL-C-365/95	OBJ 95	C	9,1	5,1-4,5	9,7	424	1,5-1,9			
BEL-C-381/95	OBJ 95	C	9,1	5,1	10,3	492	1,3-0,9			
BEL-C-383/95	OBJ 95	D	7,8	7,6	7,2	293	0,9/1,2			
BEL-C-542/97	kultna površ	C	9,4	3,7	9,4	191	1,3		spiralno utiskiv pr	
BEL-C-540/97	kultna površ	C	9,2	4,1	9,2	223	1		spiralno utiskiv pr	
BEL-C-541/97	kultna površ	C	9,2	4,1	9,2	214	1,2		spiralno utiskiv pr	
BEL-C-539/97	kultna površ	C	8,9	4,8	8,9	237	1,1		spiralno utiskiv pr	
BEL-C-546/97	kultna površ	C	9,8	4,2	9,8	339	1			
BEL-C-543/97	kultna površ	C	9,7	4	9,7	291	1,1			
BEL-C-538/97	kultna površ	C	8,6	4,4	8,6	249	0,9			
BEL-C-544/97	kultna površ	C	9,6	3,8	9,6	213	0,9			
BEL-C-547/97	kultna površ	C	9,5	3,5	9,5	168	0,9			
BEL-C-548/97	kultna površ	C	10,2	3,7	10,2		1			
BEL-C-545/97	kultna površ	C	8,3 ~9,1	4,1	8,3 ~9,1	128	0,9			
BEL-C-695/97	površina sa gorelom zemljom	D	7,1	6,5	7,1	232	0,7-0,4			

Tabela 16: PRŠLJENCI, Belovode, dimenzije i učestalost oblika po otkopnim slojevima

Belovode pršljenci C br.	Tip	Deo	Sloj	Faktura	Boja	Površina	Ornament	Tip	Dimenzije				
									H	Ro	R	R1	Vgr
Stu. mat.	Teg ili pršlje	F	18-19	C 3 4	60	III		A	4,7		5,9	0,7	
	So VII 1999												
827	pršljenak	ceo	8	B 3	23; 62	II		G1	1		3,7-4	0,5-0,6	
	2000												
871	Pršlj. ili teg	ceo	12	B 3	23; 32	III		C	3,2		6,5-6,7	0,6-0,5	157
885	pršljenak	F	14	B 3	32; 20	III	C3	D4	1,1		4,1	0,4-0,5	
Stud. mat.	pršljenak	F	14	C 3	32	III		C	3,4		~8,1	1,4	
Stud. mat.	pršljenak	F	14	B 3	32; 20	III		C	3,5	6	~7,2	0,7	
Stud. mat.	pršljenak	F	15	B 3	20	III		C	3,7	5,9	~6,8	0,7-0,9	
Stud. mat.	pršljenak	F	16	B 3 4	62; 21	III	udubsa strane	C5	3,1	7,6	~7,9	1,1	
Stud. mat.	Pršljenak ili teg	F	13	B 3	62; 20	III		C	2,3	6	~10,4	0,9	
St. ma/98	Pršlj	F	14-19			III		C3	3		~7,6		
St. ma/98	Pršlj	F	9	C 3 5	21;62	III	C3 3re	C3	4,2	4,3	~8,6		
	SoVI1997												
562	Pršljenak	ceo	2	B 3	20; 70	III		B4	4,2		4,8	1,1	98
566	pršljenak	Ošt.	2	C 3 2	62; 12	III		A7	4,3		4,8	0,8	
	So II1995												
221	pršljenak	F	2	C 3 9	32	IV	C3	C3	3,1	6,8	8	1,1	~ 155
319	pršljenak	F	15	B 3	10; 70	IV	C1	E6	4,6	5,9	6,4	2	~ 128
	So I 1994												
206	Pršljenak	F	10	C 3	62; 22	III		F4	4,2		5,3	1,1	
115	Pršljenak	ceo	15	B 3	51; 12	III		F5	2,9		4,7	0,7	55
047	Pršljenak	F	6	C3	61	III		A7	5		8,4	1,4	
Stud mat.	Pršljenak	F	4	C 3	11,70	III		A7					
	So II 1994												
127	Pršljenak	F	3	C 2 4 9	62	IV		C	3,9		9,2	1,5	~240
207	Pršljenak	F	3	C 3	61	III		A	3,9		4,1	0,4	~ 52
137	Pršljenak	F	4	C 3 6	61; 70	III	C3	C	3,1	7,9	~9,6	1,5	
158	Pršljenak	F	7	C 3	62	III	C1urezi	A7	5,4	5,9	~6,2	1,5	~ 210
175	Pršljenak	F	10	C 3	21	III		A7	3,8		5	0,6	

Belovode otkop. sloj	količina	Tip A	Tip B	Tip C	Tip D	Tip E	Tip F	Tip G	
II	3	1	1	1					
III	2	1		1					
IV	2	1		1					
VI	1	1							
VII	1	1							
VIII	1							1	
IX	1			1					
X	2	1					1		
XII	1			1					
XIII	1			1					
XIV	3			2	1				
XV	3			1		1	1		
XVI	1			1					
XIV-XIX	1			1					
XVIII-XIX	1	1							
ukupno	24	7	1	11	1	1	2	1	

Tabela 17: Crkvine Mali Borak – fragmenti sa otiscima strukture u A.C.- kuće i jame

A.C arheološka celina	Arh. kontekst - kuće i jame	Fragment i posuda - Jame sa lepom	Dna sa otis - kom	Dna 80% i više -% u A.C.	S-Sektor / /So-Sonda / / kvadrat	OS - Otkopni sloj i OS dna preko 80% očuv.	% otisci i keramika	T e g
A.C. 1.1	kuća, ispod nivoa poda jama		6		S 11/So 6 / R15	4; 3		
A.C. 1.2	jama		21	1 - 5%	S 12 /So 5 / L 19, 20, 21	4; 5; 6; 7; 9	4	
A.C. 1.5	jama otpadna		23		S 12/So 5 /L- Lj15; K13	4; 5; 6;		
A.C. 1.13	jama		13		S 11 / So 7 / L-LJ 11-12	5; 6; 7		4
A.C. 1.15	jama sa lepom , iznad sloj keramike	1302	7		S 2/ So 9/ NJ25	6; 7; 8; 9	0,54 %	2
A.C. 1.16	jama sa lepom	97	2		S 11/ So 7/ L-Lj6	5; 7	2,06 %	1
A.C. 1.17	jama sa lepom	364	2		S 11/ So 7/ L9	6	0,54 %	1
A.C. 1.19	kuća, ispod podnice više jama		3	1-30%	S1- 2/ So 12/ G25	4		
A.C. 1.19-43	jama ispod nivoa poda kuće A.C. 1.19		3		S 2/ So 12/ G25	4		
A.C. 1.21	kuća, pored je jama A.C.1.22		4	1-25%	S 1/ So 12/ G4-5	2; 3		
A.C. 1.22	jama sa lepom, teg na dnu, pored kuće	553	6		S 1/ So 12/ D2-3	3; 5; 9	0,9%	1
A.C. 1.23	kuća, peč u objektu		12	1 - 8%	S 1-11-12/ So 14 / A1; F1-24;	3; 4	3	1
A.C. 1.24	jama		4		S 11/ So13/ P1R1	6; 8		
A.C. 1.25	jama		4		S 2/ So 8/ Lj24			
A.C. 1.26	jama		6		S 12/ So 4 / V11	5; 6		
A.C. 1.28	jama		34	1 - 3%	S 1/ So12/ VG3,4	5;6; 8;9	8	3
A.C. 1.30	jama		6		S 23/So 16/ Ć22	4; 5		
A.C. 1.32	kuća, ispod nivoa poda 2 jame		8		S 22/ So19 / J3	3; 4		1
A.C. 1.33	Jama, blizu kuća 1.38		1		S 22/ So 22/ Ž7	5		
A.C. 1.34	jama sa lepom, skladištenje, keramika	199	1		S 23/ So 20/ N19	3	0,5%	
A.C. 1.36	jama		4		S 12/ So14/ F24	4		1
A.C. 1.38	kuća, u blizini jama 1.33		2		S 22/ So 22/ Z6	5		1
A.C. 1.42	Jama, ispod nivoa poda kuće A.C. 1.32		4		S 22/ So 19/ J2,3	4; 6; 8		
A.C. 1.43	jama sa lepom, ispod poda kuće 1.32	194	2		S 22/ So 19/K,L2	4; 7	1,3%	
A.C. 1.44	jama		2	1-50%	S 22/So 19/ Z2	4	4	
A.C. 1.66	jama		1		? / ? / R5			
A.C. 1.7	jama		1		S 1 / ? / O1			
A.C. 1.8	jama		2	1-50%	S 1/ So 9/ O1	6	3	
A.C.2.1	jama sa lepom, na dnu fragment lobanje, cela posuda okrenuta naopako	770 od toga 36 dna-4,7%	2		S 12/ So 5 / J12; J-K12	4-5; 8	0,25 % 5,5% od dna	
A.C. 2.2	jama		18		S 12/ So 5/ L7,8-9	4,5; 6; 8; 9; 10		1
A.C. 2.5	jama, ispod nivoa poda kuće A.C.1.1		45	1 - 2%	S 12/ So 6/ R- P14-15-16	5; 6; 8; 9	8	
A.C. 3.8	jama		1		S 21/ So24/ V11-12; D11	5-6		
A.C. 3.30			2		S 21/ So 24/ Dj12	5		
G 39			1					
G 15			1					
ukupno		3479	252				37%	17
kulturni sloj	kulturni sloj –dna sa otiscima		431	5 - 1,2%			63%	
dna	Istražena površina naselja		683	100 %				
Keramika	Istražena površina naselja	150000	683			svi	0,46 %	

Tabela 18: Crkvine Mali Borak - Jame sa nalazima dna sa otiscima – otkopni sloj

Arh.celine – jame / OS	2	3	4	5	6	7	8	9	10	nepo znat	ukupno
A.C. 1.2.			13	3	2	1	1	1			21
A.C. 1.5.	1		4	11	4					3	23
A.C. 1.13				9	2	2					13
A.C. 1.15					4	1	1	1			7
A.C. 1.16				1		1					2
A.C. 1.17					2						2
A.C. 1.19-43			3								3
A.C. 1.22		3		2				1			6
A.C. 1.24					4						4
A.C. 1.25				4							4
A.C. 1.26					4			1	1		6
A.C. 1.28		1		15	7		5	4		2	34
A.C. 1.30			4	2							6
A.C. 1.33				1							1
A.C. 1.34		1									1
A.C. 1.36			4								4
A.C. 1.42			1	1	1		1				4
A.C. 1.43			1			1					2
A.C. 1.44			2								2
A.C. 1.66										1	1
A.C. 1.7										1	1
A.C. 1.8		1			1						2
A.C. 2.1			1				1				2
A.C. 2.2			1	1	3	1	3	5	4		18
A.C. 2.5		2		5	9	4	20	3		2	45
A.C. 3.8				1							1
A.C. 3.30				2							2
ukupno	1	8	34	58	42	11	32	16	5	9	217

Tabela 18: Crkvine Mali Borak, Distribucija otisaka na dnu sudova po sondama

so nda		4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	19	20	22	24	25	x
se ktor		12	12	12	11	1/ 2	2	2	11	1	11	12	2	23	23	22	22	22	21	22	
oti sci	68 3	15	67	78	62	48	49	3	58	141	32	18	1	8	1	31	3	9	49	7	3

Tabela 19: Crkvine Mali Borak , dna sa otiscima strukture u kućama

A.C. nadzemni objekat - kuća	PB broj CMB-O	% očuvano sti dna	Sektor	Son da	Kvadr at	O.S.	tip	Vidlj iv. otisk a	Povr š ošte ćen
A.C. 1.1 - kuća, dizanje podnice	1	15%	12	6	R16-15	4		s	
A.C. 1.1 - kuća (sa jamom	2	18%	12	6	R15	3		s	
A.C. 1.1 - kuća	3	18%	12	6	R15	3		s	
A.C. 1.1 - kuća	128	15%	12	6	R15	4		l	
A.C. 1.1 - kuća	129	12%	12	6	R15	4		l	
A.C. 1.1 - kuća	130	netipiča n	12	6	R15	4		s	
A.C. 1.19 - skladište	216	9%	1	12	D1-2	4		s	
A.C. 1.19 - skladište	217	10%	2	12	G25	4		d	
A.C. 1.19 - skladiš. zapadni deo kvadr.	221	80%	2	12	D25	4		s	
A.C. 1.21 - fragm. iz 4 dela	228	75%	1	12	G4-5	3		s	
A.C. 1.21	229	12%	1	12	G4-5	3		s	
A.C. 1.21	569	13%	1	12	D5	2		l	
A.C. 1.21	570	25%	1	12	D5	2		l	
A.C. 1.23, očuv.dimen. 6,5 x 5,4m	357	20%	12	11	A24	4		l	
A.C. 1.23	358	21%	12	11	A24	4		s	
A.C. 1.23	359	7%	12	11	A24	4		vl	
A.C. 1.23	362	15%	12	11	A24	3		s	
A.C. 1.23	363	20%	12	11	A24	3		l	
A.C. 1.23	364	5%	11	11	A1	3		l	
A.C. 1.23	365	14%	12	11	A24	4		l	
A.C. 1.23	366	85%	11	11	A1	3		vl	
A.C. 1.23	367	50%	11	11	A1	3		d	
A.C. 1.23	368	20%	11	11	A1	3		s	
A.C. 1.23	369	28%	11	11	A1	3		s	
A.C. 1.23	370	8%	11	11	A1	3		l	
A.C. 1.32 - ispod poda 2 jame	457	33%	22	19	J3	4		d	
A.C. 1.32	458	26%	22	19	J3	4		d	
A.C. 1.32	464	25%	22	19	J3	3		vl	
A.C. 1.32	465	47%	22	19	J3	4		s	
A.C. 1.32	466	4%	22	19	J3	4		s	
A.C. 1.32	468	18%	22	19	J3	4		s	
A.C. 1.32	472	12%	22	19	J3	4		s	
A.C. 1.32	476	75%	22	19	J3	3		d	
A.C. 1.38, 4,7 x 4,7 u blizini jama	459	25%	22	22	Z6	5		d	
A.C. 1.38	461	8%	22	22	Z6	5		l	
Ukupno - 6 A.C. –nadzemni objekti- kuće	35 kom								
Očuvanost - količina		do 10% -7 kom							
		10- 20% -14 kom							
		Više od 50% - 5 kom							

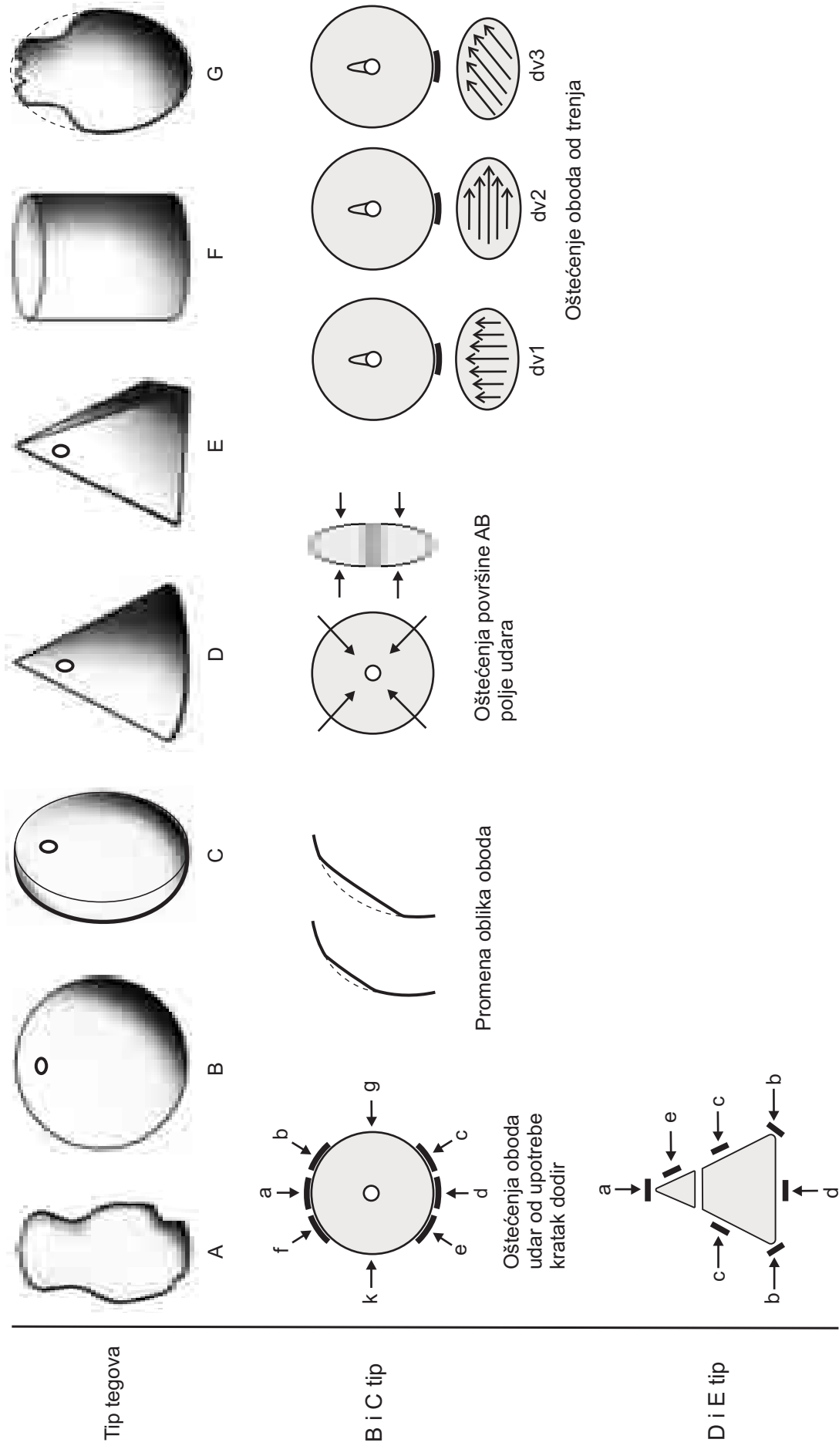

TABLA 1: TEGOVI - osnovni geometrijski oblik, Tip: A - nepravilan; B - sferni, loptast; C - diskoidni; D - konusni, kupast; E - piramidalni; F - cilindričan-vajljak; G - kompozitni i radna oštećenja na površini tegova

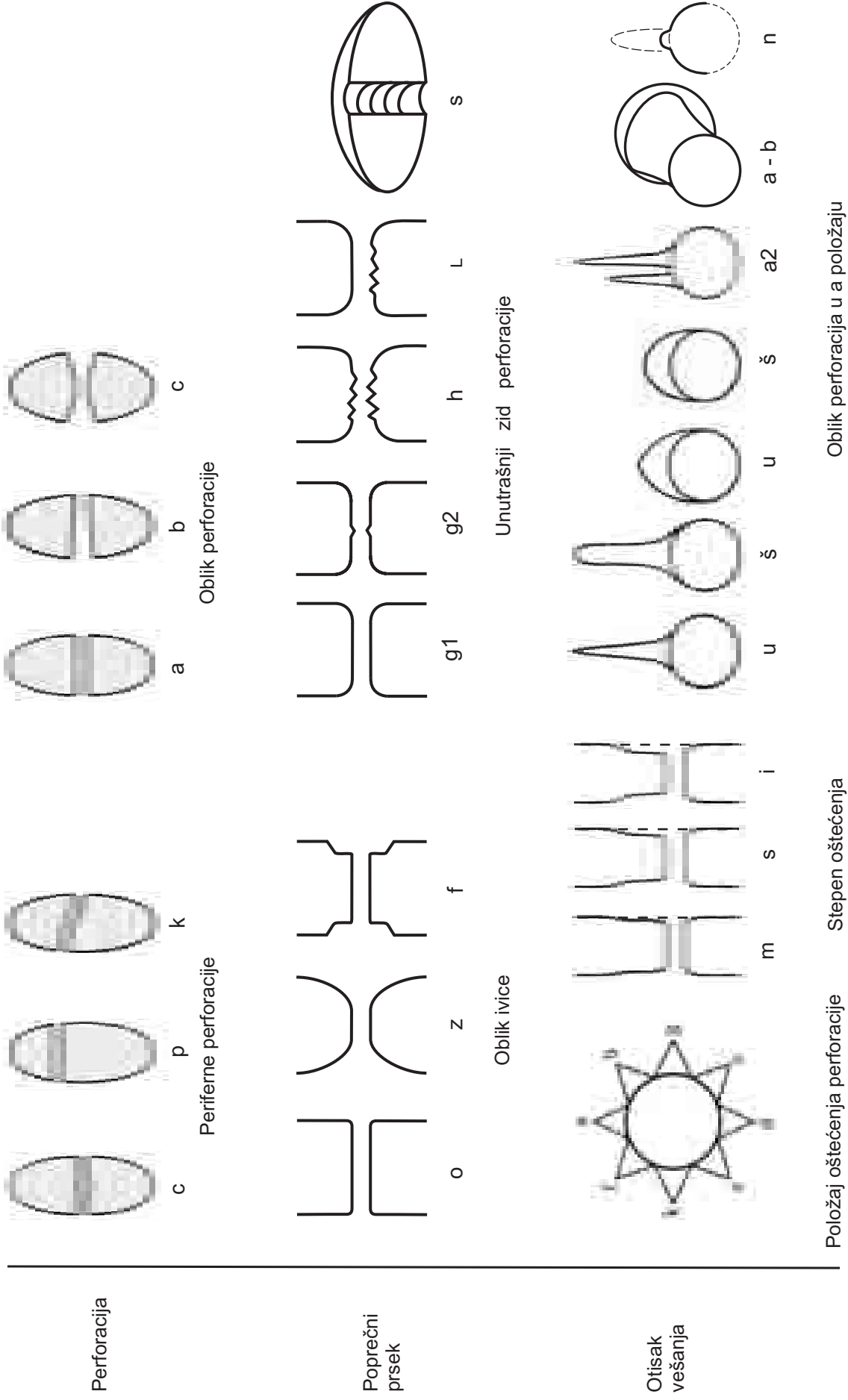

TABLA 2: TEGOVI - perforacija, funkcionalne promene tokom upotrebe

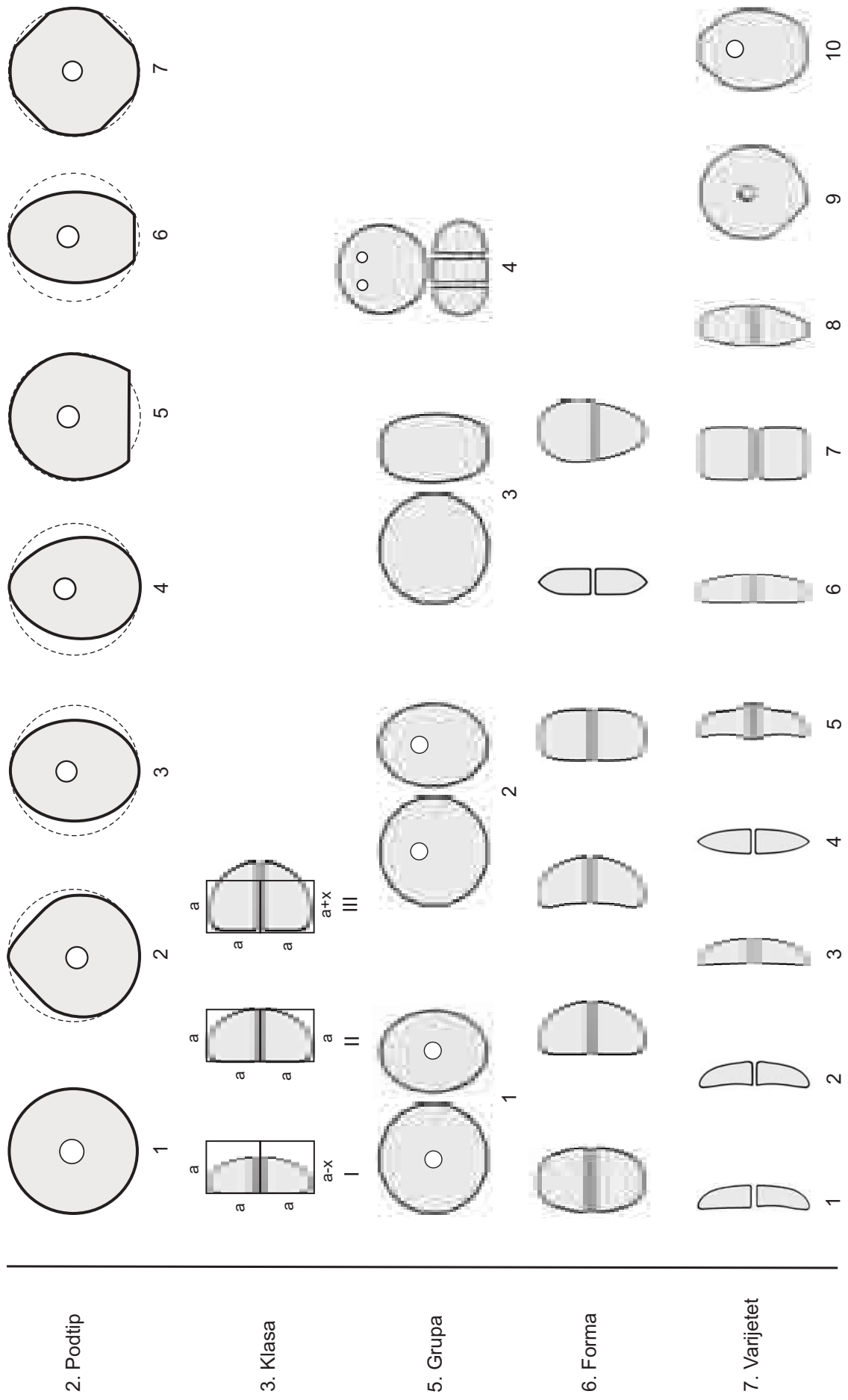

TABLA 3: TEGOVI - oblik, diskoidni tegovi, tip

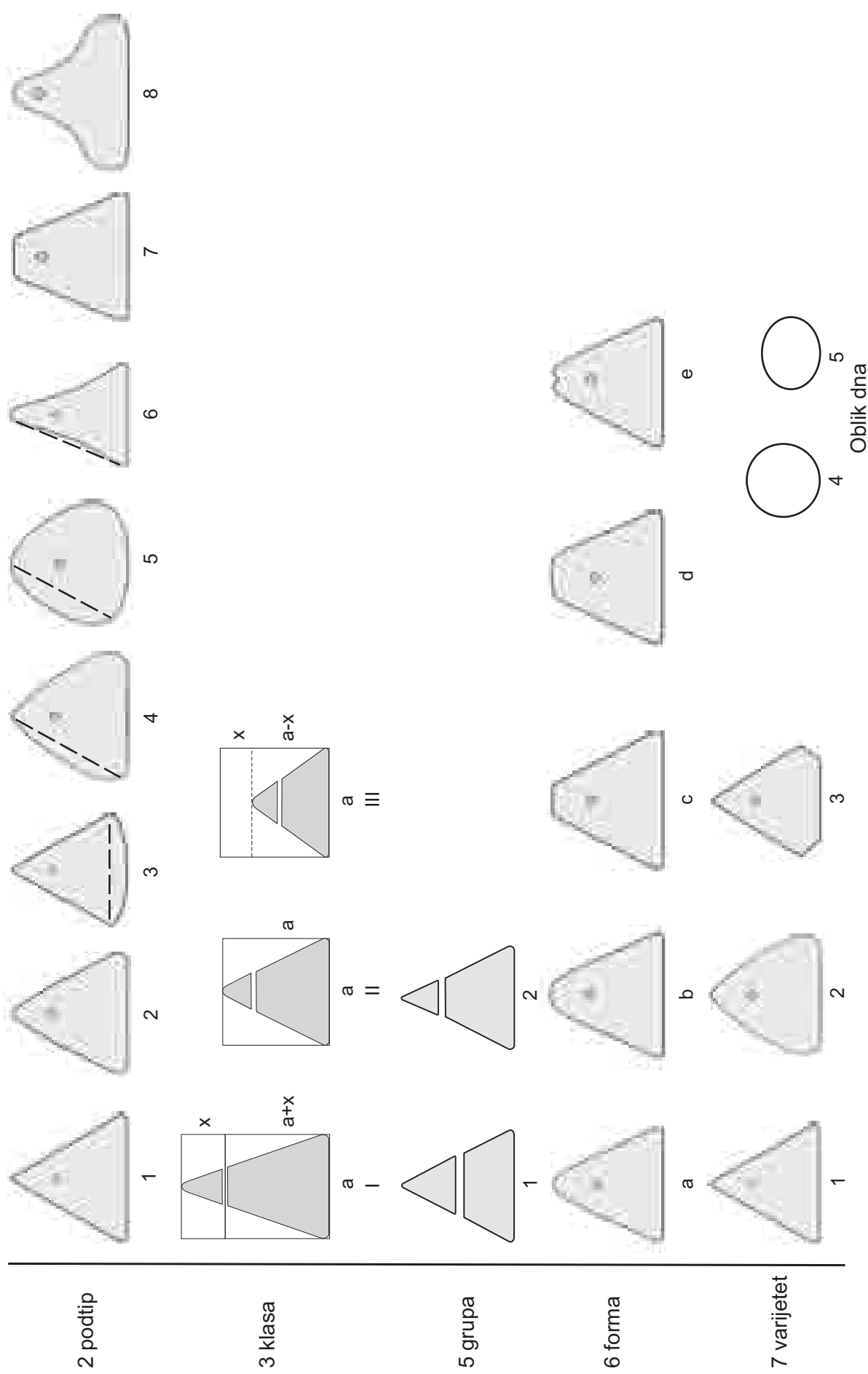

TABLA 4: TEGOVI - oblik - konusni (kupasti) tegovi, tip

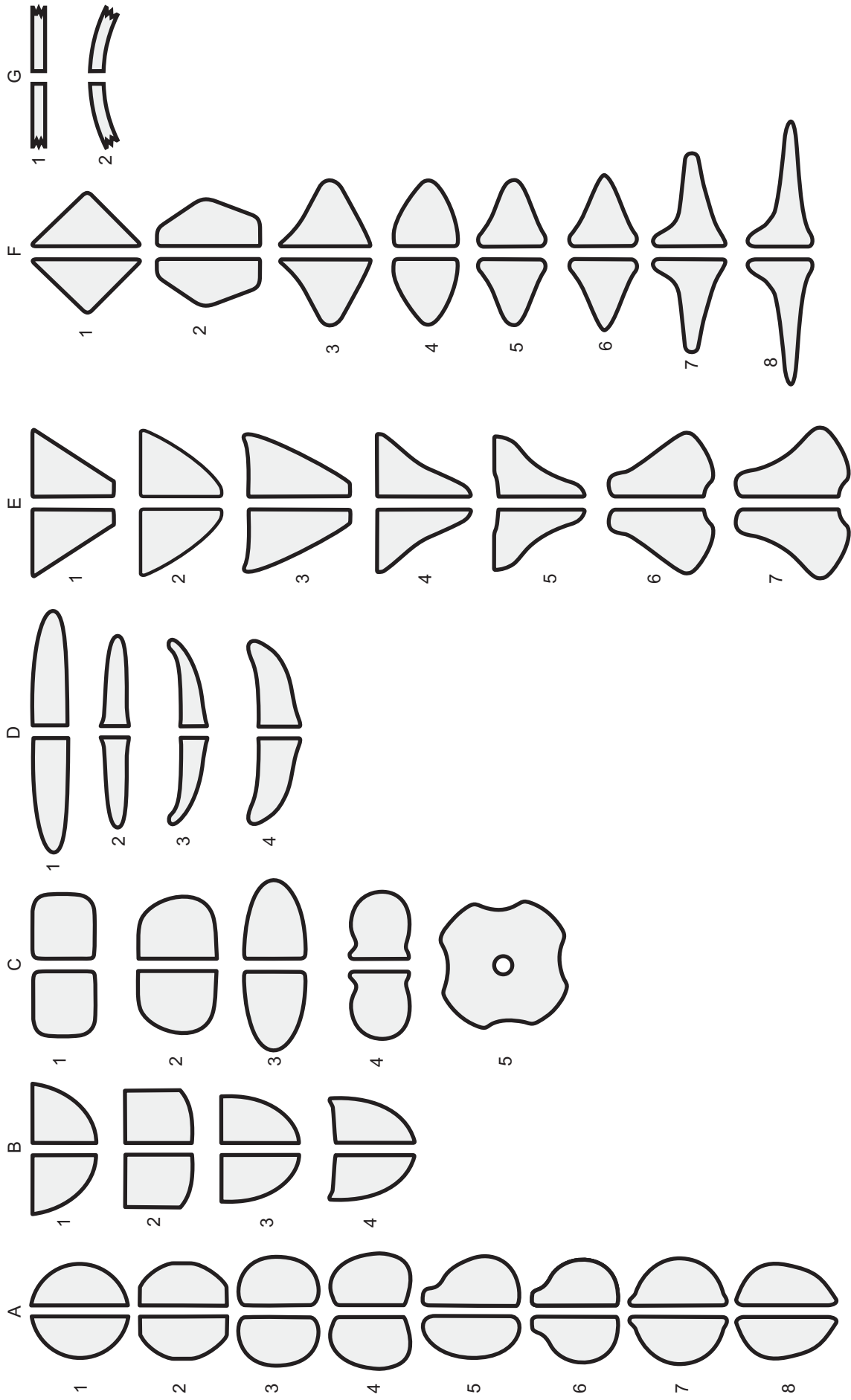

TABLA 5: PRŠLJENCI - oblik - osnovni tip

TABLA 6: IGLE, stariji neolit

1, 5-9 Donja Branjevina (po Vitezović); 2, 10 (po Jevtić, Šljivar); 3, 14-15 (po Grivac, Vitezović); 4, 23, 24 Petnica, Male pećine (po Vitezović); 11-13 Golokut (po Vitezović); 16, 17 Međureč (po Vitezović); 18, 19 Nosa, Biserna obala (po Vitezović); 20, 21 Obrež, Baštine (po Vitezović); 22 Pavlovac (po Vitezović); 25-31 Starčevo (po Vitezović).

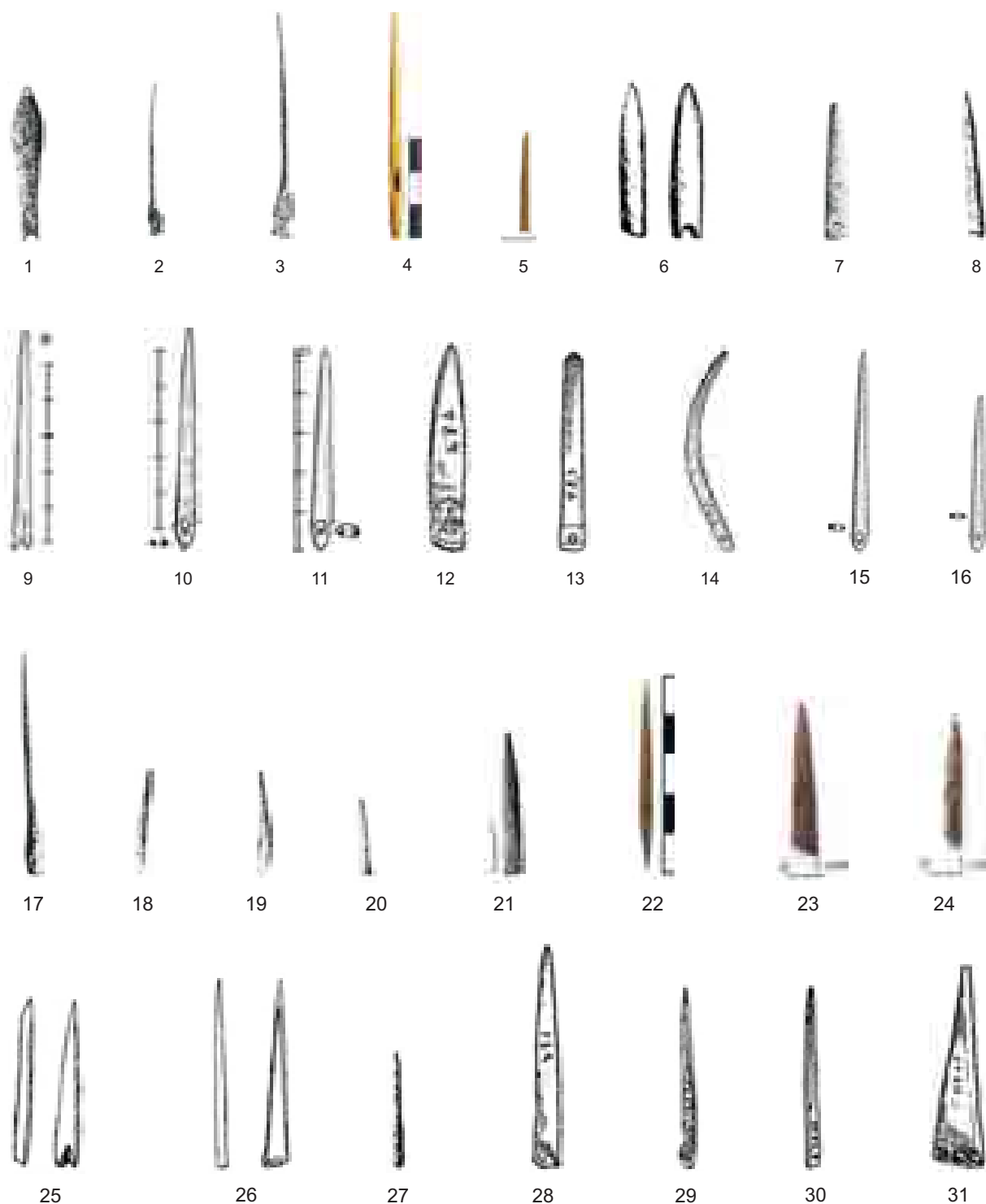

TABLA 7: IGLE, mlađi neolit

1-3, 7, 17 Aradac, Kameniti vinogradi (po Karapandžić); 4 Belovode C 991 (neobjavljeno); 5, 6 Drenovac (po Vitezović); 8, 27 Radoinja, Pljosna stijena (po Derikonjić); 9-11 Ritopek, Vodice (po Perišić); 12-16, 28-31 Vinča, Belo brdo (po Srejšević, Jovanović); 18-20 Čelina, Podbrežje (po Derikonjić); 21 Divostin (po Vitezović); 22-25 Drenovac, Turska česma (po Vitezović); 26 Motel Slatina (po Vitezović).

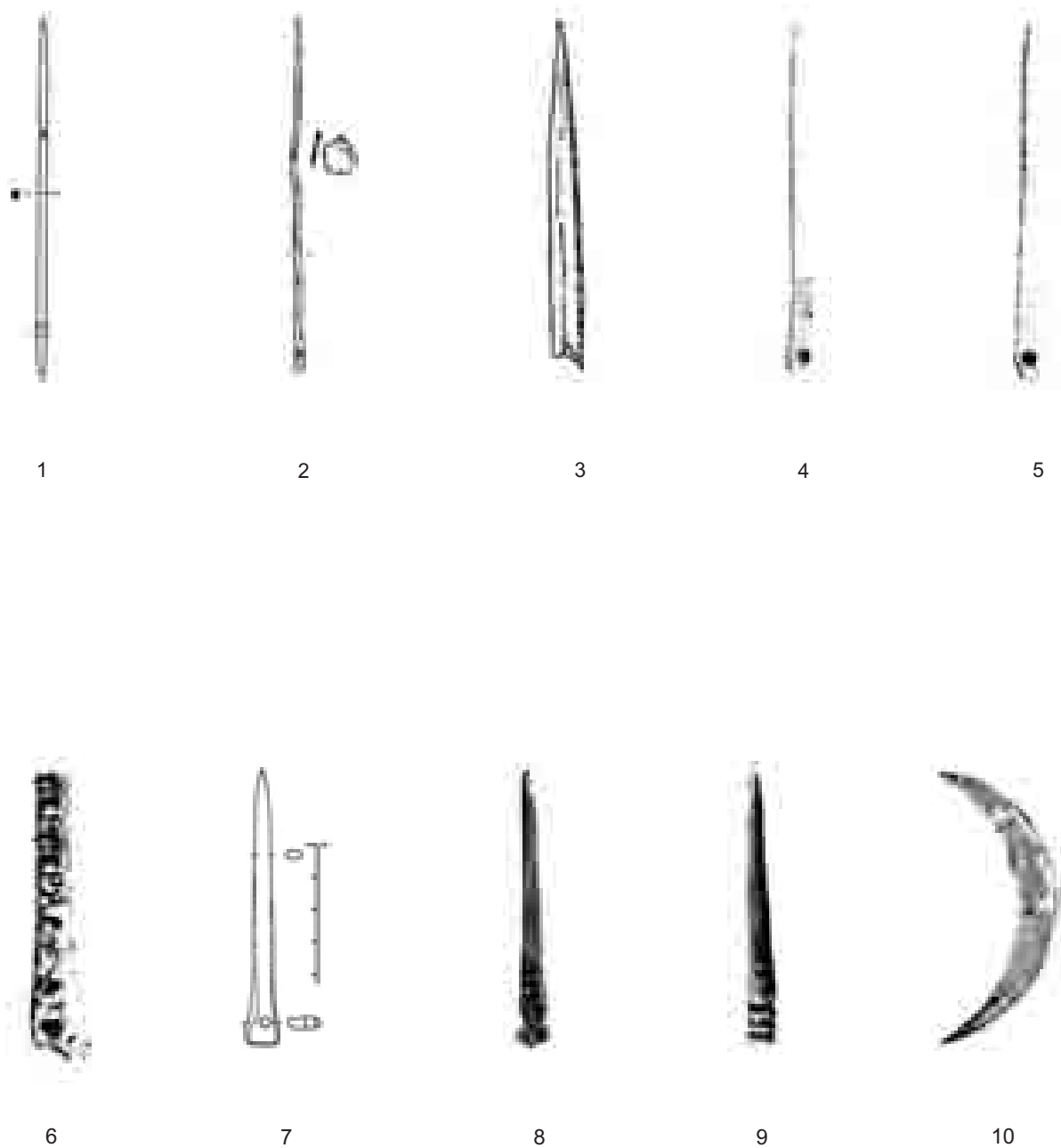

TABLA 8: IGLE, bronzano doba

1 Belotić, B. Crkva (sl. 1e); 2 Mađlika (T 1 A); 3 Poloj (T II-8); 4 Vatin (T II-5); 5 Vatin (T II-6); 6 Vatin (T II-7); 7 Gradina na Bosutu; 8 Vatin; 9 Vatin; 10 Vatin (T II-12). (Узелац 1976: 4, 5, 6, 8, 9, 10)

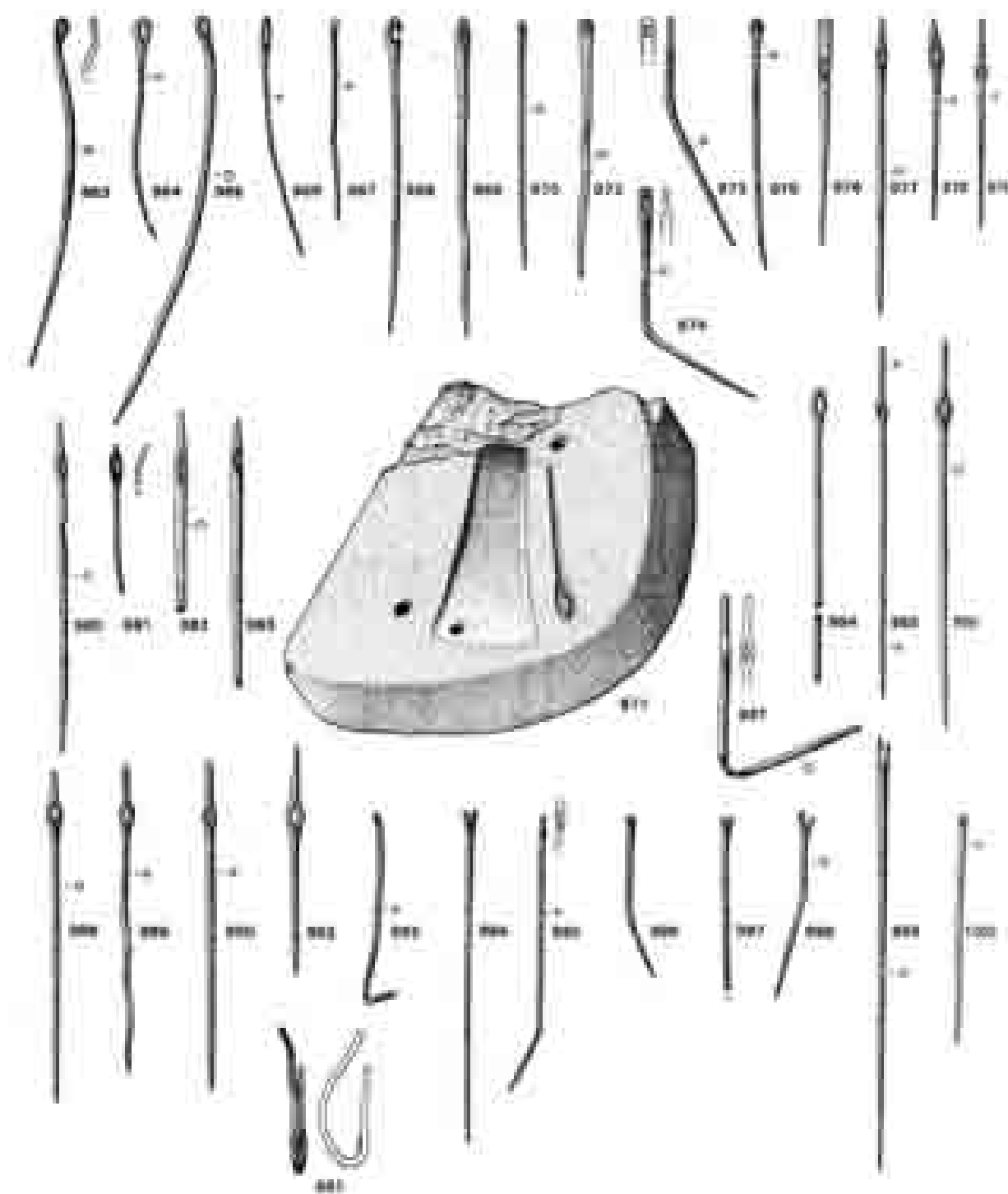
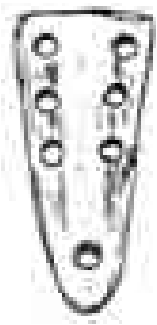

TABLA 9: IGLE bronzano doba (po Vasić 2011)

- 963 Čenta. - 964 Mala Vrbica, grob 2. - 965 Osaonica (po M. Jevtiću). - 966 Pilatovići, grob na brdu VII, 6 (po knjizi inventara Muz. Užice). - 967 Pirot, urne nekropola (po Jevtiću). - 968 Trnjane. - 969 Velika Vrbica (po D. Berciu). - 970 Zabrnjica, brdo grob XIII (po crtežu S. Derikonjića). - 971 Brza Palanka, skladište, depo (po D. Srejoviću). - 972. 996. 997 Juhor. - 973-975 Zemun. - 976. 992 "Okolina Vršca". - 977 Belotić, grob na brdu 6 a (po M. Garašaninu). - 978. 979 Beograd-Karaburma. - 980 Čitluk. - 981 Gologlava (po T. Tasiću / E. Tomiću) - 982. 983 Gornja Gorevnica (po knjizi inventara Muz. Čačak). - 984 Kać. - 985 Končulj (po crtežu A. Bulatovića). - 986 Kotraž. - 987 Male Livadice (po Z. Letici). - 988 Nova Bingula, depo - 989 "Okolina Pančeva", uništena urna nekropola (?). - 990 Stapani, grob 9 (po M. Zotoviću). - 991 Šetonje, depo - 993 Čitluk (po crtežu N. Djokića). - 994 Gevgelija, grob (po K. Kilianu). - 995 Gologlava (po crtežu N. Djokića). - 998 Klisa. - 999 "Okolina Kruševca". - 1000 Maćija, Gr. grob 1. - 975 - 978. 979-gvožđe; - 982. 983 kost.

1

2

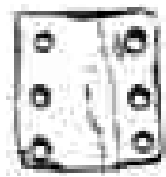
3

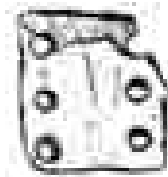
4

5

6

7

8

9

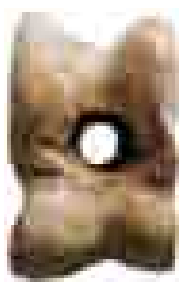
10

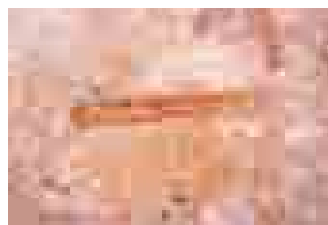
11

12

13

14

TABLA 10: alat za proizvodnju tekstila: pločice sa perforacijom, astragal

1-8 Vatin (po Uzelac); 9 Vinča, Belo brdo (po Srejović, Joyanović); 10 Kalakača, Beška (po Jevtić); 11 Potporanj, Vršac; 12 Potporanj, Vršac; 13 Drenovac (po Vitezović); 14 Židovar, vreteno

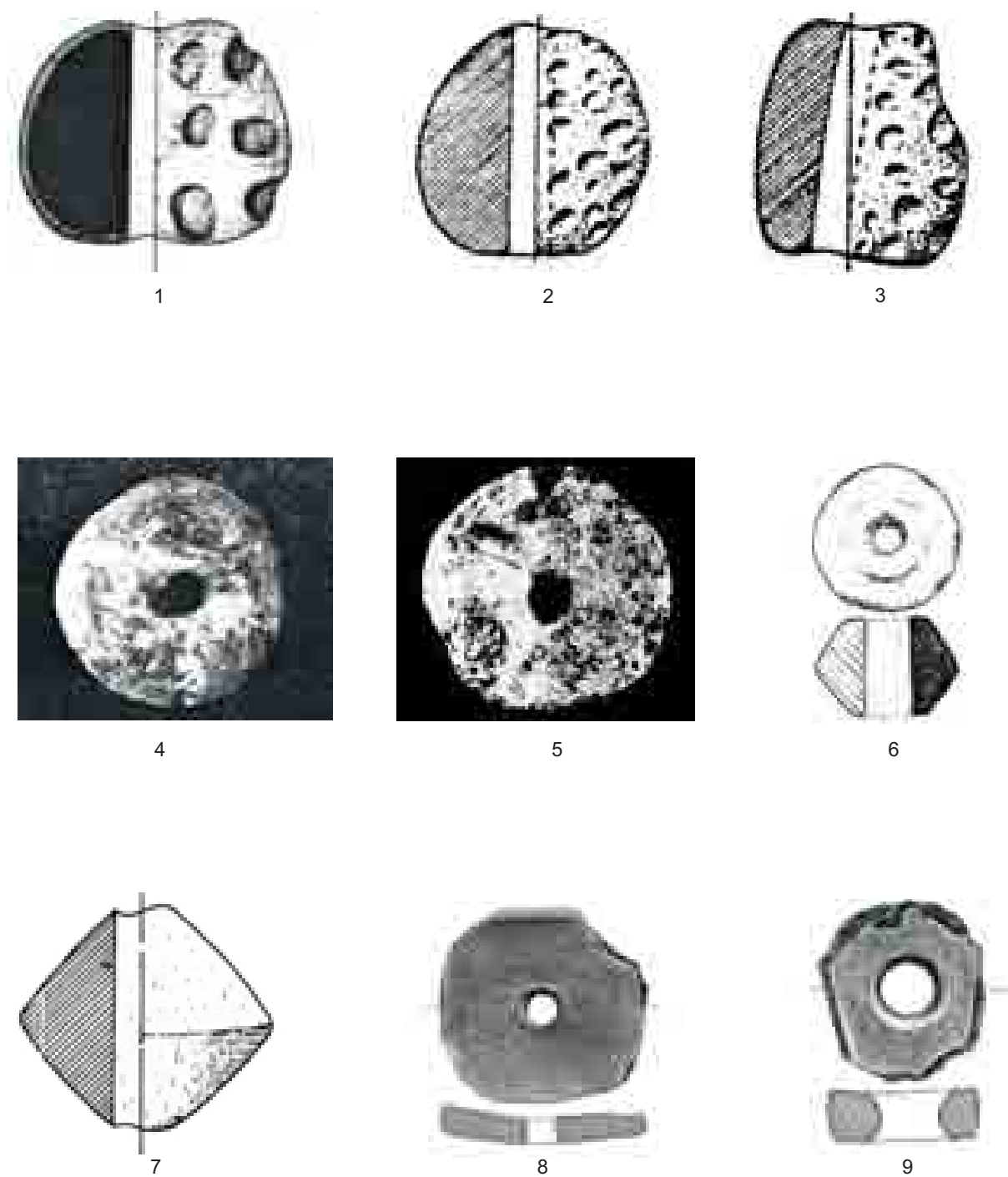
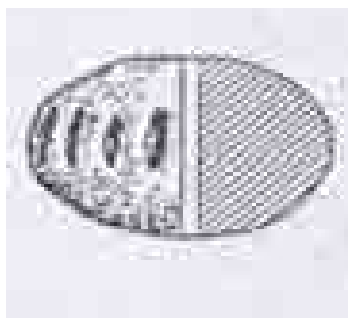

TABLA 11: PRŠLJENCI, starčevačka kultura

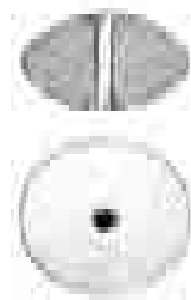
1 B. Gradište, Unutrašnja duž (T-VI sl. 16); 2 Ribnjak, obala Tise (T. VII-3); 3 Obrež, Baštine, Zemun (sl. 19 b); 4 Ribnjak, obala Tise (T. VII-4); 5 Obrež, Baštine, Zemun (sl. 19 c); 6 Ajmana, Mala Vrbica (sl. 27 d-205 81); 7 Dudara Pseće brdo, Bečež (T-XIII sl. 7); 8 Donja Branjevina (Pl. CVII sl. 1); 9 Donja Branjevina (Pl. CVII sl. 8)

1

2

3

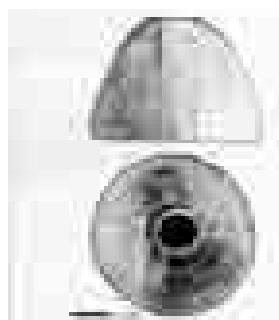
4

5

6

7

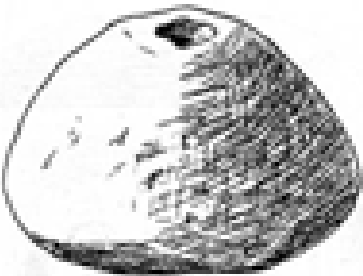
8

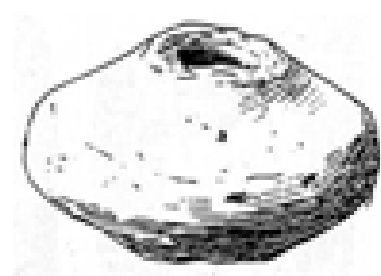
9

10

11

12

TABLA 12: PRŠLJENCI, vinčanska kultura

1 Mačina, Kožinice, Prokuplje (T. V 4); 2 Divostin (F. 11.4-p); 3 Kosovo - Valač i Fafos (sl. 84); 4 Divostin (11.4-o); 5 Gomolava (2-3); 6 Kosovo - Valač i Fafos (sl. 87); 7 Gomolava (9); 8 Benska bara (Trbuhović T XIII sl. 7); 9 Benska bara (Trbuhović T XIII sl. 8); 10 Perlez, Batka, Zrenjanin (sl. 147); 11 Predionica, Priština (T. 93. 1); 12 Predionica, Priština (T. 93. 2)

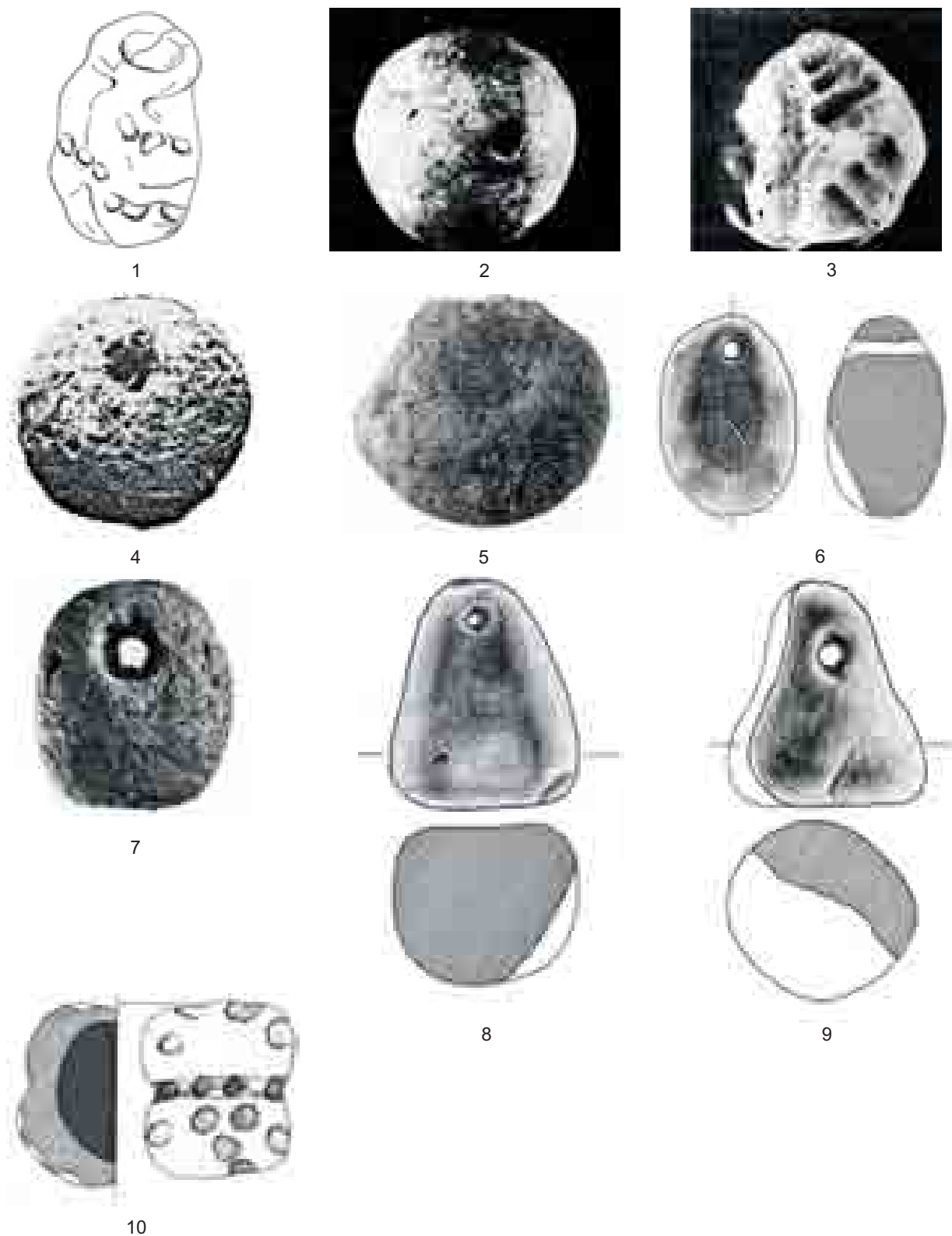

TABLA 13 TEGOVI, starčevačka kultura

1 Kasarske livade (T. V 2); 2 Obrež, Baštine, Zemun (sl. 19 e); 3 Obrež, Baštine, Zemun (sl. 20 b); 4 Tečić, Rekovac (T.XI-7); 5 Krstičeva humka, Mužlja, Zrenjanin (sl. 47); 6 D. Branjevina (Pl. CXXIV sl. 3); 7 Gornja Belica, Svetozarevo (T.I-2); 8 D. Branjevina Pl. (CXXV sl. 4); 9 D. Branjevina Pl. (CXXV sl. 1); 10 B. Gradište, Jaroška duž (T-VI sl. 22)

TABLA 14: Gomolava, tegovi u kući K5/80, *in situ*, fotografija (nije objavljeno)

TABLA 15: Crkvine, Mali Borak, tegovi u A.C. 1. 57, *in situ*, fotografija (po Ninčić)

TABLA 16 Obrež, Beletinci, tegovi u kući K1, *in situ*, fotografija (nije objavljeno)

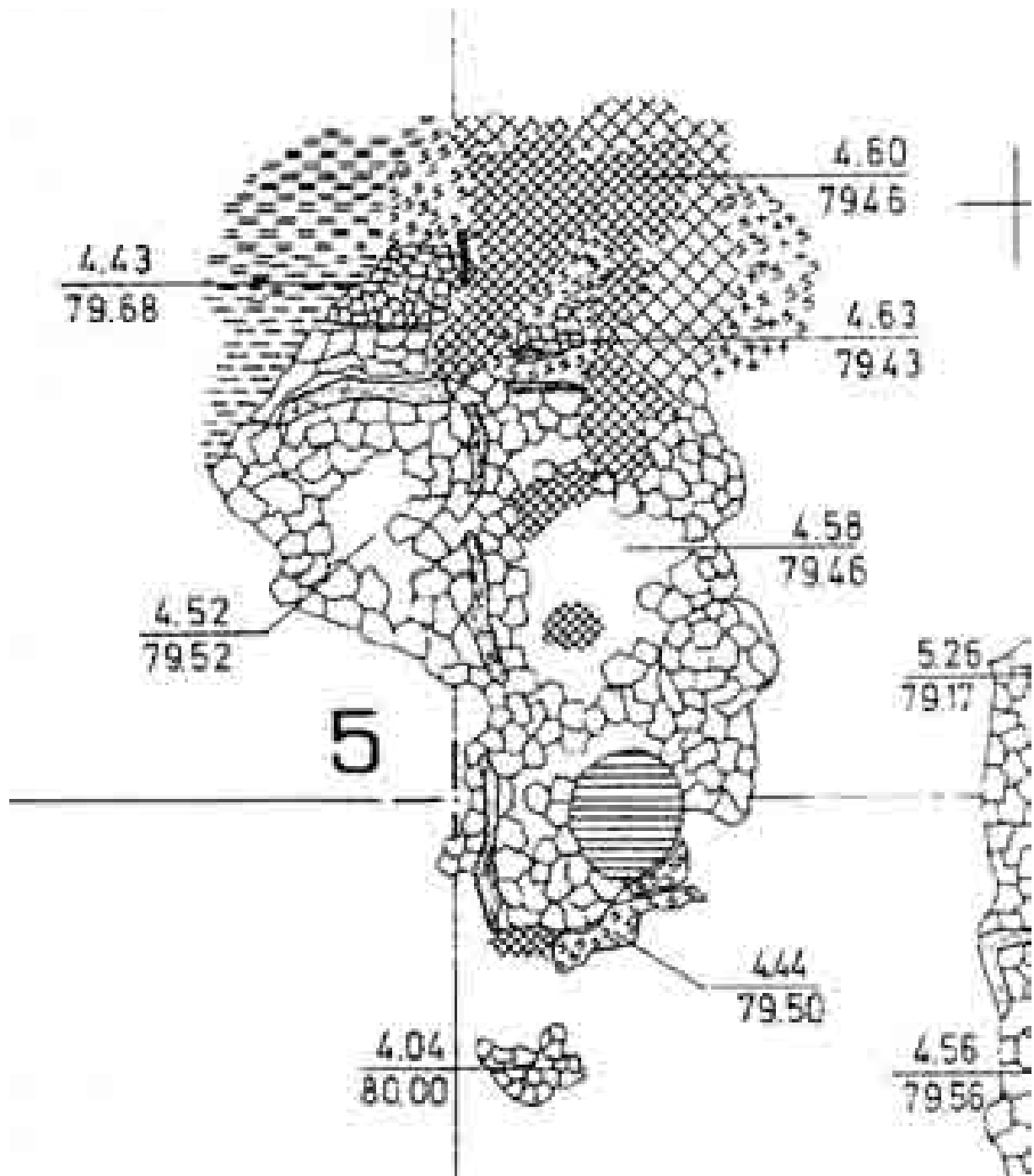

TABLA 17: Gomolava, plan kuće K5/80 (po Brukner)

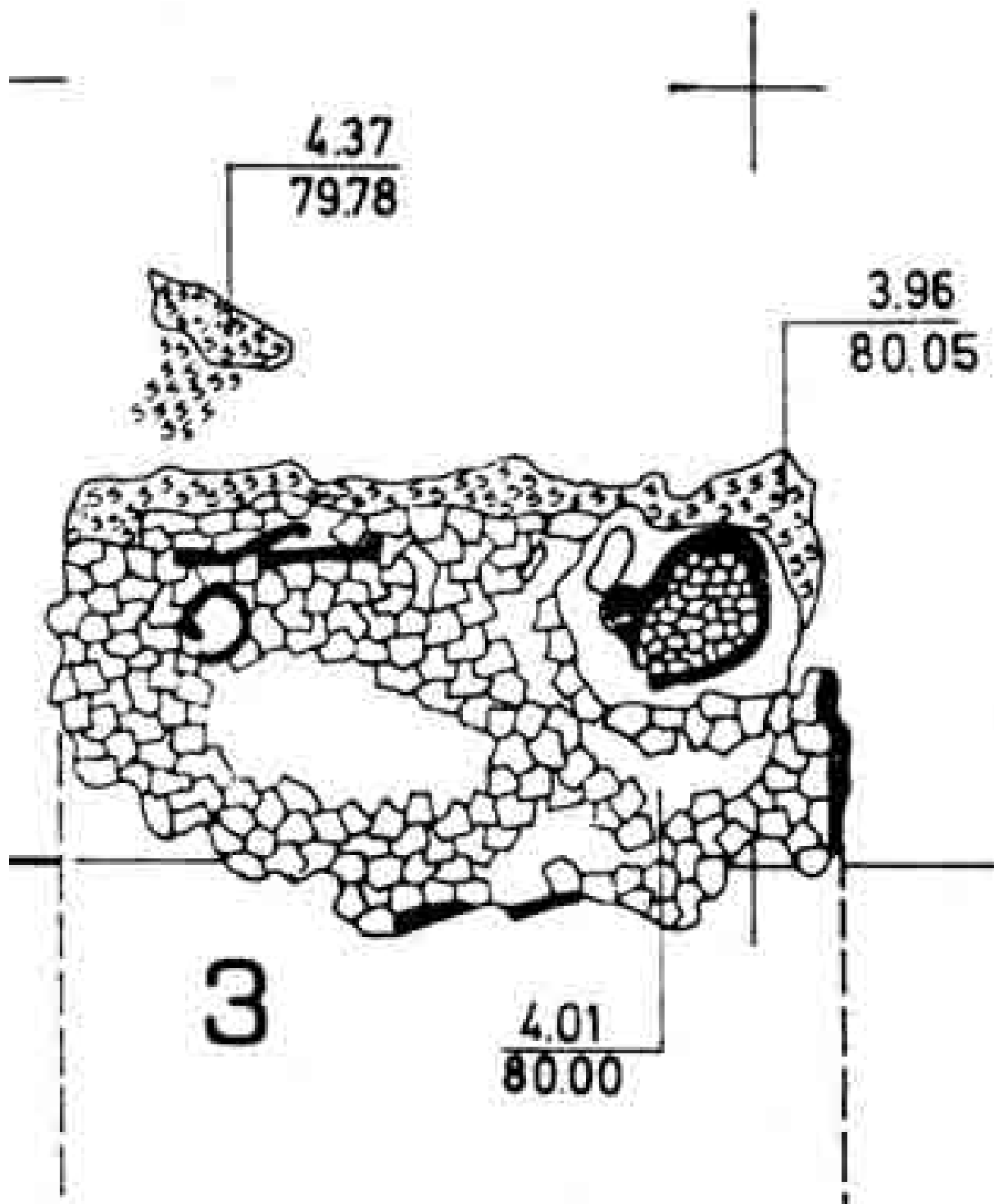

TABLA 18: Gomolava, plan kuće K3/80 (po Brukner)

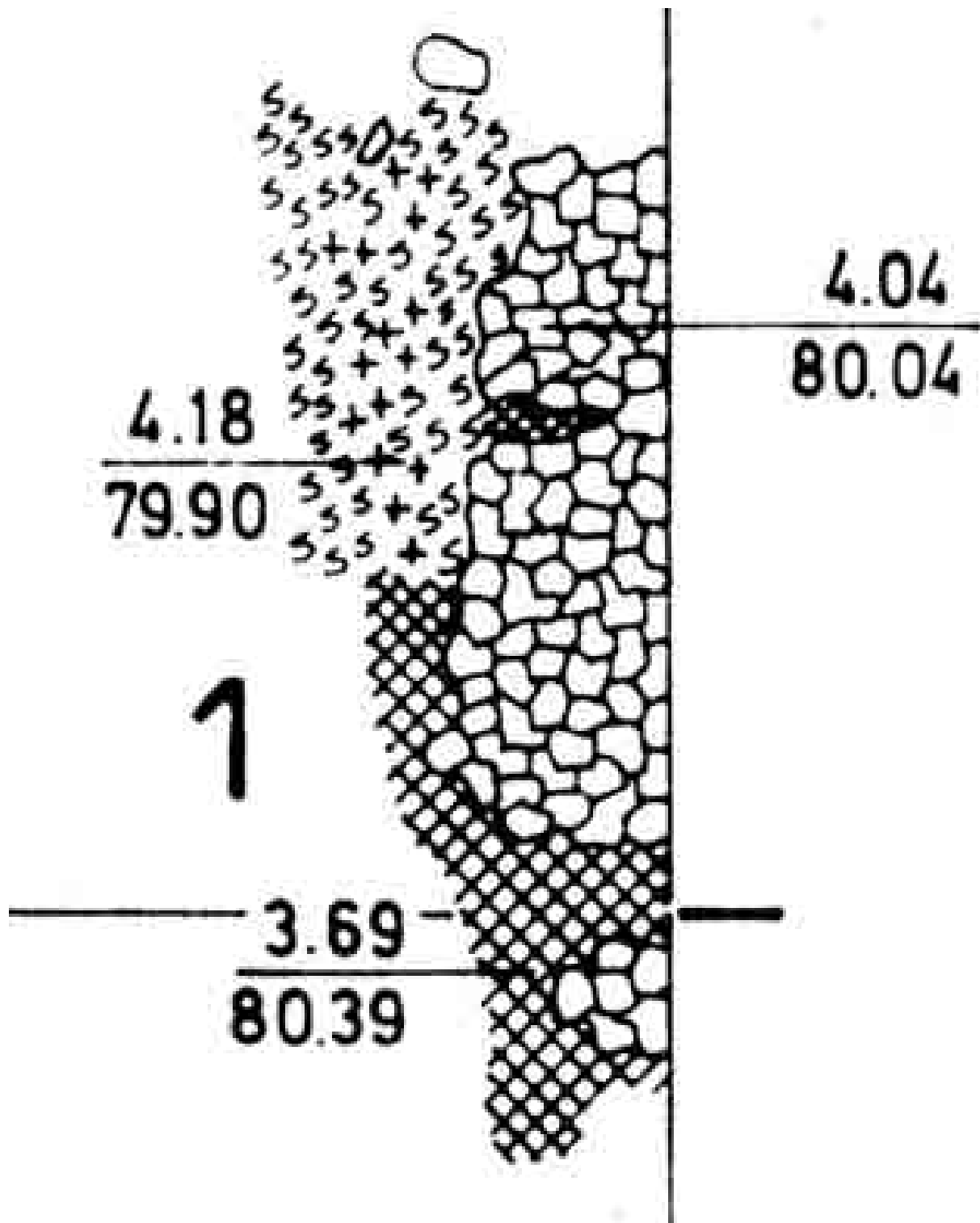

TABLA 19: Gomolava, plan kuće K1/80-81 (po Brukner)

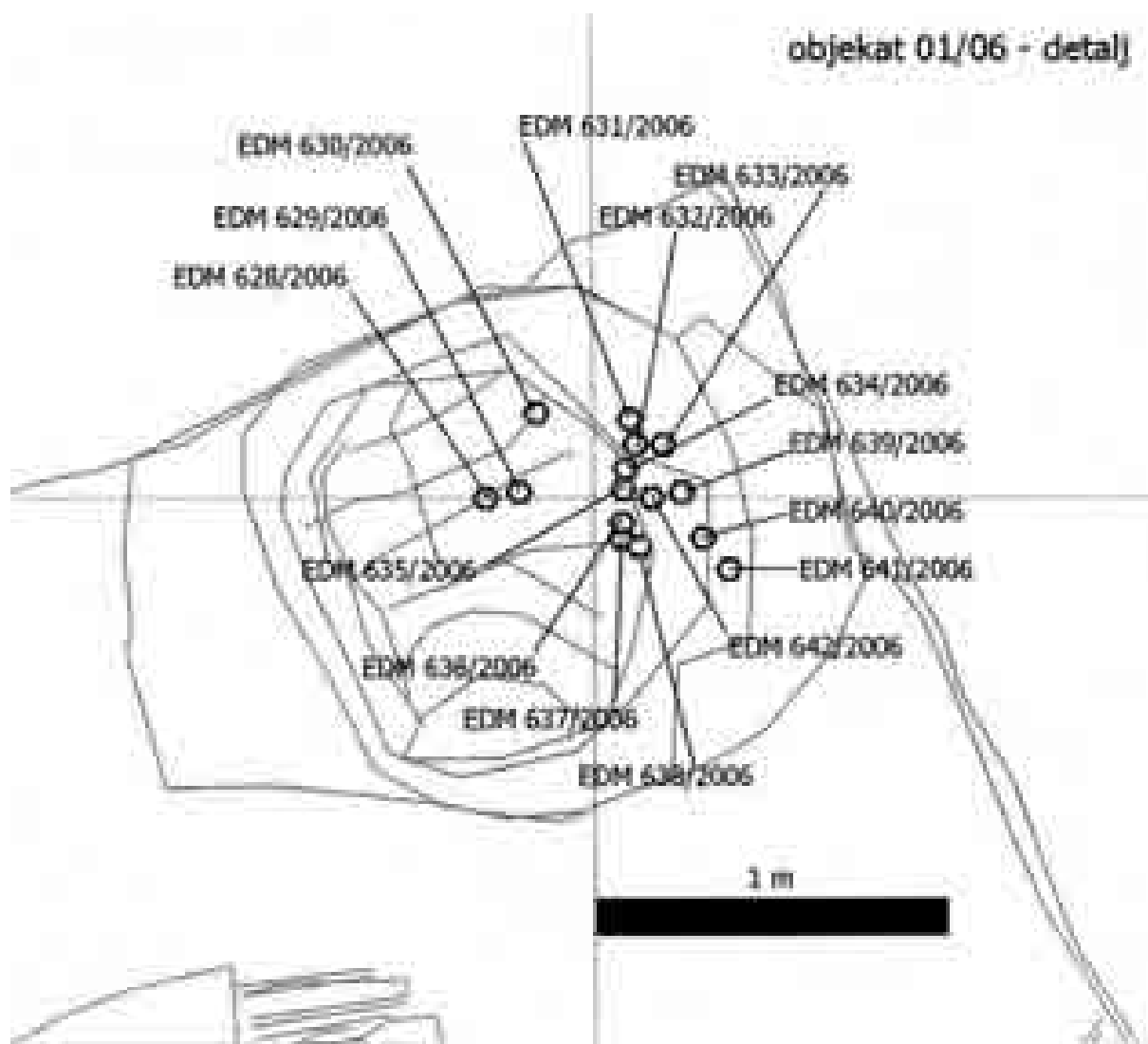

TABLA 20: Vinča, Belo brdo, detalj plana sa tegovima

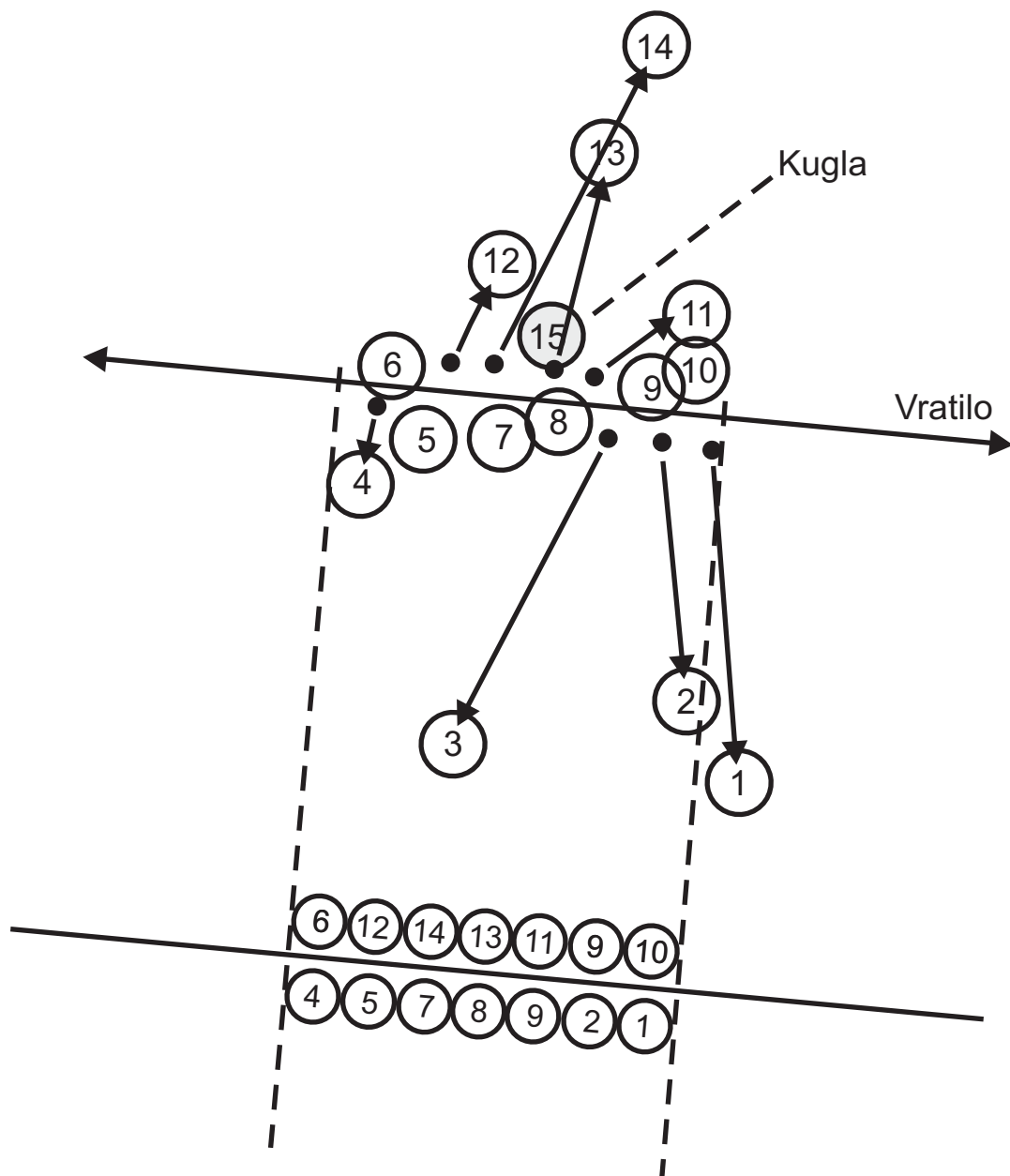

TABLA 21: Vinča Belo brdo, kuća K 01/06, rasejanje tegova i rekonstrukcija položaja tegova na razboju

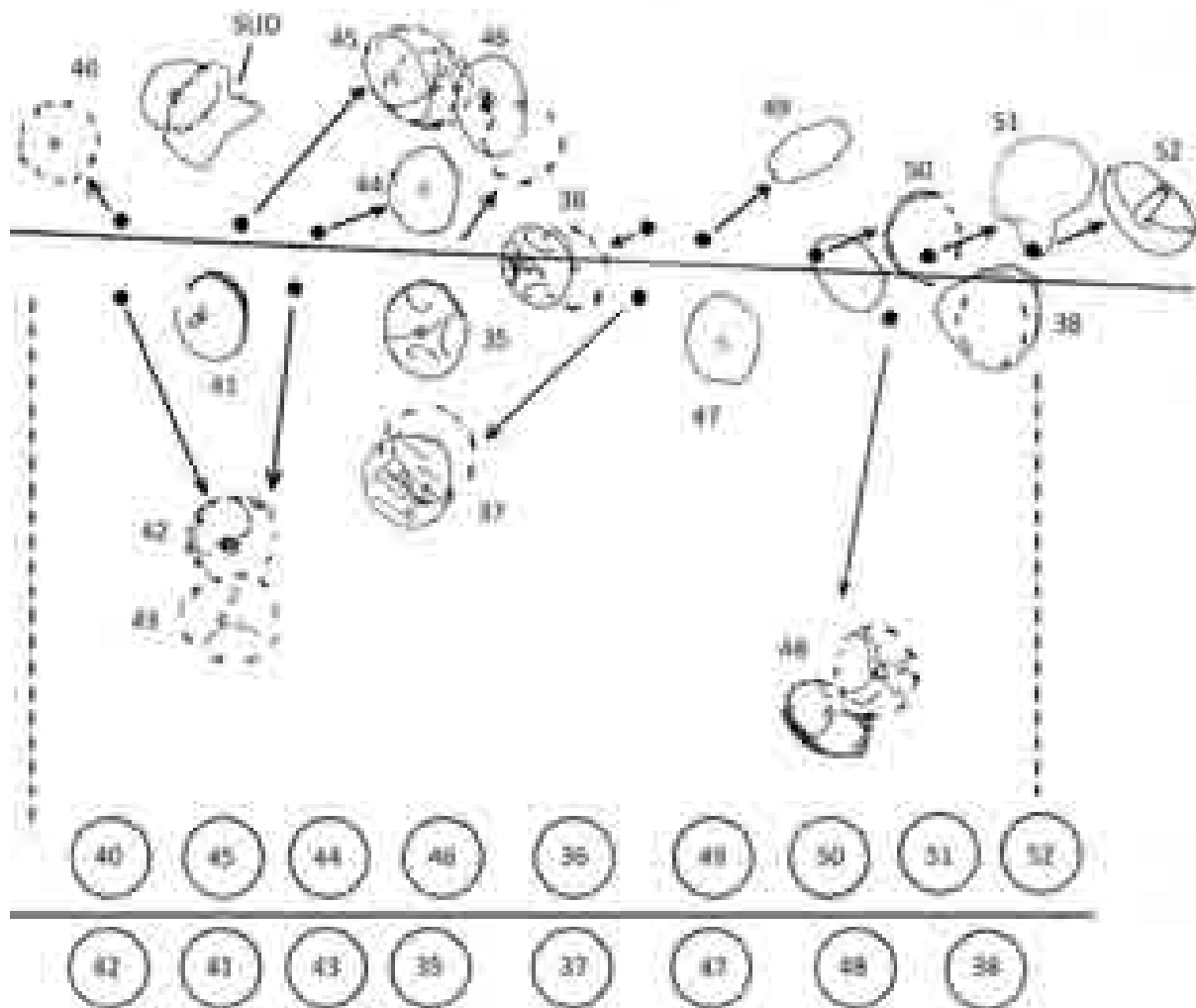

TABLA 22: Gomolava, kuća K5/80, rasejanje tegova i rekonstrukcija položaja tegova na razboju

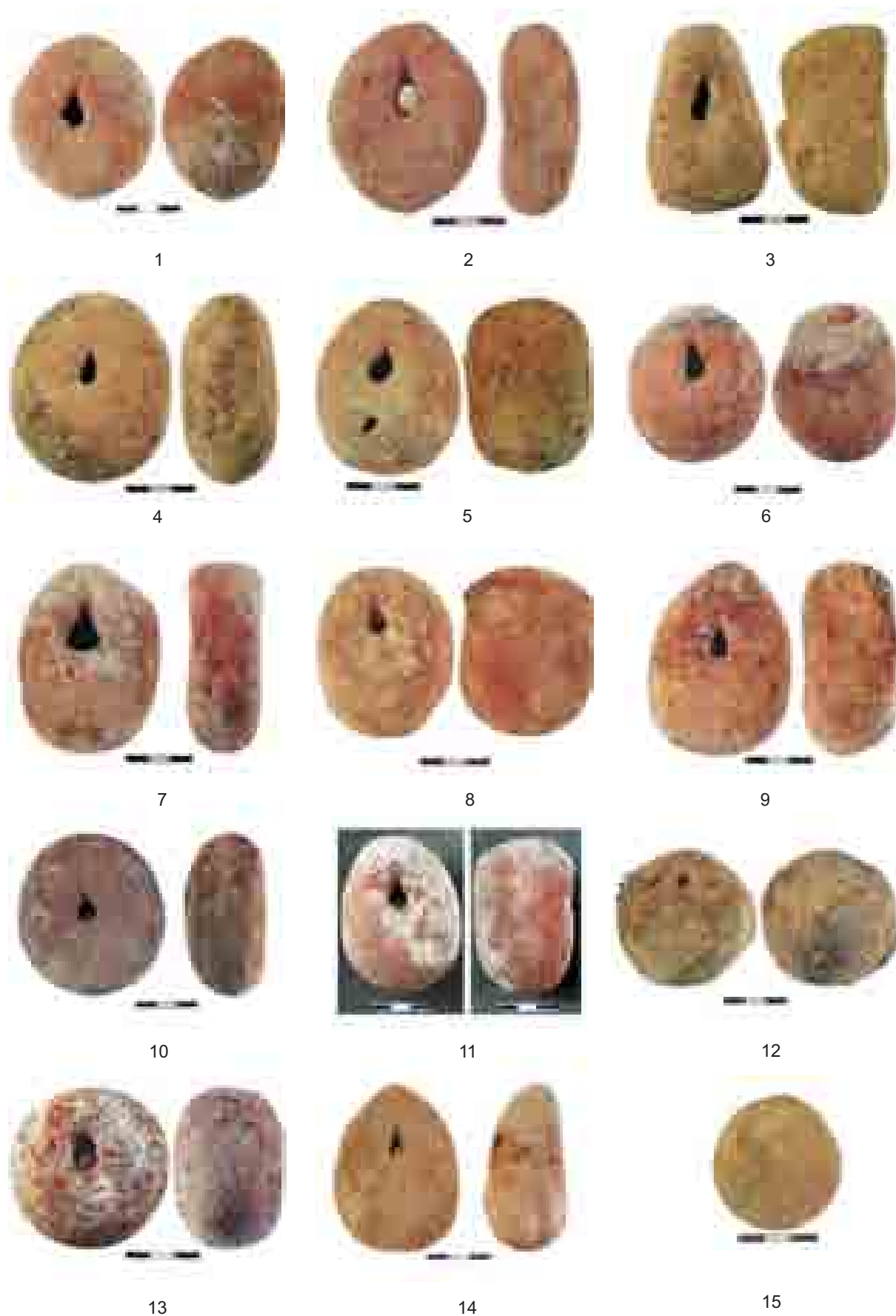

TABLA 23: Vinča, Belo brdo, razboj sa tegovima, kuća K. 01/06 (nije objavljeno)

1 - EDM 628; 2 - EDM 629; 3 - EDM 630; 4 - EDM 631; 5 - EDM 636; 6 - EDM 633; 7 - EDM 634; 8 - EDM 635; 9 - EDM 636; 10 - EDM 637; 11 - EDM 638; 12 - EDM 639; 13 - EDM 640; 14 - EDM 641; 15 - EDM 642

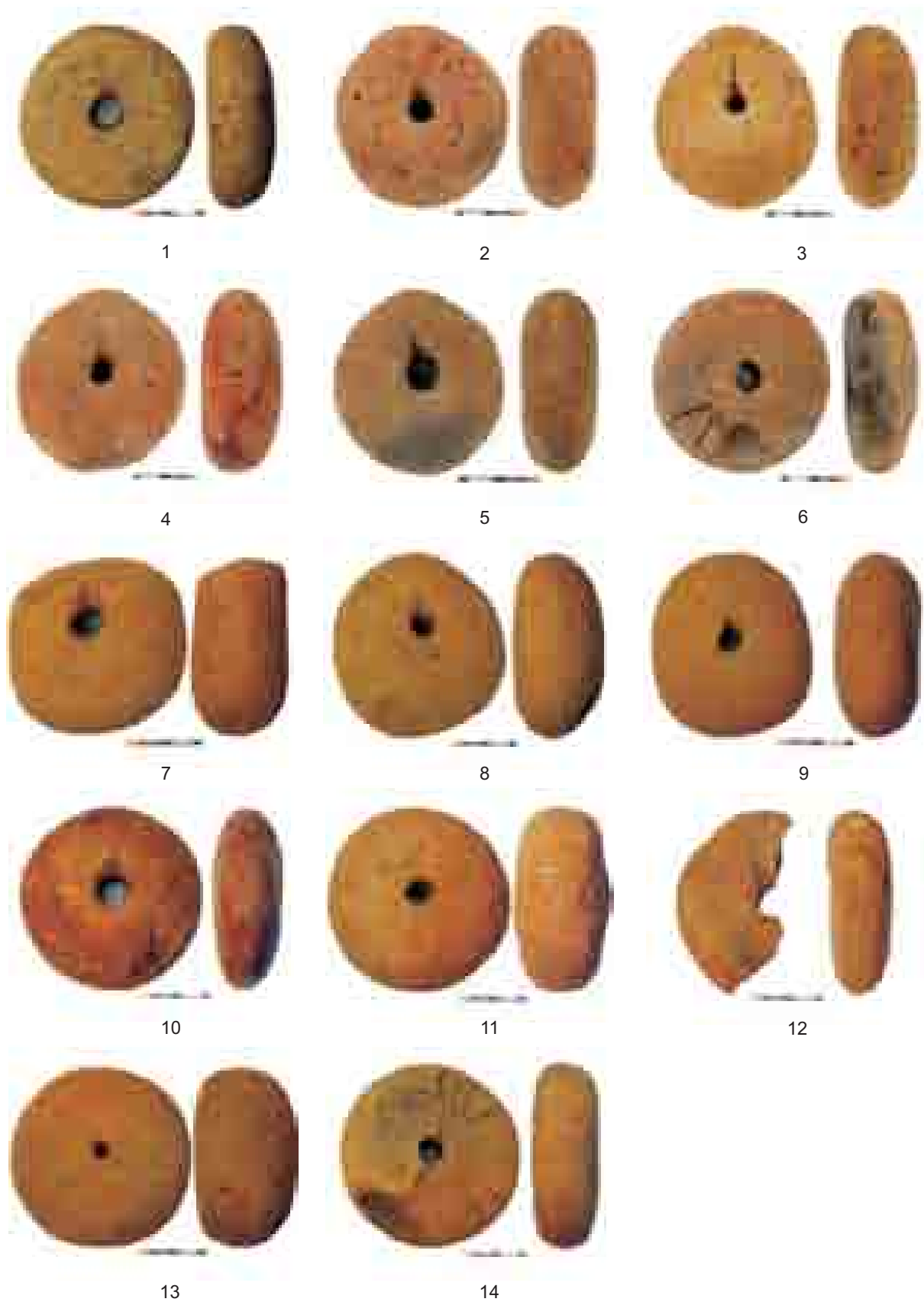

TABLA 24: Obrež, Beletinci, razboj sa tegovima, kuća K2 (nije objavljeno)

Privremeni broj (OBE-PB): 1 (021); 2 (003); 3 (006); 4 (007); 5 (008); 6 (011); 7 (013); 8 (016); 9 (018); 10 (019); 11 (022); 12 (024); 13 (030); 14 (032)

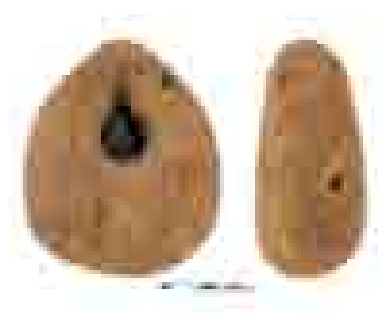
1

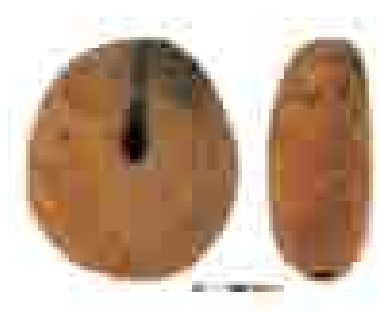
2

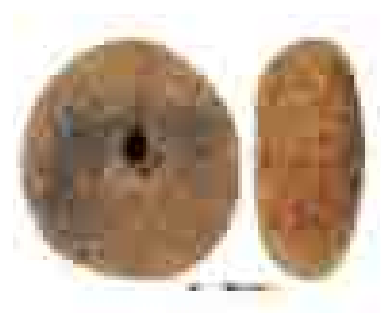
3

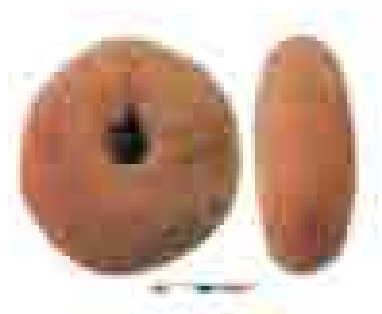
4

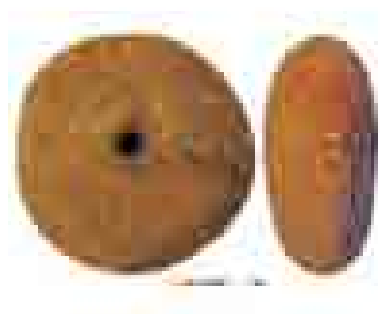
5

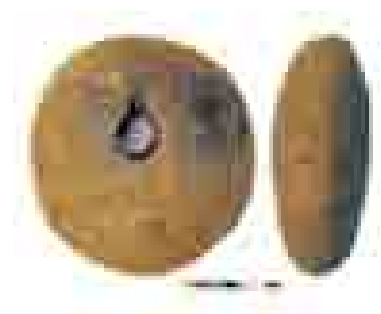
6

7

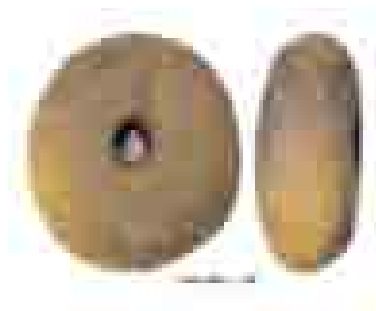
8

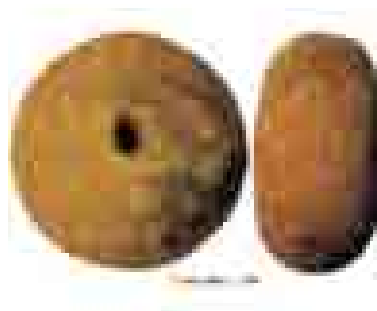
9

TABLA 25: Obrež, Beletinci, razboj sa tegovima, kuća K1 (I deo 9 kom) (nije objavljeno)

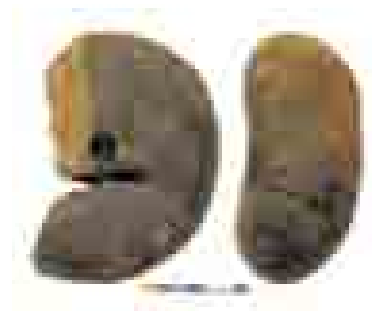
1 OBE-001; 2 OBE-002; 3 OBE-004; 4 OBE-005; 5 OBE-009; 6 OBE-010; 7 OBE-012; 8 OBE-014; 9 OBE-015;

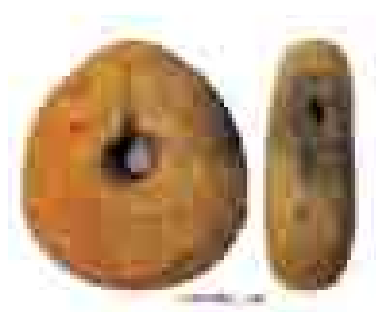
10

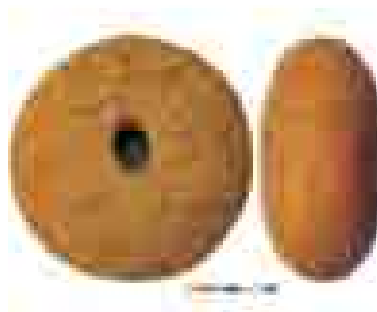
11

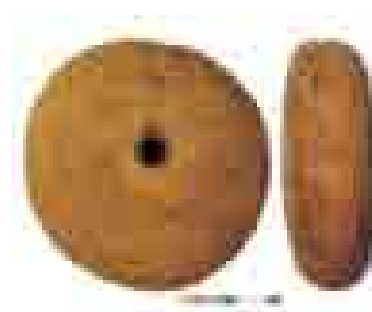
12

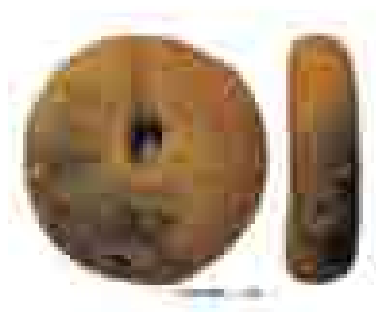
13

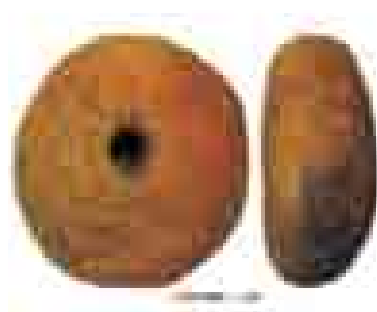
14

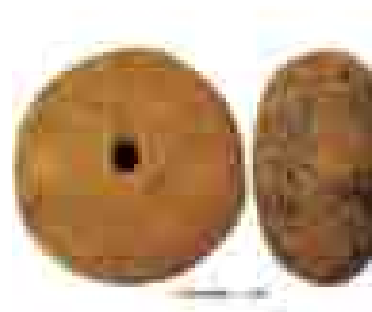
15

16

17

18

TABLA 26: Obrež, Beletinci, razboj sa tegovima, kuća K1 (II deo: 9 kom) (nije objavljeno)

10 OBE-T-PB 017; 11 OBE-T-PB 020; 12 OBE-T-PB 023; 13 OBE-T-PB 025; 14 OBE-T-PB 026; 15 OBE-T-PB 027;
16 OBE-T-PB 028; 17 OBE-T-PB 029; 18 OBE-T-PB 031

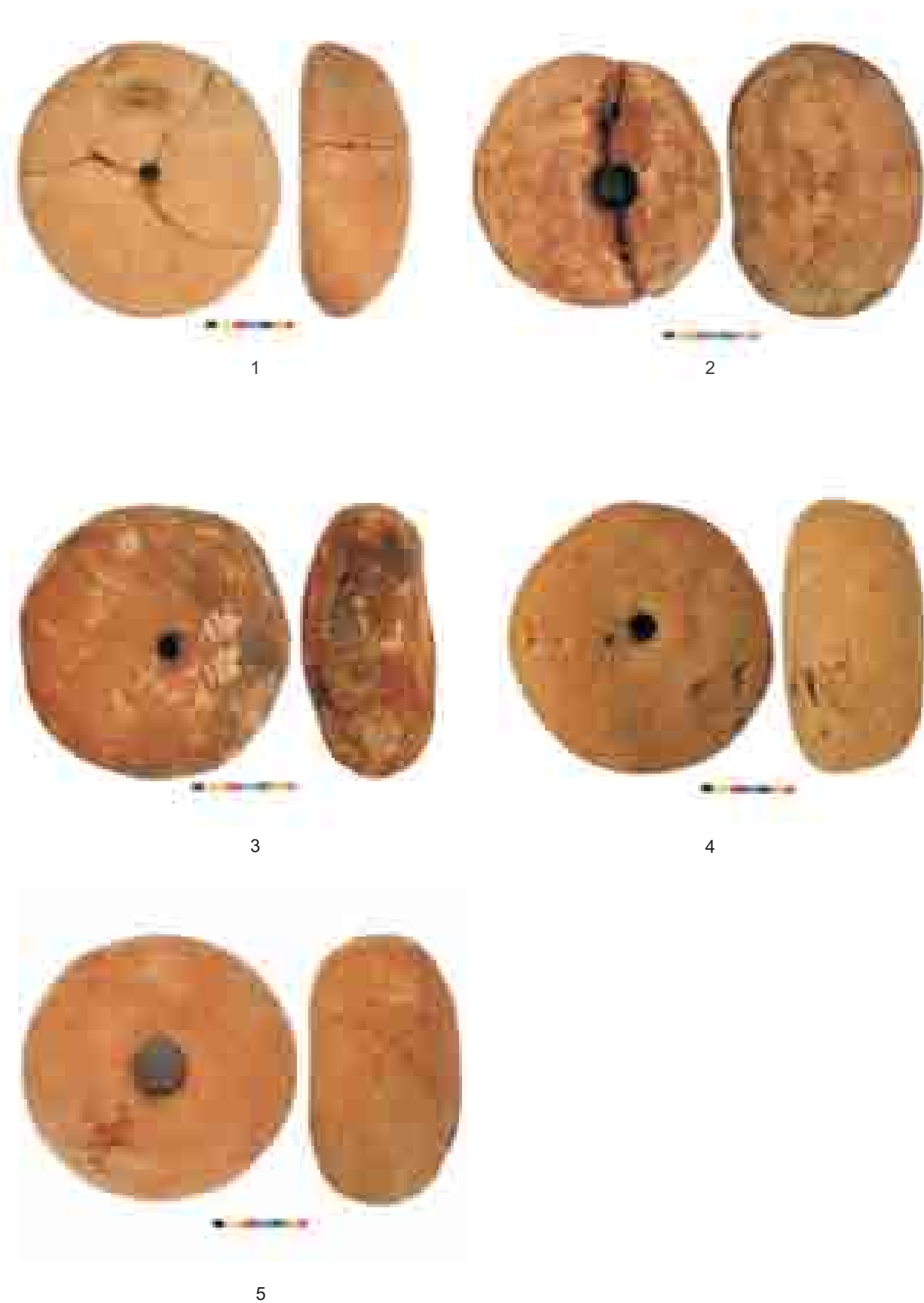

TABLA 27: Gomolava, tegovi u kući K-3/80

1 GOM-T 898a; 2 GOM-T 899; 3 GOM-T 900; 4 GOM-T 901; 5 GOM-T 902

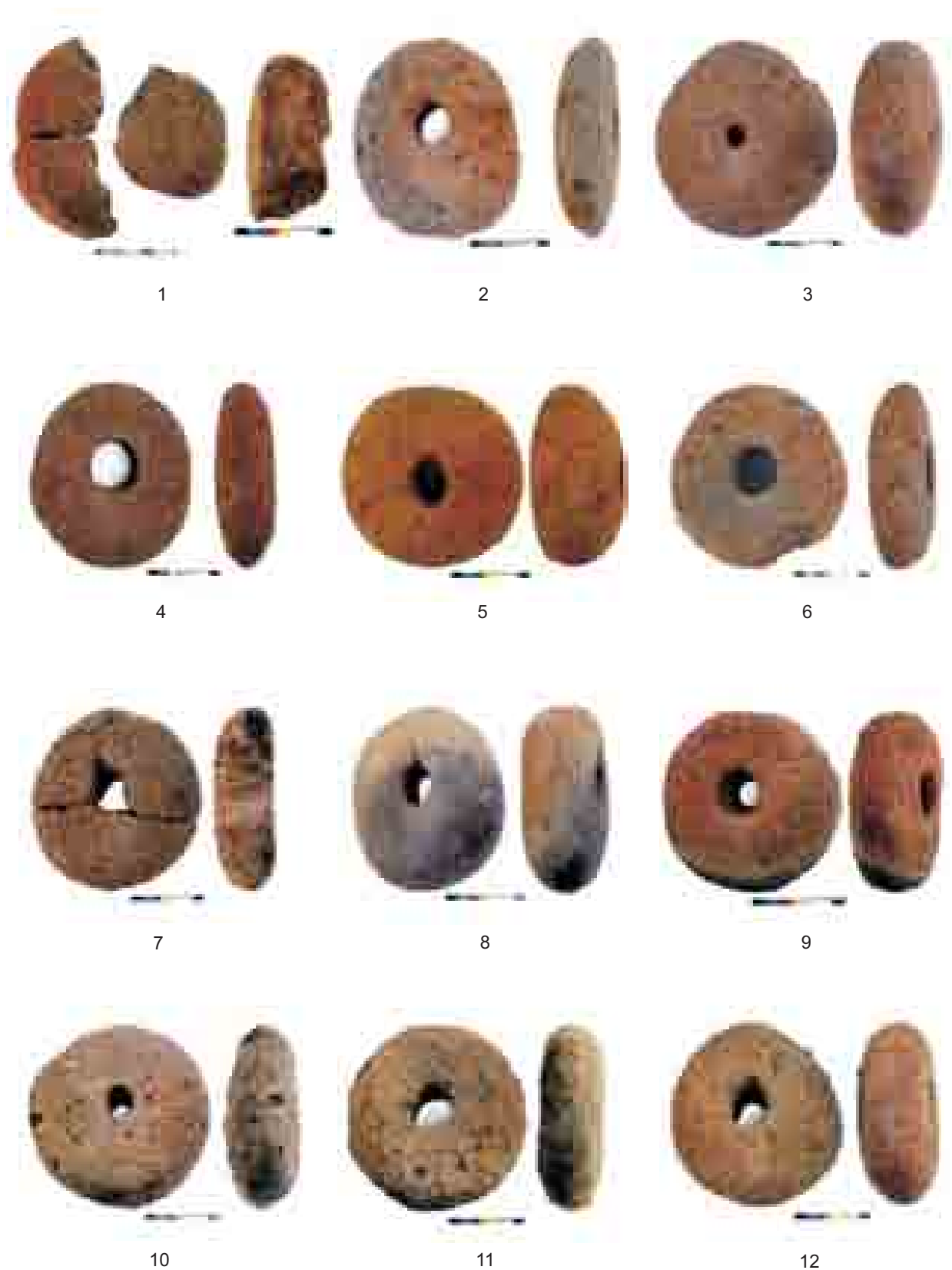
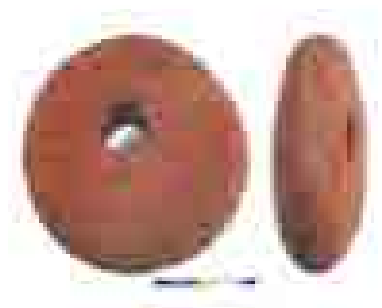

TABLA 28: Crkvine, Mali Borak, razboj sa tegovima, AC 1.68 (I deo: 12 kom) (nije objavljeno)

1 C244 e; 2 C244 g; 3 C244 v; 4 C244 a; 5 C244 b; 6 C244 d; 7 C244 đ; 8 C245 a; 9 C245 b; 10 C247; 11 C248; 12 C249;

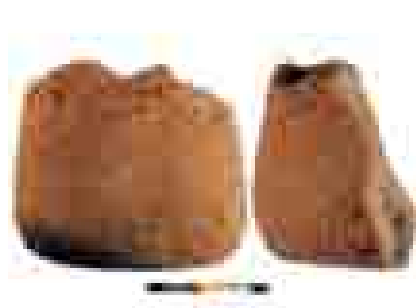
13

14

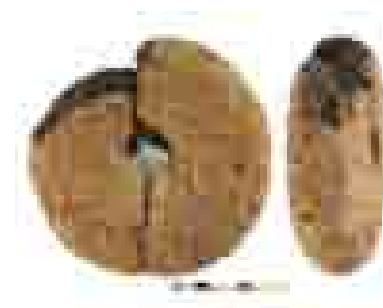
15

16

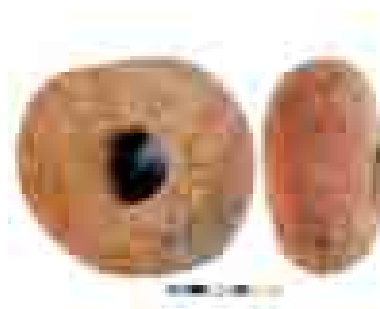
17

18

19

20

21

22

TABLA 29: Crkvine, Mali Borak, razboj AC 1.68 (II deo: 10 kom) (nije objavljeno)

13 C250; 14 C251; 15 C262; 16 C283; 17 C288 a; 18 C288 b; 19 C288 c; 20 C288 d; 21 C288 đ; 22 C288 e

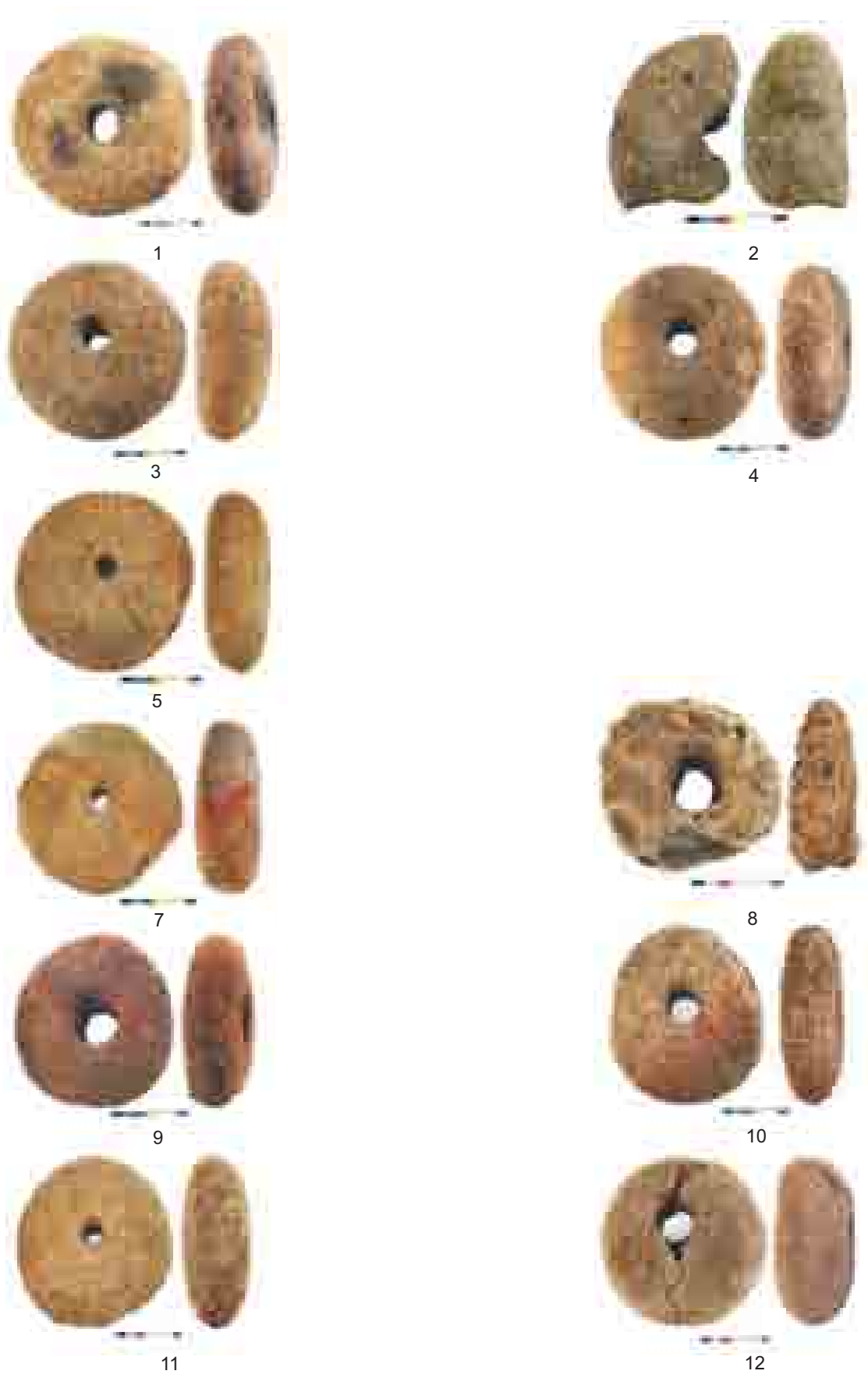

TABLA 30 Crkvine, Mali Borak, razboj sa tegovima, AC 1.57 (po Ninčić)

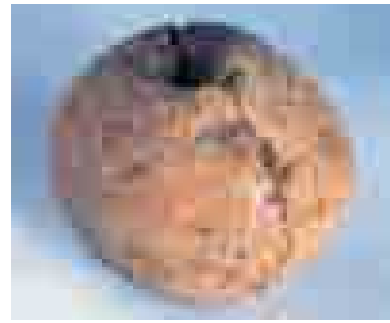
1 C185-a; 2 C185-j; 3 C185-v; 4 C185-g; 5 C185-đ; 7 C185-e; 8 C185-z; 9 C185-b; 10 C185-ž; 11 C185-d; 12 C185-i

1

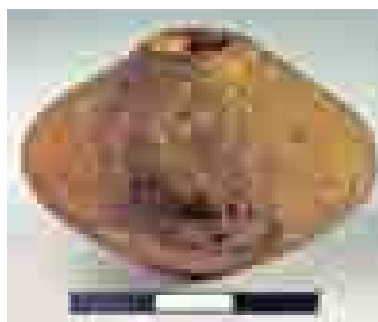
2

3

4

5

6

7

8

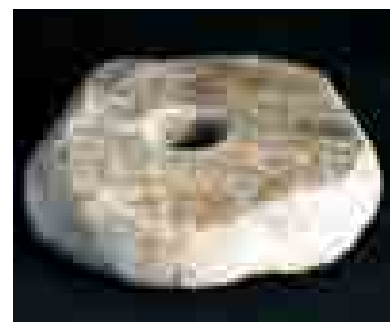
9

10

11

12

TABLA 31: Belovode, pršljenci, tip A, B, C, dekoracija (nije objavljeno)

1 C-206/94; 2 C-047/94; 3 C-115/94; 4 C-158/94; 5 C-562/97; 6 C-175/94; 7 C-319/95; 8 C-566/97; 9 C-827/99; 10 C-885/00; 11 C-stud. m./98; 12 Stud m./94

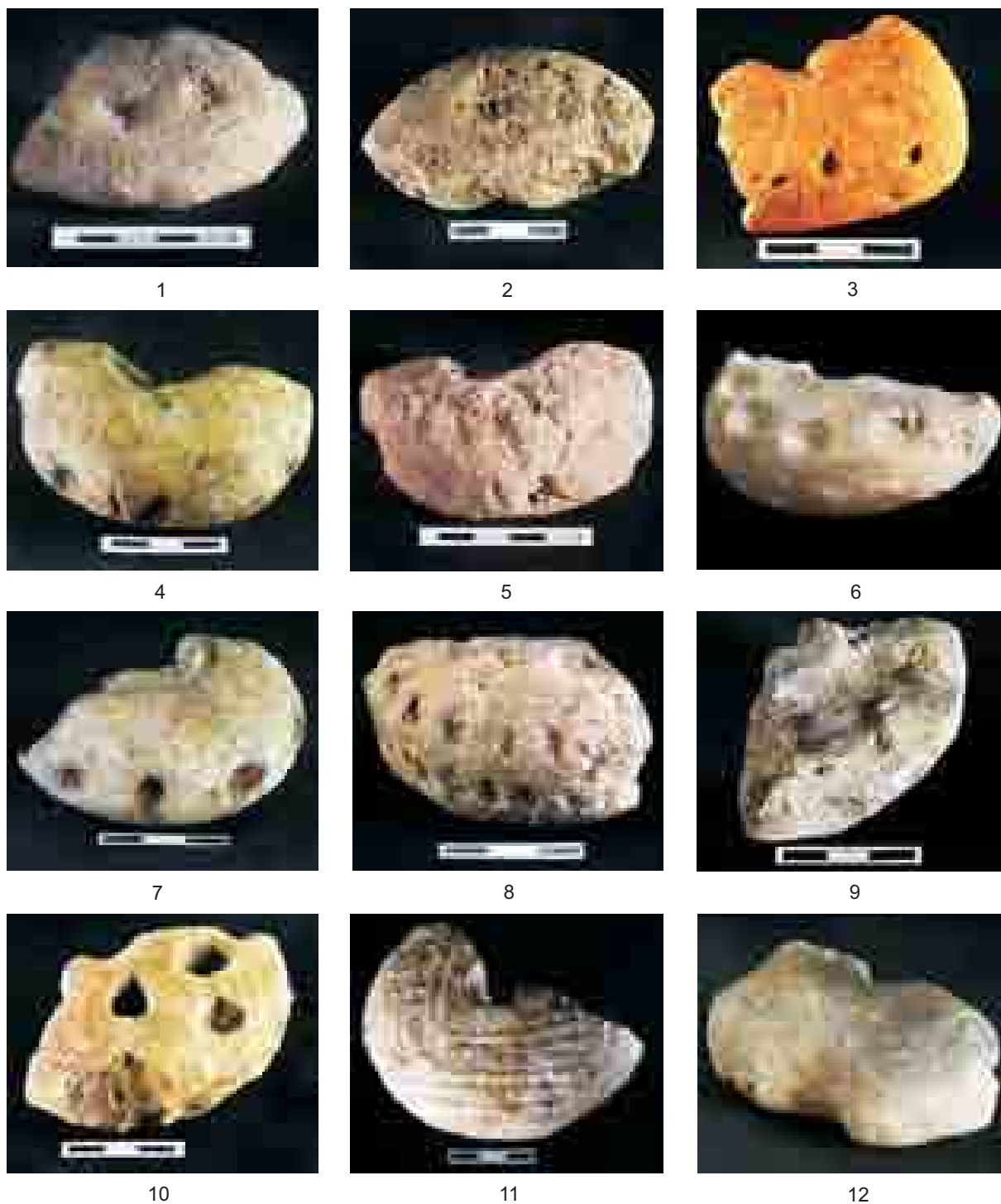

TABLA 32: Belovode, pršljenci, tip C, dekoracija (nije objavljeno)

1 BEL-P 087-b; 2 C-137/94; 3 C-221/95; 4 Stud. m.2000; 5 Stud. m./00; 6 C-908/00; 7 C-154/94; 8 Stud. m./98 3; 9 Stud. m./98 10 C-353/95; 11 C-Stud. m./00 3; 12 Stud. m./98.

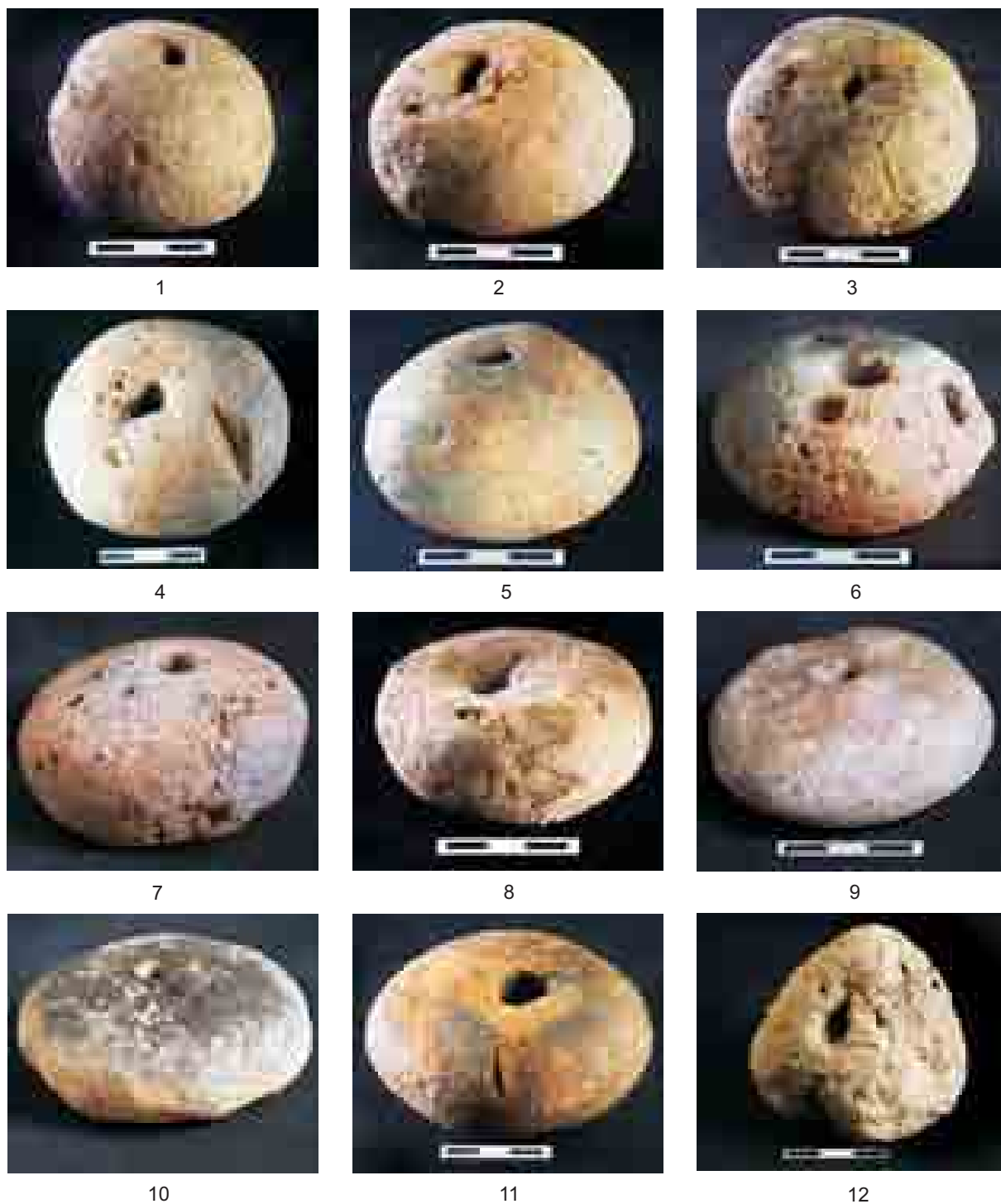

TABLA 33: Belovode, tegovi, oblik: diskoidni 1-5 (C 1 III); 6-11 (C 1 II); konusni 12 (D2 II) (nije objavljeno)

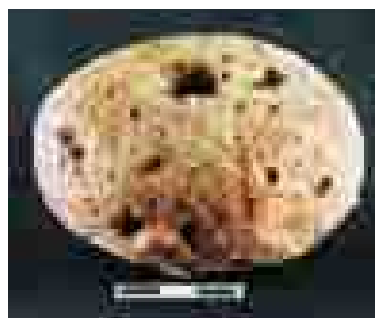
1 C-475/96; 2 C-489/96; 3 C-484/96; 4 BEL-T-P 032; 5 C-174/94; 6 C-724/98; 7 C-766/99; 8 C-485/96; 9 C-439/96; 10 T ili P- C-871/00; 11 C-765/99; 12 C-695/98.

1

2

3

4

5

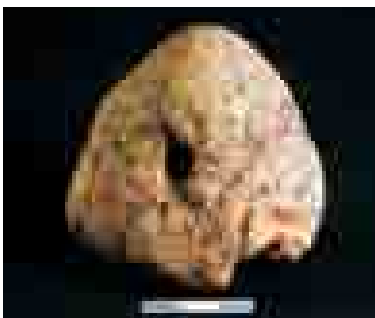
6

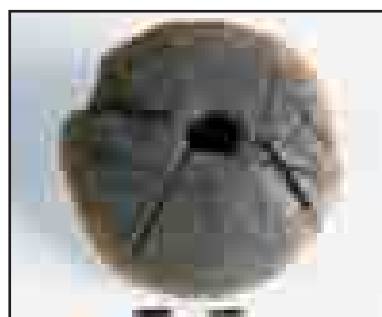
7

8

9

10

TABLA 34: Belovode, tegovi, jugozapadni deo objekta K/95, (nije objavljeno)

1 C-365/95; 2 C-361/95; 3 C-362/95; 4 C-363 /95; 5 C-364/95; 6 C-375/95; 7 C-381/95; 8 C-382/95; 9 C-383/95; 10 C-398/95

1

2

3

4

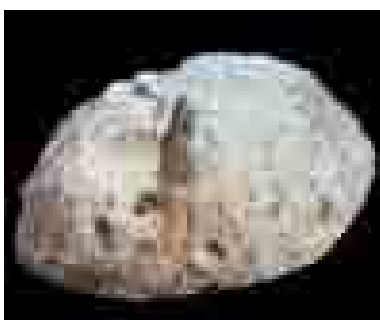
5

6

7

8

9

10

11

TABLA 35: Belovode, tegovi, gorela površina

1 C-971 C-538/97; 2 C-539/97; 3 C-540/97; 4 C-541/97; 5 C-542/97; 6 C-543/97; 7 C-544/97; 8 C-545/97; 9 C-546/97; 10 C-547/97; 11 C-548/97

1

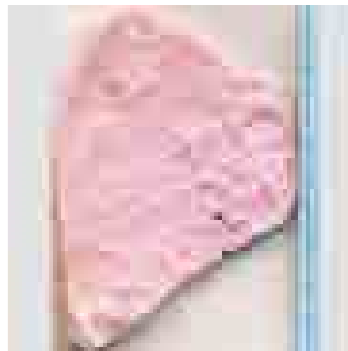
2

3

4

5

6

7

8

9

10

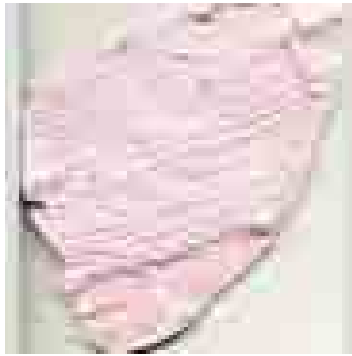

11

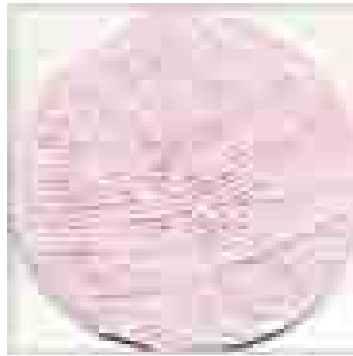

12

TABLA 36: Crkvine, Mali Borak, pozitivski otisci strukture prepleta, 12 primeraka (nije objavljeno)

1

2

3

4

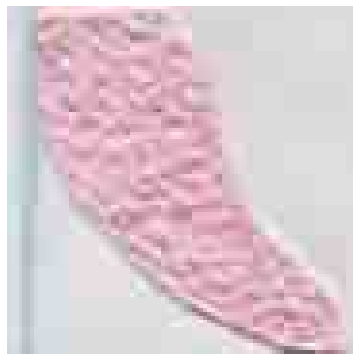
5

6

7

8

9

10

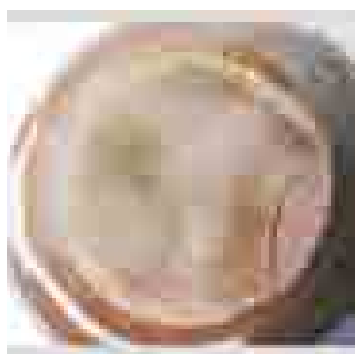

11

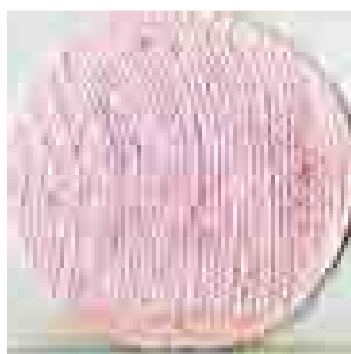

12

TABLA 37: Crkvine, Mali Borak i Gomolava, Hrtkovci, pozitivski otisci strukture prepleta (nije objavljeno)

1

2

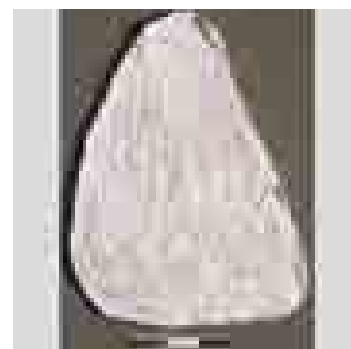
9

3

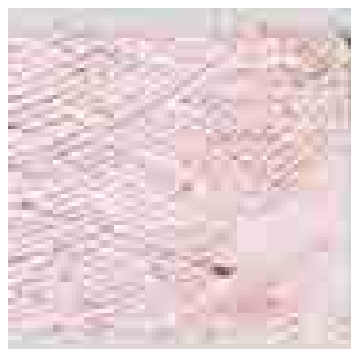
4

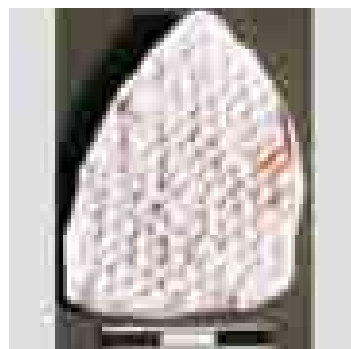
10

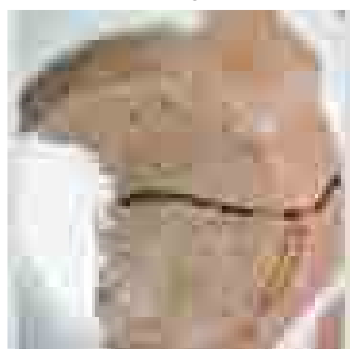
5

6

11

7

8

12

TABLA 38: Kalinovac, Vavani, Ub, pozitivski otisci strukture prepleta i Beletinci, otisci na dnu sudova i njihovi pozitivski otisci (nije objavljeno)

Изјава о ауторству

Потписани-а _____ Оливера Нинчић _____

Број индекса _ F-005 _____

Изјављујем,

да је докторска дисертација / докторски уметнички пројекат под насловом:

ТЕКСТИЛ У ПРАИСТОРИЈИ НА ТЛУ СРБИЈЕ _____

- резултат сопственог истраживачког / уметничког истраживачког рада,
- да предложена докторска теза / докторски уметнички пројекат у целини ни у деловима није била / био предложена / предложен за добијање било које дипломе према студјеским програмима других факултета,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кришом да ауторска права и користно интелектуалну својину другима.

Потпис докторкиња

У Београду, _12. 06. 2016_

Изјава о истовестности штампане и електронске верзије докторске дисертације / докторског уметничког пројекта

Име и презиме аутора _____ Оливера Илић _____

Број индекса _____ Т-905 _____

Докторски/студијски програм _____ теорија уметности и медија _____

Наслов докторске дисертације / докторског уметничког пројекта

ТЕКСТИЛ У ПРАВИСТОРИЈИ НА ТЛУ СРБИЈЕ _____

Ментор _____ доц. др. Милош Јагић _____

Коментор: _____

Потписани (име и презиме аутора) _____ Оливера Илић _____

изјављујем да је штампана верзија моје докторске дисертације / докторског уметничког пројекта истовестна електронској верзији коју сам предао за објављивање на порталу Дигиталног репозиторијума Универзитета уметности у Београду.

Дозвољавам да се објаве моје лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука / доктора уметности, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одbrane рада.

Ови лични подаци могу се објавити на везаним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета уметности Београду.

Потпис докторица

У Београду, _____ 12. 06. 2016. _____

Изјава о коришћењу

Одлашћујем Универзитет уметности у Београду да у Дигитални репозиторијум Универзитета уметности увес моју докторску дисертацију / докторски уметнички пројекат под називом:

ТЕКСТИЛ У ПРАКТОРИЈИ НА ТЛУ СРБИЈЕ

која / и је моје ауторско дело.

Докторску дисертацију / докторски уметнички пројекат предао / на сам у електронском формату погодном за трајно депонирање.

У Београду, 12.06.2016.

Потпис докторанда

